

Волинський національний університет імені Лесі Українки
Філологічний факультет

На хвилі доби

Хрестоматія польської літературної періодики
20–30-х років ХХ ст.

Редакційно-видавничий відділ “Вежа”
Волинського національного університету

імені Лесі Українки
Луцьк – 2008

УДК 821.162.1(075.8)
ББК 83.3(4 Пол)6я73
Н 40

*Рекомендовано до друку вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 4 від 29 листопада 2007 року)*

Рецензенти:

Сидоренко Н. М., доктор філологічних наук, професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Мірченко М. В., доктор філологічних наук, професор Волинського національного університету імені Лесі Українки

Н 40 **На хвилі доби:** Хрестоматія польської літературної періодики 20–30-х років ХХ ст. / Упорядкув., вступ. ст. та пер. із пол. С. І. Кравченко.– Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007.– 448 с.
ISBN 978-966-600-333-4

До книги увійшли маловідомі або зовсім невідомі українській аудиторії публікації в польських літературних періодичних виданнях 20–30-х років ХХ ст., присвячені Україні, її історії, культурі, проблемі польсько-українських стосунків і теорії поетичної творчості. Видання вміщує редакційні статті, суспільно-історичну публіцистику, літературну критику та польські переклади українських творів.

Книга стане у пригоді історикам, літературознавцям, журналістам, культурологам, студентам і викладачам, а також усім, хто цікавиться перебігом польсько-українських відносин у ХХ ст.

УДК 821.162.1(075.8)
ББК 83.3(4 Пол)6я73

Щира вдячність за допомогу в підготовці хрестоматії О. Вишневській, І. Констанкевич, В. Кравченку, В. Сірук, Н. Сташенко, О. Теребус, а також працівникам Ягеллонської бібліотеки у Кракові.

ISBN 978-966-600-333-4

© Кравченко С. І. (упорядкування, вступна стаття та переклад), 2008
© Гончарова В. О. (обкладинка), 2008
© Волинський національний університет імені Лесі Українки, 2008

Зміст

Від упорядника.....	9
“Перехресні стежки” польсько-українського міжвоєннн.....	11
“Biuletyn Polsko-Ukraiński” (“Бюлетин Польско-Український”)	15
Редакційні статті.....	17
Статут Польсько-українського товариства.....	21
В. Бончковський (<i>Фрагмент</i>).....	22
Суспільно-історична тематика.....	23
<i>Włodzimierz Bączkowski</i> (<i>Влодзімеж Бончковський</i>).....	23
Niecelowe dyskusje (Безплідні дискусії).....	23
<i>Włodzimierz Bączkowski</i> (<i>Влодзімеж Бончковський</i>).....	23
Nacjonalizm (Націоналізм) (<i>Фрагменти</i>).....	25
<i>Iwan Kedryn</i> (<i>Іван Кедрин</i>).....	25
Polemika o traktacie ryskim i jej wyniki (Полеміка про Ризький договір і її наслідки) (<i>Фрагменти</i>).....	27
<i>Leon Wasilewski</i> (<i>Леон Василевський</i>).....	27
Wnioski konjunkturalne (Кон’юнктурні пропозиції) (<i>Фрагменти</i>).....	28
<i>Рубрика: Із українського життя в Речі Посполитій і у світі</i> Подальший крок західних українців проти політики “советів” в Україні.....	30
<i>Adolf M. Bocheński</i> (<i>Адольф Бохенський</i>).....	30
Ukraiński Maurras (Український Моррас) (<i>Фрагмент</i>).....	31
<i>p. Hl. Ł.</i>	31
Mikołaj Skrypnuk (Микола Скрипник) (1872–1933).....	44
<i>Hl. Ł.</i>	44
Mikołaj Skrypnuk (Микола Скрипник).....	45
<i>Edw. K.</i>	45
Michał Hruszewski (Михайло Грушевський).....	50
Літературні теми.....	53
<i>Zygmunt Mazur</i> (<i>Зигмунт Мазур</i>).....	53
Grzegorz Skowroda (Григорій Сковорода) (1722–1794).....	53
<i>Zygmunt Mazur</i> (<i>Зигмунт Мазур</i>).....	53
Jakiw Szczoholiw (Яків Щоголів) (1824–1898) (<i>Фрагменти</i>).....	59
<i>Zygmunt Mazur</i> (<i>Зигмунт Мазур</i>).....	59
Poezja Iwana Franki (Поезія Івана Франка).....	64
<i>Konstanty Symonolewicz, jun.</i> (<i>Константи Симонолевич Молодший</i>).....	64
Eugeniusz Małaniuk, poeta-rycerz (Євген Маланюк, поет-лицар).....	73
<i>Konstanty Symonolewicz, jun.</i> (<i>Константи Симонолевич Молодший</i>).....	73
Nowy sposób rozwiązania kwestji polsko-ukraińskiej, czyli “wiązka poezji w prozie” (Новий спосіб вирішення польсько-українського питання, або “В’язанка поезій у прозі”) (<i>Фрагменти</i>).....	74
<i>E. K.</i>	74
Z dziedziny literatury (Із царини літератури).....	78
<i>Edward Kark</i> (<i>Едвард Карк</i>).....	78
Mikołaj Chwyłowuj (Микола Хвильовий) (1893–1933).....	79
<i>E. K.</i>	79
Tytan pracy (пам’яті Ів. Франка 1856–1916) (Титан праці (пам’яті І. Франка, 1856–1916)) (<i>Фрагменти</i>).....	84

<i>Ed. K.</i>	
Łesia Ukrainka (Леся Українка) (1. VIII. 1913)	86
<i>Ed. K.</i>	
Olga Kobyliańska (Ольга Кобилянська)	89
<i>Robert Young (Роберт Юнг)</i>	
Literatura ukraińska najmłodszych (Українська література наймолодших)	90
<i>R. Joung-Żachowski (Р. Юнг-Жаховський)</i>	
Drogi współczesnej literatury ukraińskiej (Шляхи сучасної української літератури)	94
<i>R. Żachowski (Р. Жаховський)</i>	
Maksym Rylski (Максим Рильський)	99
<i>Robert Żachowski (Роберт Жаховський)</i>	
Kobiety w literaturze ukraińskiej (Жінки в українській літературі)	107
Kult Szewczenki (Культ Шевченка)	119
<i>Dr. Łukasz Łuciw (Др. Лукаш Луців)</i>	
Polacy o Szewcencie (Taras Szewczenko w literaturze polskiej) (Поляки про Шевченка (Тарас Шевченко у польській літературі))	122
<i>b.</i>	
Polskie przemówienie nad trumną Tarasa Szewczenki (Польська промова над труною Тараса Шевченка)	135
<i>Ukraińiec (Українець)</i>	
O ukraińskiej literaturze dla dzieci (Про українську літературу для дітей)	141
<i>Wł. P</i>	
Franko i Mickiewicz (Od “Poety Zdrady” do “Wielkiej Utraty”) Франко і Міцкевич (Від “Поета Зради” до “Великої Утрати”)	144
<i>Józef Łobodowski (Юзеф Лободовський)</i>	
Twórczość Łesi Ukrainki (w dwudziestopięciolatec śmierci – 1913–1938) Творчість Лесі Українки (у двадцятип’ятиліття смерті – 1913–1938)	150
Українська поезія	
<i>Taras Szewczenko (Тарас Шевченко)</i>	
Zaspiw (Заспів)	155
Subotów (Mogła Bohdana) (Стоїть в селі Суботові...)	159
Modlitwa (Молитва)	161
Testament (Заповіт)	162
To obojętne mi... (Мені однаково...)	164
Na wieczną pamięć Kotłarewskiemu (На вічну пам’ять Котляревському)	165
Jak dziwnie! (Самому чудно...)	170
Nikogo... (Минули літа...)	172
Słońce zachodzi... (N. N.)	173
Perebendja (Перебендя)	174
Dola (Доля)	180
Poszczo meni żenytyisia (Нащо мені женитися)	182
Kiedyś my w naszym... (Ми вкупочці колись росли...)	184
Nie zazdroście bogaczowi... (Не завидуй багачеві...)	187
O jakże jest szczęśliwy... (Добро, у кого є господа...)	188
Wszystko mi jedno już... (Мені однаково, чи буду...)	190

W niewoli dnie i nocę liczę... (Лічу в неволі дні і ночі...)	191
I kibic gibka i ta młoda... (І станом гнучким...)	193
<i>Jurij Fed'kowycz (Юрій Федькович)</i>	
Brat i siostra (Брат та сестра)	196
<i>Pantalejmon Kulisz (Пантелеймон Куліш)</i>	
Do żony (Чолом доземний моїй же таки знаній)	198
<i>Leonid Hlibiv (Леонід Глібов)</i>	
W stepie (У степу)	200
<i>Iwan Franko (Іван Франко)</i>	
Ważkie jarzmo twoje (Рефлексія)	202
Jesienne dumy (Осінні думи)	203
<i>Łesia Ukrainka (Леся Українка)</i>	
Pragnęłabym porępnąć w dal... (Хотіла б я упусти за водою...)	204
Cień zapomnianu (Забута тінь)	206
Wojarzynia (Бояриня)	210
<i>Eugeniusz Małaniuk (Євген Маланюк)</i>	
Oto ich trzech (З варягів)	219
Co się miało stać (Візія)	221
Napis na księdze wierszy (Напис на книзі віршів)	223
13 listopada 1920 roku (13 листопада 1920 р.)	224
Jasnowidzenie (Прозріння)	226
<i>Oleh Olżysz (Олег Ольжич)</i>	
Z cyklu "Bronz" (Долини падають)	228
Zachodzi słońce... (Заходить сонце...)	229
Klasztor (Монастир)	229
Hannibal w Italii (Ганнібал в Італії)	230
Krwawiła ziemia... (Дванадцять літ...)	233
Pod znakiem orła... (На трьох горбах...)	234
Rekrut (Новобранець)	235
Peż blasku... (Скільки сонця...)	236
Prorok (Пророк)	237
Akwarium (Акваріум)	238
Smok (Змій)	239
<i>Pawło Tuczyna (Павло Тучина)</i>	
Tam topole wśród pola... (Там у полі тополі...)	240
Jeszcze ptaszek... (Ще пташки...)	241
Klarnety Słoneczne (Не Зевс, не Пан...)	242
I będzie tak... (І буде так...)	243
Madonno ma (Мадонно моя)	244
Klarnety Słoneczne (Не Зевс, не Пан...)	245
Zakuczeriawyłusia chmury... (Закучерявилися хмари...)	247
Koło cerkwi na polanie (На майдані)	248
<i>Jurij Kłen (Юрій Клен)</i>	
Krąg życia	249
<i>Jurij Kosacz (Юрій Косач)</i>	
Narodzenie wielkości (Народження великого)	256
Ty (Ти)	258

<i>Mykoła Bażan (Микола Бажан)</i>	
Krew niewolnic (Кров полонянок)	259
<i>Euhen Płużnyk (Євген Плужник)</i>	
Ona płakała (Плакала вона...)	260
A on taki młody... (А він молодий-молодий...)	261
<i>Maksym Rylśkuj (Максим Рильський)</i>	
“...prolog – nie epilog” (<i>I. Franko</i>) (Пролог – не епілог)	262
<i>Natala Liwuska-Chłodna (Наталія Лівуцька-Холодна)</i>	
Rue Racine	263
“Камена” (“Камена”)	265
<i>Taras Szewczenko (Тарас Шевченко)</i>	
Testament (Заповіт)	267
Modlitwa (Минають дні...)	269
I dzień idzie i noc idzie... (І день іде, і ніч іде...)	270
<i>Jurij Fed'kowycz (Юрій Федькович)</i>	
Brat i siostra (Брат та сестра)	271
<i>Eugeniusz Małaniuk (Євген Маланюк)</i>	
Wizija (Візія)	273
Wieczór (Вечір)	274
Kończąc (Закінчуючи)	275
Przed nowym rokiem (Під Новий рік)	276
<i>Bohdan J. Antonycz (Богдан-Ігор Антонич)</i>	
Noc (Ніч)	277
Gorzka noc (Гірка ніч)	278
Do istot z gwiazdy zielonej (До істот з зеленої зорі)	279
Pieśń o niezniszczalności materji (Пісня про незнищенність матерії)	280
<i>Oleh Olżycz (Олег Ольжич)</i>	
Wierzyć i pragnąć... (І вірити, і прагнуть...)	281
Powrót (Поверот)	282
Modlitwa zaranna (Присвята)	282
Peż słońca w koło się ściele... (Скільки сонця ллється на землю)	283
<i>Oleksa Włyśko (Олекса Влизько)</i>	
Codzienne morze (Буденне море)	284
Poecie (Поетові)	285
<i>Swiatosław Hordyńskuj (Святослав Гординський)</i>	
Na przedmieściu (На передмісті)	287
W porcie (В порті)	289
Do poetów polaków (До польських поетів)	290
<i>Bohdan Łerkuj (Богдан Лепкий)</i>	
Wiśniowy sad... (Вишневий сад...)	292
<i>Mykoła Bażan (Микола Бажан)</i>	
Słowo o rołku (Слово о полку)	293
<i>Osup Makowej (Осип Маковей)</i>	
Nad chmury (Понад хмари)	296
<i>Pawło Tuszupa (Павло Тичина)</i>	
Kiedy z konia... (Як упав же він...)	297

<i>Maksym Rylśkuj (Максим Рильський)</i>	
Wino Czerwone (Червоне вино)	298
Jak myśliwiec doświadczony... (Як мисливець обережний...)	299
<i>Ostap Wysznia (Остан Вишня)</i>	
Noc krymska (Кримська ніч)	301
“Marchoń” (“Мархолт”)	303
<i>Wacław Moraczewski (Вацлав Морачевський)</i>	
Wasył Stefanyk (Василь Стефаник)	305
“Okolica Poetów” (“Околиця Поетув”)	308
<i>Eugeniusz Małaniuk (Євген Маланюк)</i>	
To nie był bój... (То був не бій...)	310
<i>Wołodymir Sosiura (Володимир Сосюра)</i>	
Już zorze złotorogie... (Уже зоря золоторога...)	311
W śmiech, pieśni i kwiaty... (Сміхом і піснями...)	312
“Pion” (“Пйон”)	314
<i>Eugeniusz Małaniuk (Євген Маланюк)</i>	
Przed portretem Mazery (До портрету Мазепи)	316
<i>Oleh Olżycz (Олег Ольжич)</i>	
Polesie (Полісся)	317
“Przegląd Współczesny” (“Пшегльонд Вспулчесни”)	320
Публіцистика	
<i>Eugenjusz Małaniuk (Євген Маланюк)</i>	
O literaturze ukraińskiej (Про українську літературу) (Фрагменти)	321
E. Małaniuk (Є. Маланюк) (Коротка замітка від редакції про автора)	336
<i>Eugenjusz Małaniuk (Євген Маланюк)</i>	
Dwa oblicza Tarasa Szewczenki (Два обличчя Тараса Шевченка) (Фрагменти)	337
“Skamander” (“Скамандер”)	346
<i>Maksym Rylśkuj (Максим Рильський)</i>	
Czółno (Човен)	349
“Wiadomości Literackie” (“Вядомосці Літерацке”)	355
<i>Euwgenjusz Małaniuk (Євген Маланюк)</i>	
Warszawa (Біля пам’ятника Міцкевичу)	357
“Wschód” (“Всхуд”)	360
<i>Taras Szewczenko (Тарас Шевченко)</i>	
Kaukaz (Кавказ)	362
“Zet” “Зет”	365
Чому? (Програмні засади)	367
<i>Wł. Mihał (Вл. Міхал)</i>	
Od Kotlarewskocho do Tuczyny (Від Котляревського до Тичини) (Інформаційний нарис)	371
<i>Taras Szewczenko (Тарас Шевченко)</i>	
Hamalija (Гамалія)	375
<i>Mukoła Bażan (Микола Бажан)</i>	
Nocny rejs (Нічний рейс)	379
<i>Bohdan Łepkuj (Богдан Лепкий)</i>	
Бувайце здраве... (Бувайте здорові!)	380
<i>Euwgenjusz Małaniuk (Євген Маланюк)</i>	
Powieje z Pontu wiatr... (Думи мої, думи...)	381

A nie stepowa może Hełłada... (Чорне серце).....	382	
Napis na tomie wierszy (Напис на книзі віршів).....	383	
Babilon był i Assyrja... (Вавилон був і Ассирія...)	384	
Znowu ścielesz stepowy kilim... (Невимовне).....	385	
Wieczne (Вічне).....	387	
Wspomnienie (Спогад).....	389	
Sonet (Ще сяє день...)	391	
Ukraińskie oczy (Українські візантійські очі...)	392	
Wizija (Візія).....	393	
<i>Leonid Mosendz (Леонід Мосендз)</i>		
Z “Dni podjebradzkich” (Загуб мотор у високості...)	394	
<i>Oleh Olżycz (Олег Ольжич)</i>		
Żołnierz (Новобранець).....	395	
Rozpuszczajcie rogoże żagli... (Напинайте рогожі вітрил...)	396	
Skrzypią i kwilą dwukolowe wozy... (Риплять і квілять).....	397	
Przybywali... (Приходили).....	398	
Wizija (Візія).....	399	
Modlitwa poranna (Присвята).....	400	
<i>Pawło Tuczyna (Павло Тучина)</i>		
Wojna (Війна).....	400	
Pług (Плуг).....	403	
Madonno moja... (Мадонно моя...)	404	
Nie patrz na mnie... (Не дивися так привітно...)	409	
Mesjasz (Месія).....	410	
Із фондів Польської бібліотеки в Парижі		
З рукописної спадщини А. Кавалковського		
<i>Wł. Bączkowski (В. Бончковський)</i>		
Rozważania na temat myśli politycznej polskiej i roli J. Piłsudskiego (Роздуми на тему польської політичної думки та ролі Ю. Пілсудського) (Проект, фрагменти вступу. Написано близько 1934–1935 рр.).....		412
Питання теорії поетичної творчості (з рукописної спадщини Я. Бженковського)		
<i>J. Brzękowski (Я. Бженковський)</i>		
Nowa poezja francuska (Нова французька поезія) (Тези і фрагменти).....		417
Życie w czasie (Життя в часі) (Тези і фрагменти).....		422
Інформація про авторів.....	438	
Література.....	446	

Від упорядника

Це видання покликане продемонструвати українському читачеві фрагменти польсько-українського діалогу, який тривав у 20–30-ті роки ХХ століття на шпальтах літературної та суспільно-літературної періодики, що виходила на теренах Польщі. Для того, щоб висвітлити його в усій повноті, необхідно кілька таких томів, тому книга презентує лише окремі аспекти величезної теми України в польській пресі міжвоєнної доби, є лише знайомством із малодослідженим пластом спільної польсько-української історії.

Подана інформація малодоступна або майже недоступна в умовах українських бібліотек. Не всі й польські наукові книгозбірні мають повні комплекти газет і журналів 20–30-х років, які використано при укладанні хрестоматії. Ми опрацювали переважно фонди бібліотек Варшави та Кракова. Але представили не всі часописи, які торкалися української тематики. Їх набагато більше, і вмістити усю інформацію в одному виданні неможливо.

Польські переклади української поезії подано разом із оригінальним текстом. Доцільність такого двомовного видання полягає у його філологічному застосуванні – можливості порівняльних і перекладознавчих студій, а також доступності читачеві, який не досконало володіє польською мовою.

Незначну частину текстів подано без імені автора чи перекладача, оскільки в джерелі вони відсутні. У періодиці міжвоєнної доби часто практикували анонімні публікації, особливо передових статей, або вживали випадкові псевдоніми чи криптоніми, які сьогодні розтлумачити важко чи й неможливо.

У назвах українських поезій та в їх польськомовних відповідниках часто трапляються розбіжності. Вони зумовлені переважно тим, що перекладач надавав поезії свою назву або використовував один із варіантів авторської, під якими друкувалися твори у періодиці. Наприклад, вірш Є. Маланюка “Біля пам’ятника Міцкевичу” був надрукований у “Вядомосцях Літерацкіх” (“Wiadomości Literackie”) у перекладі Ю. Тувіма під назвою “Warszawa”.

Переклади публіцистичних текстів виконано із особливим зосередженням на ідеях та проблематиці, прагненням висвітлити повноту змісту, тому, напевно, не вдалося передати усі індивідуальні риси цього стилю.

У польських статтях про українських письменників та громадських діячів було допущено численні неточності в датах народження і смерті, а також у роках опублікування художніх творів. Якщо помилки стосувалися одного показника, тобто йшлося очевидно про технічні огріхи (наприклад, 1872 рік замість 1871-го), то упорядник взяв на себе відповідальність подати точну дату, не виносячи це в коментарі.

На жаль, не всі імена публіцистів та перекладачів удалося відшукати в польських енциклопедіях та словниках, тому інформація про авторів неповна.

Водночас зміст та ідеї багатьох виступів неможливо до кінця зрозуміти без знання культурно-історичних процесів доби, без суспільно-політичного контексту та картини літературного життя міжвоєнної Польщі.

“ПЕРЕХРЕСНІ СТЕЖКИ” ПОЛЬСЬКО-УКРАЇНСЬКОГО МІЖВОЄННЯ

20–30-ті роки ХХ століття були в історії польсько-українських стосунків цікавим і яскравим періодом. Неординарність доби зумовлена історично. Кінець Першої світової війни, польсько-українська війна (воєнні дії на Галичині й Волині, битва за Львів, який поляки вважали одним із центрів польської культури на сході, а українці – столицею української культури на заході), польсько-більшовицька та російсько-українська війни, союз Пілсудський–Петлюра та спільні польсько-українські бої проти більшовиків, Київський похід, Варшавська битва і нарешті Ризький договір, унаслідок якого Польща утвердила довгоочікувану незалежність, а Україна трагічно завершила сторінку своєї національно-визвольної боротьби.

Поступова перевага на фронтах більшовицьких сил і згодом підписання Ризького мирного договору призвело до поділу українських земель між сусідніми державами, які утворилися. Більша частина їх відійшла до Радянської Росії у вигляді УРСР, західні землі – Волинь, Забужжя та Галичина – стали частиною II Речі Посполитої. Крім цього, переважна частина армії УНР була інтернована на території Польщі. Усі ці фактори зумовили те, що в 20–30-ті роки 14 % населення Польщі складала українці. За даними різних джерел, це становило від 4 до 7 млн людей.

З-поміж найважливіших подій польської історії міжвоєнної доби, які мали вплив на долю українського народу в складі II Речі Посполитої, були: березнева конституція 1921 року, вибори до Сейму та Сенату 1922 року, травневий переворот 1926 року, вибори 1928 року та “брестські” вибори 1930-го, смерть Пілсудського та зміна польської національної політики після 1935 року, вибори того ж року і т. п. Ці події більшою або меншою мірою визначали політичний статус українців, їх представництво в польських органах влади, можливості економічного розвитку, умови господарювання та культурного розвитку.

Багато аспектів українського політичного й культурного життя в Польщі були пов’язані з постаттю Ю. Пілсудського. Довкола нього згурпувалася значна кількість політиків та громадських діячів, які

загалом прихильно ставились до проблем українців і прагнули знайти шляхи їх вирішення. Ще 9 січня 1920 року Юзеф Пілсудський у промові в Рівному сказав: «Ми, поляки, були об’єктом різних кресових політик. Нам знайома така політика, коли інші нами керували. В цілому світі кресова політика подібна до тієї, об’єктом якої ми були. Не знаю іншої кресової політики, як політика зневаги та утиску, гаслом якої є слова: “Горе переможеним”. Ми, поляки, добре знаємо, які це має наслідки, як недалеко веде, яких незначних результатів досягає... Якщо в цілому світі панує непорядність у кресовій політиці, я хотів би, щоб наша кресова політика, була чесною»¹.

По закінченні Першої світової війни польські політики взяли зобов’язання перед західними союзниками надати українцям автономію в складі Польщі. На початках розбудови польської державності Юзефом Пілсудським була проголошена ідея федеративного устрою на східних кресах, однак до кінця 30-х років вона так і не була реалізована ні урядом маршалка, ні його опонентами. На заваді стало багато різних факторів, з-поміж яких і надто стійкі негативні стереотипи масової свідомості, і національна упередженість та навіть спротив простих чиновників, що були безпосередніми виконавцями і не бажали ділити таку жадану незалежність із національними прагненнями іншого народу.

Українське населення шукало шляхи захисту власних інтересів. Це були: діяльність політичних і громадських організацій, різноманітних господарських кооперативів і товариств, культурних, освітніх і наукових осередків (НТШ, УНІ, ОУН, “Просвіта”, “Рідна хата” й ін.). Загострення політичного протистояння припадає на середину і кінець 30-х років. У цей час активізується діяльність Організації українських націоналістів, які вдавалися навіть до терористичних актів. Серед подій, що сколихнули польське суспільство і загострили і без того складні польсько-українські стосунки, були замах на міністрів Б. Перацького і Т. Голувку, напад на пошту в Грудку Ягеллонському тощо. Сприйняття цих подій було різним навіть серед польського населення. Наприклад, відома польська письменниця Марія Домбровська та її однодумці вбачали в екстремальних кроках українців прояв

1

Piłsudski J. Przemówienie w Równem dnia 9 stycznia 1920 r. // Rocznik Wołyński.– T. 4.– Równe, 1935.– S. 1.

безвиході та відчаю. На боці українських національних інтересів стояли польські представники європейського прометеїзму – Л. Василевський, В. Бончковський, Є. Гедройц і багато інших.

Політичне життя Польщі 20–30-х років ХХ століття сповнене криз та протистояння різних ідеологій і таборів, серед яких були й прихильники безоглядної асиміляції українців на польських теренах.

Перебіг польсько-українських стосунків на землях II Речі Посполитої яскраво ілюструє польська та українська преса цієї доби. Суспільно-політичні процеси великою мірою зумовлювали картину культурного життя. Тому часописи класифікуються як за їх політичними уподобаннями та ідеологічними засадами – на праві, ліві, націоналістичні, прокомуністичні, ліберальні, консервативні й т. ін., так і за ідейно-естетичними спрямуванням (це передовсім стосується літературних, мистецьких, громадсько-літературних видань) – на авангардистські, патріотичні, еклектичні тощо. Питання міжнаціональних взаємин висвітлювали переважно суспільно-літературні видання, де був широкий спектр проблематики – від літературної творчості до питань політики.

Авангардистські часописи публікували твори відповідно до програмних засад групи, яку презентували, і зосереджувалися на літературно-мистецькій проблематиці, частіше розглядали питання теорії творчості, як-от статті Яна Бженковського на шпальтах “L’Art Contemporain – Sztuka Współczesna” (“Лярт Контемпорен – Штука Вспулчесна”), “Linji” (“Лінії”), “Pionu” (“Пйону”).

Питання польсько-українських стосунків найактивніше розглядав “Biuletyn Polsko-Ukraiński” (“Бюлетин Польско-Українські”), який започаткували саме задля їх покращення та впливу на масову свідомість. Часто літературний та громадсько-політичний аспекти цих стосунків обговорювалися на сторінках часописів “Wschód” (“Всхуд”), “Zet” (“Зет”), принагідно їх торкалися “Wiadomości Literackie” (“Вядомосці Літерацке”), “Pion” (“Пйон”) та інші.

Каталізаторами міжнаціонального культурного діалогу були, звичайно ж, письменники, журналісти, інші представники інтелігенції. Переклади художніх творів, розповіді про життя та творчість провідних митців у літературі сусіднього народу були першими кроками до взаємопізнання та порозуміння. Часто заангажованість українською темою того чи іншого польського діяча була зумовлена його біографією, історичними обставинами, інтелектуальним інтере-

сом тощо. Серед політиків до таких належали Т. Голувка, Г. Юзевський, серед громадських діячів та публіцистів – Л. Василевський, В. Бончковський, К. Симонолевич, Є. Гедройц, К. і М. Прушинські, М. Домбровська, серед письменників і перекладачів – К.-А. Яворський, Ю. Лободовський, Ю. Чехович, Ч. Ястшембец-Козловський і багато інших.

З іншого боку, українська еміграція на території Польщі стала тією силою, яка в свою чергу працювала на поглиблення польсько-українських відносин як на політичному, так і на культурному рівнях. Тут були свої ключові постаті – С. Петлюра, А. Лівицький, І. Кедрин, І. Огієнко, П. Зайцев, Б. Лепкий, Є. Маланюк і чимало інших.

**“BIULETYN POLSKO-UKRAIŃSKI”
 (“БЮЛЕТИН ПОЛЬСКО-УКРАЇНСЬКИЙ”)**

Місячник, згодом тижневик. Виходив у Варшаві в 1932–1938 рр. Був трибуною ідеї польсько-українського зближення, яку представляло Польсько-українське товариство. Знайомив польське суспільство із українською культурою, історією та перебігом польсько-українських стосунків у минулому, їх нагальними проблемами та перспективами. За визначенням Є. Місила, "редагований спільно поляками та українцями, репрезентував напрям, близький до концепції прометеїзму"². Вийшло 289 чисел. Редактор і видавець Влодзімеж Бончковський.

Бюлетень як тип видання був обраний не випадково. Це слово існувало у польській термінології ще з XVIII століття головним чином у значенні "часопис", застосовувалося у назвах наукових періодичних видань. Редакція часто вживає його з іронічним відтінком – як бюлетень віддавна хворобливих польсько-українських взаємин, у якому фіксуються ознаки хвороби, її перебіг та засоби подолання.

Від початку існування часопис мав такі постійні відділи: "Політика, освітні, суспільні й господарські справи", "Історичні й культурні питання, література і мистецтво", "Спогади", "Літературний відділ", "Рецензії і полеміки", "Інформаційний відділ" та ін. Вони в свою чергу подавалися в численних рубриках, серед яких були постійні: "Хроніка", "Хроніка УРСР", "Хроніка СРСР", "З українського життя в Речі Посполитій і в світі" та ін. Прикінцеві рубрики: "Справи видавничого фонду", "Відповіді редакції", "Надіслані книги", "Різне" тощо.

Авторський склад із польського боку: В. Бончковський, А. Бохенський, Е. Гловінський, С. Лось, Л. Василевський, Я. Липовецький, К. Симонолевич, З. Мазур, Є. Погоновський, Є. Мьодушевський, Ю. Лободовський, П. Дунін-Борковський і чимало інших. Крім польських публіцистів, на сторінках бюлетеня часто зустрічаємо українські імена: І. Кедрин, Е. Карк та Я. Стоян (псевдоніми Є. Маланюка), А. Крижанівський, М. Ковалевський, Б. Лепкий, П. Ковжун, Б. Ольхівський, П. Зайцев та ін.

З 1932 по 1938 роки польському читачеві представлено поезії Т. Шевченка, Лесі Українки, О. Кобилянської, І. Франка, Є. Маланюка, П. Тичини, М. Рильського, Б. Лепкого, О. Ольжича та багато ін-

ших у перекладах К. Симонолевича, Г. Заславського, Є. Житомирського, К.-А. Яворського, Б. Лепкого та ін. Виходили ювілейні випуски, наприклад шевченківські.

З-поміж наскрізних тем видання усіх років виділяється тема “Україна крізь призму польських національних інтересів”. Часто розгорталася полеміка довкола таких питань, як творчість Г. Сенкевича, поетів “української школи”, діяльність Романа Дмовського, Тадеуша Голувки, Генріка Юзевського і ряду інших. Предметом дискусій стали такі події та проблеми, як Київський похід і союз Пілсудський–Петлюра, Ризький договір, відкриття Українського університету у Львові, становище на Волині та Галичині, постаті Б. Хмельницького, І. Мазепи та ін.

Редакційні статті

1932.– № 1.– S. 1–2.

* * *

Останнім часом польсько-українські стосунки стали предметом ретельних досліджень як з польського, так і з українського боку. На цю тему з’явилося ряд спеціальних публікацій, іноді окремі проблеми порушуються і на шпальтах преси. Уже сам цей факт є кроком уперед, бо дивним чином одвічні сусіди – два народи – недостатньо знають один про одного. Однак цих кроків замало для заглиблення в проблему, для формування взаємної поваги, визнання історичних шляхів кожного народу відокремлено і врахування спільних ліній розвитку. Польська преса порушує українські справи надто фрагментарно, черпаючи інформацію часто із третіх рук, не сягаючи джерела, не пізнаючи справи в цілому, часто віддаючись настроям неприязні, які виникають або від незнання предмету, або ж під впливом умираючого минулого. Українська преса також не заглиблюється в суть тих стосунків, спрямована радше агітаційно, схильна порушувати поспішно тільки негативні сторони, не зауважуючи додаткових факторів, розширюючи окремі негативні події до загальних масштабів. Існують і спеціальні публікації, які також висвітлюють українську проблему і польсько-українські стосунки, але виходячи із кардинально інших позицій, часто привносячи елемент чуттєвості, не акцентуючи на ряді чинників першорядної ваги. Тому і підхід до самої справи для широкого загалу в такому важливому питанні

ускладнений. Навіть уважний дослідник не має джерел, звідки міг би черпати різносторонній і об’єктивний матеріал про суть і розвиток цих стосунків.

“Бюлетин Польско-Українські” має на меті заповнити цю лакуну. Надаючи огляд українського життя звідусіль, де воно пульсує, через зіставлення фактів, які беруться безпосередньо із першоджерела, які прозоро висвітлюють сучасне українство, бюлетень буде одночасно розповідати про творчість, а також про спрямування дій з польського боку, які безсумнівно свідчать про позитивне ставлення Польщі до України. Таким чином, не заплющуючи очі на прикре сьогодення й отриманий спадок, спираючись на факти, він буде підкреслювати все те, що Україну й Польщу об’єднувало і буде єднати через непереборну історичну необхідність. Вихідним пунктом служить теза про те, що польсько-українське питання є лише частиною великої проблеми української незалежності, яка поволі дозріває до свого розв’язання як одне із важливих політичних завдань світу сучасної доби. У такій площині належить нарешті зрозуміти польсько-українські стосунки.

“Бюлетин Польско-Українські” прагне створити для обох зацікавлених сторін відсутню сьогодні спільну площину і щирий обмін думками щодо української проблеми та про подальший розвиток польсько-українських відносин.

“Бюлетин Польско-Українські” є справою грона поляків та українців, незалежних у викладенні своїх думок, свідомих величезних труднощів, які стоять перед початкуючим часописом. Назване грона зважується на цю справу із переконанням, що на обраному шляху не стане відокремленим.

Видаємо бюлетень польською мовою лише з огляду технічного. Це полегшить його читання усім тим, хто не знає ані мови, ані українського життя. Зазначаємо, що матеріал, надісланий українською мовою, будемо друкувати по-українськи із тих самих міркувань доступності видання українській громаді.

1933.— № 6.— S. 1.

* * *

Цей номер видаємо у святковому оформленні.

Святкуємо півріччя існування бюлетеня, півріччя тяжкої, не завжди вдячної праці.

Розпочали ми її відразу після трускавецької трагедії, продовжували у важкі дні грудецьких подій³, продовжуємо і будемо продовжувати з надією на її сприятливі наслідки.

Починали ми її як жменька польських і українських мрійників, як гроно нікому не відомих людей доброї волі.

Нинішній випуск найкраще свідчить про визнання, яке отримала наша праця в обох громадах.

Почали ми від обережних теоретичних формулювань, від стриманих узагальнень про гострі питання.

Тепер ведемо дискусію в справі українського університету у Львові та готуємося до поставлення на порядок денний ряду інших конкретних польсько-українських справ.

Ми застосували необмежену свободу обміну думками поміж поляками та українцями і маємо право стверджувати, що наш бюлетень став справді вільною трибуною польсько-української дискусії.

Очевидно, ми не уникли помилок, не пропливли щасливо через усі магелланові протоки польсько-українських стосунків, але ми висловили щире волю до їх очищення од вікового мотлоху і спрямування на шляхи бажаного вирішення.

З такою думкою і з такими намірами будемо працювати надалі.

1933.– № 7.– S. 1–2.

Від редакції

Коли ми приступали до видання місячника, песимісти запевняли нас, що швидко вичерпаємо теми, що не знайдемо належного відгуку серед зацікавлених громад, особливо польської, що, нарешті, забракне нам публіцистичного пера і матеріалу на створення навіть найскромнішого видання. Незважаючи на це, ми вірили нашому переконанню, що тільки прикрий досвід минулого, неміч творчої думки, а також неправильний підхід до поставленої проблеми стоять на перешкоді появи польсько-українського періодичного видання. Ми прийшли до читача з відповідальною дискусією на теми, що стосу-

³ Ідеться про акції членів ОУН у Трускавці (замах на Т. Голувку) та напад на пошту в Грудку Ягеллонському, які викликали бурхливу реакцію польського суспільства.– С. К.

ються як польського суспільства, так і українського. При цьому дбали, щоби бюлетень став справді вільною трибуною мислячих людей. Ще не час оглядатися на доробок. Заледве півроку відділяє нас від перших кроків, тільки шість місячних випусків бюлетеня побачило світ. Однак не бракувало тем і матеріалів для публікацій. Навпаки: у вузьких рамках нашого місячника ми не могли вмістити всього матеріалу, котрий почав надходити до редакції. При цьому багато цінних речей втратило актуальність із огляду на тривалий проміжок часу від першої публікації нашого видання. Особливо втрачав відділ інформації, який за своєю особливістю вимагає близького контакту із життям і пресою, що їх віддзеркалює.

Перед нами постало завдання поглиблення нашої праці, наближення до щоденного життя, вирішення дуже актуальних проблем, котрі насуваються з дня на день. Сама подача матеріалів згодом, після виходу перших чисел бюлетеня, потребувала збільшення розмірів місячника. Однак нестача коштів і позиції початкуючого видання диктували стриманість. Розпочинаємо друге півріччя нашої праці і стоїмо перед необхідністю розширення недостатніх уже сьогодні початкових меж нашого видання, тому вирішили перейти з місячника на тижневик. Розширюючи таким чином своє видання, прагнемо одночасно актуалізувати його настільки, наскільки актуальним є саме українське питання. У цьому причина внесених змін, і тому нинішній тижневик є органічним продовженням нашого місячника.

Ми випустили перше число тижневика без попередження читачів. Думаємо, що не відштовхнемо тих його прихильників, численна підтримка котрих і сприяла такому важливому рішенню у житті молодого видання.

Пояснюючи свою позицію, хочемо висловити також кілька прохань до наших читачів і прихильників. Передовсім просимо про оплату надісланих примірників щомісячника, оскільки існуємо за рахунок коштів громади, яких надовго не вистачить, якщо не знайдемо належної підтримки серед своїх читачів. Надійність для незалежного часопису, яким є і прагне залишитись наш бюлетень, можуть дати лише наші передплатники. Кожен новий передплатник – то цеглинка на фундамент нашого видання, існування та розвиток якого є необхідністю.

Наше видання не є підприємством, спрямованим на прибуток. Воно є виразом нашої доброї волі служити спільній справі. Тому від

початку виходу бюлетеня закликаємо своїх читачів до дієвої співпраці з редакцією. Наших прихильників просимо про розповсюдження нашого бюлетеня серед своїх знайомих, про передплату, про підтримку видавничого фонду.

Однак це ще замало – мати кошти на видання часопису. Від початку своєї праці ми старалися створити умови для вільної дискусії читачів на польсько-українську проблематику, для співпраці читачів на сторінках нашого видання, для постійного контакту з редакцією. У момент переходу на тижневик тим більше нам важливо висвітлювати нинішні думки і настрої широкого читацького загалу. Не накидаємо свою тематику. Просимо писати до бюлетеня про все, що викликає роздуми й почуття у зазначеній царині, що, може, й не належить до польсько-українських стосунків, а до всієї української проблеми взагалі.

Просимо завжди писати до редакції про стосунки місцеві й загальні. У тижневику вмістимо надісланий опрацьований матеріал і використаємо також будь-який, навіть найбільш невірно писаний до нас, аби тільки був правдивий.

Для користі справи, якій служимо, а також для утримання авторитету видання, будемо вимагати від наших дописувачів беззаперечної правдивості, дійсного висвітлення справ і подій та відповідальності за свої кореспонденції. Анонімних листів, звичайно ж, не приймаємо.

Наші читачі отримають можливість вирішального впливу на тематику тижневика, формуючи таким чином суспільну базу видання і забезпечуючи йому життєвість та актуальність.

Надіємося, що наші заклики не залишаться без відповіді.

1933.– № 8.– С. 1.

Статут Польсько-українського товариства

Традиція праці над польсько-українським зближенням у формі пошанування козаччини сягає часів до розпаду Речі Посполитої. Період її занепаду висунув полум'яну постать Т. Костюшка з його пам'ятною думкою про козацький люд, про давню лицарську Україну. І пізніші часи не були безплідними з цієї точки зору: участь поляків у повільному і мозольному відродженні українського народу, праця і співпраця у боротьбі зі спільним завойовником становить

вдячне поле для історика. Це і засвідчення сьогоднішніх зусиль гона людей доброї волі, які стараються розпорошені сили окремих осіб, що позитивно працюють на ниві унормування хворобливих польсько-українських стосунків, об'єднати і тим самим зміцнити.

Видавництво "Бюлетину Польско-Українського" стало одним із осередків, який гуртує ті сили, дотепер не об'єднані. Сьогодні разом із його розвитком та визнанням, яке він собі повільно і послідовно здобуває, з'явилася виразна потреба міцного об'єднання гона, що опікується його зусиллями, і звідси народилася конкретна думка організації Польсько-українського товариства.

Побоювання його організаторів через цілком обгрунтовану сьогоднішніми стосунками стриманість і навіть певну недовіру з боку українського суспільства спонукали нас після дослідження громадської думки утриматися від запрошення авторитетних представників українського суспільства доти, доки тенденція, наміри і всякі зусилля польської частини наберуть переконливої сили, яка доводитиме належний напрям праці й відповідну ідеологію Товариства.

Тоді вступ представників українського суспільства буде легким і таким, який не викликатиме жодних сумнівів, що часто виникають від невизначеної ситуації.

Статут Польсько-українського товариства диктує його мету і завдання, які є такими.

Мета об'єднання – праця над поглибленням і розбудовою польсько-українського зближення, а засобами для цієї мети є:

а) вивчення і пропаганда необхідності врегулювання польсько-українських стосунків;

б) ведення періодичних і неперіодичних видань, видання книг, брошур, гравюр та інших публікацій;

в) організація і проведення лекцій, бесід, дискусій і т. ін.;

г) організація поїздок, виставок творів мистецтва, культури і господарства, пов'язаних із цілями Товариства;

г) створення польсько-українських колективів Товариства;

д) заснування на території Речі Посполитої відділів Товариства і місцевих осередків.

1933. – № 9. – С. 1–2.

Вл. Бончковский

* * * (Фрагмент)

...Травень 1926 року, ніби продовжуючи існуючу польську традицію, дав у вигляді гасла державної ідеї першу запоруку розв'язання українського питання в Польщі. Гора клопотів, пов'язаних із розподілом політичних сил серед польських національних верств, відклала термін залагодження польсько-української справи “на пізніше”.

Вже понад десять років триває нездорова атмосфера в польсько-українських стосунках і тепер починає загрожувати петрифікацією⁴ хвороби. Польсько-український антагонізм може набути занадто міцного психічного підґрунтя, аби пізніше міг бути без надлюдських зусиль зупинений.

Усі, свідомі цієї загрози, повинні у щоденному житті, у виконанні своїх громадських обов'язків, не озираючись ні на кого, втілювати лозунг Речі Посполитої, пам'ятаючи, що тільки у практичній рівності прав народиться почуття рівності обов'язків, що кожен акт, який будить почуття нехоті, несправедливості чи недобррозичливості, є актом примноження ворогів Речі Посполитої і актом применшення державного зростання й духовного об'єднання громадян.

Практичне прийняття цих теоретично визнаних тривіальних думок є однією із найпильніших ознак сьогодення.

Суспільно-історична тематика

1933.– № 10.– S. 1–2.

Włodzimierz Bączkowski
(Влодзімеж Бончковський)

Niecelowe dyskusje (Безплідні дискусії)

Безплідними є взагалі дискусії про події 1914–1922 років, про Київський похід, Ризький договір і т. п.

Тут зіткнулися реальне життя і його актуальні вимоги з теорією та ідеалізмом тих щасливих у полеміці задумів, руки котрих не були зв'язані реальною політикою.

Бо ж легше теоретизувати, ніж брати участь у творенні щоденного життя, у подіях, які змінюють одна одну, як у кінематографі, часто за незрозумілих обставин при явно недостатньому підґрунті, відсутності основ, як то було в роки революції і відбудови польської державності.

⁴ Петрифікація – скам'яніння. – С. К.

Майбутнє привнесе ще не одну нову обставину, яка ховається зараз у закутках архівів штабів та міністерств. Ще не одна деталь, можливо, спростує цілу логічну конструкцію "звинувачення" або заперечить теоретично розбудовану теорію "захисту".

Тільки роздуми над сукупністю минулих подій тої доби мають об'єктивну вартість і є сталим чинником, незалежним у своїй суті від можливих поправок деталей та епізодів, які принесе майбутнє.

З великою часткою об'єктивізму та слушності треба сказати, що велику роль у формуванні перебігу подій відіграв їх стрімкий розвиток, який застав народи Східної Європи належно не підготовленими до вирішення тих завдань, які тодішній "анархізований" світ поставив до виконання.

Помилки політичної недосвідченості вождів більшості народів, які визволялися, їх нерозуміння засад спорідненості долі пригноблених народів, такі очевидні тепер, при аналізі укладу геополітичних сил Європо-Азії, облудна боротьба федералістичних тенденцій із незалежницькими в середовищі тих суспільств не могли бути нічим компенсовані – ані визнанням балтійських країн Антантою, ані визнанням Грузії Польщею, ані Київським походом і позитивною частиною польсько-українських перипетій того періоду.

Однак наголошувати на ці твердження було б логічною помилкою. Базовим моментом у розгляді всієї цілості справ із вказаного періоду є його баланс, крізь призму якого і треба розглядати всю добу.

І тут із впевненістю належить підкреслити користь із точки зору ідеї визволення ряду подій і перемін цього періоду. Понад 100 мільйонів людей – мешканці Польщі, Литви, Латвії, Естонії і Фінляндії – були звільнені у відносно короткий час, після періоду пануючої реакції та утисків з боку Росії й Німеччини.

Також до цього ж корисного балансу треба віднести отриманий психічний здобуток широких народних мас українських, кавказьких та інших, котрі на деякий час мали незалежність і тепер, маючи досвід, заклали міцний фундамент під майбутню боротьбу за свободу.

Природно, можливо, навіть це було неминуче, що банкрутуючий господар – Росія – не впала цілком. Змогла втримати певну свою "латифундію", використовуючи багатовіковий досвід управління народами, спритно їх обійшла і змогла стабілізуватися на відкраяній території, використовуючи псевдофедералістичні комбінації. Це тим більш природно, бо не можна виходити із переконання, що всі незалежницькі постулати мали бути тоді втілені на 100 відсотків. Очевид-

ною є нерівномірна і не всюди достатня готовність до початку боротьби із окупантами і труднощами стабілізації молодих держав.

Тому нарікання на той чи інший фрагмент, епізод чи навіть цілий етап є великою мірою недоречними і нераціональними. Єдине відчуття має право висувати свою наївну тезу: “Чому постраждав мій народ, а не сусідній, який мав менш реальних шансів для визволення?”

Із вищенаведених міркувань треба вивести один практичний підсумок.

Із позитивного балансу етапу великих змін впливає оптимістичний прогноз на майбутнє. При цьому треба визнати факт завершення першого позитивного діючого циклу і настання – антракту – миру, необхідного, щоб віддихатися, роздивитися докладно ситуацію і набратися сил на майбутнє.

На цьому тлі далеких перспектив теза воюючого із Польщею так званого галицького націоналізму набуває помилкового характеру акції, “анархізуючої” в часі й просторі, і може бути надто короткою і надто дріб’язковою, аби можна було достатньо віддихатися і набратися відповідних сил для подій, які стрімко назрівають, і нового неминучого періоду кривавих і великих перемін.

1933.– № 14.– S. 4–8.

Włodzimierz Bączkowski
(Влодзімеж Бончковський)

Насjonalizm (Націоналізм)

(Фрагменти)

До категорії аксіом треба віднести твердження, що кожна криза культури приходить у парі з екстермінаційними, або крайніми (екстремальними), рухами людської думки...

Природно, що на терені польсько-українських справ проблема націоналізму займає набагато більше місця, ніж на форумі міжнародної політики могутніх держав. Бо ця проблема націоналізму є підвалиною сучасної форми польсько-українських відносин, абсорбуючи більшість проявів і виразів національної ненависті, ця проблема також спирається на основу методів боротьби українського народу за свої постулати, є джерелом поглядів польських націоналістів на питання меншин у Польщі...

Для українського народу націоналізм – це “боротьба за існування народу (нації), який усвідомив свою індивідуальність (окремішність)”...

Повнішим визначенням суті націоналізму буде синтез ряду понять, оцінок і специфічної ієрархії культурних цінностей...

Націоналізм репрезентує власну ієрархію. На перше місце висуває народ як колективну індивідуальність, на рівноправний чи трохи нижчий ступінь уміщає релігію, знанням і науці надається горизонт обов'язків знаряддя для досягнення цілей і постулатів народу, а не інституцій, що репрезентують знання і висувають свої концепції формування людського життя...

...Існують два напрями, які виростають із різного ступеня вартостей народу: напрям національний і напрям націоналістичний. Так, як існує більшовизм і європейський соціалізм, католицизм і православ'я, – близькі за змістом, але ворожі між собою табори...

...Перед війною існували дві непорушні, протилежні засади: релігія і наука, плід людського інтелекту.

Ідеалізм першої засади через аспект вічності та раціоналізм другої, через аспект віри у всемогутність людини в світі культурному, усували засади народу в тінь, створюючи на противагу їм ідеали людськості й спільності мети людини на землі.

Глибока криза цих ідей, яка набула найбільшого розквіту в час світової війни, послабила вплив ідеалістичних чинників на людство, зменшивши межі впливу діяльності релігії та відібравши факел таємничих знань і могутності в науки.

На тлі цих істотних відмінностей двох сфер, поділених стіною великої війни, беручи до уваги існування до війни національних рухів, сучасний націоналізм можна окреслити як рух засадничо післявоєнний (хоч і мав своїх попередників перед війною), який спирається на чинники антираціоналістичного волюнтаризму, на визнання фактичної можливості фізичної сили, на післявоєнній перевазі сили, а не права.

Застосовуючи визначення поняття передвоєнних національних рухів, його можна окреслити за допомогою передвоєнного національного руху, позбавленого після війни міцних гальм релігії і раціоналізму, місце яких зайняв волюнтаризм.

Звідси виникають постійні конфлікти “націоналізмів” із релігією, які завершуються компромісом, що не задовольняє обидві сторони, і

нетривалим припиненням боротьби; звідси, всупереч науці й очевидним речам, – опір і повернення до утопічної теорії чистої раси, до ідеї народу як до незнищеного і незмінного колективного організму.
1933.– № 8.– S. 2–3.

Iwan Kedryn
(Іван Кедрин)

Polemika o traktacie ryskim i jej wyniki
(Полеміка про Ризький договір і її наслідки)
(Фрагменти)

...Вважаю текст квітневого договору фатальним для українців, який може дорівнятися до найгірших українських історичних документів. Суть Варшавського договору не лежить у його законних формулах, у територіальних концесіях, у польській допомозі й українській розплаті. Суть того договору є концепцією розпаду Росії й організації Східної Європи через втягнення самостійної України до міжнародної констеляції⁵. Ризький мир не можна трактувати як перший-ліпший окремий мир, який через кращі умови закінчує суперечку про кордони або дає моральне задоволення за образу сусіда. Ризький мир був радикальним і блискавичним перекресленням усіх засад Варшавського договору і це є в ньому для кожного політика та історика найважливіше, найцікавіше і найменш зрозуміле...

...Про невіддільність загальноукраїнського питання від питання українського в межах Речі Посполитої, а також про якусь позитивну роль Польщі на Сході Європи без попереднього налагодження міжнаціональних стосунків у Польщі мови бути не може. Зміна внутрішньої політики щодо українців відповідно до національної і суспільної структури держави є гарантією незмінності політики Ризького договору і пактів неагресії. Однак це не означає, що при Ризькому мирі та пактах неагресії з Росією належить вести нинішню національну політику: вести її можна, бо ризький контрагент проти неї нічого не має, але не потрібно, бо несе вона в собі на майбутнє набагато більше небезпеки, ніж Ризький договір дає тепер користі, оскільки та політика все одно не дасть можливість довше протриматися, навіть при найтіснішому союзі з Росією, і, нарешті, бо все одно існування ризького контрагента мусить закінчитися й інші сили

⁵ Констеляція – збіг обставин, ситуація (політична).– С. К.

матимуть голос на Сході Європи, у чому жоден український патріот ні на хвилину не сумнівається...

1933. – № 24. – С. 2–3.

Leon Wasilewski
(*Леон Василевський*)

Wnioski konjunkturalne (Кон'юнктурні пропозиції)
(*Фрагменти*)

Для розумної реалізації програми максимум недержавного народу не достатньо об'єктивних умов існування даного національного питання... Неодмінно потрібним ще є те, що завжди називають кон'юктурою... Політика недержавних народів і полягає, власне, у вмілому пошуку для власних цілей визвольницької кон'юктури даного історичного моменту, створеної рядом чинників, не залежної від волі тих народів...

Міжнародна кон'юнктура, яка сформувалася після програної Росією і центральними державами війни, сприяла незалежницьким прагненням народів, пригноблених царатом... Серед тих останніх був і український народ, для якого кон'юнктура в кінці Світової війни була винятково вигідною...

Тут не місце для критичного розгляду причин, через які та вигідна кон'юнктура не була використана відповідно. Достатньо, що не була використана, і Україна – поза існуванням певного комплексу об'єктивних умов незалежності – не стала в ряд суверенних держав...

Сьогодні немає вигідної кон'юктури для незалежницьких прагнень України. Світ, який нині тривожиться лише передовсім питаннями, висунутими на порядок денний економічною кризою, прагне стабілізації існуючих державно-політичних відносин, а загарбницька лютя гітлеризму охоплює всіх таким страхом, що вчорашні ревізіоністи готові сьогодні відстоювати найбільш нерозсудливі кордони, щоб тільки віддалити привид війни, до якої ревізіонізм послідовно призводить. Перспективи розенбергівської України, зумовлені попереднім знищенням ряду держав, які лежать між Радянською Росією і Німеччиною, радше дискредитують незалежницькі прагнення українців, ніж їм помагають, а небезпека гітлеризму змушує взаємно зближуватися народи, зовсім протилежні суспільно і

політично (Франція – Совети – Польща), з явною шкодою для українського іредентизму⁶.

Нині кон'юнктура для здійснення українських незалежницьких прагнень надзвичайно не вигідна, і українське питання є сьогодні на всіх шести відрізках українського національного простору (Радянська Україна, РСФСР, Польща, Закарпатська Русь, Словаччина, українські землі Румунії) внутрішнім питанням чотирьох держав, між якими той простір поділено...

Які ж із цього всього випливають висновки? Звичайно ж, для поляків, бо не відчуваю права давати які-небудь поради українцям. Мене турбують польсько-українські стосунки з позиції інтересів Польщі, тому хотів би з цієї точки зору подати кілька різних зауважень.

Першим висновком є переконання, що не вигідна кон'юнктура для реалізації українського питання як міжнародної проблеми практично полегшує врегулювання справ українців у державному масштабі як ряду внутрішніх питань Речі Посполитої. Польська українська політика, пристосована до польських державних інтересів, може бути проваджена без побоювань про появу інтересів, ворожих Польщі.

Другою тезою є факт, що польські терени, заселені українцями, виявилися сьогодні у відносно найвигіднішому становищі для культурно-національного розвитку українців... У Радянській Україні і на тих українських землях, які під владою Москви не були приєднані до Радянської України, нинішній стан українського питання є таким, що після ліквідації всіх некомуністичних проявів української культури політика радянської диктатури переходить уже до ліквідації комуністичних проявів тієї культури і до фізичного винищення українського народу.

Не заплющую очі на незмірно важке становище українців у кордонах Речі Посполитої. Але всі ці хвороби не перекреслюють факту, що тільки в Польщі той народ має нині потенційну силу нормального розвитку в загальноукраїнському значенні. Тільки тут українці мають можливість нагромадження національно-культурного капіталу, який може бути вдало опроцентований стосовно решти українських земель при зміні кон'юнктури...

⁶ *Іредентизм* (італ. *irredentismo*, від *irredento* – незвільнений) – політичний і суспільний рух в Італії кін. ХІХ – поч. ХХ ст. за приєднання до неї тих земель, заселених італійцями, котрі не ввійшли до складу Італії під час її возз'єднання. Л. Василевський, очевидно, вживає цей термін у ширшому значенні – національне возз'єднання взагалі. – С. К.

Звідси дві наступні тези. Перша: українська політика нині не може бути антипольською в сепаратистському значенні, бо (незважаючи на об’єктивну нереальність такої політики) була б вона просто самовбивчою з точки зору вищезазначеного, бо тільки Польща дає українцям можливість життя і захисту нагромаджених уже культурно-національних засобів... Друга: мудра внутрішня польська політика щодо українців, яка впливає із прагнень державних польських інтересів, повинна схилити до того, щоб, при завжди можливій зміні міжнародної кон’юнктури – зараз не вигідної для української справи на вигідну, – здійснення українських державницьких прагнень відбувалося не всупереч інтересам Польщі, лише в згоді з ними і спираючись на них.

Невигідна кон’юнктура може на довший час відтягнути можливість появи незалежної української держави, але вона не в змозі знищити об’єктивні умови, які обґрунтовують необхідність її появи. Радянська колоніальна політика може призвести до зменшення українського населення на певний відсоток. Централізована і русифікаторська система може дуже сильно загальмувати розвиток української культури. Але знищити її остаточно вже не в змозі внаслідок її існування поза межами досяжності Москви, передовсім низки її осередків у Польщі.

В інтересах Польщі, щоб ті осередки (української культури – С. К.) утверджувалися щоразу більше і мали значення не тільки локальне, але й загальнонаціональне українське. Державний український університет у Львові, перетворений на академію наук, і забезпечене відповідним чином Товариство ім. Т. Шевченка могли б відіграти величезну роль у розвитку української культури і жодні кордони та заборони не запобігли б її поширенню назовні. Що ті установи не загрожували б жодним чином польській державності, доводити не потрібно...

Напевно, політична короткозорість і засліплення теперішньою кон’юнктурою деякий час ще буде приносити смутні тріумфи. Але завданням людей, які випереджають думкою інтереси сьогоденного дня, є виголошення тої правди, що кон’юнктура є явищем перехідним і змінним, тоді як держава вимагає такої політики, яка б при жодній кон’юктурі не призвела до поразки. Таким повинен бути висхідний пункт польської політики.

Рубрика: Із українського життя в Речі Посполитій і світі
Подальший крок західних українців проти політики “советів”
в Україні

Українська преса повідомляє, що львівські професори – члени Всеукраїнської академії наук у Києві проф. Д. Студинський, Д. Щурат, Д. Колесса і М. Возняк подали радянському консулові у Львові свою відмову на членство в Академії наук у Києві на знак протесту проти переслідувань українців у Сове́тах, а також проти нового курсу політики “советів” в Україні.

Цей крок заслужених українських учених викликав в українському суспільстві велику підтримку.

Названі вчені свого часу були обрані членами київської Академії колегією вчених із Радянської України. Сьогодні добровільно відмовилися від тих звань, висловлюючи обурення з приводу нового курсу “советів” в Україні, який торкнувся і самої Академії наук у Києві, де проведено нову “чистку”, викидаючи заслужених учених і національно свідомих українців. Нагадаємо, що раніше з приводу постійних “чисток” в Академії наук національних елементів зрікся звання члена тієї Академії відомий український математик проф. Левицький, нинішній голова Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові.

Нині особливу сенсацію викликало рішення проф. Д. Студинського, колишнього голови НТШ. Він, власне, був одним із тих, хто стояв свого часу на позиціях визнання УРСР без застережень, брав участь у багатьох наукових з’їздах у Харкові й Києві та репрезентував у Львові надто радянофільське спрямування серед українського наукового світу. Тим яскравішим є його теперішній протест і тим більше свідчить про глибоку й засадничу зміну настроїв і ставлення західних українців до “советів” і УРСР.

1933.– № 33.– S. 3–5.

Adolf M. Bocheński
(Адо́льф Бо́хенський)

Ukraiński Maurras⁷ (Український Моррас)

⁷ Вміщуючи без змін як завжди жвавий і цікавий виступ п. Адольфа Бохенського, редакція зі свого боку підкреслює, що автор висвітлює в ньому тільки одну сторону постаті видатного діяча пана В. Липинського, переважно ідеологічно-політичну, котра для автора – польського консерватора – психологічно і суспільно є найближчою. Натомість Липинський-історик, який в українській історіографії залишив по собі твори більшого значення, напевно,

(Фрагмент)

Коли два роки тому самотньо в австрійському санаторії помирав Вацлав⁸ Липинський, одна з українських газет написала, що то відходить уже третій із чотирьох людей, котрих історія Європи ХХ ст. дала польська кресова шляхта. Це мали бути: [Джозеф] Конрад, Пілсудський, Дзержинський і... Липинський. Оминаючи помилку, що міститься щодо Дзержинського, типового декласованого інтелігента з поміщицької верстви, вищезазначене зіставлення мусить зупинити і прикути нашу увагу. Ким же є та людина, котру публіцист сусіднього народу, публіцист обізнаний із новітньою шкалою цінностей, не вагаючись, зіставляє із двома постатями, котрих ми звикли вважати титанами? Чи ж роль Вацлава Липинського в духовній еволюції свого народу була аж такою великою, аж такою потужною, щоб з-під пера могли виходити подібні порівняння? Спроба відповісти на це запитання буде змістом наших подальших роздумів.

Безсумнівно, саме час відкрити полякам існування Липинського. Знаменним є факт, що єдине польське видання, яке присвятило йому некролог, згідно з бібліографією, опублікованою п. А. Струтинською в місячнику “Дзвони”, – кварталник “Герольд”. Не заглиблюючись у вартості тої цікавої статті, з якої теж будемо черпати інформацію, важко не стверджувати, що це напевно замало та що розбіжність між значенням Липинського в розвитку української думки і рівнем поінформованості польського суспільства є надто великою. До змішування понять долучився, напевно, і той факт, що ім’я В. Липинського сприймається сьогодні на шпальтах преси як військового письменника. Усе це разом не має жодного сенсу і вже нарешті час, аби ми перестали ігнорувати одного із найбільших талантів рубежу ХІХ і ХХ століть, які народила не тільки провінційна шляхта, але й Польща взагалі.

Наш Липинський

Студію про Липинського неможливо не розпочати від наведення кількох фактів, ключових для історії і ролі його особистості. Був поляком, став українцем, його втрата для польської культури була болісною, пам’ятною. Однак його роль серед сусіднього українського

має більше значення, ніж Липинський-політик. Водночас редакція зазначає, що не поділяє усіх поглядів Автора, які містяться в поданій статті, підкреслюючи їх дискусійний характер. – *Ред.*

⁸ *Вацлав* – польський відповідник українського імені В’ячеслав. – *С. К.*

народу, здається, стала набагато більшою, ніж та, котра могла бути відіграна у нас.

Був, безперечно, поляком. Родина Липинського, гербу Бродзич, прибула на Поділля з Мазовщини із Нюрської землі. У 2-й пол. XVIII ст. це була звичайна родина навіть з огляду на місце в суспільній ієрархії того середовища, яке витворило і зберегло сучасну польську культуру. Мається на увазі верства на межі середньої шляхти і так званих кармазинів (родовитих шляхтичів). Липинські пишалися тим, що мали в родині одного сенатора, а саме каштеляна, кілька підкоморних та повітових маршалків шляхти. По жіночій лінії походив Вацлав Липинський із родин винятково польського походження і культури. Липинський жив у суто польській атмосфері. Однак став українцем, і якщо не можна його назвати ідеологічним націоналістом, то в усякому разі варто віднести до найбільш антипольсько настроєних елементів. Нез'ясована дотепер генеза тієї асиміляції видається вже сама по собі досить цікавою проблемою.

На нашу думку, вищезазначена проблема найкраще з'ясовується через дві умови. З одного боку – притаманний Липинському ідейний нонконформізм, з другого – певне, може, підсвідоме, почуття нижчості щодо родин, одвічно осілих в Україні, або просто українського походження. Другий мотив мав, правдоподібно, особливо велику вагу, хоч би з огляду на бурхливе генеалогічне зацікавлення Липинського, зацікавлення, яке знайшло прекрасне втілення в епохальному дослідженні про шляхту в повстанні Хмельницького. Маючи серед своїх родичів, свояків та сусідів Словицьких, Чечелів, Ходкевичів, Олізарів, ряд автохтонних родин місцевого походження, Липинський мусив мати якийсь комплекс нижчості, якийсь болісний комплекс нетутешності. Бажання нівелювати цю різницю могло штовхнути його в обійми крайньої “місцевої” ідеології, яка давала йому змогу вважати себе за справжнього, може, навіть справжнішого за всіх інших, представника краю, в якому народився і який любив. З іншого боку, типово шляхетський нонконформізм, бажання протиставлятися за всяку ціну загальноприйнятим істинам і рухам привели його через традицію дідичів до антипоміщицької та антишляхетської українськості.

Його українськість вимагала менших зречень у сфері матеріальній, набагато більших – у сфері духовної боротьби з оточенням. Наскільки революційність могла бути сприйнята оточенням

Липинського за річ непристойну (однак щоразу приймалась і була природною), настільки антипольський український патріотизм мусив служити щитом нонконформізму. На сьогодні не маємо жодних матеріалів для висвітлення духовної еволюції Липинського в молоді роки. Характерним у будь-якому разі є те, що коли справжні українці по чоловічій і жіночій лініях, як, наприклад, ксьондз Александер Єловіцький, дядько батька Липинського, були безперечними поляками, то саме він, нащадок чисто польської родини, став ідеологом і глашатаєм української ідеї.

Втрати і здобутки

З точки зору особистостей дотепер ми дали відносно небагато іншим народам, узявши від них велику кількість. Особливо коли говорити про Русь і Білорусь, то Польща з точки зору особистостей висотала з них, мабуть, усе, що мали цінного і вартого уваги. Липинський мусив незалежно від своєї вартості зацікавити саме як один із тих небагатьох поляків, котрі відіграли справді значну роль у письменстві приєднаного краю. Тут знову автоматично з'являється зіставлення з [Джозефом] Конрадом, яке спирається винятково на механічну подібність, а не на істотні збіжності. Щоб залагодити усе з польським походженням Липинського, мусимо ще звернути увагу на питання, що втратила в ньому польська культура і чи та втрата не була якось повернута його роллю в еволюції так тісно пов'язаного з нашим українського народу.

Якщо йдеться про польські втрати, то не підлягає сумніву, що найвидатніші твори нашої новітньої політичної літератури, а саме твір про 1863 рік Козьмяна, а також "Думки" сучасного поляка Дмовського, ані з точки зору форми, ані сили переконання, яка мала би відчуватися від неї, ані з точки зору універсального значення й оригінальності аргументації не перевищують "Листи" В. Липинського. Його творчість припадає (два перших десятиліття ХХ ст.) на період, який відзначається в нашій політичній літературі помітним поворотом до поєднання з історіографією. Польська політична думка, чи то з Мохнацьким і Мерославським, чи то з Козьмянем і Шуйським, розвивалася більш-менш аж до 1880 року в тісному зв'язку з історіографією. Від того часу з'явилася реакція, яка спричинила ще гірші наслідки як для історіографів, так і для політичної думки. Здається, наша історіографія втратила сьогодні не тільки всяку

актуальність, але навіть усяке бажання і здатність до синтезування. Знаменним для такого стану речей є результат наукової праці цілої школи проф. Ш. Аскеназі. Отож, величезний талант Липинського, з одного боку, відкривав щоразу нові перспективи перед українською історіографією, з другого – вмів найбільш несподівані думки пояснити синтезом і вказати на зв'язок їх з найістотнішими проблемами сучасності, може, тим самим і перешкоджав тому наростаючому тепер відходу польської історії від польського життя. Нарешті, збереження Липинського в межах нашої культури, безсумнівно, вплинуло б на формування політичних сил у Польщі. Це був великий ідеологічно-політичний задум періоду занепаду консервативної думки, занедбані другим поколінням прихильників і сьогодні великими зусиллями зрушеної з мертвої точки. Безсумнівно, що думка Липинського запобігла б такому станові речей і причинилася б до видатного культурного піднесення правіці в Польщі.

Виходячи із усього цього, не виникає сумніву, що вплив Липинського на українську думку є набагато більшим за той, який би він міг навіть за найкращих умов мати на польську думку. Той вплив, який розвивався в напрямі позбавлення українського народу характерного для нього “inferiority complex”⁹ щодо західних народів і спирався на творчі, а не деструкційні історичні традиції, мусимо визнати за безперечно позитивний. Окрім того, піднесення рівня культури цього краю буде завжди вигідним для його сусідів, тому без гіркоти можемо спостерігати творчість шляхтича з Нюрської землі, ідеолога шляхетності та консерватизму в Україні.

Сізіфів труд

Могутність Липинського, могутність – переважно враження, яке справляє його творчість, – полягає певною мірою в тому, що була вона такою несподіваною, такою непередбачуваною. Чи не здається абсурдним, що найбільш демократичному народові в Європі, найбільшою мірою позбавленому всяких традицій і всякої культури державно-шляхетської, що народові, серед якого впродовж певного часу найбільш правою була партія соціалістів-федералістів, якийсь дивний історичний домовик дав найвидатнішого теоретика консерва-

⁹ *Inferiority complex* – комплекс неповноцінності. – С. К.

тизму, котрому рівних варто було б шукати аж десь у пореволюційній Франції?

XIX ст. було в українському русі віком наскрізь лівим. Це виявилось як в історіографії, апофеозом якої став В. Антонович, так і в усіх слідах революційності, “бунтарства”, анархізму в історії України, так і в політичній думці. Та остання охоплена, здавалось, невідворотно “драгомановщиною”, творчістю емігрантського письменника Михайла Драгоманова. Досить каламутне “федералістично-соціалізуюче” спрямування. Ще із часів революції 1917–1921 років ці тенденції панують майже монополюю. Єдина справжня політична боротьба точиться тоді між прихильниками соціал-революціонерів (Грушевський) і прихильниками соціал-демократів (Винниченко і Петлюра). Одним словом, таким було духовне обличчя України на початку XX ст., як уявляємо собі (доволі неточно, зрештою, бо такий вигляд воно має тепер).

Тому всьому нестримному рухові, який витрачав власну силу на щоразу крайню революційність, усьому тому прагненню нероздільного поєднання ідеї революційної й ідеї української національної протистояла єдина людина, щоправда, із великими можливостями. Липинський дає своєму народові те, що французи назвали б великим “*coup de barre a droite*”¹⁰. Самостійно створив праве крило української думки, одним помахом своїм сильніше від усієї попередньої лівої думки. Для орієнтації в існуючому стані справ і в тому, до чого великою мірою привів вплив Липинського, достатньо згадати, що тільки у самому Львові сьогодні виходять поза усім націоналістичним табором чотири українські видання крайньо консервативні, з яких три ведуть між собою досить запеклу війну. Якби міряти значення особистості змінами, які вони внесли в розвиток думки своїх народів, то, безсумнівно, зіставлення Юзефа Назарука було б слухним і Липинського потрібно було б ставити поряд із найбільшими.

Стисло мусимо зазначити, що вплив цього ідеолога найпотужніше проявився на теренах Галичини, а слабше – серед еміграції. Про вплив на Радянській Україні в сьогоdnішніх умовах, очевидно, говорити зарано. Та різниця пояснюється тенденцією галицьких українців до рухів більш поміркованих ... наприклад, відомо, що відмінність у суспільно-політичних поглядах між лівою Директорією і правою

¹⁰ *Coup de barre a droite* (франц.) – приголомшуючий удар справа.– С. К.

диктатурою була однією із головних причин переходу галицької армії до Денікіна в 1920 році. Та засаднича відмінність між обома полюсами сусіднього нам краю легко пояснюється цивілізаційною вищістю австрійського періоду. Відчуваючи вищість західноєвропейської цивілізації, галицькі українці не мали таких нищівних звичок, як їх наддніпрянські компатріоти. У кожному разі були наскрізь ентузіастами засад суспільної і політичної демократії. Не підлягає сумніву, що з цієї точки зору під австрійською владою творчість Липинського спричинила глибокі потрясіння і перетворення.

Постає питання, яким шляхом, яким методом була здійснена та сізіфова праця, зусилля в напрямі перетворення найбільш “народного” з усіх європейських народів у народ шляхетської культури і з найбільш радикального народу – у народ із потужними консервативними тенденціями. Діяльність Липинського пішла тут у двох напрямках. Передовсім у напрямі революції щодо способу оцінки української історії, потім у напрямі нещадної критики існуючих політичних поглядів і створення нових.

№ 34–35. – С. 2–4. (Продовження)

*Липинський проти Сенкевича*¹¹

Найбільший вплив на українську думку мала діяльність Липинського як історика. Це були праці вузьконаукові, але сенсаційні, про які доти нікому і не снилося. Ряд матеріалів, життєписів, студій створювали поволі новий несподіваний образ історії того народу.

¹¹ У першій частині цієї статті автор стверджує, що єдиним польським виданням, яке подало некролог по В. Липинському, був кварталник “Герольд”. Уже сьогодні ми можемо стверджувати, що ця інформація недостовірна. Із кіл, наближених до особи В. Липинського, нам стало відомо, що таких публікацій було кілька. Так, наприклад, некрологи у вигляді статей, присвячені пам’яті В. Липинського, умістив Гад. Загурський і Антоній Станевич у № 27 тижневика “Пшегльонд Волинські” від 12 липня 1931 року. В зв’язку із публікацією статті п. А. Бохенського ми отримали також ряд цікавих відомостей про особу п. Липинського, котрі при нагоді оприлюднимо. Нагадаємо, що В. Липинський після смерті був перевезений найближчими родичами з Австрії на Волинь і похований у родинному маєтку Затурці неподалік Луцька, на місцевому римокатолицькому цвинтарі. На могилі його дотепер стоїть тільки дубовий хрест зі скромним написом польською мовою з датами народження та смерті. Найближча родина п. В. Липинського перебуває в околицях Луцька, а єдина дочка студіює у Кракові. Цю інформацію почерпнули ми із листа, ласкаво надісланого нам із Вільна одним із волинських діячів. – *Ред.*

Особливо виділяється сенсаційний життєпис Станіслава Кричевського і відкриття маловідомої, але дуже цікавої постаті Єжи Немирича, кандидата в канцлери Великого Князівства Руського в чудовій монографії “На Переломі” про 1657–1659 роки. Для польського читача безсумнівно, що погляд Липинського на козацьку історію набере потужності у конфронтації з тим, до чієї думки у цій сфері призвичаїлися, тобто із Сенкевичем.

Проблема Сенкевича в польсько-українських стосунках дотепер, на нашу думку, недостатньо з’ясована. Ясності не внесла навіть проведена нещодавно цікава дискусія на сторінках “Бюлетина Польско-Українського”. Багато є дивного і незрозумілого, як є і багато людей, які, без сумніву, приязно ставляться до сусіднього нам народу й одночасно з ентузіазмом – до Сенкевича і його бачення Хмельницького, Богуна та ін. З іншого боку, поляки не можуть зрозуміти причини нечувано різкого неприйняття українцями Сенкевича. Багато ж вважають його навіть послідовником порозуміння, може, навіть українофілом.

У цій проблемі приховується глибоке непорозуміння. Здається, насправді Сенкевич не був принципово ворожим до української народності, її представників показував завжди у симпатичному і лицарському ключі. Однак те, що вражає в ньому українців, і те, що, без сумніву, вражає їх під впливом Липинського, – це його розуміння революції Хмельницького як бунту селянства, часом навіть симпатичного, але селянства – проти панів-поляків. Це твердження найбільше вражає сьогодні українців. Від часів Липинського вони вважають абсолютно впевнено й історично доведеним, що революція Хмельницького була революцією не якоїсь однієї верстви суспільства, але революцією всіх національних верств, і то революцією, яку спричинила і на чолі котрої стояла ... українська шляхта.

У цьому і є велике відкриття Липинського, котре сприяло народженню потужного ферменту в українській свідомості. Революцію Хмельницького, ту велику революцію, що була віссю і центральним пунктом національних традицій русинів, здійснила не чернь, не якісь верстви, що були тоді експлуатовані, але боярська шляхта, яка, власне, стала в оборону православної віри, національності та... власних маєтків.

Варто визнати, що та остання особливість – із тими маєтками – створює для дилетанта в цій сфері всю концепцію Липинського дуже

неправдоподібною. Оскільки йдеться про точку зору вузьконаукову, то здається переконливим, бо зібрав він велику кількість аргументів, які спиралися на автентичні документи, а також на копівки геральдичні дослідження, що участь шляхти у повстанні Хмельницького не може сьогодні підлягати сумніву. Із фактів, які найбільше впадають в очі, варто назвати, що цей історик довів, що в момент облоги Замостя і в битві під Пилявцями кількість родовитої шляхти в таборі Хмельницького, який боровся із Польщею, перевищувала цифру 7 000 шабель. Це не були якісь авантюристи. Навпаки! Знаходимо серед них справжніх панів, таких, як воєвода Стеткевич, як зять каштеляна Виговський, як власник кількох десятків сіл підкоморій Єжи Немирич і багато інших. Шляхтичами були також усі знеславлені Сенкевичем “вожді селянського заколоту”, а саме і Кжечовський, і Тетеря, і Нечуй, і Богун, Височан, Гловацький, Мрозівський і багато-багато інших полковників і сановників. Шляхтичем, уже безперечним, ставав Богдан Хмельницький.

Так перед очима здивованих українців несподівано виростав зовсім незнаний або частково забутий світ. Народ-попелюшка без хоч якоїсь пурпурової традиції, без інших спогадів, крім бунтів і палів, стрімко відшукував “своїх панів”, своїх божевільних, підбурювачів, сутяжних і марнотратників, – усе те, на що не один інший народ звик нарікати, без чого однак кожний відчувається якимось скривдженим і нижчим. Випираючи уроджений перед тим в українців “inferiority complex”, Липинський таким чином робив велику справу. Вказував їм, що не шляхом збурення всього того, що було їм ненависне, до чого не могли самі прагнути, але шляхом піднесення народу до цивілізованих західноєвропейських традицій можуть стати повноцінним суспільством.

Не ідеалізував жодної верстви і жодної особи. Завдавав удари наліво і направо. Не приховував, що у межах самої революції Хмельницького час від часу суспільні верстви посиляли одне одного на палі та шибениці. Не прагнув завуалювати той факт, що навернення шляхти українського походження до власної національності, навернення, виразом якого були події 1648 року, спричинені були великою мірою економічними інтересами, випиранням старих боярських родів прибульцями “з-під Рави” (в дужках зазначаючи, що тут мусив Липинський болісно відчувати, що сам за походженням не належав до тих бояр, але власне до тих прибульців і то навіть до пізніших, десь із другої половини XVIII ст.). У всякому разі історична праця Липин-

ського стала найціннішою власністю українського народу, від крайньо правих до найбільш революційних сил. Увійшло воно вже в кров і не підлягає сумніву, бо через свої шляхетські традиції сьогодні українці надто дратівливі.

Отож, причина неприязні, яка часом доходить до межі ненависті, котру українські публіцисти висловлюють стосовно Сенкевича, лежить, на нашу думку, безперечно в тій принциповій суперечності, яка з’являється між революцією Хмельницького в інтерпретації “Вогнем і мечем” та революції у творах В. Липинського. У цьому полягає і причина того, що польські “українофіли”, які не знають творчості В. Липинського, не можуть зрозуміти, чому українці так не люблять Сенкевича. Просто тут ідеться про те, що Богун був шляхтичем, і то добрим шляхтичем, а не якимось козацьким Мартіном Іденом, і що у війську Хмельницького служило не більше не менше тільки шість панів... Володийовських (Проник, Стефан, Хоміца, Левко, Семен і Ярема).

Є небезпека в тому, що вищевикладені історичні погляди Липинського – справжнього вченого – піддані певній симпліфікації¹². Йшлося однак про виклад головних тез, оминаючи застороги і винятки. Не підлягає, наприклад, сумніву, що на Волині повстання Хмельницького мало набагато більш суспільний характер, ніж у Центральній Україні, що треба зазначити відмінність між “державником” Хмельницьким і кимсь на зразок Стенькі Разіна – Кривоносом та ін. Не підлягає сумніву, що питання Є. Вишневецького, який вважався за “pendant”¹³ до ген. Муравйова, названого “вешателем”, вплинуло на ставлення українців до Сенкевича. Головним чином справа є такою, як ми подали вище.

Український Моррас

Другий бік праці Липинського, зрештою, рівно відповідний його здобуткам у царині історії, міститься в політичній ідеології. Тому перейдемо до аналізу діяльності Липинського як політичного письменника, при цьому мусимо зазначити для знайомого з предметом читача, що назва “український Моррас” є стосовно Липинського великою мірою неслухною і невдало дібраною. Творчість Морраса являє два не завжди тісно пов’язані між собою обличчя. З одного

¹² *Симпліфікація* – спрощення. – С. К.

¹³ *Pendant* (франц.) – рівний кому-, чому-небудь. – С. К.

боку маємо інтегральний націоналізм, з другого – ультраправі політичні й устроєві погляди. Отож, аналогія між Липинським і Моррасом стосується винятково того другого обличчя Морраса щодо політично-устроєвих концепцій. Оскільки йдеться про інтегральний націоналізм, не підлягає найменшому сумніву, що Липинський не був його сповідником, а навіть був і є творцем та патроном антинаціоналістичної християнської української думки.

Питання відносин інтегрального націоналізму і католицизму висвітлено набагато чіткіше в українців, ніж у поляків. В українській політичній думці віддавна вже подолано питання можливості узгодження католицизму із висуненням сили народу як найвищої етичної норми. Українська правниця поділилася на два протилежних табори, кожен із яких присвоїв собі одну половину моррасівської ідеології. З одного боку маємо табір крайньо націоналістичний, табір Д. Донцова, надто сильно зіштовхнутий із табором католицьким і подекуди “нехристиянський”. З іншого боку барикад стоїть табір Липинського, католицький і патріотичний, який нищівно бореться зі спробою поставити національні норми понад норми етичні, тим паче узаконення терору, всіляких погромів і т. ін. Зовнішньо боротьба між таборами виявляється в невпинній полеміці між “Вістником” Донцова та “Дзвонами” і “Новою зорею”, які були під впливом Липинського. Іноді вона виявляється дуже реальним чином, як, наприклад, під час бойкоту католицько-патріотичної маніфестації “Українська молодь Христові” інтегральними націоналістами. Якщо говорити про позиції в країні, то католицький табір видається набагато сильнішим.

Часом навіть можна позаздрити сумлінності української думки, з якою вона змогла вирішити ту справу. Ані Донцов не здатний був приховати очевидної неузгодженості свого націоналізму із християнством, ані католики не справилися зі “страусиною” політикою “недобачання” тих відмінностей. Один навпроти одного стояли відразу два табори, логічні, послідовні й цілісні. Це тим більше варте подиву, бо ця проблема, проблема співвідношення етики і національного інтересу, була для української думки чимось зовсім новим. Польська думка подолала ту проблему вже в “Іридioni”. Тим більший сором, що дотепер ми не свідомі того, що етику погромів і католицьку етику поєднати неможливо. Це ще один привід для того, щоб шкодувати про відхід від нас Липинського.

Найважливіша частина головної, виданої в 1926 році праці Липинського “Листи до братів-хліборобів” належить до проблем полі-

тичного характеру і питань устрою. В цій царині автор відривається від справ свого народу і підноситься до вершин універсальної думки, здатної зацікавити політиків усіх країн. Головний хід думки Липинського обертається довкола питання відносин політичної еліти і суспільних верств. Треба визнати, що в цій проблемі він безперечно оригінальний і ставить ряд питань дуже цікавих і дотепер у політичній літературі майже не розглянутих. Оригінальність Липинського збільшує і той факт, що, напевно, не знав він творчості Вільфредо Парето, присвяченій теорії обертання еліт. Основною тезою "Листів..." є твердження про те, що поєднання виробничих верств суспільної ієрархії із політичною елітою в одне ціле дає найкращі шанси розвитку держави, а також відносно найкраще гарантує збереження прав усіх груп громадян. До виробничої верстви в суспільній ієрархії Липинський не відносить принаймні плутократії. Думка про уряди великого капіталу є для Липинського чимось попросту огидним. Його суспільна еліта – це верства, не втягнена в боротьбу праці та капіталу. Однак автор також дуже рішуче відкидає концепцію інтелігентських урядів, здійснену на практиці в багатьох державах, і відкидає її шляхом проникливої аргументації стосовно слабого зв'язку інтелігенції з процесом виробництва і взагалі національним організмом; при цьому його думки виразно апофеозують аграрний елемент.

У всякому разі, неможливо відмовити Липинському у великому інтелектуальному розмахові й безперечно нових комбінаціях думки. "Листи до братів-хліборобів" залишаться одним із найбільших пам'яток консервативної думки в Європі. Його роздуми про диктатуру, написані в 1921 році, іноді, здається, мають дивний присмак актуальності.

Із більшістю консерваторів та європейських монархістів Липинського поєднує дивовижна байдужість до всяких суспільних проблем, економічних, питань праці тощо. Це є спільною рисою Морраса і Липинського. Липинський, зосереджений на своєму суто політичному ідеалові, не бачить боротьби, яка шаленіє поряд на зовсім інших засадах. Є в цьому якась велич, але і певне відсторонення. Стає зрозумілим, що поволі входимо в період, коли політична думка обертатиметься винятково довкола питань боротьби між колективізмом і свободою. Зацікавлення політичної думки періодично змінюються. Дискусію про першість духовної та світської влади в XV ст. змінила суперечка про стосунки політики і моралі, аби через проблему

свободи віросповідання перейти до питань політики та устрою, які були стрижнем зацікавлень у XVII і XIX століттях. ХХ ст., здається, натомість постає під знаком боротьби між економічною свободою та колективізмом. З цієї точки зору Липинський, як і Моррас, належить до епігонів зацікавлень XIX ст., зрештою, “проклятого” ними найурочистіше. Якщо ж це має бути закриття, то закриття в усякому разі гідне цілості...

Примітки (С. К.):

Моррас Шарль (1868–1952) – французький письменник і публіцист, журналіст, правий політичний діяч, лідер монархістського угруповання “Action français”.

Козьмян Станіслав (1836–1922) – консервативний політик, історик, режисер, театральний критик, публіцист. Учасник Січневого повстання в Польщі, співзасновник “Przeglądu Polskiego”, діяч консерватизму.

Дмовський Роман (1864–1939) – польський політик, один із співзасновників і керівників Всепольської (націонал-демократичної) партії. Противник самостійної України, прихильник її розділу між Польщею і СРСР. Ці ідеї виклав у книзі “Świat powojenny i Polska” (1932).

Мохнацький Маурици (1804–1834) – польський публіцист, літературний і музичний критик, політичний діяч, учасник Листопадового повстання, прибічник крайньо демократичних поглядів.

Мєрославський Людвік (1814–1878) – польський генерал, письменник, політичний і національний діяч, військовий історик і теоретик. Брав участь у Листопадовому повстанні.

Шуйський Юзеф (1835–1883) – польський історик, поет, публіцист, співзасновник “Przeglądu Polskiego” та краківської історичної школи, діяч консерватизму.

Антонович Володимир (1834–1908) – історик, археолог, професор історії Київського університету, представник народницької школи в українській історіографії. Створив київську школу істориків, яка заклала основи української історичної науки.

Кричевський Михайло (Станіслав – ?) – полковник реєстрових козаків. У 1648 році перейшов на бік повстанців, став сподвижником Б. Хмельницького, захищав північні кордони України, герой Визвольної війни. У 1649 році був захоплений у полон і умертвив себе.

Немирич Єжи (1612–1659) – київський підкоморій, суперечливий польський політик, захищав інтереси іновірівців, вимагав автономії для руських земель.

Кривоніс Максим (?–1648) – козацький полковник, визначний полководець Хмельниччини, противник угоди з Польщею.

Вишневецький Єремія (Ярема) (1612–1651) – князь, власник Лубенщини та інших земель на Лівобережжі, відомий переслідуваннями українського православного населення.

Парето Вільфредо (1848–1923) – французький консерватор, економіст і соціолог, автор теорії еліт.

“*Іридйон*” – драма З. Красинського. Назва вживається як політична метафора, що містить негативну оцінку Листопадового повстання та роздуми над суттю дії взагалі.

1933.– № 11.– S. 9.

р. НІ. Л.

Mikołaj Skrupnyk (Микола Скрипник) (1872–1933)

Микола Скрипник, який 7-го дня цього місяця в Москві пострілом із револьвера відібрав собі життя, належав до так званих старих більшовиків і на початку революції впродовж кількох років перебував на високих радянських посадах у Петрограді та Москві. Уже пізніше через великі труднощі на неспокійних теренах України радянська влада делегує Скрипника до Харкова як українця за походженням (народився на Катеринославщині в сім’ї залізничника).

Як дисциплінований член Російської партії соціал-демократів (більшовиків), пізніше Комуністичної партії, Скрипник дуже прислужився справі “радянзації” України – будучи на посаді генерального прокурора УРСР, а пізніше на посаді комісара освіти.

У тій останній своїй ролі він безжалісно нищив “націоналістичні ухили”, “елементи націонал-буржуазні” і “петлюрівські”. Він “очистив” київську Академію, напевно, остаточно, викидаючи звідти справжніх учених і справжню науку.

Він фактично вів процес “Спілки визволення України” (Єфремова та ін.), викривав “націоналізм” у недавнього самогубці М. Хвильового... для того, щоб через півтора місяця по тому самому піти за ним услід.

Типовий представник тої напівінтелігентної-напівпролетарської верстви українського народу, яка була завжди найбільш і віддавна зрусифікована, по-ренегатськи запекло відданий Росії і її соціалістичній партії, яка після революції 1917 року ту Росію на теренах України – за допомогою, власне, зрусифікованих верств – відреставрувала, Скрипник сліпо виконував інструкції Леніна й Сталіна і був зразком сановника (член виконавчого органу III Інтернаціоналу) радянської імперії. Але, як бачимо, існують певні межі можливостей

навіть для ренегатів зі скам'янілим, здавалося, серцем і національно мертвою душею.

Тої межі не зміг подолати Микола Скрипник.

Висланий теперішнім диктатором УРСР Постишевим на партійний суд до Москви, Скрипник запропонованого йому “акта каяття” підписати не захотів і – може, в момент першого пробудження десь глибоко жевріючої іскри національного почуття – пострілом із револьвера закінчив своє надто заплутане психологічне існування.

Опублікований в “Ізвестіях” 7.VII. офіційний висновок Центрального комітету Всесоюзної комуністичної партії визначає причину тої “небільшовицької” смерті у тому, що “заплутався в павутині буржуазно-націоналістичних елементів”, які “використовували ім'я” Скрипника “для націоналістичних цілей”...

1933.– № 12.– S. 5–6.

Ні. Л.

Mikołaj Skrupnyk (Микола Скрипник)

Постріл револьвера розлігся глухо, коротко...

Так буває, коли стріляють у щось дуже близьке.

Так буває, коли стріляють у себе...

І в неприродній позі лежало те, що за хвилину ще було людиною, з її думками й сумнівами, гарячковістю, рішенням...

То в Москві 7 липня 1933 року відібрав у себе життя голова Національної ради СРСР, заступник голови Ради народних комісарів УРСР, член ЦК КП(б)У, “старий більшовик” Микола Скрипник...

Підпільна робота, заслання, ув'язнення, революційна боротьба – це все заповнило більшу частину його життя, загартувало волю, зміцнило його характер.

Це була людина, яка, незважаючи на свій вік (народився 1871 року), стихійно любила життя і все, що з тим життям пов'язане.

Адже те самогубство не було легковажним вчинком молодої, нерозсудливої людини, ані розпачливим кроком якогось мізантропа.

Ні.

Коли старша людина, фізично і духовно здорова, матеріаліст, людина із залізним характером вирішує знищити себе, викреслити

себе із життя, яке так любить, мусять його схилити до цього, безсумнівно, дуже важливі й незмірно важкі приводи.

Але які ж причини до самогубства міг мати один із найвищих представників влади в УРСР?

Народний комісар селянсько-робітничої інспекції, народний комісар справедливості, народний комісар освіти – це посади, які від часу створення Української Радянської Соціалістичної Республіки Скрипник по чергово займав як довірена і “своя” людина червоного московського Кремля.

Недарма йому свого часу було довірено таку поважну роль як посада голови Національної ради СРСР, того в своєму роді (насправді, напевно, неактуального) парламенту другої інстанції.

Весною 1933 року Скрипник був призначений заступником голови Ради народних комісарів УРСР, а портфель комісара освіти отримав Затонський.

Ці переміщення спочатку могли видатися як звичайні рокировки в радянському політичному житті, але вже у першій промові нового комісара освіти бриніли характерні ноти зведення політичних рахунків зі своїм попередником.

Затонський, не називаючи прізвища, просто і категорично засвідчив, що Народний комісаріат освіти довів до цілковитої втрати культурної єдності УРСР із СРСР, до усунення російських шкіл на Україні, а збільшення українських; підкреслив, що ворожі, чужі, петлюрівські елементи втерлися до найвідповідальнішої ділянки – до національно-культурного будівництва.

А коли стало зрозуміло, що та промова зняла корону слави з учорашнього “невтомного бійця за генеральну лінію партії” (так недавно вихваляла радянська преса Скрипника з нагоди відзначення шістдесятиліття від дня його народження), коли всі зрозуміли, що Скрипник утратив своє попереднє “табу” партійного діяча, проти нього розпочалася шалена кампанія.

З’явилися і публічні виступи проти діяльності Комісаріату освіти, і публікації в пресі, статті та повідомлення про його гріхи та помилки, однак прізвище ще не називали.

Уже на пленумі ЦК КП(б)У 10 червня 1933 року секретар Комітету Постишев поставив крапки над “і”, недвозначно говорячи про те, що Скрипник ховав за своїми плечима явних ворогів, контрреволюціонерів, петлюрівців.

“Чухає собі плечі товариш Скрипник, – додає промовець, – може, і нам випаде допомогти йому ті плечі почухати”.

Як довго допомагали Скрипникові “чухати плечі” упродовж місяця, невідомо, однак у перші дні липня він був у Москві, викликаний на партійну розправу, а 7 липня вчинив самогубство. У зв’язку із тим фактом ЦК партії оголосив, що українські націоналістичні елементи здобули підтримку Скрипника, який, залишаючись із ними в контакті, допустив багато помилок, а не маючи відваги їх визнати – підняв на себе руку.

Чи так насправді?

Чи надломилася економічна політика СРСР, коли Москва побачила, що одвічна житниця Росії – Україна – не хоче надалі виконувати свою історичну роль, що вона свідомо саботує зусилля Москви в цьому напрямі? Перед Москвою постало питання: хто винен у такому стані речей?

І вийшло, що істотно завинила тут національна політика партії, яка будувалася на ленінському вирішенні національного питання, а особливо толерантна українізація, яка сприяла виокремленню українського народу з-поміж інших народів, особливо від російського.

Але потрібно знайти якогось винуватця, тому для виду вину звалено на комісара освіти Скрипника, колишнього приятеля Леніна, який так ставився до національного питання і вважав за можливе співжиття України з Росією. Потім Скрипник мусив спокутувати помилку партії, помилку, яку невідкладно треба було виправити.

А ритуал виправлення тих помилок відомий: по-перше – публічне зізнання винуватця, по-друге – урочиста обіцянка виправитися.

Якщо покориться людина – добре, на деякий час відійде вбік, у тінь, а потім знову може впливати...

Але тут сталося якимось інакше, не так, до чого всі призвичаїлися на особистих прикладах Рикових, Зинов’євих, Каменєвих, Томських та інших.

Каяття у цій справі було б визнанням помилки проведення українізації, оголошення потреби вже офіційної русифікації.

І сталася незвична для “советів” річ: коли людині запропоновано каяття, яке перекреслило б усю його ідеологію та попередню працю, то людина воліє позбавити себе життя, ніж здійснити таке каяття.

У цьому полягає відмінність між еластичними інтернаціоналістами та свідомим націоналістом, навіть якщо він був комуніст.

Кров зробила своє, і старий більшовик, партійник, може, вперше, але відкрито пішов проти партії, яка вимагала від нього такого каяття. Україна виявилася йому дорожчою за партію, бо вбив себе.

Ще читаємо в газетах про поховання Скрипника, на якому виступав Затонський, підкреслюючи політичні гріхи й помилки Скрипника, виходячи із настанови, що говорити про покійного тільки добре є буржуазним забобоном.

Мусив постаратися ту справу висвітлити, бо як же, справді, це могло бути? Скрипник упродовж 7 років був комісаром освіти, а впродовж цього часу ані селянсько-робітничка інспекція, ані ревізійна комісія ЦК партії, на чолі яких був Затонський, нічого контрреволюційного в діяльності Скрипника не бачили...

Крім того, промовець мав подумати про власне майбутнє, бо справді – “сьогодні – ти, а завтра, може, і я”... Не просто співпрацювати з Москвою.

Над свіжою могилою нашого все-таки ворога не підемо вслід Затонському. Розкажемо не тільки про ворожу нам діяльність небіжчика.

Не можемо забути факту, що вже в 1903 році Микола Скрипник, молодий на той час помічник присяжного адвоката, починаючи свою політичну діяльність, видає в Одесі прокламації українською мовою.

Знаємо, що Скрипник був одним із ініціаторів утворення в 1918 році української робітничо-селянської республіки, також пам'ятаємо, що за його ініціативою і завдяки його зусиллям республіку проголошено як самостійну.

Пам'ятаємо, що Скрипник був співтворцем Конституції СРСР, але й не забуваємо, що Конституція УРСР, з її засадами вступу УРСР до складу Союзу РСР як незалежної республіки зі збереженням права вільного виходу, є також справою того ж Скрипника.

Добре пам'ятаємо, що Скрипник як генеральний прокурор УРСР боровся (хоч, може, не так запекло, як його наступники) з “петлюрівщиною”; також ніколи не забудемо, що він запровадив українську мову в судочинстві Радянської України, що він так само сприяв справі перекладу всього українського законодавства українською мовою.

Знаємо, що Скрипник керував ліквідацією шумськізму і сам її виконав, однак бачили ми також, як “старий чекіст” відгризався від нападів з боку Ларіна, Лебеда й інших україноненависників національного курсу партії на українізацію.

Так, Скрипник був колись співробітником Дзержинського, Скрипник також як комісар освіти знищив хвильовізм, єфремовщину і яворщину, але той же Скрипник весною 1930 року зазначав, що пора вже припинити нападки на Хвильового.

Скрипник був “старим більшовиком”, однак проголошував, що українська культура є культурою нових сотень і тисяч українських інтелігентів, це культура нових мільйонних пролетарських мас.

Добре знаємо, що брав участь в уряді УРСР, у тому представництві Москви, але водночас як же трепетно ставився до впорядкування українського правопису, з якою радістю затверджував той правопис – спільну справу найкращих, найфаховіших національних українських сил.

І тільки Скрипник як давній особистий друг Леніна на всіх всеукраїнських з’їздах дозволяв собі протестувати проти того, що план соціальної перебудови нищив головну лінію забезпечення потреб окремих народів.

А коли з’явилася концепція знешкодження українізації за посередництвом впровадження міжнародної мови есперанто, концепція, неофіційно підтримана Москвою, та людина, вища середнього росту, трохи нахилена, з довгими сивими вусами і сивою борідкою, зовсім лиса, із запалими, але живими очима, зі щуплим довгастим обличчям, завжди по-європейськи одягнута, гаряче засвідчила: “прагнення есперантизації є заміною українізації на есперантизацію. Однак дозвольте нам, шановні товариші, не допустити вас до цього. Для нас питання українізації є питанням усвідомлення мільйонних мас”.

Питання українізації, української культури і мови були для нього не якимись модними виразами, а становили найглибшу мету життя тої людини. Щоб не зрадити тій справі, Скрипник револьверним пострілом відбирає собі життя.

Однак, стріляючи в себе, чи не стріляв він одночасно в ідею співжиття українсько-російського, у теорію України під московсько-комуністичним протекторатом, яку за життя визнавав?

Убиваючи себе, чи не був свідомий того, що і ту теорію одночасно вбиває?

І чи своїм самогубством не хотів він довести усьому українству, що ця теорія є облудною, показати, до чого вона призвела?..

Минуть літа, усе заспокоїться, усе вийде на нормальні шляхи й український історик у Києві буде мати можливість безсторонньо, об’єктивно придивитися до цієї постаті. Візьме в свої руки терези, на шальку покладе всі злі вчинки Скрипника. Шалька впаде низько до землі. На другу шальку кине маленьку сталеву кульку револьвера, яка, дзвінко падаючи на пусту шальку, переважить шальку, наповнену провинками.

І тоді, здається, в приміщенні – не ВУАН, а Української академії наук, у будові, очищеній від усього, що стільки років засмічувало, на стіні залишиться портрет члена Академії Миколи Скрипника.

Примітки (С. К.):

Затонський Володимир (1888–1938) – український більшовицький діяч, один із засновників КП(б)У, нарком освіти УРСР, не належав до національних ухилів КП(б)У, лояльний до Сталіна. Заарештований і розстріляний.

Постишев Павло (1889–1939) – радянський партійний і державний діяч, секретар ЦК КП(б)У. Заарештований і розстріляний.

Ларін Юрій (1882–?) – Михайло Лур’є, російський соціал-демократ, співзасновник Української спілки, приятель Леніна, теоретик воєнного комунізму, противник українізації. Заарештований і знищений як троцькіст.

Лебедь Дмитро (1893–?) – більшовик, секретар ЦК КП(б)У, ворог українізації, писав антиукраїнські статті. На початку 30-х років зник без сліду.

1933.– № 21.– S. 2–3.

Edw. K.

Michał Hruszewski (Михайло Грушевський)

Українська преса подає (спираючись на інформацію, отриману від наукових кіл на з’їзді істориків), що відомий учений, один із найвидатніших істориків Сходу Європи, Нестор сучасних українських істориків проф. М. Грушевський утратив зір.

У зв’язку із процесом СВУ (“Союзу визволення України”) у 1930 р., а також із новим курсом української політики “советів” проф. М. Грушевський був (імовірно 1931 р.) висланий до Ленінграда, пізніше до Москви. Напевно, відмежованість від світу (заборона листування), позбавлення можливості займатися науковою працею, нарешті перебування у темному і великому підвалі із систематичним голодуванням – довели до фатальних наслідків. Спочатку захворів на цингу. Пізніше ж моральні й фізичні муки довели до того, що осліп.

Доля великого вченого України не позбавлена певної жорстокої традиції: нагадує долю Шевченка, здається, далекого родича М. Г.... Очевидно, з відповідною “корекцією” нинішньої доби.

* * *

Історик, публіцист і політик, член Української (і Російської) академії наук М. Грушевський народився в 1866 році у Холмі, закінчив гімназію в Тифлісі, а навчався у Київському університеті під керівництвом славетного професора В. Антоновича. За працю “Історія Київської землі від смерті Ярослава до кінця XIV ст.” отримав у 1890 році золоту медаль і був залишений при університеті як професорський стипендіат. У 1894 році захистив магістерську дисертацію на тему “Староство Барське” і як найвидатніший серед молодих київських учених залишився під патронатом професора В. Антоновича на кафедрі історії Східної Європи у Львові, де залишався до початку Світової війни. У Львові М. Г. був головою Наукового т-ва ім. Шевченка, редактором “Літ.-наук. вістника” і разом із відомим п. др. Ів. Франком керував усією українською культурною діяльністю. З початком війни російська окупаційна влада заарештувала М. Г. і заслала його на північ Росії. Після революції 1917 року з’явилася можливість повернутися до Києва.

Розпочинається новий період діяльності вченого, цього разу – політичний, як Президента Центральної Ради, період, перерваний розпуском цього першого парламенту України військовою німецькою владою. За часів Директорії Української Республіки (Петлюри) М. Грушевський не відіграє важливої політичної ролі.

Політичні погляди М. Г., взагалі досить помірковані, хоча трохи затеоретичні (як для вченого), несподівано еволюціонували в бік “есерівства” (соціал-революціонізму). Свої реформовані погляди викладає вже на еміграції в публіцистичній діяльності – у Відні в 1920–1924 роках у власному часописі “Борітеся – поборете”. Ця діяльність певною мірою спровокувала запрошення М. Г. радянським урядом до Києва на кафедру історії і на головування в історичній секції при Академії наук.

У тривозі за долю української культури і науки старий учений, перекресливши своє політичне минуле, згодився на повернення, свідомий того, що політичне значення того повернення буде сповна радянським урядом використане. Як бачимо тепер, крім збагачення української літератури впродовж 1925–1930 років кількома десятка-

ми наукових праць (маємо на увазі IX том капітальної “Історії України-Руси”), очікуваних результатів він не дав, і на сьогоднішні трагічні події в культурі й долю самого українського народу додаткового впливу не мав.

Наскільки політична діяльність трагічно осліпленого нині старого чоловіка, беручи у доступній для нас перспективі кільканадцяти років, має дуже дискусійну вартість і сумнівна в своїх наслідках, щоб не сказати фатальна, – настільки доробок трагічно і, напевно, назавжди перерваної наукової діяльності проф. Грушевського необхідно визнати за один із найбільш імпонуючих в історії науки.

У центрі перебуває монументальна праця: десятитомна “Історія України-Руси” (1898–1929). Грушевський першим із істориків Сходу Європи створив і обґрунтував зовсім нову концепцію органічної неперервності історії українського народу, почавши від IV ст. і аж до нашого часу.

Якщо зважити, що теорія так званого “єдинства Рускаво народа”, а також механічне, зовсім не наукове поєднання історії Русі (Київщини IX ст.) з історією Московської держави (поч. XIV ст.) всевладно панували в науці й російській школі від часів Карамзіна, і що на тих “теоріях”, як на догмах, виховувалися цілі ряди поколінь, як російських, так і не-російських, уявімо собі просто-таки епохальне значення праці Грушевського-історика!

Це також, маючи за собою офіційні чинники, російська наука довгий час ігнорувала, пізніше, не в змозі науково дискредитувати праці М. Г., висміювала, принижувала і применшувала їх значення. У російському суспільстві ходили неймовірні плітки й дошкульні перекази на теми “австрійських крон”, за які М. Г. мав “видумати ту Україну” або створити “мову Грушевського”.

Недостатність наукових аргументів заступали “політичні” аргументи жандармсько-поліційного характеру, аж до... артилерійських пострілів включно: під час першого більшовицького вторгнення в січні 1918 р. російський командир із багатозначним прізвищем Муравйов (царський полковник) віддав наказ радянській артилерії спеціально обстріляти відомий у Києві дім Грушевського. Під прицільними пострілами один із найкрасивіших будинків Києва (на вул. Паньківській) разом із безцінними колекціями, іконами, рукописами, історичними документами і гравюрами, які старанно збиралися впродовж кількох десятків років, перетворився в руїну і полум’я (постріли були запальні). Тодішні російські газети буквально “усіх

політичних переконань” – від більшовицьких до монархічних (“Кієвлянин” Вас. Шульгіна) – прихильно аплодували тим артилерійським аргументам...

Але історична правда, яка з такою яскравістю виявилася у подіях останньої доби, залишається і залишиться.

Тим більше, що відомий російський історик Александр Пресняков (1870–1929) у праці під назвою “Образование великорусского государства” (Петроград, 1920), або “Походження Московської держави”, повністю прийняв концепцію Грушевського. Цю працю з точки зору наукової професійної вартості ставлять поряд із чудовими монографіями проф. С. Платонова – найбільшого здобутку російської історіографії найновішої доби.

Критик може закинути Грушевському-історикові в повному сенсі слова неопанування величезного зібраного ним історичного матеріалу, увиразнення особистих симпатій до деяких постатей та історичних подій (у бік народоловства), певний скептицизм щодо державної організації і внаслідок цього – затушовування місцями державотворчої лінії в історії України на користь соціальних явищ.

З цієї точки зору є дещо спільне між Грушевським та Кубалою. Характерно, що Грушевський завжди мав симпатії до Кубали.

Але сумлінно, часом аж надто об’єктивно зібраний і всесторонньо освітлений історичний матеріал – хоч би завдяки його обсягу – залишиться надовго невичерпним джерелом для пізніших істориків, а також монументом воістину титанічної людської праці.

Варто додати, що Грушевський, будучи культурним працівником, різностороннім, а в багатьох випадках – піонером, є автором кількох соціологічних праць, а також істориком літератури.

Його “Історія української літератури” (1923) є не менш монументальною від “Історії України-Руси”, – доведена тільки до середньовіччя, налічує п’ять товстих томів.

Чимало праць Грушевського, співробітника багатьох закордонних наукових установ, виходило іноземними мовами: французькою, німецькою, чеською, російською та ін.

Примітки (С. К.):

Карамзін Микола (1766–1826) – російський письменник, історик. Основна праця – “История государства Российского” (1829).

Кубала Людвік (1838–1918) – учений, досліджував історію XVII століття, багато писав про польсько-українські стосунки, дійсний член НТШ, автор двотомної праці “Szkice historyczne”, об’єктивні дані з якої використав Г. Сенкевич.

Літературні теми

1933.– № 32.– S. 1–3.

Zygmunt Mazur
(*Зигмунт Мазур*)

Grzegorz Skowroda (Григорій Сковорода) (1722–1794)

Григорій Сковорода є найбільш оригінальною постаттю в історії української літератури. Філософ, поет, учитель, під кінець мандрівного життя без власного кутка, Сковорода викликав зацікавлення перш за все своєю багатого і складною індивідуальністю.

Григорій Сковорода народився в селі Чорнухи Лубенського повіту. Дитинство пройшло в самотності. Товаришами молодого хлопця були дерева і птахи, а першими вчителями мав ліс і ріку. Від тих років виявляв велике захоплення музикою і співом. Гра на сопілці приносить йому перші мистецькі порухи, а спів у церковному хорі створює йому славу хлопця, якого чекає велике майбутнє. Таким майбутнім для козацького сина міг бути єдино духовний сан. Батьки посилають його до Києва, до відомої Академії.

Сковорода віддається навчанню з великою старанністю. Не полишає, однак, і улюбленого співу. Незадовго до нього приходить нагорода: у 1745 році виїжджає до Петербурга як член придворного малоросійського хору.

Життя в столиці та двір цариці Єлизавети не мали на Сковороду великого впливу. Чи можна її порівняти з пишністю української природи, з чарами таємниць, про які колись молодому хлопцеві шумів ліс і співали птахи? Чи не є найбільшою розкішшю розв'язання філософських проблем, мислення задля самої приємності мислення?

Навчання в Києві розбудило у Сковороді пристрасть до міркування, умовиводів, виведення з кожного спостереженого факту певного логічного висновку. Тодішня схоластика залишила на розумі Сковороди незатертий слід. У філософських листах Сковороди поряд із глибокими думками знаходимо багато безплідного міркування...

Київська академія прищепила Сковороді пристрасть до філософствування, але не змогла затримати його в своїх стінах. Надто стихійною була в душі молодого козака жадоба волі, бажання бути паном самому собі. Сковорода покидає Академію і відправляється в подорож по Європі. З торбою за плечима і палицею в руці відвідує

Італію, Угорщину, Німеччину. Закордон не засліпив київського студента. Він цілковито визнає західноєвропейську науку, свідомий різниці культурного рівня Росії та відвіданих країв. Молодий ідеаліст чекав чогось більшого. Уявляв собі, що в тій освіченій Західній Європі життя людей спирається на якісь інші, досконалі засади. З цього приводу зазнав глибокого розчарування. “Кругом багатому кланяються, а бідним гордують, воліють глупоту, аніж розум, а блазнів винагороджують”, – пише з гіркотою і сарказмом.

Сковорода приходиться до переконання, що існує разюча диспропорція між рівнем цивілізації європейських суспільств і їх моральним станом. Мимоволі звертається до того середовища, у якому провів дитинство і перші роки молодості. Життя простих людей, позбавлених прагнення розголосу і слави, які перебувають у безпосередньому контакті з природою, видається йому найближчим до ідеалу щастя. Урешті, бідному синові українського козака, без маєтку і зв’язків, важко було сподіватися на славну кар’єру. Чи не краще повернутися в Україну і розпочати скромне, тихе життя, далеке від інтриг, людської підлості й болісних розчарувань?

“Довго думав і багато розмірковував, аж дійшов переконання, що не можу на світі грати іншої ролі, аніж ролі людини простої, бездольної і самотньої. Роль цю вибрав і нею задоволений”, – скаже Сковорода через багато років.

Сковорода повертається до рідної землі. Українське село видається йому стократ гарніше від найпрекрасніших італійських краєвидів. Але не залишається там довго. Відчуває в собі багато сил, що вимагають поля діяльності. Прагне дії, боротьби, руху. Іде у світ.

Першим етапом мандрівки Сковороди був Переяслав. Викладає там у школі теорію поезії. Написав навіть підручник з того предмету, але, коли відмовився внести в нього певні зміни, був звільнений духовною владою з посади. Залишається гувернером у приватному домі. Але й тут йому не ведеться краще. За те, що назвав свого учня філософом із свинячою головою, втрачає місце.

Подається до Москви. Законники Троїце-Сергіївської лаври пропонують йому виконати переклад Лівія і дають посаду вчителя у монастирській школі. Сковорода у той період свого життя був людиною веселою, безтурботною, не дбав про чужі погляди. Говорив кожному те, що думав; не жалів саркастичних зауваг про людей і їх

стосунки. Власне, такі висловлювання про корисливість законників Лаври призводять до втрати ним посади.

Мусить іти далі.

Затримується на короткий час у Харкові, де буде викладати теорію поезії в місцевому колегіумі. Оскільки Сковорода завжди вів життя надто стримане, навіть аскетичне, його наполегливо намовляли вступити у монастир. Сковорода відповідає іронічними зауваженнями про “матеріалізування” тодішнього кліру. Того вистачило, аби змушений був залишити колегіум. Незабаром повернеться до Харкова, працюватиме як домашній учитель у родині Ковалевських. Між учителем та учнем, молодим Ковалевським зав’язалася правдива глибока приязнь, що протривала довгі роки. Кілька літ перебування в домі Ковалевських – це найкращий період життя Сковороди: тиша, гармонія з оточенням, улюблена праця вчителя і вихователя.

Покинувши дім Ковалевських (1766 рік), Сковорода продовжує своє життя вічного блукача. Мандрує майже по всій Україні, затримується в дворах і хатах. Усюди його охоче приймають, бо ім’я його вже прославилось. Багаті та сановники прагнуть завести знайомство з оригінальним філософом, але Сковорода неохоче приймає їхнє товариство. Він прагне до людей. Український народ знає Сковороду, шанує і любить його, бачить у ньому свого навчителя.

Філософські погляди Сковороди не становлять жодної системи. То радше збір афоризмів, розсіяних по численних творах (“Нарцис”, “Асхань”, “Ізраїльський змії”, “Жінка Лотова”, “Боротьба Архангела Михаїла з сатаною”). Багато написано про впливи Сократа і Платона на погляди Сковороди (проф. Зеленогорський. Філософія Сковороди // “Вопросы философии и психологии”, 1894).

Філософія Сковороди не є наслідком чистої спекуляції. Вона є остаточним вираженням особливого комплексу переживань упродовж довгих років. Сковорода почав писати свої філософські твори досить пізно, коли вже міг споглядати свій життєвий досвід із певної перспективи. Філософія Сковороди то, власне, здобута ним життєва мудрість. У філософських творах Сковороди вражає різноманітність порушених проблем, а також недостатність хоч би якогось систематизування. Маємо справу зі збіркою інтелектуальних та емоційних реакцій автора на цілий хаос фактів і досвіду його довгого й рухливого життя. Велика роль уяви у філософії Сковороди, мислення надто пластичне (звідси алегорична форма творів), нібито образами, виявля-

ють, що власне джерелом тієї філософії не був тільки розум, але вся людина, окреслена складна психічна організація.

Центральним питанням філософії Сковороди є проблема щастя. Філософ – то шукач внутрішньої рівноваги, морального задоволення собою і світом. “Філософія – це веселий дух, спокійні думки, спокійне серце, а водночас все є зрозумілим, щасливим, благим”. Шлях до такої внутрішньої погоди може вказати єдино розум. Сковорода є ентузіастом апології розуму. Розум є найвищим достоїнством людини, мислення – його найбільше завдання. Бог є для Сковороди передовсім Розумом Всесвіту (вислів Єфименка із праці “Личность Сковороды как мыслителя” // “Южная Русь”, 1905). Засадою буття є оживляючий матерію дух-розум. Філософ повинен розвивати в собі існуючу Божу часточку нескінченного розуму.

Точкою відліку всякої філософії є самопізнання і самоаналіз. Вони вже самі в собі складають внутрішню радість мудреця, бо аналізувати себе, мислити – то найбільша розкіш душі. Осягнути щастя – то пізнати Бога і себе.

Щастя існує в нас самих; нам не дає його ні світ, ані люди. “Царство Боже у нас”, – говорив Сковорода до своїх учнів.

Треба вміти відгородитися від гамору щоденного життя і його земних турбот, зректися прагнення почестей і слави.

Задоволення малим, спокійне життя, удалині від великих подій, відраза до зла і любов до добра – таким був кінцевий вираз життєвої мудрості Сковороди. Зреалізувати такий ідеал здавалося йому просто: достатньо лише зрозуміти ницість життєвих тривог і прагнень, народжених амбіціями або хтивістю. “...Бог потрібне зробив легким, а важке – непотрібним”, – говорить відома максима Сковороди.

Сковорода не прагнув цілковитого відмежування особистості від суспільства. Треба вміти створити гармонію між суспільними обов’язками і моральними наказами особистого життя. Служити людям, але ніколи не відмовлятися від власної думки в судженнях, почуттях і житті. Свобода є для Сковороди найбільшим скарбом, коли “навіть золото у порівнянні із свободою є тільки болотом” (трактат “De libertate”). Людські права тільки тоді мають рацію буття, коли вони в згоді з природою. Право природи – то вираз Божої волі. Життя людини повинно завжди бути в згоді з природою.

Сковорода ненавидить усією душею те, що було примусом чи облудою. Сам завжди непохитний у своїх переконаннях, вимагав від інших над усе щирості та простоти.

Пристрасть до мислення та логічного аналізу не перешкоджали Сковороді усвідомлювати існування Незнаного. Досконало він відчуває вічну таємницю буття, знає, що можуть бути ще й інші шляхи, які ведуть до загадок природи і людського духу. Вихований у безпосередній єдності з природою, здатен услухатися в таємничий шепіт лісу, вести німу розмову з тишею ночі, залишатися довгі години в містичному спогляданні природи.

Сковорода поширював свої етично-філософські погляди із запалом правдивого апостола. Навчав перш за все народ, бо вірив, що народ це і є та титанічна сила, котра колись змінить світ. Народ сьогодні спить, але прийде день, коли він пробудиться і почне діяти.

Сковорода не мав жодної окресленої політичної чи суспільної програми. Мав віру містика в якийсь “Новий Єрусалим”, “Царство Боже”, у якому не буде вже ненависті та кривд, але братерська любов, яка поєднуватиме усіх людей у якоесь ідеальне суспільство.

Свою власну діяльність вважав за працю над здійсненням того ідеалу. Його віра у власну місію була непохитною. Не розчаровувався тим, що сьогодні є “дзвонарем для глухих” і “свічкою перед сліпими”. Незламно вірив, що життя людства мусить спиратися на якийсь ідеал. Для нього тим ідеалом була любов. “Вся сила Декалогу міститься в одному слові – любов”, – говорив він.

Дивовижно глибокого сенсу на тлі сьогоднішнього дня набувають слова українського філософа XVIII століття: “Зміряно море, землі, небеса... виміряно планети, знайдено гори на Місяці... будемо незбагненні машини... Боже мій! Чого ми не зможемо? Але нещастя в тому, що при цьому всьому, здається, не вистачає чогось великого”.

Останні роки свого життя Сковорода присвятив пропагуванню своєї філософії. Убогий старець із уславленим по всій Україні ім'ям мандрував од хати до хати, від двору до двору. Тут учив дітей, там розповідав селянам про мистецтво пошуку щастя у власній душі, деінде провадив із місцевими інтелігентами довгі філософські дискусії, розвиваючи майстерність схоластичної діалектики (Багалеї. “Український філософ” // “Киевская старина”, 1895).

Смерть знайшла його, коли гостював у знайомого поміщика в маєтку Іванівка. Увечері викопав під деревом велику яму. Коли його запитали господарі про призначення тої ями, то відповів, що то його гріб, бо прийшов уже кінець його земної мандрівки. Сприйнято було це як одне із численних дивацтв славного старця. Сковорода пішов як

завжди спочивати: кладе чисту постіль, підкладає під голову вузлик із рукописами своїх праць і... засинає сном вічним. На могилі заповідав написати: “Світ ловив мене, та не спіймав”.

Сковорода зміг прожити життя як людина вільна та незалежна. Не визнавав ніколи жодних уз. Мав лише одну пристрасть – мислення, одну мету – служити своєму народові, навчаючи його.

Жив у період, коли гинули останні сліди української вольності, коли український народ із вільних людей перетворювали на поміщицьких невільників. Сковорода – це останній вияв вільного духу України. Не хотів козацький син стати ані священником, ані царським чиновником. Хотів бути вільним. Понад життєву кар’єру підніс шумливі лани України, які біжать десь у нескінченну даль, її сільські дороги, простоту і сердечність її людей.

Чи його зречення справді було щирим і добровільним? Може, все його життя було тільки бажанням зробити предмет гордості з убогства і простоти, накинутах йому суспільними умовами? Може, його дивацтва, вічні мандрівки, демонстративні відходи щоразу були єдино пошуком таким чином розголосу і слави?

Може, безмір гіркоти, прихований біль обманутих надій були на дні душі філософа-дивака, а його оптимізм і похвала тихого життя, простого, були тільки викликом світові, продиктованою гордістю, яка не хотіла визнати поразок і мук із їх приводу?

На те питання відповіді немає і бути не може.

Сковорода не залишив після себе жодного великого твору. Його поетичні твори (байки, “Убогий жайворонок”, “Сад божественних пісень”) мають посередню художню вартість. Сковорода належить до тих письменників, про яких Оскар Уайльд сказав, що їх правдивою справою є не їхні твори, але їхнє життя. Те, що залишив після себе Сковорода, – то його багата індивідуальність, а також оригінальне життя. Ідейний заповіт Сковороди – то любов до України, її природи, її традицій, її народу.

Україна була єдиною великою любов’ю Сковороди.

1934.– № 5 (40).– S. 2–3.

Zygmunt Mazur
(*Зигмунт Мазур*)

Яків Szczoholiw (Яків Щоголів¹⁴) (1824–1898)

(Фрагменти)

Література кожного народу має якогось видатного письменника, повз котрого пройшли сучасники, не віддавши йому належної пошани. В українській літературі ХІХ століття таким письменником був Яків Щоголів, поет із непересічним талантом, людина із цікавим духовним світом.

Щоголів народився у 1824 році в містечку Охтирка Харківської губернії. Відвідував гімназію в Харкові, але на канікули приїжджав додому. Тоді проводив усі дні на берегах річки Ворскли, поглинаючи улюблених поетів: Батюшкова, Жуковського, Лермонтова. Починає писати дуже рано. Перші юнацькі твори, написані російською та українською мовами, з’являються в “Молодику”, редагованому Бецьким. Його приймають із прихильністю, це пробуджує в молодому поетові великі надії на майбутнє. Нічого дивного, що гостра критика з боку Белінського, тодішнього російського авторитета в царині літератури, вплинула на вразливого й амбітного юнака надзвичайно сильно.

Щоголів згарячу кидає писати на цілих 17 років! Замикається в собі, має намір зовсім відмовитися від поетичної творчості. Закінчує університет і стає урядником в Управлінні державного майна в Україні, що дає йому можливість часто стикатися із народом.

Узи, які єднали його з вітчизною, не втрапилися внаслідок урядової кар’єри.

1860 року в альманасі Кулеша “Хата” знаходимо кілька поезій Щоголева. Потім знову довгий період мовчання, аж до 1876 року, котрий приніс в’язанку поезій співця-самітника. Першого разу збірка творів Щоголева вийшла 1883 року під назвою “Ворскло”. У 90-ті роки Щоголів друкує свої вірші в “Зорі”. Друга збірка його поезій виходить аж 1898 року під назвою “Слобожанщина”.

Щоголів належить до того типу поетів, котрі не шукають розголосу і слави, але живуть у гордому усамітненні, лише час від часу ділячись із суспільством результатами своїх роздумів, внутрішніх переживань і спостережень. Поетичні твори Щоголева, написані в різний період життя, можна поділити на три основні групи: юнацькі твори, поезії на суспільні та історичні мотиви, філософсько-

¹⁴ У літературі трапляються два варіанти прізвища – Щоголів і Щоголев. Однак сам письменник стверджував, що його прізвище Щоголев. Про це див.: Погрібний А. Яків Щоголев. Нариси життя і творчості.– К., 1986.– С. 10.– С. К.

рефлексійні вірші. Ранні твори Щоголева є спробою відродження народної пісні. Провідні мотиви та ритм узяті з народу, але завданням поета було – дати їм власну, оригінальну художню оправу, далеку від звичайного наслідування народної пісні. Це завдання було дуже важким, бо, крім майстерного володіння мовою та віршем, вимагався сформований власний стиль.

Щоголів спростив завдання. Створив ряд поетичних творів, написаних справді хорошою мовою та віршем, які мали природну мелодійність народної пісні. Умів глибоко злитися з природою України і душею її народу, бо природа і люди в його віршах мають той невловимий чар речей, які розглядалися безпосередньо, бачилися у всій їх дитинній свіжості.

Автор умів непомітно усунути вбік і зміг уникнути надлишкової фразеології чи зазвичай відчутної літературної пози. Одночасно довів, що має вже скристалізовану мистецьку індивідуальність. Слушно сказав Куліш (у передмові до поезій Щоголева в 1860 році), що Щоголів, котрого можна вважати продовжувачем справи Шевченка, є, однак, завжди оригінальним, далеким від чийось впливів. Куліш підкреслює те своєрідне враження поваги і суворої краси, які викликає поезія Щоголева. Такі вірші, як, наприклад, “Косарі”, “Вечір”, “У полі”, можуть бути віднесені до найпрекраснішої лірики в українській літературі.

Минали літа. Погляд поета сягав щоразу глибше в людське життя, починав бачити багато речей без романтизму юнацьких років. Життя людське постало перед ним таким, яким воно є в реальності: суворим, сірим, часто сумним, але не позбавленим своїх радощів. Поезія зрілого віку буде мати предметом саме таке життя. Твори Щоголева того періоду зображають життя українського народу, його наболілі проблеми, його щоденну працю. Характерною рисою тих творів є якнайглибший об’єктивізм автора, який виступає в ролі безпристрасного спостерігача. Реалізм і простота художніх засобів надають поезіям Щоголева дивовижну сугестивність. Ті удавано безпретензійні образи долі й недолі українського народу несуть багату емоційну місткість. Відчутний глибокий трагізм, інколи авторів вдається схвилювати людським стражданням, котре не шукає для себе виразів, але тихо, щоденно перетворює людське життя в єдиний безнадійний смуток.

Напевно, кожна поезія Щоголева може стати об’єктом глибоких суспільних рефлексій. У стосунках з людьми поет зберігав позицію

митця, який перебував поза боротьбою і напруженням колективного життя і служив ідеї чистого мистецтва, але насправді мав серце, чуйне до страждань і людської нужди, серце, яке любило рідний край і його народ. Щоголів був типовим українським поетом: був завжди пов'язаний правдивою любов'ю з природою України і долею її дітей.

Щоголів говорить у своїх поезіях про щоденне життя народу, про його тяжку працю, про його нужду та уярмлення. Не заплющує очей на його недоліки.

Улюблена тема поета – селянська родина, яку трактує як близький своєму серцю малий світ. Тривоги і радості, сум і веселість того світу були надзвичайно близькими його серцю, удавано закритому для інших людей.

Сільська жінка і її невимовно тяжка доля знайшли в Щоголеві правдивого захисника. Щоголів не ставив ніколи жодних тез, не висував жодних завдань. Обмежувався створенням певного малюнка, але той образ ніс у собі стільки пластики, стільки сили експресії і якогось внутрішнього тепла, що часто глибоко потрясав свідомість читача і наказував йому мислити.

Ритм поезії у Щоголева не обмежується наданням мові мелодійності, але часто виступає одним із елементів образу. У вірші "Ткач" ритм репрезентує в образі праці ткача згусток одностайного, постійно повторюваного руху і долучається до створення відповідного емоційного настрою.

Закидали Щоголеву, що в його поезії домінує нотка песимізму та гіркоти. Песимізм поета був наслідком ясного бачення реальності.

Його народила суспільна кривда на території колишньої царської імперії, а також політичний утиск. Споглядання зблизька мусило неодноразово викликати у поета почуття безсилового гніву і гіркоти...

Часто погляд поета звертався до далекого минулого України. Візія давніх століть в іще яскравішому світлі відкривала йому смутну теперішність...

Wola Boża, wola Boża...
Hej! Przepadło Zaporozże!
Idę i patrzę – step szeroki,
Grzmi Dniepr głęboki.

Dniepr ryczy i bulgocze,
Nie chce ze mną mówić,

Z gniewem bije o skały,
Od skał do morza płynie.

Z morza wicher wieje,
Lebiodkę kołysze,
Lebiodka rzewnie płacze:
Spóźniłeś się, kozacze! (“Opóźniwszy”)
<...>

Щоголів умів бачити все, зміг, безсумнівно, все відчутти і зрозуміти, але не все можна було написати. Може, тому так рідко озивався. Може, шукав самотності, щоб перетравити у собі біль і гіркоту цілого народу.

Рідко освітлював поезію Щоголева промінь людського щастя. Однак поет умів знайти в сірому, тяжкому житті народу ясні хвилини, миті радості й задоволення.

Правдивою насолодою віє вірш “Баю-баю”, який описує зворушливі честолюбні мрії матері над колискою свого дитяти. Щире почуття сповнює вірш “Вечір”, у якому змальовується щастя справжнього кохання. Такі твори є винятками в пізній період творчості Щоголева.

Останні роки життя поет присвятив філософсько-релігійним роздумам. “Субота святого Дмитра” є твором, який має риси містичного зосередження і проникливого заглиблення у власну душу. Чуємо голос людини, яка вже прожила життя і востаннє оглядається на пройдений шлях. Ніщо вже не повернеться до нього з його молодості, не воскресити давніх надій, не пробудити згаслого запалу. Залишився йому лише Бог, Який чекає за межами земного життя. Він єдиний може дати справжнє, вічне щастя. Людські сумніви, суперечки, навіть провини, дивовижно дрібніють поряд із великою містерією смерті й Божої любові.

“Tu jest cichym ten, kto żył bez smutku,
Cichym ten, kto wiele cierpiał,
I cichym ten, kto był grzeszny, i ten, kto był święty...
Czyny ich okryj Twoją miłością”.

Щоголів був самотником. Може, знехтувала його слава за життя, якої, зрештою, в цілому не прагнув, а навіть утікав од неї.

Стояв осторонь усякої політичної діяльності. Визнавав консервативні погляди і, крім свого патріотизму, ніколи не виступав відкрито проти порядку речей. В одному з віршів порівняв себе до самотнього лебедя. У Росії свободу можна здобути тільки в своєму власному, внутрішньому світі.

У постаті Щоголева українська література має романтичного поета із незвичайним талантом.

Увага.

Переклад поезій Щоголева, цитованих у статті, виконаний мною, але без жодних претензій на художню вартість. Ішлося лише про те, аби польському читачеві дати можливість хоч би побіжного знайомства зі змістом деяких творів українського поета.

З. М.

1934.– № 19.– S. 1–4.

Zygmunt Mazur
(*Зигмунт Мазур*)

Poezja Iwana Franki (Поезія Івана Франка)

Характеризуючи літературну творчість Івана Франка, зазвичай головну увагу звертають на його повісті та оповідання. Це не завжди слушно, бо поетичний доробок цього видатного українського письменника має велику художню вартість і становить важливий етап у розвитку української літератури. Поезія Івана Франка дає можливість зазирнути глибше у психіку автора, відкрити ідейні підвалини його погляду на світ, показати в усій повноті духовну постать автора. Вірші Івана Франка поставали за довгі роки його життя і тому є живими пам'ятниками його внутрішніх суперечок, туги, сумнівів і мрій про майбутнє (збірки поезій Івана Франка з'являлися в такі роки: “З вершин і низин” (1893), “Зів'яле листя”, “Мій Ізмарагд” (1898), “Із днів журби” (1900), “Semper tūro” (1906)). Роль Івана Франка в розвитку української літератури як поета є не меншою від тої, яку відіграв він як прозаїк чи новеліст.

Українська поезія перед Іваном Франком (омінаючи потужний талант Шевченка і творчість Кулеша) дотримувалася певного усталеного шаблону. Загальні фрази про патріотизм, який спирався виключно на почуттєві підвалини, більш чи менш вдале наслідування пера Шевченка, напіврелігійна тональність народної пісні становили свого роду обов'язковий канон для кожного поета. Франко вдихнув в українську поезію нову силу: наблизив її до реальності та зробив її голо-

сом поточного життя, виразницею думок і почуттів широких верств народу.

Водночас запряг її служити великій суспільно-національній ідеї, перетворюючи у зброю боротьби.

Українська поезія позбувається затертих конвенціональних тем і настроїв, відгукується в ній нові тони, повні незнаної дотепер сили. Характерними рисами поезії Івана Франка є майстерне поєднання в гармонійну композиційну цілість двох елементів: епічного і ліричного. Іван Франко є завжди виразником неолі і страждань людської громади, але скарги і туга люду викликають у його душі глибокий відгук, будять жаль, гіркоту і гнів, народжують зневіру або надію. Суспільно-національні мотиви в Івана Франка так тісно спаяні з чуттєвою та інтелектуальною реакцією на неї, що втрачають характер чогось зовнішнього, перетворюючись на справжні внутрішні переживання автора. Межа між збудником-реальністю і суб'єктивною реакцією співця стирається. Вірш стає виразом спонтанного духовного процесу широкого спектру і різнобарвних емоційних та ідеологічних елементів. Така властивість поезії Івана Франка в поєднанні з великою простотою стилю й униканням усього, що могло б миттєво захопити читача новизною зворотів, порівнянь чи блискавичних думок, робить її сконденсованою в собі і повною сили вираження. Поетичним девізом Івана Франка було: мінімум техніки (майстерності), максимум змісту. Це шлях до справжньої поетичної майстерності: простоти, правди, внутрішньої сили експресії.

Улюбленим художнім прийомом Івана Франка є контраст. Шляхом протиставлення суспільних кривди і насильства, неволі та прагнення волі, сумніву та надії, гіркоти та віри в людину осягає поет ту силу виразу, котра знаменує його твори (С. Єфремов. “Співець боротьби і контрастів”. “Киевская старина” 1903.– XI–XIII).

Іван Франко усвідомлював свою роль в історії української поезії, коли, провіщаючи крах колишніх пут, підкреслював, що пісня також скидає кайдани рутини і шаблону, які скріплюють: “З давніх брудів і думка розкута”.

Ідея визволення в усіх сферах є головною ідеєю поглядів Івана Франка на світ. Поборником визволення залишиться він упродовж усього свого життя, сповненого праці й самопожертви. Гасла національної і суспільної свободи, гасла вивільнення в самому собі усіх існуючих засобів волі, енергії і шляхетної любові до людей будуть

домінуючими акордами його пісень. Незламна віра в остаточну перемогу не покине його, незважаючи на усілякі розчарування. Іван Франко залишиться вірним гаслу своєї молодості: “Ожиємо, брати, ожием!” Він добре знає, що боротьба буде довгою і важкою, але кожен результат наближає до вимріяної мети.

“Rwą się powoli wszystkie więzy,
Co nas z dawnym łączyły bytem.”

Іван Франко, син коваля, сам собі обрав свою місію: служіння справі визволення і піднесення власного народу. Цій меті вирішив присвятити свої сили, свій талант, своє життя. Бути слугою народу, готовим до усіляких самопожертв і водночас його жертвним вождем на тернистому шляху до кращого майбутнього, – це було гордістю і радістю Івана Франка. Із правдивою і піднесеною простотою сповідується поет про це у низці своїх поезій.

“Za niega (lud) z radością umrę w smutku,
I aż do grobu będę wysoko dźwić
Swój sztandar” (“Скорбні пісні”).

“Ale nadewszystko cenię sobie
Tę małą miarkę męki i bolu,
Którą zniosłem w tem życiu
Za prawdę, za dobro, za wolność” (“Думи пролетарія”).

У притчі про терновий кущ поет уподібнився до того куща, котрий обрано царем рослин і вважає своїм завданням віддати життя для добра всього лісу.

“Rozścielę siebie w dole sam,
Wy – w niebo mierzcie głowę.

By wyście mogły rosnać wzwyż,
Ja zginę pośród drogi” (переклад Сидора Твердохліба. –
Antologia współczesnych poetów ukraińskich. – Lwów, 1911).

Силу для такого самозречення черпає поет з великої любові. Іван Франко повний вибачливості до людських вад і помилок. Його погляд бачить передовсім нужду і біль. Людське страждання викликає в поета таку сильну чуттєву реакцію, що співчуття стає для нього справжнім катуванням.

“Jak ogień pieką mnie te łzy męczeństwa,
Ten żal ubogich, głodnych, nieokrytych”.

Одного разу побачена картина людського нещастя вже ніколи не полишатиме поета. Вона присутня при кожному акті творення і надає всій поезії Франка песимістичного настрою.

“Z narodu i mojej niewoli poczęty
Śpiew smutnych ksiąg” (“Сумні пісні”).

Але сум не перероджується в гіркоту і нехіль. Поета врятує від цього непорушна віра в силу любові, котра є найбільш помічними ліками для людських страждань. Дати людині любов – це значить дати йому царську і водночас братерську милостиню. Якби людина могла пізнати й усвідомити собі весь жахливий безмір людських мук, то, напевно, стала б одним полум’яним огнивом вселюдської любові.

“Miłością wówczas zbroiłbyś wszystkie zmysły,
Tajone męki tropiłbyś jak wrogі”.

Багато сказано про селянське походження Івана Франка, про його політичні погляди чи про його гарячий патріотизм як про ідейно-чуттєве підґрунтя, на якому виросла його літературна творчість, присвячена захисту бідних, пригноблених, експлуатованих. Не можна, очевидно, заперечувати всієї важливості тих усіх передумов. Однак, думаю, найістотнішим чинником, котрий створив з Івана Франка поета нужди і приниження трудового народу, є його надзвичайно сильна чуттєва реакція на людські страждання. Співчуття набувало для поета розмірів глибокої внутрішньої трагедії, від якої можна було звільнитися тільки шляхом її оприлюднення в поезії. Було це своєрідне відокремлення від себе внутрішніх терзань.

Проф. С. Єфремов називає Івана Франка новітнім гуманістом. Це слушне і гарне визначення, бо ідеалом людини був для українського

поета той, хто знайшов сам себе, видобув у собі всі існуючі в ньому можливості та відшукав у житті власну дорогу. Той шлях завжди мусить бути якимось посланництвом, якоюсь службою для спільного добра. Франко вірить, що людина є взагалі доброю. Треба лише вміти ту доброту в собі чи в інших відшукати і з сили, що дрімає схована, перетворити її в дієву міць. Зло в людях є наслідком умов, продуктом неволі і кривди.

“Zło nie w ludziach, ale w tych więzach,
Które, niewidzialne,
Spętały silnych i słabych
Wraz z ich męką i ich czynami” (*“Думи пролетарія”*).

Іван Франко, учень Драгоманова, викристалізував свої погляди в ліберально-соціалістичній атмосфері другої половини ХІХ століття. Він поділяв наївну віру всіх суспільних радикалів, що достатньо усунути суспільні й господарські недуги, щоб зробити людину досконалою.

У вірші “Наймит” Франко вірить у наближення тої епохи. Народ – це велетень, який сьогодні волає в ярмі неволі і темноти, але могутній своєю незнищеною титанічною працею. Та праця, чи то у фабричному цеху, чи то в полі, є доказом надлюдської витривалості народу.

Прийде день, коли народ розірве свої пута і збудує новий світ на засадах свободи і справедливості. Перемогу піднесе не фізична перевага, а загартованість духу, той гарт, котрий народ здобуває впродовж віків через випробування своєї недолі. Віра в незламність людського духу і в потужність колективної праці, яка викує нову людину, не дозволяє поетові сумніватися в остаточному тріумфі пригноблених і скривджених.

“Choć człowiek tylko prochem, lecz ja wierzę w ten proch;
Wierzę niezachwianie w jego mocarny trud,
W miliony tych niestrudzonych rąk.
Wierzę niezachwianie w ludzki rozum, co pracuje,
I w nadejście dnia po nocy niedoli i mąk” (*“Нове життя”*).

Щоб настав той променистий світанок після довгої ночі теперішнього життя, треба буде багато самопожертв, тисяч бійців, багато крові й багато могил.

Життя для Івана Франка – це перш за все боротьба. Поняття “боротьба” виростає в нього до розмірів закону, що керує усіма сферами життя (С. Єфремов “Історія українського письменства”). “Життя – це боротьба, жорстокі дикі лови”, “Життя – то вічна безперервна боротьба”, – проголошував Франко. Для тої боротьби потрібний гарт і відвага, а також здатність принести себе в жертву Ідеалові. Жалі та безплідна туга за кращим життям не мають жодного значення. Людина залишена сама на себе і тільки від себе самої може чекати на допомогу. “Мати-природа не знає сентименталізму і не вислуховує фантазій. Відчуваєте в собі силу – пробуйте дістатися верху”, – навчає поет, старий боєць, який сам пройшов сувору школу життя, спробував австрійської в’язниці та знався із блуканням і голодом. Іван Франко належить до тих поетів, котрі вірять у творчу силу поезії, вважають її одним із чинників, які формують новий світ. Слово пророка, переповнене любові до людей, це та чудотворна сила, що сліпця зцілює новою вірою і лікує серця, які уражені проказою зневіри (сумніву). Особливо близькою серцю поета була народна пісня, щира, відверта сповідь народу про свої біди і мрії. Народна пісня єднає поета із сірою безіменною масою, робить його учасником її переживань і прагнень. Тоді особисте страждання розтоплюється в океані колективного болю. Те зіткнення з колективною душею свого народу не тільки дає можливість поетові забути про власні муки, але й дає йому нові сили, що впливають із переконання у велетенських запасах національної енергії.

“Jedynie twoja gwiazda w te czarne dni mi świeci,
O pieśni, gminna pieśni! Mój lud się wszystkim skarży
W Tobie, pocieszycielko! Ty zlewasz ból mój wraży
Z narodu mego bólem w ból wspólny, lżejszy – trzeci.
O wy, w kryształę słów i dum zaklęte jęki!
O łzy! Na żniczach krzywdy w klejnoty przetopione!”
(“Тюремні сонети”. Переклад Сидора Твердохліба)

Створити могутню пісню, здатну підняти цілий народ, вселити в нього переможну міць духу – це була найзаповітніша мрія Івана

Франка, який вважав за найвище покликання митця вказати нові шляхи своєму народові.

“O, gdyby wyczarować płomienny śpiew natchniony,
Co mocą swoją porywa tysiące, śpiew potężny,
Co daje skrzydła chyże i wiedzie miliony!”

Вершина поетичної творчості Івана Франка – поема “Мойсей” (1905), яка є синтезом політичних, моральних і філософських поглядів автора. Вл. Оркан назвав цю поему чудовим подарунком, який поет зробив своєму народові. “Мойсей” має такі видатні художні якості, що може вважатися найкращим твором української поезії. Старанно викінчена форма, правдива біблійна простота стилю, вірш живий (соковитий), з великою силою виразу надають поемі особливої сугестивності. Твір рясніє багатством глибоких думок, але завдяки правдивій поезії, яка його пронизує, не є філософським трактатом, написаним віршем (А. Музичка. “Шляхи поетичної творчості І. Франка”. 1927). Дія жива, з великим драматичним напруженням, з акцентами найвищого трагізму, з майстерно підібраним тлом внутрішнього конфлікту в душі пророка. Образи природи, вміщені в коротких, але яскраво пластичних описах, створюють композиційну цілість із героями твору. Люди і природа, зовнішні події і внутрішні бурі в душах дійових осіб складають невіддільні елементи одного великого епічного образу. Ліричний елемент, представлений внутрішніми переживаннями Мойсея, так нерозривно пов’язаний із епічним елементом, яким є в поемі бунт гебреїв, що важко знайти в літературі приклади подібної майстерності. У “Мойсеї” Іван Франко піднісся на вершини свого поетичного таланту (С. Єфремов. “Іван Франко”. Крит.-біогр. нарис).

Дія поеми розпочинається в момент, коли євреї – після 40 років блукань – наближаються до меж землі обітованої. Достатньо ще малого зусилля – і мета буде досягнута. Але саме в переддень остаточної перемоги гебреїв охоплює зневіра. Народ перестає вірити своєму вождеві-пророку, в таборі поширюється відкритий бунт. Мойсей, старець, виснажений довгими мандрівками і тривалою боротьбою з власним народом, не має вже колишнього запалу і давніх сил. Марно старається він удихнути в народ хоч трохи енергії, необхідної для подолання вже такої короткої дороги. Народ не слухає

колишнього вождя. Висміяний, мало не вбитий, Мойсей покидає табір і піднімається на Небо-гору. Його охоплює почуття цілковитої самотності. Даремно благає Єгови, щоб ще раз відгукнувся до Свого пророка. Невже сорокарічна праця мала марно пропасти?

Тихий голос демона йому шепче: “Може, Бог узагалі до тебе не промовляв? Може, твоє посланництво і земля обітована для твого народу народилися тільки в твоїй уяві амбітної людини, що прагне влади?”

Ніч минає в муках сумління, у жорстокому змаганні з жевріючою зневірою у власну справу. Демон не перестає його спокушати. Розгортає перед ним картину майбутньої долі гебреїв. Показує йому їх усілякі майбутні поразки і розпорошення по світу.

Зламався старий пророк. Упав на коліна і з побілілих, тремтячих уст зривається перше в його житті блюзнірство: “Ошукав нас Єгова!”

Переповнилася чаша терпіння Всевишнього. Єгова востаннє повідомляє Мойсеєві Свою волю. Не побачить він землі обітованої, бо мусить спокутувати надлом у переддень перемоги. Його народ пожне плоди труда і жертв свого вождя, стане господарем обіцяної йому землі.

Доля гебреїв буде суворою, але нехай пам’ятають, що істинною метою народу є царство духу, а не матеріальний добробут.

Народ, котрий не згасить у собі святого вогню запалу, не зречеться віри в Ідеал, буде переможним і великим.

Поема Івана Франка є могутнім закликком до власного народу, закликком до гарту, боротьби і віри. У пролозі до поеми Іван Франко говорить про свою власну віру в майбутнє України.

“Narodzie mój! Narodzie rozbity, umęczony,

Ja wierzę w potęgę twego ducha,
We Wielką Noc wskrzeszenia i w Święty Dzień powstania.

W narodów wolnych kole zjawisz się, –
Kaukaskie szczyty wstrząśniesz, –
Po Czarnem Morzu gromem potoczysz zew wolności”
(Переклад Сидора Твердохліба).

Іван Франко відіграв велику роль у житті українського народу. Його видання мали великий вплив на формування світогляду сучасного йому покоління. Дивлячись на Івана Франка з перспективи часу, можемо відкинути усе, що було продуктом тогочасних політичних умов, що було пов'язане з певною окресленою партійною програмою чи постало в огнищі боротьби і спадаючої напруги. Тоді залишиться багата спадщина поета, що і сьогодні має бути цінною для українського народу. Тою спадщиною буде ідеалізм Івана Франка, його віра в Людину і власний народ, його людська наука про необхідність гарту духу. Український народ, який переживає сьогодні дуже важку годину своєї історії, потребує такої науки.

Завершуючи мій нарис про поезію Івана Франка, хотів би порушити певну справу, котра для нас, поляків, пов'язана з іменем українського поета не зовсім приємним чином.

Іван Франко оприлюднив 1897 року польською, російською і німецькою мовами коротку розвідку під назвою "Поет зради". У ній закидав Міцкевичеві виголошення неетичних гасел, а поезії великого співця – руйнівний вплив на польське суспільство. Адам Міцкевич є, за Іваном Франком, навчителем зради, фальшу і підступних нападок на суперника.

Поставимо справу ясно і щиро.

Праця Івана Франка не містить жодних поважних аргументів. Закиди на адресу Міцкевича абсолютно безпідставні. Публікація такого памфлету була цілком зайвим поглибленням взаємних образ і неприязні між двома народами.

Однак праця належить до вже невідворотного минулого. Славі Міцкевича не було завдано жодної шкоди. Рівень, на який ставимо нашого пророка і нашу національну ідею з його погляду, є таким високим, що можемо трактувати розвідку Івана Франка як працю без значення. Не перешкоджає вона нам об'єктивно поцінувати видатного українського поета, його роль у літературі, його талант і шляхетний ідеалізм. Нехай радше та справа буде дрібним прикладом, як взаємна гіркота і ціле сплетіння упереджень, які віками нагромадилися в психіці двох братніх народів, повинні бути подолані щирим прагненням до взаємного порозуміння й об'єктивною оцінкою взаємних стосунків. Урешті, Іван Франко цілком схвалив славу творця "Дзядів", коли у передмові до "Wielkiej Utraty" (Adam Mickiewicz. Wielka Utrata. Lwów 1914. "Wielka Utrata" це була драма, помилково

приписана Іваном Франком Адамові Міцкевичу) писав про нашого поета: “Адам Міцкевич був, безперечно, найбільшим поетом польського народу і одним із найгеніальніших людей, яких народило людство. Як людина він був особистістю високоморальною”.

Від редакції. І. Франко справді 1897 року опублікував в одному із віденських видань науково-публіцистичну статтю під назвою “Der Dichter des Verrates” на тему “валленродизму” з точки зору чистої етики. Якщо взяти до уваги, що Франко, вихований на засадах позитивізму і гуманізму, належав до потужного на той час радикально-суспільного руху, був соціалістом і т. д., і т. д. та при цьому нічого не мав у собі не тільки від “шовінізму”, але й навіть із тодішнього “народництва”, то зрозуміємо, що праця “Поет зради” у жодному разі не була ані бажанням “закидів”, ані тим більше “поглибленням взаємних образ”. Були це роздуми людини тої доби, і нічого більше.

А російський уряд (чи не генерал-губернатор варшавський?) використав ту працю, видаючи її в російському перекладі (у Варшаві), – це вже інша справа...

Як до “Поета зради”, так і до псевдоміцкевичевої “Великої втрати” редакція має намір повернутися найближчим часом і то – по можливості – детально. 1932–1933. – № 3. – S. 35–37.

Konstanty Symonolewicz, jun.

(Константи Симонолевич Молодший)

Eugenijusz Małaniuk, poeta-rycerz

(Євген Маланюк, поет-лицар)

У молодій українській поезії, яка швидко розвивається, Євген Маланюк – явище виняткове. Мова, ритміка, а над усім тематика та мистецька ідеологія його творів знаменно відрізняє його від усіх сучасних українських поетів, і не тільки українських. Йому чужа повсюдно пануюча нині бездушна “актуалізація” поезії (машинохвальство, урбаністика і т. ін.), чужа розбещена лірика і декадентська словесна розхристаність. Поезія для нього не іграшка, не сакральний космос сучасних “ісихастів”¹⁵, тільки велика і свята національна служба. Він є лицарем-борцем за свободу, “вайделотом”¹⁶ пригнобленої України. Належить до романтиків, але романтиків новочасних. Нема в ньому нічого від епігонства. Його романтизм є живим, пульсуючим бурею та гнівом, спливаючим сльозами і кров’ю, болісним сарказмом символів. Субстрат його творчості – це гаряче й піднесене замилювання Батьківщиною.

¹⁵ *Ісихасти* – релігійна секта у Візантії XIV ст. – С. К. Насправді – послідовники містико-аскетичного вчення у Православ’ї.

¹⁶ *Вайделот* – бард, співець. – С. К.

Поет заблукав у її болючій історії, глибоко задумався над її трагічною історіософією і замаячили перед його очима візії померлого минулого.

Але ці мандрівки давно згаслими попелищами, цвинтарями національних битв і думок наповнили його серце безмірним болем і зродили питання "чому?" Адже почав шукати правдивої величі, тої сили, яка дала Вітчизні життя і яку розтратили пізніші віки безсилля. Довго йшов, шмаганий болем і соромом, аж поки зупинився перед міццю і побачив їх: варягів-засновників. А тоді виспівав їм хвалу і пішов із нормандським мечем – стинати ганьбу гострим лезом і будити життя зі згарищ.

Ненавидів тих, хто зневажив святу велич Вітчизни, тих, котрі закували її в кайдани довгої неволі. Символом усіх нещасть, цілого вікового поневіряння і ганьби України є для нього Москва, яка, вічно змінюючи форму, завжди незмінна у своїй суті. При згадці про неї – він шаленів, його душили слова і якась чужа йому бруталність вдиралася в чіткі рядки.

Уся його творчість – це один великий акорд любові до Батьківщини, болю через її поразку і віру в її сонячне майбутнє! Те майбутнє поет прагне приблизити, хоче піднести народ до його величі й випалити все зло віків, ним "чеканить" час визволення. "Вихор історії висушив мою поезію", – твердить сам поет, і воістину її гарячий подих спалив усі квіти лірики і туги поета, крім тієї однієї туги за вільною і славною Батьківщиною. Немає поета перед очима, коли ми читаємо його поезію, – десь блукає він далеко Україною і розмовляє з духами степів.

Мова поета архаїчна, сувора від брязкоту мечів і посвисту степових вітрів. Ритміка віршів різноманітна – то вони колишуться гармонійно, як пшеничні лани, то виють і рвуться, як Дніпрові води, то знову тупотять, як розбурхані коні атакуючої степової кінноти. Немає ще поет великих творів, але потужні ідеологічні цикли переконують, що неминуче до них прийде...

1934. – № 7. – S. 5–9.

Konstanty Symonolewicz, jun.

(Константи Симонолевич Молодший)

**Nowy sposób rozwiązania kwestji polsko-ukraińskiej,
czyli "wiązka poezyj w prozie"**

**(Новий спосіб вирішення польсько-українського питання,
або “В’язанка поезій у прозі”)**

(Фрагменти)

Багато політиків і публіцистів писали про польсько-українські стосунки у Східній Галичині, але ніхто не спромігся на такий глибокий їх аналіз, як то зробив у своїй книзі “Син землі” недавно померлий український письменник О. Турянський (Осип Турянський. “Син землі”. Ч. I і II з передмовою М. Голубця. “Українська бібліотека” № 7 і 8. Накладом І. Тиктора. Львів, 1933). Книга, написана у формі захопливого роману, є не більш не менш як сенсаційний задум радикального вирішення польсько-української проблеми на теренах Східної Галичини. Задум, заснований на ґрунтовному осмисленні явищ, просто дивує своєю слушністю і логікою. Після прочитання тої книги читач мимоволі хапається за голову і запитує себе: як же мені це теж не прийшло в голову, адже це так зрозуміло! Справді, міркування автора безмежно прості, а виглядають більш-менш так: українці є корінними жителями галицької землі, а поляки – то загарбники. Польського елемента на тій землі немає і не було. Є тільки сполонізована українська аристократія, котра “...денаціоналізувалася під впливом загарбника в ім’я низьких матеріальних інтересів” (усі цитати в лапках узяті із “Сина землі”). Ба більше: “...усі графи, барони, шляхтичі і вся їх прислуга – це не тільки люди без глибоких знань, не тільки прихильники безідейного споживання, ординарного, бездушного, тваринного життя, але й запеклі вороги народу, серед якого живуть”.

Тому “...спільний життєвий шлях для українського народу і (для них, тих) великопанських його відступників... є неможливий. Або український народ мусить загинути, або ті чужі паростки на його живому тілі”.

Але “...український народ не загине, навпаки – йому призначена велика роль в історії майбутнього... Для аристократії (східногалицької) залишається лише одна можливість порятунку і правдивого людського життя, а саме – повернення до лона українського народу”.

Повернення сполонізованої аристократії до спраглого рідного народу – це той новий сенсаційний спосіб вирішення польсько-українського конфлікту у Східній Галичині, про який щойно ми говорили.

Однак спробуємо окреслити лінію його реалізації: аристократія повертається до покинутого нею народу, поляків більше в краю

немає, по тому і польські претензії швидко вщухають. Саме поняття “польсько-українське питання”, на радість тих, що ним тепер безуспішно займаються, перестане існувати, а тоді, між іншим, і бюлетень про стан його здоров’я (тобто “Бюлетин польско-українські”) самоліквідується з власної ініціативи. Настає спокій, панують три чесноти Французької революції, навіть криза, ймовірно, закінчиться. Якщо так, то де ще можна вишукати перспективу більш привабливу? Чи ж якась там автономія чи зовсім інше самоуправління гідне стати поряд цієї прекрасної концепції? Ні, усе це лише півзаходи, радикальним вирішенням справи може бути тільки послідовне застосування засади: один народ на одній землі. Щоправда, за чимось дуже подібним зітхають також деякі панполяки, але чи добровільне навернення жменьки аристократів може бути прирівнене до примусового навернення кількох мільйонів мешканців, яке пропагують польські “асимілятори”. Інша це справа не тільки з огляду на кількість, але і з огляду на походження навернених. Це і латиною добре можна викласти. Як же то буде: *Cuius rustici, eius nation, eius aristocrata...*¹⁷ Може, це трохи оригінальна засада, але наскрізь переконлива і для кожного зрозуміла: аристократія мусить бути українською. Буде такою безсумнівно, раніше чи пізніше.

“...Та аристократія повернеться до українського народу (на жаль) не... в ім’я високої національної і культурної ідеї, а через ницу самолюбну жадобу до грошей”.

Східногалицька аристократія ж «...відірвана від народу і позбавлена через це усіх ідейних підвалин життя, не відрізняється нічим від бездушності й аморальності всіх тих маленьких людей, котрі змінили або продали своє національне і людське “я” в ім’я гасла: “ubi bene, ibi patria”» (де добре, там батьківщина).

На таких ідеологічних засадах було зведено цікаву будівлю “Сина землі”. У ній автор змалював, як сказано вище і треба було сподіватися, два світи: аристократичний – польський та селянський – український. Протиставлення одного до іншого має не тільки соціально-національне походження, але й моральне, навіть духовне. На чию користь переважає зіставлення – зайва розмова. Роман – це історія молоді польської графині (з давнього “українського” роду), котра, згідно з поглядами автора на польсько-українське питання в

¹⁷ Вжито у значенні: яке (чиє) місцеве населення (селянство), така й нація, така аристократія... – С. К.

Східній Галичині, “повернула на лоно українського народу” в особі одного з його неогидних синів. Не маючи можливості реферувати всю книгу, обмежимося цитуванням кількох цікавих уривків. Для роз’яснення мусимо подати кілька думок. Насамперед: події відбуваються в Східній Галичині поблизу міста Мілятин перед Світовою війною. Цей висновок зроблено на підставі факту про використання австрійських грошей, а також із відсутності згадок про війну. А щодо місця подій – то зі слів однієї дійової особи, яка говорить, що іде “на відпуст до Мілятина”. Героєм роману, “сином землі”, а точніше сином заможних господарів (української національності), є молодий, 24-річний Іван Куценко. Це хлопець видний і гарний, у жодному разі не дурень і не каліка, боронь Боже, але зовсім нещасливий. Добре вчився в гімназії і навіть дійшов до VII класу. Та сімка, хоч і римська, виявилася фатальною. Несподівано з’явився дивний головний біль: на його шляху стала до того прихильна йому математика. А він зі свого боку не поступався їй викладачеві, який насміхався (як то часто поляки) з Тараса Шевченка. Ті події забрали надію на задумане закінчення навчання, покинув школу і повернувся додому з думкою стати просвіченим господарем. Quo modo¹⁸ – незрозуміло.

Що ж до сім’ї хлопця, то вона скептично ставилася до намірів хлопця. Йому дорікали дармоїдством, наділяли штурханами і копняками та врешті нахвалялися устами братика відправити його сокирою до праотців. Не здався, але вирішив удруге не ризикувати, покинув родинне гніздо і поселився у лісі. Ліс був так званим панським. Належав багатій графині Воронській. Що Куценко робив у тому лісі – здогадатися непросто. Сам він потім пояснював графині, що поселився там для того, щоб якнайшвидше розпрощатися із життям. Які мав підстави думати, що саме там його “шляг найшвидше трафить”, і чому, шукаючи смерті, уникав сокири брата – невідомо зовсім. Після підняття, так би мовити, завіси роману бачимо його в лісі, коли він декламує власний переклад вірша Овідія про дівчину, яка перетворилась на луну. За тим милим, але неприбутковим заняттям застає його гарна графиня Олена, єдина внучка і спадкоємиця старої графині Воронської. Екстравагантній пестливиці одразу впадає в око поетична постава, однак скромність і виховання (найбільш те останнє) не дозволило їй завести лісове знайомство. Після кількох поглядів і невиразних слівець зникає, залишаючи мавполюдину

¹⁸ Quo modo (лат.) – як. – С. К.

сп'янілим від кохання. Таким чином, драматичний вузол відразу міцно зав'язується. Подальші події не дають на себе чекати...

<...>

Найперше хочемо познайомити читача із тим, що пишуть про роман компетентніші від нас українські критики. Правда, жодна рецензія нам не потрапила до рук (хоч не будемо стверджувати, що їх не було), тому мусимо звернутися до передмови, котрою супроводжує видання "Сина землі" п. Микола Голубець. Що ж пише цей досвідчений український критик про книгу О. Турянського: «До посмертного видання відноситься і твір, який тут друкуємо. На противагу творам, які видав Турянський після книги "Поза межами болю", цей твір несе на собі відбиток виняткової стурбованості і довершеності форми. Зовні це ніби роман, "побудований за усіма правилами оповідно-романної техніки і конструкції". Насправді це в'язанка образів чи навіть "поезій в прозі із особливим філософським підґрунтям". Її реалізм і безпосередній зв'язок із життям є "досить штучним", так, як і "життєво необґрунтовані" взаємини і конфлікти між її дійовими особами. Вся сила і краса "Сина землі" міститься не у відображенні дійсності, а "в чарах його поетичних настроїв, в музиці слова і польоті фантазії", для котрої фабула і реальна ситуація є швидше тягарем і перешкодою, аніж допоміжною силою її вираження. Життя, яке малює Турянський в "Сині землі", він бачив лише очима своєї душі, відчував фібрами свого серця, яке засумувало за красою, добром і гармонією. У цьому міститься вся цінність твору, видання якого нехай стане незабудкою, котру... забули покласти на передчасну могилу творця "Поза межами болю" ті, хто були покликані і зобов'язані це зробити».

Характеристика п. Голубця така слушна і така точна, що нам залишається небагато додати. Справді, цей твір побудований бездоганно, старанно відшліфований ззовні і зсередини. Якщо йому щось можна закинути, то тільки певну нереальність, про яку згадує д. Голубець, але ж чи обов'язково поезія мусить бути життєво виправдана? Ні, сто разів ні! Особливо коли переливається такими лексичними барвами, коли базується на такому глибокому філософському підґрунті. Щасливий, хто може слухати ту музику в оригіналі...

Z dziedziny literatury (Із царини літератури¹⁹)

Для знайомства із сучасною українською белетристикою наводимо фрагмент повісті Б. Антоненка-Давидовича “Смерть”.

“Автор повісті з точки зору стилістичної не є новатором, ні реформатором сучасної української прози. Він іде шляхом традиційного натуралізму, сформованим класиками Панасом Мирним і І. Не-чуєм-Левицьким, щоправда, не без певних впливів пізніших письменників, меншою мірою М. Коцюбинського, більшою – В. Винниченка. Новою в Антоненка є проблематика.

Автора перш за все цікавить проблема української індивідуальності, проблема психічних змін, які почали відбуватися в українців під час національної революції, українсько-російської війни і нової неволі. З цієї точки зору повість “Смерть” в українській літературі останньої доби є явищем винятковим і, може, навіть поворотним пунктом. Поданий фрагмент описує виїзд радянської “трійки” до українського села з метою зібрання “продналогу”.

Дія відбувається приблизно в 1922–1923 роках. “Трійка” складається із росіян: Дружиніна і Славіної та свіжоспеченого комуніста-українця Городенка – героя повісті...

1932–1933.– № 8.– S. 3–5.

Edward Kark
(Едвард Карк)

Mykoła Chwyłowuj (Микола Хвильовий) (1893–1933)

Першу звістку, отриману телефоном із пограниччя, котру опублікували “Вядомосці Літерацке” від 16 травня, – крім того, що відбувається в Україні та що могло б цілком служити за відповідне тло для смерті славнозвісного М. Хвильового, – через свою болісність годі було усвідомити. Просто не хотілося вірити.

Але спеціальна кореспонденція з Москви в “Кур’єже Варшавському” (18.V) не залишила жодних сумнівів ані щодо смерті письменника, ані щодо того, як він загинув. Нарешті надійшли харківські газети зі скромними оголошеннями на останній сторінці “про передчасну смерть радянського письменника”, якому “у час

¹⁹ Ця коротенька замітка супроводжувала уривок із повісті, який друкувався у перекладі польською мовою. У змісті першого річника зазначається, що переклав St. St.– С. К.

найвищого ентузіазму мас, що будують соціалізм, – забракло революційного гарту”.

Це не перша “передчасна” смерть видатного українця упродовж останніх п’ятнадцяти років на теренах України.

“Невідомими бандитами” застрелені відомий письменник і вчений Стешенко, славетний художник Мурашко, а “відомими” бандитами були розстріляні юний поет Чумак і прозаїк Михайличенко (військом Денікіна), а також видатний композитор Леонтович і відомий поет старшої генерації Г. Чупринка – чека. Нарешті, 1925 року покінчує з життям перший ідеолог незалежної України М. Міхновський, який від 1918 року жив у підпіллі й переслідувався окупаційною владою. І ось 13 травня цього року пострілом із револьвера вчинив самогубство М. Хвильовий, радянський письменник, пролетар за походженням, член правління Спілки пролетарських письменників України і, що найважливіше, довголітній член Компартії.

Для людини несвідомої самогубство є парадоксом і загадкою. Для того, хто усвідомлює процеси, які відбуваються на теренах УРСР, смерть Хвильового – з точки зору логіки – “нормальний” факт.

Літературна діяльність того справжнього “роботяги” (народився 1893 року в селі Тростянець на Харківщині у родині робітника) починається в 1917 році з поезій, надрукованих у часописі “Шляхи мистецтва”. Зібрані у книзі “Досвітні симфонії” (1921), вони становлять перший (і перехідний) етап творчості цього надзвичайно талановитого письменника. Вже у цій збірці спостерігається (крім нової пролетарської тематики) оригінальний і новий в українській літературі стиль, власний стиль, несподіваний яскравий поетичний ліризм і значна літературна культура. Пролетарська “благодійність” тих віршів не мала нічого в собі з урядової штучності, яка пізніше як лихо труїтиме і нищитиме українську поезію в УРСР. Та “пролетарськість” була у Хвильового, може, як у жодного іншого пролетарського письменника, явищем природним і щирим, а його індустріальна патетика – внутрішньо обґрунтованою.

Але вже 1923 року виходить збірка “Сині етюди”, яка відкрила перед молодим письменником цілком інші творчі перспективи. Той ліричний потенціал, який проявився у “Симфоніях”, знайшов тут дуже делікатне застосування у прозі, яка була правдивою прозою, повнокривною, а не тою “гермафродитною поезією в прозі”, на яку так часто хворіють поети, які пишуть прозою. Так переродився Хвильовий – з поета в оригінального прозаїка, а передовсім новатора,

стиль якого, уривчастий, “натякаючий”, ліричний, став подекуди реакцією з позиції класичного напряму української прози (епічний натуралізм у Нечуя-Левицького).

Імпресіоністичний ліризм Хвильового чим далі, тим більше починає набувати іронічного і сатиричного характеру, який має свої витoki в розчаруваннях молодого ентузіаста, відданого революції, і комуністично настроєного письменника, що дивився на доктрину Маркса через романтичні окуляри учасника революційних боїв, а також пролетарського поета не з позиції порушених тем, а за духом і походженням. Таким чином, через ще лагідний ліризм таких новел, як “Осінь”, “Редактор Карк”, а особливо “Колонії, вілли...”, щоразу сильніше прозирає постать трагічного українця Гоголя і його “сміх крізь сльози”.

Щоправда, те розчарування через певний час стає “обопільним”, це означає, що Політичне бюро регіональної КП(б) України сподівалося від свого члена-письменника чогось зовсім іншого, хотіло бачити в ньому правдивого більшовика, співця “соціалістичного ентузіазму”, “радянського оптимізму” і т. п., а передусім літературного комісара, радянського диктатора (тобто політично російського) над українською літературою з позиції партії. І до великого незадоволення, а з часом і люті партії Хвильовий не тільки не виправдав тих надій, не тільки кількаразово не виконав розпоряджень партії, до якої належав, але, піддаючись розчаруванню щодо радянського комунізму і йдучи за голосом того, що йому наказував великий талант і сумління письменника-українця, у 1925 році завдає московській окупації та ідеї російського комунізму в Україні потужного удару.

Того року Хвильовий виступає із низкою чудових памфлетів (найвидатніші з них зібрано під назвою “Думки проти течії”), у яких, витончено демаскуючи імперіалістичне російське обличчя “диктатури робітників і селян”, становить питання “Україна чи Малоросія?”, чаадаєвську проблему “Росія та Європа”, “Схід і Захід” і кидає клич культурної орієнтації України на “психологічну Європу”. Цей вчинок, як видно, Хвильовий зробив зовсім несподівано. Окупаційна адміністрація, заскочена тим виступом і дезорієнтована майстерною псевдорадянською термінологією Хвильового, остовпіла від жаху і втратила час. Наслідком цього стала славнозвісна “дискусія про шляхи розвитку української літератури”, продовжена до того заляканими, а тепер заохоченими ініціативою члена партії, українськими письмен-

никами. Дискусія та в літературній площині точилася аж до 1930 року. Одночасно відбувалася започаткована ще в боях 1917–1920 років “дискусія” криваво-життєва у формі нерівної боротьби неозброєного українського народу з відділами ЧК і ГПУ. Після 1930 року літературна дискусія, задушена після триразового “перепрошення” Хвильового і закриття багатьох періодичних видань і видавництв, зникла зі шпальт преси остаточно і долучилася до іншого виду дискусії, дискусії “на теренах”.

У момент найвищої напруги літературної дискусії головний її лідер і натхненник Хвильовий крім написання й опублікування великої кількості бойових брошур і статей друкує в редагованому ним “ВАПЛІТЕ” (Вільна академія пролетарської літератури) першу частину свого роману “Вальдшнепи” – центрального твору в доробку письменника, де ідеї Хвильового знаходять своє остаточно сформулювання в культурно-психологічному дусі, політично сучасному “націоналізмі”. Через публікацію того твору видання було закрито і автор мусив на вимогу партії спалити рукопис другої частини роману, як і ненадрукованої статті “Україна чи Малоросія?”

Але Хвильовий не погоджується на поразку. Після короткого відпочинку, виснажений туберкульозом, цей чоловік продовжує свою діяльність літератора-публіциста. Бореться із русифікаційною радянською діяльністю в Україні, із контрреволюційними в своїй суті уніфікаційними планами уряду, з невірницькою психологією деяких своїх земляків і т. д. аж до остаточного вичерпання всіх можливостей, доступних для партійної людини і відомого письменника-комуніста.

Після закриття місячника “ВАПЛІТЕ” Хвильовий видає дуже майстерно укладений часопис “Літературний ярмарок”, присвячений виключно мистецтву. Видання, лояльне в радянському значенні, з точки зору літератури справляло враження свіжості та оригінальності, але в тому й чаїлася його небезпека для влади, яка жадала якнайбільшого зневаження української культури, ймовірно й доведення її до рівня провінційного варіанту культури “всесоюзної”. З огляду на заклики підтримати “психологічну Європу”, яку знайшло в “Ярмарку” чуйне літературне ГПУ, місячник на 11 номері спіткала доля “ВАПЛІТЕ”. Із впертістю після невдачі Хвильовий заснував нове видання “Пролітфронт”, але й воно було заборонене після кількох випусків, а його редактор незадовго до того виїхав до Москви.

Подальша доля відомого письменника, “соціально” не дуже уразливого (бо ж належав формально до місцевої радянської еліти), який так відважно здемаскував окупаційну суть псевдосоціалістичного “уряду України”, ставала все небезпечнішою. Комуніст, який мав мужність публічно кинути згубне для радянської влади гасло “Геть від Москви!” (“...літературної”), або голосно крикнути те, чим уже віддавна звучало похмуре мовчання стероризованих українських мас, – цього було занадто! І Хвильовий стає комуністичним вигнанцем, якого не тільки літературна діяльність, але й доля стає приреченою.

Хвильовий із його темпераментом і гарячою любов’ю до батьківщини не витримує мук вигнання. Він, який триразово “вибачався” за свої “ухили”, згоджується на ще одне зізнання і просить дозволу повернутися до України. Дозвіл отримує в кінці 1932 року з обов’язковою умовою, що Хвильовий, знаменитий письменник, прекрасний стиліст, залишиться “сількором” (сільським кореспондентом) при одному із “колгоспів”. Важко вишукати більш рафінованої тортури: щоденно без перерви дивитися власними очима, як смертельний ворог систематично нищить українське село, планово морить голодом український люд, висилає цілі села на Соловки, а “петлюрівців” – просто на той світ, – і при цьому писати до харківських “Вістей” урадянські кореспонденції про “будівництво соціалізму”, про “ентузіазм працюючих мас”, про “гарячу любов до геніального Сталіна”, про “братній російський народ”. Навіть найбільш потворний “буржуазний” задум із “загниваючого Заходу” не міг похвалитися такою вишуканою уявою (мимоволі спадає на думку аналогія з тортурою, винайденою Миколою І для Шевченка, засланою в оренбурзький степ із забороною малювати і писати по-українськи: навіть свій щоденник він писав російською...).

Такою ціною заплатив Хвильовий за право перебувати на батьківщині.

Але такого приборкання радянським садистам було замало. Москва вміє мстити. На 14 травня цього року вона інсценізує в Харкові “Всеукраїнський з’їзд радянських письменників” за участю “українських, російських, єврейських, польських і молдавських пролетарських письменників” для демонстрації “багатства літературного життя”, “ленінської толерантності до всіх національностей України” і “пошанування геніальних письменників братньої російської літератури – Горького, Серафимовича і Дем’яна Бедного”.

А з цією метою ніхто інший як “відомий шовініст” Хвильовий (який назвав пана Горького в своєму романі “міщанином із Сорренто”) мав особисто продемонструвати “братні почуття” до Москви.

І це переповнило чашу: в переддень з’їзду (тепер з’їзд перенесено на 10 червня цього року) – о 13.05 – Хвильовий пострілом із револьвера звільнився від того остаточного приниження і власною смертю не тільки протестував проти бруталного московського насилля, але і – як член партії комуністів – остаточо здемаскував московсько-“фашистське” обличчя окупаційного радянського комунізму в Україні.

У цьому, власне, й полягає трагічний сенс смерті М. Хвильового, смерті, яка серед стількох інших передчасних смертей найвидатніших представників уярмленого українського народу впродовж шістнадцяти років радянської окупації посідає найбільш яскравий, найбільш символічний характер.

Тож нічого дивного в тому, що ні в московській, ні в провінційній (українській) пресі не знайдемо про смерть Хвильового жодного рядка, жодного слова...

1933.– № 9.– S. 7–8.

Е. К.

Tytan pracy (pamięci Iw. Franki 1856–1916)
(Титан праці (пам’яті І. Франка, 1856–1916))
(Фрагменти)

Передовсім вражає той гігантський, незвичайний в історії літератури доробок письменника.

Лише бібліографія творів Франка, видана ще 1899 року, становить двісті п’ятдесят друкованих сторінок. Внесок Франка до скарбниці тільки художньої літератури – залишаючи поза увагою сотні монографій і наукових праць, тисячі статей публіцистичних, критичних і політичних – складає тридцять томів. І кожен том повновартісний, у власному розумінні цього слова; окрім того, крім прози та поезії, Франко писав у часи напруженої та багатогранної своєї національної праці, писав, розробляючи часом, як піонер, цілі пласти української культури, що лежали перед ним облогом...

* * *

...Три томи перекладів із зарубіжних літератур... Що то за праця! Скільки у тих перекладах таланту і майстерності та – що най-

важливіше – скільки смаку і мудрості у виборі творів. Це справжня енциклопедія світової літератури.

Адже це: 1) переклади з буддійської поезії..., 2) поезія старорарабська, 3) усі твори Сапфо, 4) Овідій, 5) Горацій, 6) Піндар, 7) Вергілій, 8) Шекспір (сонети), 9) Мільтон, 10) Байрон, 11) Теннісон, 12) Твен, 13) Гюго, 14) Золя, 15) Доде, 16) Франс, 17) Мореас, 18) Верлен, 19) Роденбах, 20) Ріхпен, 21) Д'Аннунціо, 22) Гете (“Фауст”), 23) Лено, 24) Гейне, 25) Ліленкрон, 26) Ібсен, 27) Шеллі, 28) Врхліцький, 29) Неруда, 30) Гавлічек-Боровський, 31) Св. Чех, 32) Махар, 33) Б'єрнсон, 34) Міцкевич, 35) Асник, 36) А. Нємоєвський, 37) польська народна поезія, 38) Пушкін, 39) Некрасов, 40) В. Соловйов і 41) слов'янська епіка.

А щоб поцінувати майстерність вибору – достатньо згадати, що з Пушкіна, наприклад, Франко вибирає драматичні твори: напевно, найдосконаліше, найдовговічніше і найменш локальне з того, що Пушкін написав.

Показовим є також вибір творів Міцкевича (про якого автор написав цікаву, однак дуже дискусійну працю на тему етики валленродизму під назвою “Поет зради”): 1) “До Матері-Польщі”, 2) вступ до “Тадеуша”, 3) “Буря”, 4) цілий (I–VI) вступ із “Дзядів” “Петербурґ”, 5) “До приятелів-москалів”, 6) “Смерть полковника”, 7) “Редут Ордона” і ще кілька поезій.

* * *

У зв'язку із відкриттям пам'ятника Франкові у Львові цього року з'явилися у певній частині львівської української періодики статті, які детально описують пережите Франком упродовж десяти років, періоду, який він сам називав “в наймах у сусідів”, або доби, коли був вимушений працювати у польській та німецькій пресі.

То був час, коли велика людина фактично була викинута поза тодішнє українське суспільство на Галичині: надто різкий контраст створювала його постать на тлі провінційного закутка. Українська газета “Діло” в 1891 році називала Франка “скаженим вовком”. Пізніше трактувала його не інакше як “польського літератора”, який “перевершив шовіністичну антиукраїнську писанину Сенкевича” (“Діло”, № 97 з 1897 року). З того періоду походить, власне, гірка інвектива Франка:

Ти, брате, любиш Русь,

Як дім, воли, корови, –
Я ж не люблю її
З надмірної любови.
1898

Тоді-то Франко писав: “Не люблю русинів. Так мало знайшов серед них правдивих характерів, а так багато дріб’язковості, дурості, лицемірства і зарозумілості... Зізнаюся в іще більшому гріху – навіть Руси нашої не люблю...” (“Дещо про себе самого”, 1897).

* * *

Для польської громади, напевно, залишається невідомим той факт, що Франко в той період (“в наймах у сусідів”) був постійним співробітником – страшно сказати – “Kuriera Lwowskiego” (“Кур’єра Львовського”). Багато творів друкувалося також у “Правді”, в “Przeglądzie Społecznem” (“Пшегльондзе Сполечнем”), у “Przyjacielu ludu” (“Пшияцелю люду”, псевдоніми Мирон, Руслан та інші), а також у петербурзькому “Краю” і варшавському “Głosie” (“Глосе”). Такі оповідання, як “Маніпулянтка” (“Кур’єр Львовскі”, 1888), “Хлопська комісія” (“Правда”, 1884), “Панталаха” (“Кур’єр Львовскі”, 1897) та інші, як і великий цикл “Рутенці” (“Тидзень літерацкі, артистични, наукови і сполечни”, 1878) узагалі вперше були видані польською мовою.

Та найцікавішою з цієї точки зору деталлю є історія одного із романів Франка, який міститься тепер у ХХХ томі Зібрання творів.

Як відомо, у 1887 році редакція “Кур’єра Варшавського” оголосила конкурс на оригінальну сучасну повість із нагородами 1 000 і 500 рублів, крім гонорару по 5 копійок за рядок. На конкурс прислали 40 творів, серед них один під назвою “Лель і Полель” з епіграфом: “Як Лель умре, буде жити Полель” (перероблена цитата зі Словацького).

На жаль, із публікацією цілого, справді дуже цікавого, роману нічого не вийшло. Фрагменти з роману з’явилися в “Кур’єже Львовскім” (1884), а також у календарі “Львов’янка” (1890). І лише 1929 року в перекладі та з передмовою М. Возняка роман Франка в цілому став доступним для українського читача.

Ще одна особливість: ім’я героїні роману – Регіна, як доводить професор Возняк, є нічим іншим як видозміненим іменем Целіни

Журовської²⁰, полячки, яка від часу свого знайомства з Франком (1886) залишалася “предметом сердечної туги” письменника аж до його смерті, туги, на жаль, нерозділеної, як свідчать про це збережені два досить офіційних листи тої пані...

1933.– № 12.– S. 1–2.

Ed. K.

Lesia Ukrainka (Леся Українка)

(1.VIII.1913)

Цим характерним псевдонімом підписувала свої поетичні твори Лариса з Косачів Квітка, українська письменниця, яка стоїть в одному ряду з Шевченком і Франком.

Народилася 25 лютого 1871 року. Її батько Петро Косач, волинський землевласник, був головою так званих мирових посередників і повітовим маршалком шляхти (предводителем дворянства). Вирішальний вплив на виховання Лесі мала її мати, заслужена громадська діячка, відома письменниця (псевдонім Олена Пчілка), жінка із міцним, справді чоловічим характером, а також брат матері, уславлений український діяч, пізніше професор Софійського університету М. Драгоманов.

Як бачимо, родичі Лесі були людьми особливо освіченими, а при цьому національно свідомими, не “народофілами”, що на ті часи було до певної міри винятком.

Старанне, однак трохи “позитивістське” сімейне виховання (у найкращому значенні того слова) під керівництвом енергійної матері та із впливами дядька, прищеплення з дитячих років любові до народу й землі, формування почуття обов’язку перед Вітчизною, а також інтелектуальна атмосфера і духовні зацікавлення дуже рано розбудили літературний талант Лесі. Вже дванадцятилітньою дівчинкою друкує вірші в часописах, а маючи 13 років, разом зі своїм братом Михайлом перекладає і видає “Вечори” Гоголя (Львів, 1885).

Приїзд до Києва і приязні стосунки родини Косачів із родинами поета М. Старицького і композитора М. Лисенка остаточно формують світогляд Лесі і її зрілу національну свідомість.

На жаль, паралельно з духовним розвитком поетки вже від 11 років життя починає розвиватися в її організмі страшна хвороба –

²⁰ Целіна Журовська-Зигмунтовська.– С. К.

туберкульоз, яка змушує її до тривалих подорожей. Крим, операція в Берліні (1897), Карпати (1901), Сан-Ремо на Рив’єрі (1901–1903), Кавказ...

Виснажлива, вбивча хвороба. Леся Українка могла існувати тільки на сонці Півдня, спершу – Крим і Кавказ, пізніше – Єгипет (Хельван) і знову Кавказ (Сурамі), де поетку спіткала передчасна смерть.

Гідний подиву величезний літературний доробок (сім великих томів) тої незвичайної в літературі світу жінки-письменниці з точки зору форми є логічним розвитком поетичної лінії: лірика–поема–драма.

Крім досконалості стилю, пластичності образів, довершеної мови і майстерного опанування драматичною формою, найважливішим і найдивовижнішим у творчості Лесі Українки є внутрішня енергія творів, огонь правдивої поезії і справді недосяжний (крім Шевченка) в українській літературі прометеївський національний пафос. Ще у 1898 році, перед появою найважливіших драматичних творів Лесі Українки, І. Франко, письменник із загостреним критичним чуттям, сказав: «Від часу Шевченкового “Поховайте та вставайте, кайдани порвіте” Україна не чула такого сильного, гарячого та поетичного слова, як із уст сеї слабосильної, хорої дівчини. Правда, епігони Шевченка не раз “рвали кайдани” і “заповідали волю”, але то були тільки фрази... Ще раз повторюю: читаючи м’які та рознервовані або холодно резонерські писання сучасних молодих українців ... мимоволі думаєш, що ся хора, слабосильна дівчина трохи чи не самотній чоловік на всю новочасну соборну Україну» (“ЛНВ”, 1898, кн. VII)²¹.

Сьогодні, усвідомлюючи цілісність творчості поетки, формулу Франка сміливо можна розширити за межі України. Визнає це кожен, хто зацікавиться не тільки лірикою тої української Сапфо, але й передусім її трактуванням, здавалось би, “вичерпаної” титанами світової поезії теми Дон-Жуана (“Камінний господар”), чи її розумінням інших вічних тем (“У пущі” – з життя перших пуритан в Америці, “Оргія” – з часів занепаду Еллади, “В катакомбах” – із доби переслідувань християн, “Кассандра” та ін.), або чаруюча казка –

²¹ Франко І. Я. Леся Українка // Франко І. Я. Зібрання творів: У 50 т.– Т. 31.– С. 270–271.– С. К.

“Лісова пісня” (яка подекуди нагадує “Затоплений дзвін” Г. Гауптмана) з її чарівністю полісько-волинської природи...

Особливо актуальною темою поезії Лесі Українки є її “пророцтво Кассандри” про ту апокаліптичну добу, яка розпочалася в історії України через рік після смерті поетки, а особливо після 1917 року. В період, може, найвищого “успіння” української свідомості, у період бодай найвищого, але також удаваного “добробуту” і “мовчання”, та незвичайна жінка віщувала недалеке майбутнє і застерігала свій народ... на жаль, безрезультатно: поетка не була популярною за життя. У 1917–1920 і наступних роках звернули на неї увагу широких верств українського суспільства і “відкрили” її більш-менш таким чином, як “відкрито” Норвіда в сьогodнішній Польщі. Сигналом до цього була вже сьогodні історична критична стаття публіциста д-ра Дм. Донцова (“Поетка українського рісорджіменто” – ЛНВ, 1922, кн. II).

Нині українська література має ряд ґрунтовних монографій про поетесу.

На завершення варто пригадати, що твори А. Міцкевича входили до найпершої лектури Лесі Українки. Доказом цього є майстерний переклад “Пісні” з “Конрада Валленрода” (“*Wilja, naszym strumieni rodzico...*”) 1887 року, а також “Кримські спогади”, написані в 1891 році під певним впливом “Кримських сонетів” Міцкевича.

1933.– № 20.– S. 3.

Ed. K.

Olga Kobyliańska (Ольга Кобилянська)

Народилася в містечку Гура-Гумора на Буковині. Перші твори друкувала німецькою у Відні та Берліні. Українською мовою почала писати під впливом Наталії Кобринської і Софії Морачевської, піонерок українського визвольного жіночого руху. Це нариси й українські оповідання у збірках “Покора” і “До світла” (чудова новела “*Valse melancholique*”). Від малих форм перейшла до повістей – “Людина”, “Царівна”, “В неділю рано зілля копала...” (мотив “Триця”), “Земля” (мотив “Каїна”), “Через кладку”.

“Царівна” (у формі щоденника) – психологічна повість, героїня якої, сирота, наділена чутливою і багатою душею, після смерті

батьків і бабусі живе на утриманні родини дядька, вчителя гімназії, у дрібнобуржуазному оточенні, яке її не розуміє і до якого вона не може пристосуватись.

Урешті згоджується на рішучий крок, іде до міста і наймається до заможної, але хворої пані Марко як дама для товариства. Там знайомиться із сином пані Марко, лікарем, і знаходить із ним щастя.

Це перша українська психологічна повість із жінкою-героїнею емансипаційного спрямування, яка далеко відірвалася вперед від стилю повісті звичаїв Нечуя-Левицького і Панаса Мирного. Повість “Земля” також більш психологічна, ніж побутова, поєднує витончене почуття прекрасного і могутності природи зі знанням людської душі, яка терзається жадобою і пристрастями.

Чудовою поемою буковинських лісів є “Битва”.

Кобилянська поряд із Коцюбинським належить до тих українських авторів, які дивляться на красу не як на розкіш, а як на життєву необхідність, бо життя повинно бути не тільки зоологічним процесом. Звідси непорозуміння з Єфремовим і прихильниками утилітаризму в літературі...

Живе в Чернівцях.

1933.— № 30.— S. 5–6.

Robert Young (Praga)
(Роберт Юнг (Прага))

Literatura ukraińska najmłodszych **(Українська література наймолодших)**

Українська література пореволюційної епохи, особливо література еміграції, а також земель, незалежних від “советів”, входить останнім часом у період певного синтезу. Вже прогрімали полум’яні прокламації Євгена Маланюка, цього Єремії української еміграції, повні історіософічної риторики, поезії, просякнуті гіркотою і болем покоління, яке серед брязкоту заліза і заграв боротьби за незалежність відкопувало давній образ українсько-степового Перуна; блиснув Юрій Липа мечем своєї похмурої, просто-таки середньовічної лицарської поезії і викликав із безодні минулого дух “України, прикутої до гармати”, *Ucrainae militantis*²², Україну козацького бароко; музикою своїх віршів збудив дрімачого Ярила Волині Олекса Стефанович;

²² *Ucrainae militantis* (лат.) – Україна войовнича (воююча). – С. К.

воскресив легенду “cohorte perdu”²³ Олесь Бабій своїм “гуцульським батальйоном”.

Там, на Радянській Україні, літературна творчість пішла іншим шляхом. Період українізації, протегування степової вольниці й кокетування з нею через послаблення віжок диктатури, дозвіл на розвиток української “пролетарської” літератури минув. Постишев повідомив, що “українські комуністи” повинні замість того, щоб шукати нові мовні українські форми, звернути увагу на “хлібозаготівлі”: буде це набагато кориснішим. Урешті взагалі про українську літературу заборонено говорити. Вона червоним вождям робила більше клопоту, аніж приємності. Історичний Тичина не міг жодним чином здобути на поему про комуну, яка дорівнювала б принаймні його попереднім “октавам”, народженим ще не в кліщах літературного ЧК. Хвильовий, той “м’ятежний Коля”, як сказав про нього на його похованні його приятель П. Панч, докучив більшовикам не тільки перед смертю, але й по смерті, створюючи “непотрібний фермент, деморалізуючий молодь”. Сосюру зраджує чорний песимізм, Косинку – куркульські тенденції, Рильський наполегливо стоїть на своєму неокласичному посту – адже та ставка на українську культуру Жовтня заблукала на всіх фронтах. Загони комсомольців-ударників, яких називають третім “призовом” літератури, крім недолугого мавпування Маяковського і Безименського, нічого не дають. Сьогодні вже можна стверджувати незаперечну загибель української літератури в “Советах”. Її хвороба почалась від памфлетів Хвильового, ін’єкції комуністичної отрути прискорили її кінець. Може, розквітла вона в глибинах народної творчості – маємо вже нелегальні українські пісеньки, які співають колгоспники:

Продналогу не дала,
До колхозу не пішла і т. д.

Може, виникнуть там безіменні епопеї, думи про біду селянську, – того ще не знаємо. Якщо офіційна українська література в “Советах” перебуває в індексі²⁴, то що говорити про ту, яка ще за 3–4 роки

²³ *Cohorte perdu* (лат.) – втрачене покоління. – С. К.

²⁴ *Індекс* – тут: у забороні; *індекс* – список заборонених інквізицією творів. – С. К.

тому могла бути протягнута на сторінки “Життя і революції”, а також “Червоного шляху” (Бажан).

Якщо ж говоримо про українську літературу найновішу і наймолодшу, можемо брати до уваги тих її представників, котрі творять у відносно можливих умовах еміграції на землях Галичини, Волині, Закарпатської України і Буковини.

Творчість Маланюка, Липи, Стефановича, Бабія, Мосендза, Лівницької-Холодної була полум’яною антитезою “пролетарської” літератури в “Советах”. Це завдання було виконане, “фашистські трубадури” перемогли. Тоді коли пролетарська література плелася у хвості Безименських і Сельвінських, будучи постійно старим бубном Маяковського, безрезультатно достукуючись до вуха “працюючого люду” України, згадана фаланга творців-націоналістів не тільки відшукала своє відлуння в русі української молоді, виховуючи її й оберігаючи від комунізму, але й пробила вікно до європейської літератури, дістаючи визнання чеської, польської, німецької та ін. критики.

Наймолодша літературна генерація України, той другий “призов”, стоїть уже на базі, створеній Маланюком і його сателітами із попередньої генерації. Ідея “Ucrinae militantis” горить полум’ям, заклики перебудови психіки, розриву і нашарування російсько-азійського нігілізму дійшли вже до країв свідомості. Сучасні найновіші творці-українці поглиблюють тільки ті ідеї, шліфують той “*esprit de lieu*”²⁵, що був викуваний їх попередниками. Іншими словами, творять синтез епохи.

Отож, маємо О. Ольжича (1907), позначеного західноєвропейською культурою своїх віршів, викутих немов із граніту європейських бруків, спадкоємця історіософізму Маланюка і середньовічного аскетизму й фанатизму Липи, трубадура тої самої “Ucrinae militantis”:

O ty przyjdiesz przyjdiesz szkarłatna
nadaremnie jęczy Remarque,
jak otwarta tyś rana dla dni tych
nie Madonna, lecz Jeanne d’Arc!

або:

²⁵ *Éspirit de lieu* (фр.) – місцевий дух. – С. К.

...znów nie w górę okiem nieśmiałem –
w otchłanie stepów.
Życ pełnią, szeroko i szybko
i urwać jak śpiew,
jak ongiś płonąć i szaleć
hełmami pijąc...²⁶

Якийсь екстаз життя, творчості, героїства віє від поезії Ольжича. Він захоплений Японією, він співає гімни нашій епосі, сповненій змісту й героїки, він у чудовому циклі “Археологія”, “Антропология”, “Геологія” відкриває правдиву динаміку віків. Його світогляд міцний, суворий, однак такий безпосередньо свіжий і новий. Ольжич у наймолодшій українській поезії гідно посідає перше місце.

Його ровесники із галицької групи, сформованої довкола досить живого і свіжого за змістом органу наймолодших “Дажбог”, справді не можуть дорівнятися до нього літературною культурою, убогіші технікою і конструкцією форми, не володіють тією широтою інтелекту, однак стараються відчутти те приховане віяння епохи, той імперіалізм думки, волюнтаристичне відчуття світу.

Група “Листопад” – наскрізь націоналістична, частково забарвлена локальним патріотизмом, група ентузіастів дії, бунту і расової ненависті, що частково зменшує їх літературну вартість. Виділяються там: Анатолій Курдидик, автор “випадкових” ліричних віршів, порозкиданих на сторінках різних масових видань, автор прекрасної поеми “Симон Петлюра”, Іван Чернява, який рік тому дебютував повістю “На сході – ми”, досить добрий лірик, який працює над формою, Ярослав Ярий, Роман Завадович, Заремба, Постригач, Володимир Янів – безперечно, обдарований, однак надто езотеричний в своїх віршах, що викривають схильність до символізму. Його поема “Крути”, присвячена українським Термопілам із часів війни за незалежність, бурєю пройшла через львівські і луцькі осередки молоді.

На жаль, відійшов од поезії Богдан Кравців, провідний представник групи “Листопад”, – у збірці “Дорога” він дав свіжий, весняно-юнацький образ думки і прагнень сучасного українського покоління, яке залишається на службі у святого Юрія:

²⁶ Автор не вказує ім’я перекладача цитованих у статті поезій. – С. К.

Tej to nocy z burzą wiosenną
przycwałował na białym rumaku,
weź że mnie też na czyn bohaterski,
święty Jurze, na boje junaków!..

Нинішній період, мобілізуючий усі молоді обдаровані сили до різних сфер суспільно-політичного та культурно-наукового життя, не пощадив і молоді української поезії досить свіжого лірика Євгена Пеленського, який останнім часом зайнявся лише критикою, редагуючи “Дажбог”.

Поет-ентузіаст революційної романтики, відомий більше як новеліст, який прямує в поезії шляхом Сосюри, найвидатніший співець Волині – Юрій Косач (1909). На противагу Ольжичу чи галицькій групі поетів, виразно антибільшовицьких, навіть католицьких, він окреслює досить широку амплітуду, стаючи ланкою між націоналістами і так званою пролетарською поезією.

Подібний до Косача в пошуках, однак рішучіший, бо останнім часом перейшов на бік “лівого фронту”, почавши свою поетичну дорогу від ЛНВ Донцова, є досить цікавий своєю саркастичною нотою Авенір Коломиєць.

Якщо говорити про так звану пролетарську літературу на землях поза “Советами”, то треба визнати, що трапляються там цікаві явища, які, однаково ж, гинуть швидко в морі агітації й послужливих прорадянських дифіраблів. Маючи свободу творчості, ідуть у ярмо літературного ЧК, часто без злої волі, просто несвідомо, залиті тою хвилею комунізуючих пацифістських фантомів, яка забрала вже українцям кілька талантів, щоб потім їх знищити і вбити. Походять вони переважно з Волині, дуже низької духовної культури. Це: новелісти Тудор, Шаян, Калинчук, Михайлюк, Мизинець, Чулий; поети Сопілка, Кондра, Матулівна і Галан-драматург – об’єднані в групі “Горно”.

Проза наймолодших українських представників має видатного вже сьогодні белетриста Уласа Самчука, автора ряду психологічних новел, романів “Кулак” і “Волинь”, який відзначається доброю німецькою школою і трохи натуралізмом а ля Винниченко.

Далі українська проза має прекрасного новеліста Андрія Крижанівського, який однак хворіє на досить сліпе наслідування стилю

Хвильового, автора пречудових у задумі і змісті новел “Сотня”, “Східний потяг”, “Пісня про смерть” та ін.

Крім того, вирізняється в новелі згадуваний Юрій Косач, брат²⁷ Лесі Українки, який спочатку також наслідував Хвильового, пізніше звільнився від того впливу, автор ліричних оповідань, із яких найкращі – “Вершник над ланами”, “Кармен у блакитному лімузині”, “Пуща в заграві”, “Право глуші”, а також збірка новел “Чорна пані”. Закінчуючи цей загальний огляд української літератури наймолодших, треба ствердити, що демонструє вона досить живий і буйний розквіт, незважаючи на умови, в яких твориться.

1934.– № 3 (38).– S. 3–4.

R. Joung-Żachowski
(*Р. Юнг-Жаховський*)

Drogi współczesnej literatury ukraińskiej (**Шляхи сучасної української літератури**)

Виняткова риса сучасного відродження української літератури, її нерозривний зв'язок із сукупністю суспільно-політичних процесів, які відбуваються тепер в українському суспільстві, а також її безперечний вплив і корегування тих процесів, стає щоразу виразнішим явищем у низці проблем Сходу Європи. Безперечно, функціональність української літератури, її тісна співпраця в українській кінетиці залишається пов'язаною з ідеологією відродження пореволюційної генерації.

Явище функціональності літератури не є, сьогодні принаймні, свідченням примітивного її рівня розвитку. Два явища сучасної доби – націоналізм та інтернаціоналізм – уже не знають літератури відокремленої, тендітної “L'art pour l'art”²⁸, як не знають громадянина, члена суспільної групи, який би байдуже спостерігав за розвитком тих явищ. Література в тому розвитку бере дієву участь, стає по той або інший бік барикад, – навіть бореться. Наша епоха має колосальний ідейний зміст. Її поступ відбувається під гаслом історичної доцільності. Енергія літератури скерована на реалізацію завдань, поставлених ідеєю, яка є імпульсом енергії епохи. Життя ставить перед письменником і поетом гостре жадання висловлення в най-

²⁷ Насправді племінник.– С. К.

²⁸ L'art pour l'art (фр.) – мистецтво для мистецтва.– С. К.

більш пекучих справах, якщо він хоче бути в центрі зацікавлень суспільства. Взаємне проникнення мистецтва і суспільно-національних рухів перестає сьогодні бути ерессю, стає фактом великої ваги. На цьому тлі виростають літературні постаті, що є виразниками і духовними керівниками епохи, як, наприклад, Жозеф Конрад, Габріеле Д'Аннунціо, Вацлав Серошевський, Редьярд Кіплінг, Ептон Сінклер та ін. Ніколи ще не висувала епоха таких виразних вимог до ідеологічних сфер, як сьогоднішня, жодна із попередніх літератур не була таким масовим, таким важливим чинником політичного життя, суспільного, національного, такою кузнею і глашатаєм, жодна не була такою войовничою і суб'єктивною, яка би прагнула за всяку ціну накинути свою владу, уярмити і переконати читача. Це не випадково: живемо в епоху гострих зіткнень особистостей і суспільств, класів і народів, навіть рас і континентів.

Революція 1917 року, перериваючи анабіоз українського народу після 150-річного летаргічного сну, висунула також питання культурної революції, питання літературних шляхів, форми, змісту і стилю. Випурхнувши із вогню боротьби за незалежність, як легендарний Фенікс, українська національна ідея поклала край колишній ролі етнографічної маси, до якої була зведена українська проблема перед війною. Ця ідея перетворилася в дух потужного живого організму, котрий почав жити новим, самостійним життям. Цей переворот не оминув найбільш живої функції національного організму – літератури. Саме революційні відлуння, стихійне відродження українського народу в найглибших і найдальших закутках його душі, інвазія ідеї і світогляду, в яких однак перемиг здоровий інстинкт національного самозахисту, покликали до життя нову українську літературу із новими її представниками, з новим духом і змістом. Сьогодні, через кільканадцять років її розвитку, можна вже розглядати її шляхи з певної історіософської перспективи. Сьогодні вона становить завершену цілість, вимальовуючись щоразу виразніше на горизонті сучасної європейської літератури. До входження в почесне гроно літератур інших народів уже недовго.

Завдання української культурної революції було надто важким: між молотом руйнівного інтернаціоналізму і ковадлом власного провінціалізму вона мала якщо не викресати живий національний дух, то щонайменше врятувати його іскорки від загибелі. Одне й друге завдання були виконані, навіть перевиконані: овіяна новим духом українська література вже почала свій вплив на психіку народу

так, що гасителі її хвилі – керівники російського режиму постишевих і затонських – на 16-му році пропагування “пролетарської культури” впадають у гнів, будучи тою “трутизною і гангреною, яка проникла в надра душ робітників і селян України”.

Те безперервне від часів Хвильового переслідування української літератури в СРСР, невпинне викриття її контрреволюційних настроїв свідчить найперше про велику силу збереженого національного ідеалу, якого ніщо не змогло і не зможе знищити.

Два шляхи накреслила культурна революція українській літературі. Перший – іти в тіні російської літератури, як література “інородців”, літературка “малоросійська”, щось на зразок літературок бурятських, якутських та ін. Обертання довкола московського центру “всесвітньої пролетарської літератури”, тої Мекки різних кічів, ясенських²⁹, Мекки із надто дешевими за своєю суттю фанфарністю і шарлатанством, невільницьке наслідування або просто переклад українською мовою (тою, затвердженою “очищеною ВУАН” із Ліхтером на чолі) готових московських трафаретів мало бути завданням української пролетарської літератури.

Другий шлях був набагато важчим: видобути українське письменство із закутка провінції і вивести самостійно на широкі європейські та світові шляхи, наповнити її власним духом, власними філософськими і суспільними ідеями, адекватними західній сучасності, не втрачаючи водночас ґрунту живого народу, відкопувати з попелу минулого і столітньої неволі нитку історичної традиції, бути дороговказом у майбутнє – було це завдання неабияким, хіба що аналогічним до завдань польської літератури після розпаду держави і романтичної епохи трьох пророків³⁰.

Сучасна українська література вибрала той другий шлях. Визнання іноземної критики і цькування червоними можновладцями тих її представників, котрі творили в кліщах радянської імперії, – є найкращі докази цього. Які ж істотні елементи переважають в аналізованому періоді української літератури? Що найвиразніше характеризує її вищезазначену дорогу, окреслену як особливо оригінальну і самостійну? Очевидно, як і в кожній іншій національній літературі, – її дух, тобто ідеологічне підґрунтя, з якого вона виростає і яке в свою

²⁹ Ясенський Бруно – польський письменник комуністичних поглядів.– С. К.

³⁰ Три пророки – Ю. Словацький, А. Міцкевич, З. Красінський.– С. К.

чергу пропагує як найвища художня реалізація тої суспільної енергії, яка притаманна головним ідеям і сучасній проблематиці.

Дух передреволюційної української літератури, за деякими винятками (Леся Українка, М. Коцюбинський, В. Стефаник), був духом солодкого “півдня Росії”, спокійної ідилії, сентиментального замилювання в козацькій романтиці. Недостатність ширшого виднокола, глибших ідей і проблем залишив туманний хаос української літератури вдалині від великих шляхів Європи. Це був тільки шурхіт народу, який прокидався.

Від снобізму футуристичних “маніяків”, які були лишень відлунням Маяковського і Лефу³¹ (М. Семенко, “Нова генерація”, “Фламінго”), від наскрізь хворобливого песимістичного символізму (Загул, Ярошенко, Слісаренко), від “естетичного втікацтва”, пасивного відображення життя, толстовсько-буддійського філософствування (П. Тичина) через “агітпроп” і революційну романтику (Чумак, Заливчий, Еллан-Блакитний, Поліщук, Сосюра, Хвильовий), через групу неокласиків (Рильський, Филипович, Зеров) до національної літератури – це етапи творчого шляху українського слова. Концепція пролетарської літератури за рецептом Леніна і Луначарського, яка була взагалі сама по собі запереченням і насильством над суттю духу літератури, в Україні найвиразніше продемонструвала свою штучність і нежиттєздатність. Як російські “пролетарські” поети і прозаїки Леонов, Пастернак, Іванов, Шолохов, Бражньов, Булгаков, будучи видатними російськими митцями, нерозривно пов’язані не з міфічною “світовою революцією”, а з Росією, зі спадщиною Пушкіна, Достоевського, Чехова і Блока, так і українська радянська література, оминаючи явища нелітературні (графоманів та агітаторів), навіть у кліщах радянського режиму, не могла не виразити дух народу, що виявив себе після революції. Звідси тривалий духовний зв’язок (усупереч волі спеців у літературі – коряків і щупаків³²) між поезією еміграції та поезією Радянської України, зв’язок невидимий, просто міфічний, однак існуючий.

³¹ *Леф* – російська літературна група лівого спрямування (“лівий фронт” мистецтв), існувала в 1923–1929 роки. – С. К.

³² Коряк В. Д. (1889–?) – літературознавець, прокомуністичний літературний критик. Щупак С. Б. (1894–1937) – ортодоксальний комуніст, радянський критик. – С. К.

Романтизм комуніста Хвильового, революційні візії Сосюри, потужний образ Антоненка-Давидовича, імпресії Косинки, екзальтований стиль Підмогильного і Плужника, класична різьба Рильського, конструкція Бажана, навіть ультрапролетарські Яновський і Панч є ближчими музі Маланюка, Мосендза, Липи, Ольжича, Самчука, Стефановича, аніж Леонова, Асеєва, Еренбурга чи Бабеля.

Ми вказали на монолітність творчих процесів української літератури і спільну дорогу змісту та форми усіх її митців без огляду на кордони, що їх поділяли. Підтвердили ми єдиний синтетичний дух і її виразно національний характер. Залишається окреслити головні риси того духу, аби обґрунтувати характеристику того єдиного в своєму роді культурно-історичного явища, яким є українська література.

Зміни в національній психіці, прагнення витворити із етнографічного “люду” – народ діючий, свідомий себе і своєї мети, з одночасною реставрацією тих елементів активної психіки, котрі існували, а за часів неволі були приспані. Енергія, експансія, апофеоз дії й героїства – це найбільш культивовані мотиви сучасної української літератури. Сильна філософія сміливих людей, міцних і здорових, є підґрунтям творчості. Тип нового українця, дещо подібний до типів Джозефа Конрада і Джека Лондона, суворий, залізний тип “кондотьєра³³ степу” вже народжується в тій літературі. Краса і чарівність української землі, багата мова її мешканців – це основа для неї. Культ героїзму, пожертви і дії, відродження рідної традиції як дороговказ у майбутнє народу – знаходить тут широкий вираз. “Будьмо українцями, щоб стати європейцями”, – звучить в усій українській літературі останніх років. З року в рік синтез української літератури стає щоразу переконливішим, позначена її кращими представниками дорога веде з кожним днем щораз ближче до мети – до визнання її належного місця в родині європейських літератур.

1934.– № 15.– S. 1–3.

R. Żachowski
(*Р. Жаховський*)

Maksym Rylśkuj (Максим Рильський)

³³ *Кондотьєр* (іт.) – керівник військових найманих загонів або найманий солдат.– С. К.

Епоха, яка передувала революції 1917 року, була в українській літературі етапом великого культурного піднесення, періодом, який підготував і віщував прихід історичної епохи, епохи “бронзового ренесансу” літератури, під знаком якої вона перебуває і сьогодні. Цей етап, названий не завжди слушно модернізмом, характеризують такі постаті як Леся Українка, Іван Франко, Михайло Коцюбинський, Олесь, Чупринка, а також інші, котрі повернули українську літературу від провінційного етнографізму (репрезентованого часто посередніми й убогими талантами) до зразків західноєвропейських, до тематики і матеріалу, які спиралися на певні загальні й сучасні філософські засади. Іншими словами, цей період характеризує прагнення вивести вітчизняне письменство на широкі дороги, до відкриття нових обріїв. Однак покоління, що представляє цей етап, як, зрештою, його сучасники європейського *fin de siècle*’у, дезорієнтоване і збентежене привидами соціальних катаклізмів, розчарувалося і знеохотилось, за малими винятками, не змогло створити нічого тривалішого і глибшого крім цікавих і рафінованих експериментів у техніці та конструкції слів. Це явище, як ми зазначили вище, має аналогічні риси і в Західній Європі. Перше десятиліття ХХ ст., перебуваючи під знаком символізму та індивідуалістичного естетизму, є, по суті, декадансом, виродженням, серед якого бувають туманні, що вже мало кого зворушують, візії Метерлінка, Ведкінда, Ібсена, Маларме і Верлена. (Не говоримо тут про виняткове явище передвоєнної польської літератури, котра у творчості Виспянського, Жеромського, Реймонта була єдиною великою підготовкою діяльності Легіонів³⁴.)

Винятковою постаттю цього періоду ідейної “імпотенції” в українській літературі була постать справді середньовічного екстазу і натхнення, поетки дії і боротьби – Лесі Українки.

Перелом епох, здійснений революцією і війною за незалежність, порвав із попереднім періодом, етапом естетизування і вишуканого декадансу, народивши у двадцяті роки такого зовсім нового поета і так суголосного епосі, як Євген Маланюк. Цим ім’ям починається сучасний етап української літератури, риси якої ми попередньо окреслили. Сьогодні хочемо затриматись на явищі, котре, безперечно, для названого періоду є класичним, однак неістотним, бо частково

³⁴ *Легіони* – добровільні польські військові формування, які боролися під час Першої світової війни за незалежність Польщі. – С. К.

належить до попереднього етапу, проте явищем переломним, ланкою, що єднає дві епохи. Маємо на увазі поета високої літературної культури, одного із найбільших неокласиків сучасності Максима Рильського.

Максим Рильський народився 1895 року в селі Романівка на Київщині³⁵ у сім'ї відомого народолюбця Тадея Рильського і селянки села Романівка. Навчався у київській гімназії Науменка, а також в університеті, якого не закінчив. Маючи всього 15 років, друкує першу збірку поезій “На білих островах” (1910), з того ж часу постійно друкує свої поетичні і прозові твори в “Рідній хаті”³⁶, а також в інших передвоєнних виданнях. Пореволюційні й перші радянські часи приносять щедрю його діяльність: у 1917 році видає ідилію в октавах “На узліссі”, у наступні роки – “Під осінніми зорями” (1918), “Синя далечінь” (1922), “Тринадцята весна” (1926), “Крізь бурю і сніг” (1925) та інші.

Перша збірка Рильського “На білих островах” була, звичайно ж, ще надто юнацьким твором, щоб дати можливість судити про обличчя автора. Була твором дещо “дитячим”, як назвала її критика (М. Сріблянський. “Коли прокинеться весна...”). “В поезіях Рильського, – пише в «Українській хаті» (1911 р.) Черняхівська-Старицька, – тільки кохання. Юнацьке гарне кохання, котре підносить душу ... кохання ідеаліста, оповите в легку вуаль туги. Всі поезії п. Рильського світяться щирим почуттям”. Але навіть у них, у цій юнацькій еротичній, завуальованій модним тоді символізмом, вдається розгледіти елементи, котрі пронизують усю подальшу творчість поета. Рильський зізнається, що вже “не може співати про бої, про мужність, не вміє творити образи доблесних героїв”, і далі: “Пишу серед смутку людської ріки, але не єдиним ритмом із нею. Не знаю, чи пливу під хвилями, чи стою на березі”.

Згодом прийшла полум'яна весна 1917 року, прийшли криваві роки пожеж і боротьби. Тоді Рильський відновлює свою творчість, перервану роками, коли *inter arma silent musae*, видає “На узліссі”,

³⁵ Народився у Києві, але дитинство провів у Романівці.– С. К.

³⁶ Очевидно, йдеться про видання “Українська хата”, оскільки “Рідна хата” – це просвітницьке товариство на Холмщині й Підляшші в 1920–1930 роках. Воно було засноване на зразок львівської “Просвіти”, однак не мало друкованого органу. Молодий М. Рильський друкувався в київській “Українській хаті” (1909–1914).– С. К.

“Під осінніми зорями”, де вже проглядається майстер, вимогливий і гострий своїм поглядом. Виразно виявляється, що поет знайшов свій властивий шлях і художні засоби, джерела свого натхнення. Рильський під час громадянської і національно-визвольної війни був на узбіччі. Не став до повстанських рядів, як Чупринка, не вступив до червоної кінноти, як Хвильовий. Не емігрував. Чим тоді займався – знайдемо у поемі “Чумаки”:

“Kolejka czarnych i rudawych głów
Zimowe okno w szkole cichej...”

Працював сільським учителем. Після встановлення радянської влади виїхав до Києва, однак не став у ряд прислужників-трубадурів комуністичних вождів, не “цілує пантофлі” їх, як то зробив Тичина. Зміг у тому хаосі й гармидері різних “урбаністів”, “індустріалістів”, “машиністів” втримати рівновагу і справді стоїчний спокій, гідність митця. Має мужність повідомити, що на замовлення писати не вміє. Пише “як хоче і що хоче”:

“chociażby stokrotnie mu kazali tak
Bieliński, Lessing i Korjak”.

1922–1928 роки – це безперервний ріст Рильського, справжні вершини Парнасу, на які вдалося йому піднести українську поезію з мужністю і гідною подиву відданістю. Краса французьких парнасців, міць Міцкевичевої епіки, старокласичний світ, найкращі зразки і традиції європейської поезії – це ґрунт, на якому Рильський, той український Кандід, обробляє свій неокласичний сад. У монументальних і спокійних формах доводить до досконалості свій вірш, поєднуючи в ньому велику культуру і талант, оздоблюючи добірною, співучою мовою, що під його пером стає справжнім клейнодом.

Впливи Інокентія Анненського і Блока, які закидали Рильському, справді частково наявні у збірці “Під осінніми зорями” (“Я щойно надпив свій кубок...”, вірш “Музика”), надалі вже зникають. “Синя далечінь”, “Чумаки”, “Тринадцята весна”, “Крізь бурю і сніг” виявляють Рильського в усій його величі як самобутнього, ні від кого не залежного митця, поета гармонії в природі, у мистецтві й людях. Віковічні образи і символи європейської літератури – Фальстаф, Едіп, Одиссей – реставрує Рильський із незвичайною оригінальністю. Його

характеризує широта мистецького задуму і різноманітність поетичних втілень.

Ось, наприклад, образ-освідчення на тлі середньовічного полювання:

“W gaju, asani, dojrzały kasztany
Wieprz już się tarza w poźółkłych krzakach,
Przez most przejechali czarni cyganie,
Brudne ich dzieci, na kobietach dukaty.
Psy moje słyszą już ryki niedźwiedzia,
Rwą się i płaczą. Rozbrzmiewa gdzieś róg.
Żegnam was milady.
Odpowiedzią śmiech...” (*“Стародавній романс”*).

Або, наприклад, ремінісценція Бодлера:

“Mieszczucha straszyć zwiąc się ludożerca,
Który by chciał skosztować mięsa małych dzieci,
Samotnym, gorzkim miodem się upijać
Niedoszłych pragnień, martwych idei.
I widzieć w winie szynku bezwstydnego
Wino Komunji, Chrystusa czystą krew,
Azaliż życie takie straszne i potworne
Na imię nie ma – piękno?”

Важко знайти в усій сучасній українській літературі митця, наділеного такою широкою палітрою розмаїтих почуттів, такою багатого фантазією. Рильський зумів створити самотній, свій світ, той

“Słodki świat! Błękitno-biała przestrzeń
I słońca, złoty niebios kwiat
Duch błogosławi
Skrzydlaty, słodki świat...”

У своєму маєтку в Романівці створює у своїй фантазії цілий арсенал середньовічної зброї, квіти в горщику видаються йому баобабом, географічна карта може перенести його думку до Океанії, до індійських морів, понад екватор, на Цейлон... “Найгірше бути самим собі нудним”, – сказав Рильський, і ніколи, справді, не був

нудним ані собі, ані читачеві. Він любить життя усією повнотою своєї душі поета, живе з природою, з людьми, видобуваючи з життя все, що прекрасне. Не зовсім точним є визначення Рильського як залюбленого в спокій самотника. Він справді епікуреєць, естет, філософ, що просиджує з вудкою над річкою, однак ніколи не залишається чужим до болю і страждань світу (поезії “Ганнуся”, “Мати, сива мати”). Не залишається без відгуку в його вразливій душі епопея революційної пожежі –

“Nie zapomnę cię, chłopaczku na Fastowskim dworcu,
Niech ścielą poeci drogę śniegiem azalji
Niech z kubków złoconych piją nastójkę na ideale
Ja pamiętam twą chudą pierś i oczy zapadnięte...”

чи про вбитого сина з поеми “Крізь бурю й сніг” або “Посуха”. Рильський живе зі світом. Закид в епікуреїзмі й політичній індиферентності, зроблений як радянськими критиками, так і емігрантами, не завжди слухний.

“Симфонію мускулатур”, благословення всіх доріг, котрі “рвуть серця і відкривають походи”, проголошував Рильський. Бачив, що є ті, котрі

«iđą, by świat rozszczepić już nareszcie
Na “tak i nie”, na białe i czerwone».

Однак, очевидно, поза проповідника, національного пророка чи народного трибуна була Рильському чужою, і це не дозволяє зарахувати його до поетів, які близько і глибоко стояли біля духовних процесів українського народу, які так трагічно і героїчно відчували сучасну епоху змін національної психіки, як, наприклад, Є. Маланюк чи Ю. Липа.

Рильський – це поет-філософ, надто закоханий у красу і гармонію спокою, надто делікатний своєю інтелектуальною структурою, аби “горіти і шаленіти, як колись гетьмани, пити”. Він знає, що не має сидіти над своїми вудками (відповідь на “Послання” Є. Маланюка, який дорікав йому тим спокоєм, істинно рибальським), знає, що не йде з ритмом епохи або ж не стоїть “обличчям до сучасності”, як

йому закидали радянські критики, але “mais il faut cultiver notre jardin”³⁷, – відповідає він, як Кандід.

“Zaś ja w ogrodzie mym
Wśród drzew kochanych
Pod czystym niebem,
Z oskardem w ręku
Umierać będę z duszą jasną.”

Хоча знає, що “людина йде. Палає йдучи, але від її блиску ще чорніший морок”, і Едіпові нового часу Мойра приготувала таке ж блукання бездоріжжям, як і предковічному. Нинішня епоха для Рильського – “той же Сфінкс”, який “даремно чекає кінця”.

Останній епікуреєць, останній парнасець, останній утікач від гомону життя, анахорет, що служить лише красі, – це душа Рильського.

Належить подивуватися великій, багатій його душі, правдивому сезаму скарбів, котрого зміг зберегти перед навалою “пики ідучого хама”, як зазначав Хвильовий, філістерської, міщанської раті бардів комуни і стражів партійної лінії в мистецтві – коряків.

Засуджений на перебування в такому оточенні, Рильський, той справжній “внутрішній емігрант”, мріяв побачити

“chociażby we śnie wody wenezyjskie
i marmur schodów i kolumn”,

знав, що

“tam gdzieś gołębie i mansardy
poeci, słońce i Paryż...”

Тут же тільки –

“wypiłeś samogonu z kwarty
i w brudzie obok dzieżki śpisz...”

Тому й не дивно, що шукав відпочинку в природі, в “синій далечині”, у своїй Романівці, у Сквирі (“zapewnie niema brudniejszej

³⁷ *Mais il faut cultiver notre jardin* (фр.) – “але треба обробляти наш сад” (Вольтер, “Кандід”). – Прим. ред.

mieściny”), в тиші бібліотеки і в тому чарівному світі середньовіччя, світі Фальстафів і Дездемон, у “міфологемі – матері філософеми...”

Однак прекрасним дням Аранія прийшов кінець. Закінчився толерантний період непу, період кокетування з Україною й “українізації”. Такий поет як Рильський, чужий своїм духом нинішньому режимові, не міг вже залишатися сам на сам зі своєю лабораторією словесних витворів, зі своїм Міцкевичем, Бодлером, з мріями про Париж, про Лангедок, де “нема футуристів”, з усім своїм арсеналом класичного Парнасу. Від “щирих приятельських” порад повернутися “обличчям до сучасності”, зійти з Парнасу на “рейки продуктивної поезії” через нечувані в світі й історії моральні знуцання і бойкотування його творів радянськими видавництвами до вологодської депортації – оце тернисті шляхи подальшого періоду творчості поета. Варто нагадати, що Скрипник, який був тоді комісаром освіти УРСР, став одним із головних “ліквідаторів” групи неокласиків, особливо Рильського.

І ось після довгої перерви у № 2 (1933 р.) “Радянської літератури” друкує нарешті текст, підписаний іменем Рильського: “Декларація обов’язків поета і громадянина”...

Słuchajcie, słuchajcie wszyscy
Na ułamkach starej Rosji
(Car, Sybir, Jermak i więzienie)
Czoło harde podnosi
Związek wolnych narodów
Więc cóż poeto? Podziw?
Śmiech? Brak ufności?
Co tam “lira boska” –
Jeno szczere.
Prawo – to słowo drobne.
Obowiązek – to jest słowo,
niech że się lekko czknie
panu Małaniukowi...

Справді, треба подивуватися рафінованій системі, яка змусила поета (якщо взагалі це писав він, бо звичай підписувати іменем відомих авторів витвори різних писак із-під темної зірки, але з квитком КП(б)У, в СРСР охоче практикують) такої великої наснаги і

культури перейти від класицизму Кандіда до “гикавих побажань” у стилі “ударників”...

Подальшою працею, що мала бути реабілітацією “співця поміщиків-феодалів” харківською літературною ЧК, стала поема “Марина” з часів кріпацтва в Україні. Ця поема, хоч інспірована і гостро цензурована тими ж “реабілітаторами” Рильського – Куликом і Хвилею, найофіційнішими представниками “української радянської літератури”, ще показує перо великого майстра слова, не зламане нав’язаною агітаційною нотою, такою фальшивою і нещирою. У кліщах думки гине той великий і правдивий поет. В атмосфері задушливих радянських умов вільне продовження попередньої творчості очевидно неможливе. Кожен новий твір Рильського, створений під радянським батогом, буде належати до архіву мартирології української поезії під загарбницькими урядами. Для нас же Рильський залишиться назавжди тим, ким був: поетом “синьої далечіні”, поетом українського сонця, співцем “степової Еллади”, яку так полюбив, незрівнянним перекладачем “Пана Тадеуша” і “Кримських сонетів”, таким поетом, про якого сам писав у своєму “Човні”, присвяченому “пам’яті найбільшого епічного поета нових часів – Адама Міцкевича” (переклав Генрік Балік):

“tak poeta patrzy – pewny i dojrzaly
jak zwolna, potężne moce narastały,
jak się pieni, mieni kolorami życie,
jak jedno we mgle gaśnie całkowicie
a drugie, ni zieleń, listkami rozwita,
z pachnącego pączka przepysznie rozkwita,
gotując na jesień płody doskonałe.
Poeta przesiewa lata, co mijały
I plewy drobnostki precz od siebie miota,
aby zbierać kłosy pszenicznego złota,
złota wielkich myśli i jasnych postaci.
Wszyscy szepczą wokół: poeta głos stracił,
poeta już wysechł, niby źródło w żarze!
A on na gołębich skrzydłach wciąż się waży,
w dniach trudu, co czasem gnębi i weseli
w pustelniczej ciszy swej samotnej celi,
układa widziadła gróźne i wesole,

żyje z dziwakami kapryśnemi społecm,
śródm dziewcząt, żołnierzy, panów, buntowników,
pośródm barw tysiąca, tysiąca pokrzyków;
co snami, wiosnami płynęło bogato
skupia się, jednoczy w twórcze pyszne lato.
Tak dni bieżą w trudzie. Tak dłuto stalowe
wdziera się do drzewnej, odpornej osnowy.
Tak to, co najśmielszym nie ulega czarom,
poeta wypala swego serca żarem,
wygładza, rozszerza i utwierdza w sile
w ton trwały zakuwa jedną, zmienną chwilę.
I oto nareszcie z ciemni matecznika
Czólno na swobodę wód wolnych wynika.”

1934.– № 26.– S. 7–8.

Robert Żachowski
(Роберт Жаховський)

Kobiety w literaturze ukraińskiej (Жінки в українській літературі)
(Початок)

Великий поет і український діяч Іван Франко, описуючи творчість молодої тоді Лесі Українки, яка починала свій літературний шлях, сказав, що “ся хора, слабосильна дівчина – чи не одинокий мужчина на всю новочасну соборну Україну”. Справді, Лариса з Косачів – Леся Українка – похмурим, майже середньовічним фанатизмом своєї поезії, особливо ж своєю філософією дії й боротьби, постала поряд із Шевченком як правдива Кассандра українського відродження, високо піднімаючись над погідним, подекуди занепадницьким провінціалізмом сучасної їй української творчості. Позиції ж інших жінок-письменниць, поза винятковим явищем Лесі Українки, є також імпонуючими і достойними. Беручи жваву участь у суспільно-національному відродженні України, жінки ніколи не замикалися в тісному куті “жіночого питання”. Як рівноправні члени суспільства ставали до рядів борців за перебудову і розбудову всього українського життя, багаторазово випереджаючи силою свого характеру і таланту своїх товаришів. Очевидно, що проблема звільнення жінки, така актуальна свого часу в різних культурних осередках, також становила предмет їх зацікавлень, але ніколи не заступала українським

письменницям усього виднокола суспільних явищ, будучи тільки однією із проблем, котрим присвячували свою творчість. Склалася така обставина, що Україна, тяжіючи від витоків своєї історії до вогнищ західної культури, ніколи не знала жінки-невільниці, замкненої в “домострої”, приниженої до ролі інвентарю чи тяглової худоби. Становище жінки в законах і українських звичаях як рівноправного члена суспільства, жива традиція справжньої участі жінок у суспільному житті була причиною того, що увійшли вони без жодної спеціальної боротьби до літератури, не виокремлюючи в ній особливого розділу “жіночої літератури”, творячи передовсім вартості загальнолюдського і національного значення.

Інтенсивна участь жінок в українській літературі припадає на другу половину минулого століття. Перша українська письменниця Марія з Вілінських Маркович, відома більше під псевдонімом Марко Вовчок (1834–1907), була зустрінута сучасниками із неприхованим ентузіазмом. Задекларувала себе як борець проти всякого гноблення й експлуатації, передовсім проти інститутів кріпацтва селян і панщини. Тарас Шевченко назвав її “святою зорею”, присвятив їй один зі своїх віршів, де називав “лагідним пророком, обвинувачем злих людей”, буковинський поет Юрій Федькович сказав, що “нема сонця як Тарас (Шевченко), нема ж місяця як Квітка, нема ж зірочки як Марковичівна”. “Народні оповідання”, видані Марком Вовчком 1858 року, звернули на себе увагу, дали їй ім’я “української Бічер-Стоу”, бо картини із селянського життя в Україні, мистецьки змальовані Марком Вовчком, жахом свого яскравого реалізму суттєво не поступалися такій популярній у ті часи “Хатині дядька Тома”. У “Літературних і історичних портретах” П. Меріме, розглядаючи творчість І. Тургенєва, порівнював її з оповіданнями Маркович: “Та дуже обдарована жінка написала під псевдонімом Вовчко (le louveteau) кілька новел українською мовою на тему того ж жанру (що Тургенєв). Знаю її тільки з російського перекладу Тургенєва. Барви такі темні, що образ відштовхує. Боюся, що може бути правдивим, але не хотілося б вірити в його реальність. Вона викликає більше жаху, аніж жалю. Розповідаючи про щось страхітливе, на Корсиці кажуть: “Si vuol la scaglia” – це вимагає каміння. Це відчувається при читанні першої новели з тієї збірки – “Козачки”.

На 1859–1867 роки припадає подорож Маркович Європою (Дрезден, Лозанна, Париж), де письменниця зближується із колами

російської та польської еміграції. Її популярність у цей період так зростає, що її оповідання перекладають не тільки на російську Тургенєв, але й на польську, чеську, хорватську, сербську, німецьку, французьку. Добролюбов присвячує їй одну зі своїх праць, знайомиться з нею Герцен і Чернишевський, ліберальні часописи запрошують її до співпраці, Бакунін просить Марка Вовчка написати йому прокламації українською мовою... Справді, “Народні оповідання” були тоді правдивою сенсацією, поєднуючи високу ідею визволення людини і ноту протесту проти всякого приниження й гноблення з чудовою мовою і дивовижним колоритом українського етнографізму. Звичайно, що дещо пізніше ці новели з великою часткою сентименталізму і підсолодженості вже не могли так хвилювати, як, наприклад, новели В. Стефаника. Але в період народження соціальних, радикальних теорій, у період всевладного реалізму, період, який минав під прапорами великих суспільних перетворень, Марко Вовчок була яскравим і гідним уваги явищем. Особливо в українській літературі значення Марка Вовчка величезне: чим був Т. Шевченко для поетів покоління другої половини XIX ст., тим стала вона для прозаїків того етапу. Монументальний український роман Панаса Мирного й Івана Нечуя-Левицького виріс із оповідань Марка Вовчка.

Подальша діяльність Марії Маркович, пов’язана зі співпрацею її в “Отечественных записках”, із наближенням до ліберальних кіл російської інтелігенції (Салтиков-Щедрін, Некрасов, Писарев), менш цікава. В останній період свого життя Марко Вовчок пише російською і переходить остаточно до російського табору (навіть патріотичного, про що свідчить її позиція щодо російсько-японської війни), що змушує вельми щиро й експансивну в полеміці Олену Пчілку назвати її “зухвалою кацапкою”. Однак, незважаючи на це, “Народні оповідання” з огляду на їх художню вартість і високий дух протесту залишаться в українській літературі справжнім скарбом, який підносить їх авторку Марію Маркович на вершину не тільки жіночолітераторок, але й усієї української прози. Вплив Марка Вовчка можна спостерігати у творах Олександри Білозерської, відомої як Ганна Барвінок (1828–1911), поетки селянської нужди і недолі, авторки ряду новел і оповідань, забарвлених етнографізмом, закоханістю в рідний фольклор і народні звичаї. Кращі з них: “Русалка”, “Вірна пара”, “Восени літо”, “Перемогла”, тоді як інші мають сьогодні лише історичну вартість.

Пожвавлення участі жінок у літературі починається від 70-х років минулого століття. Приходить ряд жінок-письменниць і громадських діячок: в Україні Придніпрянській – Ольга Косачева, на Галичині та Буковині – Наталія Кобринська, обидві невтомні, різносторонні діячки в усіх сферах культурного життя, великі українські патріотки. Їх зусиллями виходить перший жіночий альманах “Перший вінок” у 1877 році, що відкрив шлях цілій низці таких видань українською мовою.

Ольга Косач виступає під псевдонімом Олена Пчілка (1852–1930), сестра М. Драгоманова і мати Лесі Українки, почесно починаючи традиції тої літературної родини, належить до представниць працьовитого покоління епохи позитивізму, “праці від основ”. Редакторка численних видань (“Рідний край” – перший антисемітський часопис, “Молода Україна”), перекладач творів польської (Сирокомля), російської та ін. літератур, меценатка і суспільна та політична діячка, – це широка нива її праці впродовж життя, крім літературної діяльності, котра щонайменше не відштовхує дилетантизмом. Поєми та новели Олени Пчілки (“Козачка Олена”, “Товаришки”, “За правдою”), наповнені глибокою любов’ю до вітчизни, правдивою вірою в краще її майбутнє, відзначаються ясним здоровим психологізмом і красою, цілісною формою. Її остання праця – спогади про М. Драгоманова, – написана майстерно, завершує почесну літературну діяльність тої дуже характерної для свого часу письменниці, напевно, першої відкритої послідовниці націоналізму серед моря космополітизму земляків, ідеї якого залишилася вірною до кінця. На смертному одрі була заарештована ГПУ як підозрювана в участі у Спілці визволення України С. Єфремова.

Наталія Кобринська (1865–1920) започаткувала на Галичині й Буковині феміністичний рух, разом з іншими представницями цього руху – Климентиною Попович-Боярською, Євгенією Ярошинською – протиставляючи міщанству, народженому в своєрідних умовах австрійської провінції, гасла емансипації жінок: право на працю, передовсім же гасло боротьби з поняттям так званої публічної моральності, що зближує її з борцем за права польських жінок Габрієлою Запольською.

Реалістична проза Н. Кобринської, як, наприклад, “Ядзя і Катруся”, “Дух часу” і т. ін., на теми, взяті з життя української інтелігенції, відзначаються вдалим вирішенням різних актуальних психологічних проблем і чудовою літературною технікою. Другий період її твор-

чості має значні впливи символізму і не є для Кобринської характерним.

Із грона жінок-літераторок Придніпрянської України того періоду виділяються: Людмила Василевська – Дніпрова Чайка (1861–1927), співачка природи, авторка поезій у прозі, мініатюр у символічному стилі (“Миша”, “Плавні горять”, “Морські малюнки”, а також непоганих психологічних оповідань (“Павук”, “Вольтер’янець” та ін.); Людмила Старицька-Черняхівська (1868–1930), драматична письменниця (історичні трагедії: “Аппій Клавдій”, “Гетьман Дорошенко”), також відома як літературний критик і історик літератури; Любов Яновська (1861–1933) почала з побутових оповідань (“Смерть Макарихи”, “Злодійка Оксана”, “Городянка”), пізніше перейшла до психологічних проблем на тлі різних людських стосунків, непогана авторка драматичних творів. Найкращі її твори: “Noli me tangere”, “Рукавички”, “Правда”, “Ідеальний батько”, “Дарочка”. Письменниця наскрізь песимістична і орнаментальна. Зміст її творів – прагнення людей до свободи, до сонця, ненависть до філістерства, а як вихід – особисте щастя індивідуума. До цієї ж групи належить Олександра Косач – Грицько Григоренко (1868–1924), типова представниця песимістичних настроїв fin de siècle. Розглядає питання економічної і соціальної несправедливості й нерівності, майстерно накреслюючи натуралістичні замальовки (“Хівря язиката”, “Старий-молодий”, “Так краще”, “Чи по правді”). Її характеризує холодний об’єктивізм. Серед менш типових варто назвати ще Марію Загірну-Грінченко, Одарку Романович, Надію Кибальчич (1856–1918). Із галицьких письменниць треба назвати Уляну Шнайдер-Кравченко, яка народилася 1862 року і не покидає перо дотепер. Авторка поетичних збірок “Prima vera”, “На новий шлях”, “Проліски”.

№ 27.– S. 3–6. (Закінчення)

Та творчість згаданих вище письменниць затьмарюють імена двох жінок, котрих літературний доробок творить правдивий скарб української літератури і перетворює їх на чільних представниць українського ренесансу ХХ ст., на яскравих виразниць української думки, підносячи її на справжні вершини людського генія. Це письменниця Ольга Кобилянська і поетка Лариса Косач-Квітка (Леся Українка). Творчість цих двох жінок припадає на етап перелому століть, особливо на перше десятиліття ХХ ст., відділяючи від убогого парнасу модерністів і декадентів, котрі пленталися в хвості

російського символізму і європейського імпресіонізму, перероблюючи на свою квілячу ноту їх мелодії. Вони своїм справді чоловічим тоном, майже завойовницьким, завжди захоплюючим, стали мало не увертюрою до великої вогненної спроби, якою була революція 1917 р. для українського народу. Усамітнені, неприйнятні сучасним слабким поколінням лібералів у дусі російського нігілізму і толстовської пасивності української інтелігенції (в руки якої дісталася пізніше кермо влади молодій державності і яка те кермо серед розбурханого моря революції згубила), О. Кобилянська й особливо Леся Українка стають мало не духовними вождями пореволюційного покоління, а для еволюції української літератури вони є справді вогняними стовпами на роздоріжжі.

Ольга Кобилянська народилася в 1865 році на Буковині, до української літератури прийшла з німецького оточення і школи. Спершу писала німецькою, вивчила українську мову, маючи вже 22 роки. Літературній культурі завдячує німецьким модерністам, своїм же світоглядом – філософії автора “Так казав Заратустра” Ф. Ніцше. Після засвоєння засад індивідуалістичної філософії і поєднання її зі своїм стихійним талантом, приносить той плід – аристократизм духу, незнаний дотепер в Україні, на вітчизняний ґрунт. Протест проти філістерства, проти влади обмеженого, тупого натовпу, принципівий естетизм, питання “надлюдини”, культ сильної і цілісної жіночої особистості, культ особистості взагалі, відхід від традиції “ходіння в народ”, яскравий психологізм – це характерні риси творчості Ольги Кобилянської. У 1895 році виходять її повісті “Людина”, “Царівна”, 1899-го – “Покора”, 1905-го – “До світла”. Українська повість, донедавна наділена духом ідилії, сентиментального милування природою, мала відтінок пасивності, підвладності долі, розглядала дрібні психологічні проблеми і стояла вочевидь далеко від великих шляхів, якими йшла європейська проза реалістична і натуралістська Е. Золя, Ч. Діккенса, Б. Пруса, Ф. Достоевського та інших. В особах своїх чільних представників Панаса Мирного, І. Нечуя-Левицького, О. Кониського, А. Свидницького українська велика проза не виходила за межі міщансько-селянської тематики, віяла примітивним дидактизмом і моралізаторськими тенденціями в дусі спізнілих відголосів пропаганди “повернення до народу” чи космополітизму; крім цього, зраджує низький рівень літературної техніки. Кілька правдивих талантів, як, наприклад, Свидницький і Панас Мирний, блиснувши на

тому сірому небосхилі рідної провінції, швидко гаснуть і грузнуть у ній. Лише Ольга Кобилянська стає поворотним пунктом в історії української повісті, пориваючи із попередньою манерою етнографічної школи “соціального роману”, школи пасивно-споглядального реалізму, створює підвалини нової повісті з неоромантичними елементами. Згадуваний вище індивідуалізм, пошук вираження певного аристократизму Духа (“Аристократка”, “Valse melancholique”), нарешті, відновлений і самобутній культ природи (“Земля”), повість Кобилянської, письменниці з витонченою психологічною організацією, надзвичайно вразливою і проникливою, водночас же твердою і чіткою в своєму світогляді, ставлять цілком слушно в ряд із сучасними європейськими прозаїками, про що свідчить популярність Кобилянської не тільки в Україні, засвідчена перекладами її творів на ряд іноземних мов. Ольга Кобилянська і змістом, і формою своїх творів належить уже цілком до нової української літератури, яка залишається у сфері впливів західноєвропейських, залишаючи далеко позаду примітивізм літературної провінції попередників і сучасників, відбиваючи в собі адекватні епосі філософські комплекси і швидкі мистецькі рухи сучасності, стає ідеологічним дороговказом тривалої непорушної вартості. Служителька живої земної краси Кобилянська є водночас одним із вартових національного містицизму, так виразно відчутного сьогодні, в добу перемін української психіки, яка тяжіє до провідних ідейних шляхів європейських народів. Той містицизм і фантастика – риси, характерні для романтичної школи, – поєднуються в Кобилянській із найяскравішими елементами української психіки – з землею і природою, роблять Кобилянську письменницею виразно національною, яка поєднує у собі традиції минулих століть із проблемами сучасного і майбутнього, особливо симпатичною і яскравою на тлі тодішніх сексуально-інтернаціональних писань В. Винниченка й інших українських прозаїків передвоєнної генерації.

У той же період політичного гноблення України реакційними окупаційними владами, на етапі сірого животіння українського слова, обскурантизму і національної капітуляції, всевладно пануючої позитивістської тенденції, яка відкидала пекучі проблеми політичного і соціального визволення далеко поза гасла “каганця освіти”, “праці від

основ”, у період безнадійного квієтизму³⁸ і занепадництва провінції починає свою літературну дорогу поетка особливого натхнення, правдива національна віщунка Леся Українка – Лариса Косач (1871–1913), яку цілком слушно названо “поеткою українського рісорджіменто”. Народжена на Волині, вихована матір’ю Оленою Пчілкою на творах античної літератури, з малих років болісно відчуває свій дисонанс із середовищем “невільників-феллахів”, що плачуть над вавилонськими ріками, “паралітиків з блискучими очима”, які не мають “власного дому”, жодного “ясного шляху”, лише “неволю і журбу”. І в перших її творах звучить той трагічний полум’яний пафос “поета під час облоги”, революційний пафос Спартака і незнана до того від часів Тараса Шевченка нота “contra spem spero”, крилата, титанічна нота бунтівника і переможця, який:

Od wroga nie lęka się śmierci
Bowiem pieśń wolna umrzeć nie może...

Трагедія Лесі Українки, хворої, слабкої дівчини, яка впродовж усього життя терпіла фізичні і моральні страждання, була трагедією всього українського народу, тих “невільників-обдертусів”, котрі втратили свого історичного генія, опинилися на роздоріжжі, у мороці політичної і психічної неволі.

Chciałabym wyjść w czyste pole
Upaść na ziemię surową
I płakać tak, by gwiazdy słyszały,
Żeby się ludzie wzdrygali na łzy moje...
(“Горить моє серце”)

Це безприкладний в українській літературі драматизм митця, злилого усією своєю сутністю з долею народу, розпач воістину прометеївський, який дивовижно звучить в устах жінки, нагадуючи найкращих співців неволі й поразки польського народу після повстання, наприклад, Корнеля Уейського³⁹:

³⁸ *Квієтизм* – релігійно-етичне вчення, яке проповідує містико-споглядальне ставлення до дійсності. У переносному значенні – бездіяльність, непротивлення. – С. К.

³⁹ *Корнель Уейський* (1823–1897) – польський поет і публіцист, учасник революційних подій 1848 року в Парижі та Львові. – С. К.

O biada nam! Niech ginie cześć, sumienie,
Ażeby ten więzienny runął mur!
Niech runie, swoim zaś kamieniem
Przykryje nas i imion naszych wiór... (“O горе тим!..”)

“Niech będzie mrok! Fiat pox!..” – відчайдушна воля поетки на вершині трагедії своєї душі, натомість – горе: “słowo, dlaczego nie twardą tyś stała?”, відчуваючи свою слабкість жінки, яка не може стати до лав революції. Слово ж замінило Лесі Українці зброю, стало справжнім мечем, котрий припасла собі та трагічна Жанна Д’Арк української поезії, знайшовши нарешті вихід у тій прірві розпачу, віру в майбутнє:

Niech będzie tak – jesteśmy niewolnicy,
Bez wstydu i bez czci – niech będzie tak!
Lecz kimże byli ci odważni bojownicy,
Których zaciągał Spartakusa znak?
(“Товаришці на спомин”)

Радянські критики побачили в Лесі Українці піонерку української пролетарської літератури, частково маючи рацію: в ранній творчості соціальна нота звучить у поезіях її дуже голосно. Але пізніше, особливо після революції 1905 року, Леся Українка виразно еволюціонує в бік національної проблематики, висуває питання національної революції на перший план своєї творчості, стає фанатичною боротьбисткою гасел національного визволення, Кассандрою українського народу, виразно акцентуючи на мотиві боротьби і дії, апофеозуючи геройство, велич віку і битву духу на противагу швидкоплинній марності матерії.

Czaruje wojska wrogie
I budzi na murach wartę
Usnąć nie daje do brzasku...

Теза про “поета під час облоги” стосується передовсім самої Лесі Українки. У відносно абстрактній формі, в екзотичній і античній тематиці, у фантастичних емпіреях Леся Українка розглядає найбільш актуальні проблеми, виявляючи свій світогляд активності й волюнтаризму, пропагує, проголошує і бичує хвороби сучасності, відкриває

шляхи народові у майбутнє. Трагізм її натхнення знаходить своє досконале втілення: у драматичних творах із витонченою, майстерно вирізьбленою формою і глибоким змістом поетка підходить до zenіту свого творчого генія. “Кассандра”, “Руфін і Прісцілла”, “Оргія”, “Камінний господар” (мотив “Дон-Жуана”), “У пущі”, “Лісова пісня” – фантастична феєрія на тлі поліської міфології – творять класичні твори української літератури, вершини українського слова і думки.

Тяжка хвороба – сухоти кісток – не дає можливості поетці перебувати в Україні, на улюбленій Волині. Подорожі на схід – до Єгипту, на Кавказ – посилюють її літературну діяльність, дають незліченну кількість нових тем і мотивів. Однак смерть перервала життя Лесі Українки у розквіті віку, її поховання у Києві стає справжньою українською маніфестацією, а трохи пізніше вже гримлять гармати війни за незалежність, народжується збройний чин, за яким так тужила...

Постать Лесі Українки після Шевченка найбільша і найтрагічніша в українській літературі, духовна влада цих двох імен сягає в нескінченність. Пробуджений Шевченком “степовий хаос” українського народу закує в класичний панцир національної ідеї Леся Українка, дасть йому “образ свого духу в мандрівці через століття”, як говорить третій національний пророк Іван Франко: творчість Лесі Українки, відкриваючи в українській літературі епоху ренесансу, означає дороги політичних прагнень, ідеології відродженого і пробудженого луною війни і революції сучасного українського покоління.

З-поміж жінок-літераторок – сучасниць Лесі Українки та Ольги Кобилянської – виділяються: Христя Алчевська (1882–1932), витончена поетка, закохана в погідному ясному імпресіонізмі квітів, сонця, яка сумує за ідеалом чистої краси, подекуди символізуючи, авторка прекрасних збірок “Туга за сонцем” і новелістка з рефлексійною смутною лірикою, яка займається самоаналізом і розглядом психологічних деталей; наділена спокоєм і певним песимізмом Надія Кибальчич-Козловська (1876–1916), авторка збірок “Поезії” й “Оповідання”; Галина Журба (нар. 1890 р.), авторка реалістичних оповідань, котрими розпочала свою літературну працю у передвоєнній “Українській хаті”, після довгого мовчання відізвалася повістю “Зорі світ заповідають”, премійованою в 1934 році українською літературною нагородою у Львові, належить цілковито до епігонів минулого

століття; далі менш відома Галина Комарова і Наталія Романович-Ткаченко (нар. 1884 р.), обдарована і цікава новелістка й романістка. Беручи безпосередню участь у революційній боротьбі українського підпілля з царатом, дала цікаві романтичні картини – “Богиня революції”, чудово розв’язуючи психологічні проблеми, колізії почуття й обов’язку, висвітлюючи їх суто жіночим і делікатним ліризмом та сильною революційною філософією. Її трилогія з життя української інтелігенції – “Мандрівниця”, “Манівцями”, “За течією” відноситься до вартісних позицій української прози. Останнім часом Ткаченко видала спогади з періоду своєї революційної діяльності під назвою “Із зеленого зошита моєї товаришки”⁴⁰. Надзвичайно симпатичний, лагідний та інтелігентний талант тої письменниці висуває її на перше місце сучасних українських літераторок. Романович-Ткаченко померла 1933 року.

Катря Гриневиц (нар. 1875 р.) – поетка, романістка і новелістка. Збірка новел “По дорозі в Сихем”, а також історичний роман з епохи галицького князівства під назвою “Шоломи на сонці” дуже цікаві своїм архаїзованим стилем і оригінальним колоритом.

Із сучасних поеток і письменниць пореволюційного періоду крім представниць попередньої генерації (маю на увазі Костянтину Малицьку – псевдонім Віра Лебедова, нар. 1872 р., авторка переважно книг для молоді, заслужена суспільна і педагогічна діячка, кількарічний політичний в’язень у Сибіру в часи російського вторгнення на Галичину, а також новелістка Олександра Дучимінська й Уляна Кравченко – вже згадувана вище) виступає на перше місце серед письменниць Радянської України Наталя Забіла (нар. 1903), поетка чудової новітньої форми, яка бере жваву участь у процесах національно-соціального відродження, поетка великої літературної культури і романтичної духовної конструкції, справжня жінка-митець і жінка-робітниця, авторка чудових збірок – “За волю”, “Далекий край”, “Повість про Червоного Дракона”, “Сонячні рейси”, талант цілком самостійний, оригінальний, реальний і яскравий, як саме життя, що його зродило, – міцне і прекрасне.

Не змушуючи себе до пафосу “соціалістичного будівництва”, щиро і стисло пише про щоденне життя радянської жінки, про її

⁴⁰ У радянському виданні творів названо: “Нас кличуть гудки. Записки революціонерки 900-х років”. Див.: Романович-Ткаченко Н. Твори. Оповідання. Повісті. Спогади.– К., 1987.– С. К.

тривоги і радощі, про природу і людей, про сонце і про дітей, про бурі минулої революції. Творчість Наталії Забіли належить уже вповні до першорядних зразків відродженої української літератури, вносячи до неї простий і сонячний оптимізм, енергію і динамізм нового слова. Поряд із нею цікава творчість Лади Могилянської – песимістичного, похмурого романтика, Марії Пригари, Мирослави Сопілки, Ніни Матулівни й Олени Журливої – “пролетарських” поеток, не позбавлених таланту і життєвої радості. Цікавим є факт, що жінки-письменниці Радянської України наймолодшого покоління на протигагу поетам – “комсомольцям-ударникам” не вдаються до примітивного “радянського” трафарету (made in Moskow), зберігаючи органічну ширість та індивідуалізм. Як довго це триватиме, невідомо.

З поеток еміграції, Галичини і Волині на перший план виступає Наталена Королева – прекрасна новелістка французької школи (Colette), дещо екзальтована, схильна до мрійливості та містицизму, але поза тим тверда і свіжа своїм стилем і талантом, Галя Мазуренко – урбаністична поетка й ентузіастка революційної романтики, яка торкається також історичної тематики (Анна Ярославна, Рюбезахль), сповнена динаміки і похмурого, середньовічного пафосу, поетка, вихована вже в європейській культурі. Наталія Лівіцька-Холодна – наскрізь український талант, бо походить із серця України – Полтавщини, поєднаний із найкращими французькими впливами, сповнений темпераменту і стихійної оригінальності. Недоречно названа “українською Анною Ахматовою”, бо з російською поезією її взагалі не можна пов’язати. Різьблена, витончена форма, старанно відточена, а також зміст із мотивів, донині не відомих українській поезії, надзвичайно барвиста і дзвінка – усе це підносить Н. Лівіцьку до єдиної справді європейської української поетки, ставлячи її далеко вперед навіть від таких обдарованих поеток як Забіла чи Пригара, а в еміграційній поезії з огляду на піднесення, хоч і делікатно прихований мідний пафос переїми національної психіки висуває її на чільне місце поряд із Є. Маланюком та Ю. Липою. Незрівнянна в еротичній ліриці, вміє поєднати з витонченістю винятково культурної форми акценти героїчні й істинно новітній волонтаристський світогляд. Відома також як чудова перекладачка французьких поетів. Усе це надає Н. Лівіцькій-Холодній особливе, цілком самостійне і почесне місце в новій українській поезії. Цілісна й виразна літературна особистість, Олена Теліга – поетка і новелістка, сповнена темпераменту

й експресії, яскрава виразниця сучасного стилю, озброєна першорядною технікою, поряд із Наталеною Королевою, Наталією Забілою і Галею Мазуренко стає найкращою українською поеткою сучасної епохи.

Крім вищезгаданих, мають успіх у поезії і прозі галицькі письменниці – старша поетка Марійка Підгірянка, Софія Куликів, Лідія Дучимінська, Марійка Дика, Ірина Винницька, Ольга Верхановська, Оксана Печеніг. Треба назвати також Марію Віконську і Дарію Яблонську – авторок цінних подорожніх записок.

Завершуючи на цьому загальний огляд місця жінок в українській літературі від Марії Маркович до нинішніх часів, належить ствердити ще раз, що участь жінок в українському відродженні принесла і приносить вельми імпонуючі результати, підносячись в особах Маркович, Лесі Українки і Кобилянської до справжніх вершин національного духу, надаючи їм в усьому доробку української словесної творчості місце в цілому почесне і вікопомне. Роль жінки в сукупності українського життя, а тим більше в літературі, не закінчується навіть після таких історичних явищ як Леся Українка, сучасна епоха ж несе із собою для української жінки завдання щоразу важливіші й щоразу відповідальніші: у процесі змін національної психіки, усталення художніх вартостей вона має безконечне поле діяльності.

1933.– № 10.– S. 1–2.

Kult Szewczenki (Культ Шевченка)

Можемо стверджувати, що немає у світі ще одного ліричного поета, котрий міг би похвалитися такою пошаною і такими її усталеними проявами, яких зажив в українського народу Тарас Шевченко. Ні Шекспір в англійців, ні Гюго у французів, Гете у німців, Пушкін у росіян, Петєфі в угорців, навіть Данте в італійців не можуть і мріяти про такий безперечно винятковий культ, якого не зустрічали ніколи впродовж віків, як культ Шевченка в українців. Оминаючи літературу про Шевченка – повінь праць і статей, де аналізується кожний його вірш чи поема, а також безліч “причинок”, які є манією українців і нещастям учнів українських шкіл. Культ Шевченка не міститься в літературі про нього, у сферах писаних, лише у сфері, доступній народним верствам. Цей культ існує в дослівному березневому звучанні, постійному і тривалому. Українська громада в кожному

місці й кожної весни, у кожній колонії політичних емігрантів чи заробітчани, у Старому і Новому світі, кожне угруповання відчуває обов'язок щорічно у березні, на річницю народження Шевченка, організувати “шевченківський концерт”: вступне слово про значення поета для народу, декламація його творів, пісні на його слова, музичні ілюстрації до його натхненних віршів. Традиційним став цей звичай відразу після його смерті, і це вже кілька десятків років, незважаючи на усілякі катаклізми світу, місяць березень в українців усіх визнань і політичних таборів – це місяць, присвячений культу Шевченка!..

Ця людина залишила по собі один невеликий том поезій (та дуже посередні повісті й щоденник російською мовою). При всьому безперечному потенціалі поетичного таланту – безсумнівно, не перевищує багатьох інших титанів світової літератури. Не був першим у новій українській літературі, бо “Кобзар” з'явився близько півстоліття після “Енеїди” Котляревського, котра започаткувала національне відродження української літератури. Як “суспільник”, у значенні члена певної організації, то Костомаров відігравав у Кирило-Мефодіївському братстві набагато більшу організаційну роль. Яка ж таємниця ховається на дні шевченківського культу?

Ламали собі і ламають далі над тим голови різні “специ” від Шевченка. Однак жоден масовий рух, який триває десятки років, не випадковий. І рух культу “Великого Тараса” має свої глибокі психологічні передумови.

Передовсім національний український рух і українська література – це дві ріки, які пливають одним річищем, зі спільного, одного джерела.

Український національно-політичний ренесанс був започаткований не внаслідок якоїсь виграної битви, не завдяки одностороннім чи масовим геройським діям, не внаслідок якогось історичного катаклізму, а завдяки поетам, і то ліричним поетам, котрі спромоглися на героїчний крок – введення живої української народної мови у літературу замість мертвої україно-церковнослов'янської. Був то перший логічний привід пошанування своїх воскресителів літератури як воскресителів народу: українська народна мова, регенерована й відновлена літературою і до рівня літературних мов культурних народів піднесена, стала віссю боротьби за кристалізацію національного обличчя і підвалиною боротьби за національно-політичне буття! Однак

заслугою Шевченка було не тільки те, що першим із поетів відродженої української літератури ту літературу одразу до вершин підносив. Хвалу і любов здобув собі у свого народу не тільки завдяки своєму талантові, але й відвазі, кажучи літературно, через тематику та суспільні ідеї своїх творів. Був тільки поетом, але не може народ так шанувати поета, який пише розведеним чорнилом чи навіть слізьми сентименталізму! Поезія Шевченка створила йому культ тільки тому, що кипить у ній і пульсує кров, і сама кров'ю стікає.

Виступив Шевченко на арену українського національного життя за часів “кріпацтва” – за часів панської неволі, сам як сільський хлоп – “кріпак”, і виступив одразу як апостол черні проти національного гніту, політичного і суспільного, водночас і як пророк правди, яка втілиться у відродженій могутності його “приспаної” батьківщини. Коли ж поет за свої вірші пішов на заслання, а звідти прислав на Україну тугою наповнені поезії, то подіяли вони як маніфести героя-мученика. Був правдивим пророком свого народу. І з мученицьким ореолом героя-пророка зійшов передчасно в могилу, залишивши свій “Заповіт” як другий український національний гімн, співаний у роки революції 1917–1920 років масами українських маніфестантів на площі Святої Софії у Києві разом зі “Ще не вмерла Україна”.

Шевченко пережив і невдалу національну революцію, і радянську революційну карикатуру. Його культ жив так глибоко в народі, Тарас Шевченко був такою святістю всього українського народу, що навіть московські реформатори-більшовики не відважилися оголосити його націоналістичним “відступником” і петлюрівським контрреволюціонером. Вчинили інакше: просто анексували Шевченка на користь комуни, як співця соціалістичної революції і пропагандиста ідеї інтернаціоналу... А для вираження своєї солідарності з культом як таким у Києві було створено спеціальний Інститут шевченкознавства.

Однак Тарас Шевченко не був скомпрометований офіційною більшовицькою анексією. Скомпрометувалися всі, хто старався приліпити національному поетові свій партійний штемпель. Велич Шевченка полягає, власне, в універсальності його національних і суспільних ідей, які стояли над класами, партіями, групами й угрупованнями.

Присвячуючи у 120-ту річницю народження центральної постаті української літератури і джерела української національної політичної думки “шевченківський випуск”, не маємо за мету приєднуватися до

тенденційних “канонізаторів” тої постаті. Лише складаємо генієві скромну данину пошани.

1933.– № 10.– S. 21–26.

Dr. Łukasz Łuciw
(Др. Лукаш Луців)

Polacy o Szewczenku (Taras Szewczenko w literaturze polskiej)
(Поляки про Шевченка (Тарас Шевченко у польській літературі))

1840 рік – це найважливіша дата в усьому попередньому розвитку української літератури. Того року вийшов малий томик поетичних творів Тараса Шевченка під назвою “Кобзар”. Ця назва стала до сьогоднішнього дня символом усієї творчості українського співця.

Нова українська література бере свій початок ще в 1798 році, коли закінчився пролісок Івана Котляревського, його славна “Енеїда”. Перед появою Шевченка на літературному полі працювало ще кілька письменників, однак їх праця вважалася з російського боку певного типу регіоналізмом, не шкідливим для цілісності і єдності Росії ані в сфері літератури, ані політики. Лише поява Шевченка викликала переполох серед російських критиків. Найвідоміший тодішній літературний критик у Росії, “західник” і “прогресист” В. Белінський виявився у ставленні до українського поета, як влучно зазначив др. Іларіон Свенціцький, “правдивим московським націоналістом і російським патріотом”.

Тоді українці вже відчули, що в особі Шевченка мають нового, першого безкомпромісного вождя, національного пророка. Такі великі й різносторонні пізніші українські діячі, як Микола Костомаров і Панько Куліш, з усією відкритістю зізналися, що вже в 40-х роках дивилися на автора “Кобзаря”, як на провідну зорю, як на чудотворця, котрий своїми творами покликав до життя увесь великий народ, який дотепер спав довгі віки у камінному підземному льосі.

Само по собі народжується питання, як третій народ, тобто поляки, оцінив музу українського пророка, котрий уже в перших своїх творах (“Тарасова ніч” 1838 р., “Гайдамаки” 1841 р.) зачепив найдратівливіші моменти польсько-українських відносин. Ці поеми стали реальною причиною численних атак на українського поета з польського боку, із якого не хотіли бачити, що Шевченко додав до “Гайдамаків” спеціальну “Передмову”, а в 1847 році, вже на вигнанні,

написав тужний вірш "Ляхам", присвячуючи його товаришеві по неволі Броніславові Залеському.

У "Тарасовій ночі" сидить кобзар на роздоріжжі і співає молодим про те, як у 1630 році козаки розбили польське військо під Конєц-польськом. Кобзар у кінці своєї пісні зазначає, що "нема вже ані слави, ані волі", панує тільки "недоля". Закінчивши пісню, кобзар сумує, охоплений журбою, а його слухачі плачуть. Подібно відбувається і в довшій поемі під назвою "Гайдамаки", де поет після натуралістичних описів уманської різанини зазначає, що потім "Україна на віки, на віки заснула". Вже після написання поеми український поет ще написав, як сам висловився, "по мові – Передмову". Сам Шевченко виразно пише про своїх "Гайдамаків":

«Весело подивиться на сліпого кобзаря, як він сидить собі з хлопцем, сліпий, під тином, і весело послухать його, як він співає думу про те, що давно діялось, як боролися ляхи з козаками; весело... а все-таки скажеш: "Слава Богу, що минуло", – а надто як згадаєш, що ми одної матері діти, що всі ми слав'яне. Серце болить, а розказувать треба: нехай бачать сини і внуки, що батьки їх помилялись, нехай братаються знову зі своїми ворогами.»

Така ідеологія тих двох поем, двох "інкримінованих" творів Шевченка (для точності варто зазначити, що деякі польські критики могли не читати "Передмови" до "Гайдамаків", оскільки видавці із Росії часто її попросту... пропускали!).

Тематика Коліївщини була досить популярною в польській літературі до 1814 року. Згадаймо про "Замок Канівський" С. Гоцинського, того "найбільшого гайдамаки тілом і духом" (Ал. Брукнер), або назвемо "Село Сербі" Семенського (1835 р.), де містяться дуже гострі слова на адресу "ляхів". За кілька місяців до опублікування "Гайдамаків" Шевченка Александер Гроза виправдовував у своїй поемі поведінку Залізняка. Оцінюючи ці твори, мусимо пам'ятати про те, що були це часи перед "весною народів", часи повстань і революцій, і, напевно, слушно написав д-р В. Щурат, що польські автори, як і Шевченко, "шукали в такий спосіб шляхи до порозуміння".

Як же поляки зустріли твори Шевченка на такі дразливі теми?

Польська література тоді стояла на вершині свого розвитку. На її небосхилі світили аж три сонця в оточенні численних супутників. Твори Міцкевича, Словацького і Красінського тоді опромінювали всю Слов'янщину. Ще одна деталь не сприяла популярності україн-

ського поета серед поляків. Тільки незначна частина його творів була надрукована в 40-ві роки минулого століття. Найважливіші твори Шевченка, головню з антиросійською тенденцією, з'явилися друком аж у 60-х або 70-х роках, і то за межами Росії.

Перші польські відгуки про Шевченка, зібрані Щуратом, належать до оцінок тодішньої малярської творчості учня Академії мистецтв. Була то рецензія в “Петербуржском ежедневнике” від 1842 року. Наступного року те ж видання вже згадує про Шевченка як про поета. 1844 року той же часопис дуже прихильно поцінував малярські твори Шевченка, головню його зібрання під назвою “Мальовнича Україна”. Дуже характерним для тодішніх стосунків є факт, що редакція того тижневика обіцяла окремо написати про “Гайдамаків” Шевченка. На жаль, обіцянку не виконали.

Найперший польський відгук про українського співця походить уже зі Львова, хоч автором його був поляк з України Кароль Падух (очевидно, псевдонім). У № 8–9 “Поступу” від 1848 року є стаття з дуже довгою назвою – “Польська і руська народності на Україні – їх ставлення до уряду і московської народності – вплив виробництва цукру на шляхту і народ – інвентар і народні пам'ятки”. Із цієї статті вперше дізналося про Шевченка і численне українське населення на Галичині. Автор статті згадував великий список українських учених, козаків і навіть чиновників. Духовним вождем того руху був Т. Шевченко, пісні якого розійшлися по всій Україні. Метою Шевченка, писав К. Падух, була “вільна, незалежна Україна”.

1847 року викрито таємну українську організацію в Києві (Кирило-Мефодіївське братство) і заарештовано усіх видатніших членів, серед них і Шевченка. Десять років був Шевченко засудженим, ніхто тоді в Росії не міг про нього писати, ніхто не смів згадувати його ім'я, а в разі потреби у часописах зазначали замість *Шевченко* тільки літеру Ш. (про стосунки поляків із Шевченком на засланні написано в “Biuletynie...” (“Бюлетинє...”) в іншій публікації).

Найбільше поляки писали про українського поета на початку 60-х років минулого століття, під час Січневого повстання. У польській пресі (“Час”, 1860, № 256), “Ревю Контемпорен”, 1860, № 210, “Бібліотека Варшавська”, 1861, грудень; “Газета Варшавська”, 1861, № 304-10) і українській (“Основа”, 1861, II, 1862, II) тоді точилася гостра дискусія на тему польсько-українських стосунків. Згадуємо тут про це тому, що у тій боротьбі часто згадувалося ім'я Шевченка.

Українці закидали польській шляхті на Україні, що в 1859 році спричинила арешт Шевченка і сприяла його висланню назад до Петербурга, бо побоювалася революційної діяльності українського поета.

Те протистояння перенеслося аж на шпальти еміграційних демократичних “Відомості Польські” у Парижі. Один поляк з України писав у тому виданні (1858, № 50), що “пропаганда Кулеша і Шевченка спрямована і проти Москви, тільки треба вміти читати між рядками”.

Про те саме питання писав ще один поляк із Київщини до лівого органу генерала Мерославського⁴¹, до “Przeglądu Rzeczy Polskich” (“Пшегльонду Жечи Польські”) у Парижі (1859 р.), в статті під назвою “Про нинішнє ставлення України до Польщі”. Автор вказував на “разючу суперечність” тодішньої шляхти, котра “захоплювалася героями з літератури, тими Небабами, Сірками, Нечаями і Некрасами”, і рівночасно їх потомків, Грицьків та Іванів, тримала при гної в оборі, а часто навіть біла.

Той кореспондент називав Шевченка “потужним талантом”, “його поезії писані добірною і чистою українською мовою, несуть високі національні риси, є часто рішучі, зарозпачливі, загадамацькі”. Шевченко виступав у друкованих поезіях проти поляків; у тих творах, котрі не могли бути надруковані, рішуче боровся з “москалями і царем”.

Із цього відгуку бачимо, що вже тоді були відомі полякам в Україні й неопубліковані твори українського співця (між поляками поширювалися твори Шевченка в рукописах). З таких переписів передруковував і львівський “Дзеннік Літерацкі” поезії Тараса. “Тендітні ручки полячок”, як писав тоді один часопис, часто переписували поезії Шевченка.

Невідомий автор тієї статті подав опис, як Шевченко під час свого перебування в Україні агітував за революцію з допомогою пшеничних зерен, які носив із собою в кишені. Ті зерна алегорично представляли народів у корчмі царя, чиновників і народ.

Першу велику статтю про Шевченка написав Леонард Совінський (1831–1887), один і численних тоді народолюбців, який українські симпатії виніс із свого родинного дому, бо його батько одружив-

⁴¹ Мерославський Людвік (1814–1878) – польський генерал, письменник, політичний і національний діяч, військовий історик. Брав участь у Листопадовому повстанні, видатний військовий теоретик. – С. К.

ся з українкою, дочкою кріпака. Совінський писав про українського поета в 1869 році у “Студіях над українською сучасною літературою” і через рік в окремій праці під назвою «Тарас Шевченко, студія Леонарда Совінського в супроводі перекладу “Гайдамаків”» (Вільно, Накладом Міхала Гатковського, 1861, с. 2 – LXIII – 127).

Праця Совінського є першою великою оцінкою Шевченка не тільки польською мовою. Автор бачив велику ідеалізацію поетів української школи, закликав своїх земляків “послухати справжнього українського кобзаря”, оскільки “душа Тараса – то душа селянського люду, переповнена впевненістю правди і насильства, роз’ятрена пристрасною жалобою”. “Не погордуємо його піснею ... а якщо її дивовижна наспівність і юнацька міць не зачарують шляхетське вухо, нехай хоч думка, яка народжується з тої кобзи, витверезить нашу увагу і з народних грудей наших лютнярів вирве акомпанемент, який буде згладжувати надто гостру братерську ноту (!)”

Автор бачив у духовному образі поета: 1) вогненну любов до селянського люду, 2) ненависть і зневагу до всякого насильства, 3) пристрасне доведення страждань і принижень, 4) схильність до простонародного фаталізму з браком провидіння і волі, 5) почуття власної правоти, перейнятість щирою суспільною думкою, визнаною в найкращій вірі за справедливу і святу.

Польський критик високо цінував такі твори Шевченка, як “Катерина” і “Наймичка”. Першу постать, писав Совінський, “поет освітив силою своєї любові так дивовижно, що засіяла всіма променями людського духу”; “Наймичка” написана “з біблійною ревністю і простотою” і перевищує всі твори своєю “непереборною християнською думкою”. Високо цінував Совінський також малі поезії Шевченка, його славні “думки”, зазначаючи, що “українська поезія є потужнішою з цієї точки зору від інших”.

У поемі “Гамалія” жахливість предмету ошляхетнено прагненням визволення братів, “Тарасова ніч” є “канібальською епопеєю” і “вибухнула вона не з грудей людини, а з волаючого горла”. Так само негативно оцінив поему “Гайдамаки”. Совінський вважав, що така тема не підходить до поезії, оскільки “озвірілої пісні прагне, отруєної ненавистю і помстою, зяючої кров’ю і полум’ям, може шкідливо впливати, не може бути будівничою і творчою”. Совінський писав свою студію ще перед скасуванням кріпацтва (дата цензури – 18 жовтня 1860 року) і думав, що в “Гайдамаках” “ідеал громадської і

християнської свободи знижується до вимірів бездумної рівності й розгнужданої свободи”.

Уже тоді деякі поляки не погоджувалися із оцінкою Совінського. А Ю. Гожачинський писав 1862 року, що «Совінський осквернив нам ту постать національного співця, зробивши з нього кривавого привида, а ми, як діти, заховаляся за нянюк, а няньки закричали: “Кричи, дитино, – і страх втече”».

Окрім “Гайдамаків”, Совінський перекладав ще “Наймичку”, а також кілька малих поезій Шевченка. Переклад “Гайдамаків” належить до найкращих польських перекладів Шевченка. Перекладач “пристосовував свій переклад до зворотів, притаманних виключно українцям”, і “також часом вживав регіоналізми”. Ось початок перекладу розділу “Гонта в Умані”:

Minęły dni i lato całe
Odbiegli domów ojciec, mąż;
A Ukraina płonie wciąż;
Po siołach płaczą dzieci małe;
Pożółkłym liściem drżą dąbrowy...

Ще під час роботи над перекладом “Гайдамаків” доходили до нього “палкі голоси” проти тої праці. Мусили ті крики походити із тих кіл, котрі рецензували пізніше переклад і студію Совінського в “Бібліотеце Варшавській” (1862, I). Той рецензент називав Совінського “апологетом” українського поета, самого ж Шевченка назвав “селянським Байроном, Байроном перелицьованим і вивернутим підкладкою наверх”, у творчості якого той магнатський критик побачив тільки “ніж, головно струмені горілки навпіл зі струменями крові ... моральну ницість і геростратичну неміч з пихатістю без меж”.

“Бібліотеце Варшавській” чудово відповів автор другої польської студії про Шевченка барон Гвідо Баттаглія⁴², вказуючи на “злосливість і заповзяте доймання ідеї, репрезентованої Шевченком”, підкреслюючи, що той рецензент вів такий бій з українським поетом, який називається “фальшування тексту”.

Ще за життя Шевченка працював над перекладом “Кобзаря” польський народний пісняр Людвік Кондратович, відомий у літера-

⁴² Гвідо Баттаглія – представник знаменитого роду польських баронів зі Львова.– С. К.

турі під псевдонімом Владислав Сирокомля (1823–1862). Ті переклади вийшли вже після смерті обох поетів – «Tarasa Szewczenki “Kobzarz”. Z małoruskiego spolszczył Wład. Syrokomla. Wilno, 1863». У книзі вміщено 13 творів Шевченка, у тім числі 8 думок та “Іван Підкова”, “Тарасова ніч” (у скороченні), “Гамалія” (!), “Катерина” і “Наймичка”. Ці переклади пізніше вийшли у зібранні творів Кондратовича.

Сирокомля, той шляхетський пісняр, не надавався своєю поетичною структурою для тлумачення такого стихійного поета як Т. Шевченко. Початок “Тарасової ночі”, чотиривірш у коломийковому ритмі (“На розпутті кобзар сидить / Та на кобзі грає; / Кругом хлопці та дівчата – / Як мак процвітає”) – у перекладі Сирокомлі нагадує швидше його “гавенди”, аніж українського поета.

Znów na rozdrożu widać kobzarza,
Jak staroświeckie pieśni powtarza,
Dziewczęta, chłopcy, w całej gromadzie,
Zakwitli przy nim, jak maki w sadzie.

Правда, одночасно вийшла і третя книга перекладів Шевченка, вже згадуваного вище А. Ю. Гожачинського. Це була праця під назвою “Переклади малоруських письменників А. Ю. Гожачинського. I. Тарас Шевченко” – Київ, 1862.

У передмові автор зазначав, що віддає цю працю в данину своїм землякам “зі свідомим переконанням, що чинить це на вимогу часу, що, подаючи постать національного поета України в правдивому світлі, відплачує борг свого народу. Бо хто не вміє пошанувати й увіковічнити чужого народу, не шанує свого і є найбільшим деспотом, деспотом думки”.

Переклади Гожачинського високо цінували поляки й українці. Баттаглія називав ці переклади “найдосконалішими”, рецензент “Основи” ж із приємністю стверджував, що перекладач ставиться до українського оригіналу з розумінням і любов’ю та виконав свою працю досконало (1862, III).

Ось дві строфи із “Тополі”:

Bo nie długo, czarnobrewy,
Włyszczą te oczęta,

Liczko młodą krasą świeci,
Nie długo, dziewczęta!

Do południa zrzędną brewki
I powiędną twarze...
Żyjcie sercem i kochajcie
Tak, jak serce każe.

З польських відгуків про Шевченка заслуговує на згадку промова Хорошевського⁴³ на похованні поета в Петербурзі: “Ти ж напевно не любив поляків, але ту неприязнь зумовили в тобі їх давні помилки, від яких твій народ, такий любий тобі, мав великі страждання; тож у тому і є причина тої неприязні: бо дуже любив, бо дуже любив” (“Основа”, 1861).

Львівський “Дзеннік Літерацкі” вміщав на своїх сторінках численні статті про Шевченка в 1861–1863 роках. У 1861 році писав М. В. (може, сам редактор Манецький Віктор), що в творчості Шевченка, крім неприхильного до Польщі, є і період, “зичливий до нас, як за Міхала Вишневецького і Конашевича⁴⁴”, однак відразу додавав, що, незважаючи на це, “сваволя, грабежі, безправ’я, смерть постійно апофеозовані”. Ті відгуки “Дзенніка Літерацкего” викликали хвилю дискусій про українського поета, що оберталася довкола вдало кинутого порівняння Шевченка з Красінським. З польського боку на захист Шевченка виступили Богдан Залеський і Ст. Доленга, дискусія перенеслася на шпальти “Дзенніка Познаньскего” (1862, № 46); українці відповідали у львівському часописі “Вечорниці” (1862, № 46). З польського боку суперечку старався закінчити якийсь “gente Ruthenus natione Polonus”, котрий (чи могло бути інакше?) як мотто до своєї статті поставив такі дошкульні слова: “Kuda kuchte do ratuny” (із хама – в пани (приблизний відповідник) – С. К.). Цей спеціаліст зізнавався відкрито, що “профан” у сфері літератури, що нічого не читав з українського поета, крім статей “оборонців” Шевченка. Той критик застеріг земляків від Шевченка, “бо що із нами

⁴³ Хорошевський В. – польський студент. Детальніше про нього – у наступній статті.– С. К.

⁴⁴ Ідеться про 2-гу пол. XVI ст. Князь Михайло Вишневецький (?–1616) – батько Яреми. Петро Конашевич-Сагайдачний (1570–1622) – кошовий отаман Війська Запорозького.– С. К.

сталося б, якби почали наш дух зміцнювати зразками порад такого божевільного ... народ загинув би безповоротно” (“Дзєннік Літерацкі”, 1863, с. 143).

Той самий річник “Дзєнніка Літерацкего” надрукував сердечні спогади про Шевченка Ю. Гордона, який зустрів українського співця на вигнанні: “Розмовляв із ним довго то про те, то про інше. Не любив ляхів, не терпів москалів і принаймні з тим не ховався. Незалежна Україна була метою, мрією, революцією прагнення”.

Ст. Доленга (напевно, псевдонім) виступив у листі з Київщини на захист Шевченка в № 46 “Тигодніка Познаньскего” (1862). Поляки кривдять українського поета, коли судять про нього на основі творів, дозволених російською цензурою. Доленга вказував і на те видання творів Пушкіна й Шевченка, що були заборонені російською цензурою, яке вийшло в Липську⁴⁵ 1859 року. Також він підкреслював істотний предмет дискусії, а саме факт, що «петербурзькі видавці навмисне викинули зі свого видання “Гайдамаків” Шевченка “Передмову”». Кореспондент стверджував, що “український співець поєднав довкола себе гарячих оборонців русинської справи серед польської молоді та слов’янської взагалі”.

Стаття Доленги відгукнулася луною аж у чеській Празі, звідки редакція “Тигодніка Познаньскего” отримала за нього вдячний лист від польських студентів-емігрантів.

Вищезгаданий барон Гвідо Баттаглія написав розвідку про Шевченка до львівського “Тигодніка Наукового”, що вийшла й окремим виданням, – “Тарас Шевченко, життя і його листи” (Львів, 1865). Молодий автор зазначав, що не йдеться про художню оцінку поета, тільки про “провідну думку” його творів. Баттаглія використав усю тодішню літературу, прочитав і такі твори, як “Сон”, котрий порівнював із “Дзядами” Міцкевича, і “Кавказ”, ця поема – “найкраще пояснення тим, хто засуджував Шевченка за симпатії до Москви”. Той сумлінний критик послуговувався тільки відбитком “Сну”, призначеним для коректури, оскільки поема щойно виходила в тому році у Львові.

“Тарасову ніч” Баттаглія оцінював не тільки з польської позиції. Як і поему “Гайдамаки”. Тоді він писав: “побачмо співця невинним, хоч і не заплодуймо, та не киньмо в нього камінь осуду”. Дуже влучно критик підкреслює, що Шевченко писав ті твори на підставі

⁴⁵ Липськ – слов’янська назва м. Лейпциг. – С. К.

народної традиції, а народ у XVII ст. зазнав багато кривди від магнатів і королів. На жаль, стверджував Баттаглія, Шевченко несе в собі багато не тільки традиційної правди, але й історичної. У “Тарасовій ночі” немає жодного канібалізму, бо й сам Тарас “плаче” і “сумує” в кінці поеми. Рецензент “Бібліотеки Варшавської” мусив вдатися до фальшування тексту, аби довести, що Шевченко був захисником Коліївщини. “Ото сила, – кричав Баттаглія, – яка бореться проти українського поета!”

Тільки твори, заборонені в Росії, можуть бути “справжнім дзеркалом душі поета”. Урешті, польське суспільство повинно читати твори українського співця в оригіналі, тоді можна буде пізнати поета в усій його величній оригінальності.

Багато місця присвятило Шевченкові львівське “Sioło” (“Сьоло”) – колективне видання, присвячене творам народним, українсько-польським (Львів, 1866, випуски 1, 2 і 3; 1867, випуск 4 – останній; як видно із назви, це ніби давно померлий батько нинішнього “Бюлетину польско-українського”) за редакцією Пауліна Свенціцького (псевдоніми Стахурський і Павло Свій).

“Sioło” (“Сьоло”) передрукувало численні твори Шевченка (“Катерина”, “Калина”, “Неофіти”, “Наймичка”, “Тополя” та ін.) українською мовою, але латинською абеткою. Вже у першому випуску знаходимо статтю з Парижа, в якій автор схвалює працю Баттаглії і тішиться, що польське молоде покоління відмовилося від колишньої рутини в оцінках Шевченка. “Москалі відіпхнули і засудили Шевченка за те, що не оспівував могутності царя і Росії, поляки ж – що в кривавих барвах криваве свавілля шляхетщини представляв”.

У “Сьолє” порівнювали Шевченка із Б. Залеським. Однак співець “омріяної України мусить поступитися духові, котрий життя облачив у пісню і грав на струнах сердець мільйонів... Залеський не дорівняється Шевченкові! Лютня Залеського звучить у вчорашньому дні і звучить сьогодні, Тарас же співав – його пісня запанує в дні завтрашньому”. В “Сьолє” висловив свою думку про Шевченка і сам Богдан Залеський. Він чув про Шевченка ще в 40-х роках, пишучи до свого родича, Людвіка Янковського, у 1845 році: “Динаміка і літературний запал, про які ми писали, та шлях Шевченка ... тішать мене і спонукають до співпраці”.

Більше дізнався він про Шевченка пізніше від Броніслава Залеського й Едварда Желіговського; від 1861 року Броніслав уже також був на еміграції. Того ж року читаємо в щоденнику Богдана: “Отримав том поезії Шевченка – зранку засів із великим поспіхом до читання і, незважаючи на малодушність колеги – українського співця, на дивні забобони, бо палить ненавистю до ляхів і апофеозом уманської різанини (було це видання з 1860 року, як сказано вище, без передмови Шевченка), незважаючи на всі обурення, – поезії наповнили моє серце невимовною насолодою... Так мені живо згадалася Україна в душі”...

Тоді, під впливом смерті Тараса і прочитаних його творів, постав “якщо не найкрасивіший, то найцікавіший вірш Богдана” (Третяк). Це відома “Mogila Tarasowa”, що закінчується такими словами:

“Ku nowej – nieznanej mi Mogile –
Co świeżo wyrosła u Kaniowa –
Polański wieszcz – siwą głowę chyle:
Przesławnaż Mogila Tarasowa”.

Це поетична відповідь на шевченківський вірш “Ляхам”.

У 4-му номері “Сьола” надруковано вірш Броніслава Коморовського під назвою “Пам’яті Тараса Шевченка, в річницю смерті”, що вийшов і окремим виданням. Цей вірш слабо написаний, хоч і відчувається добра воля його автора. Ось уривок:

“Kochał, cierpiał – biednaż dola!
Trza było żałości,
By wśród mogilnego pola
Złożył swoje kości...”

Через кілька років після поразки повстання 1863 року зменшується зацікавлення поляків творами і діяльністю Шевченка. У роки так званого позитивізму тільки деякі провінційні часописи вміщували переклади Тарасових поезій. Львівське народне видавництво “Mgówka” (“Мрувка”) видало у 1870 році “Наймичку” в перекладі Л. Совінського (1882, друге видання); те ж видавництво випустило і друге видання “Гайдамаків” у перекладі того ж письменника (1883). Того ж

року вийшов у другому виданні “Кобзар” у перекладі Сирокомлі в тій же “Мрувце”.

З інших перекладів назвемо: “Кавказ” Стахурського (Свенціцького) в “Дзенніку Літерацкім” (1866); кілька передруків із перекладів А. Ю. Гожачинського у львівському часописі “Пшияцель Домови” (1865, 1866); Альфреда Хаєнського переклад “Гамалії” (Київ, 1861); Теофіла Ленартовича переклад “Катерини” в “Дзвонку” (Львів, 1872); Зигмунта Людомира переклад “Івана Підкови” у черновицькій “Газеце Польскей” (1890); переклади Солецького в дрогибицькій пресі (1886); переклад шести коротких творів А. Блаховського в “Кур’єже Станіславовскім” (1891); переклад Ст. Грудзінського поезії “Думи мої” в часописі “Промень” (1899).

У ХХ ст. можемо занотувати книгу перекладів відомого полоніфіла Сидора Твердохліба: *Taras Szewczenko “Wiersze wybrane”, Lwów, 1913 р.* Цікавим є те, що під час діяльності Польсько-українського союзу боротьби почали з’являтися нові польські переклади творів Шевченка. “Святло” принесло в 1920 році переклади З. Войнаровської у “Пшимеже” в 1921 році; тоді ж вийшла мала збірка перекладів, упорядкована знаним поетом Миколою Вороним: *Taras Szewczenko “Zbiorek wybranych poezji”, Warszawa, 1921 г.* Подальші переклади були надруковані у Вільні, Києві, Львові... Лише в 1921 році вийшла вперше книга перекладів українського поета у Варшаві. Можна було б з того факту вивести також певні висновки.

Назвемо ще важливі критичні польські виступи про Шевченка із тих часів.

А. Кіркор писав про українського поета у своїй книзі “*O literaturach robratymczuch narodów słowiańskich*” (“Про літератури братніх слов’янських народів”) (Краків, 1874). Та праця не могла мати більшого значення, бо сам автор зазначав, що “найважливішим матеріалом у цій праці могла бути і була власне пам’ять про добре відомі речі й багаторічні давні стосунки із письменниками” (Кіркор – колишній віленський видавець).

Цікавий підхід до творчості Шевченка бачимо у незрілій праці Мар’яна Зд’єховського під назвою “*Месіаністи і слов’янофіли*”, нариси з психології слов’янських народів (Краків, 1888). У цій праці є численні неузгодженості в оцінці Шевченка. Зд’єховський твердить, що “Шевченко майже не торкався гострих суспільних питань”, з чим ніколи не погодиться той, хто читав “Кобзар”. Месіанізм у Шевченка автор бачить тільки в “Неофітах” і окреслює його так: “Від мук життя

є лише одне спасіння: віддатися волі Божій; терпляче зносити тягар утиску і, не втрачаючи віри, чекати, коли змилується Всевишній”. Цих слів ніхто не повторить за Зд’єховським після прочитання поезій Шевченка!

Францішек Равіта-Гавронський кілька разів писав про Шевченка у варшавській “Правдзе” (1884), в “Студіях з української літератури”, в “Жицю” (Варшава, 1887), в “Новой Реформе” (Краків, 1887) і в 2-му томі “Студій і нарисів історичних” (Львів, 1900), де вміщено статтю під назвою “Кілька слів про сім’ю і рідні місця Тараса Шевченка”. Праці Гавронського нагадують нам уже відому рецензію “Бібліотеці Варшавській”, а спробу статті про родину Шевченка відомий історик Степан Томашівський назвав “науковим шарлатанством”.

Варто згадати також про цікавий епізод з 1898 року, коли коломиїський видавець Михайло Білоус видав окремою книжкою “Гайдамаки” з ілюстраціями, здається, Сластьона. Видавець афішами рекламував своє видання в різних містах Галичини, його оголошення були позривані студентами чи міською поліцією. Про це видання писало “Слово Польське” (1898, № 286) майже те ж саме, що колись “Бібліотека Варшавська” (“апофеоз найогидніших злочинів, найжахливіших убивств і т. ін.”). “Дзєннік Львовскі” йшов іще далі і твердив, що “Гайдамаки” “зовсім позбавлені художніх вартостей і як твір мистецтва стоять на рівні з пісеньками, співаними пастухами на полонинах”. “Білоус заслужив, аби йому на коломиїському ринку відрахували двадцять п’ять батогів” (1898, № 337). Аналогічно писала і “Газета Коломиїська”. Білоус зараховувався до так званої староруської партії. Він зібрав ті голоси і видав окремою книжкою (Коломия, 1899, «Про издание “Гайдамаков”»).

50-річчя смерті Шевченка спровокувало появу численних відгуків про українського поета в польській пресі. Т. Міхальський писав про Шевченка в часописі “Свят” і “Дзєнь”. Автор нагадував, що в минулому були неприязними польсько-українські стосунки і в тому є вина й поляків. Прагнув, щоб майбутні покоління обох народів пам’ятали і про ті слова, які написав Шевченко до свого приятеля Броніслава Залеського. “Кур’єр Варшавскі” дав знаменну статтю “Поет кохання”, а “Газета Варшавська” розписувалася про “гайдамацьких лицарів-розбійників” і про їх “апофеоз”.

Ед. Колодзейчик пошанував Шевченка статтями в “Новой Реформе” і “Свєце Слов’яньскім”: “Шевченко страждав за те, у що вірив,

страждав так жахливо, як рідко хто, а не схилився, не зрікся того, що думав і чинив”. “Шевченко це феноменальний талант, котрий віками буде викликати подив”.

На цьому гарячому захопленні українським поетом завершимо перелік польських відгуків про творчість і діяльність українського пророка. Правда, 1914 року минули урочистість 28 червня у Львові, 100-літній ювілей народження автора “Кобзаря”; у той день пролунали історичні постріли в Сараєво і пізніше український народ старався реалізувати “Заповіт” свого пророка. Поляки також виконували заповіт своїх національних пророків. Минуло з того часу 20 років; питання, порушені Шевченком, що відносяться до тих справ, які найбільше до серця “Бюлетину Польско-Українському”, – стоять і сьогодні відкриті. Чи варто завжди починати дискусію від початку?!

У сьогоднішній статті не минули ми і неприхильних відгуків про творчість Шевченка (стаття не претендує на бібліографічну повноту, хоч навіть ці матеріали могли послужити для більшого дослідження на заявлену тему). Зробили ми це, як нам здається, згідно з намірами великого поета, члена таємного Товариства ім. Св. Кирила і Мефодія; це Товариство мало девізом слова зі Святого Письма: “Пізнайте правду і вона вас звільнить!”

1934.– № 10.– S. 27–28.

b.

Polskie przemówienie nad trumną Tarasa Szewczenki (Польська промова над труною Тараса Шевченка)

Факт, що над труною українського співця з-поміж промов українською і російською мовами одна була польською, маловідомий. Тому подаємо про нього кілька цікавих зауваг, почерпнутих із ґрунтовної джерельної праці пана С. Ів. Шкроба (ця праця вміщена в рідкісному у нас виданні: Науковий збірник Ленінградського товариства дослідників української історії, письменства та мови. Ред. академік В. Перетц. Вид. ВУАН. Київ, 1929).

Ця праця має ту ж саму назву, що наша нотатка; лише обсяг її непомірно більший. Щоб належно оцінити значення польської промови над труною Шевченка, автор мусив вийти за межі означеної проблеми, накреслюючи її ескіз на широкому тлі тогочасних польсько-російських і польсько-українських стосунків. Безмірно цікаві

щодо іншого висновки автора на тему відгуків, які викликала в Польщі смерть Шевченка, мусимо оминати, обмежуючись подачею лише заявленої нами проблеми.

Польська промова над труною Шевченка є вже сама по собі фактом надзвичайно важливим. Його значення непомірно зростає, коли усвідомимо собі обставини, які його супроводжували, у першу чергу – повну участь петербурзьких поляків, переважно академічної та військової молоді, у похованні. Ця активність, підтверджена свідками подій, аж ніяк не може бути якоюсь випадковістю. Промова нікому не відомого студента Хорошевського на тлі тої численної анонімної (ніхто із польських учасників поховання, крім Хорошевського, не названий на ім'я ні у повідомленнях преси, ані навіть у приватних листах, де описується похоронна процесія) участі поляків у похованні набуває виразних рис добре організованої, відкритої (тільки перед прискіпливим оком влади дещо захованої) польської маніфестації на честь померлого українського пророка і народно-революційної ідеології, котру він репрезентував.

“Не підлягає сумніву, – стверджує п. Шкроб, – що Хорошевський виразив над труною українського Кобзаря не своє власне почуття і враження, а почуття і настрої усіх польських революціонерів Петербурга, а також академічної і військової молоді, яка навчалася у військових академіях чи належала до різноманітних військових об'єднань. Уся та молодь групувалася довкола З. Сераковського, який був пов'язаний із Шевченком давніми узами симпатії і взаємної поваги. У 1860–1861 роках ця молодь становила немалу партію, бо належала туди значна кількість осіб не тільки серед військових, але й приватних осіб, які перебували у Петербурзі. Як свідчили (потім на процесі у справі Й. Огрізка) члени тієї партії поручники Черняк і Варшавський, а також хорунжий Мілодовський, у 1860 і 1861 роках склад партії, до якої вони належали, мав вигляд правильно організованого товариства революціонерів”.

Пізніші факти, про які ще будемо говорити, доводять твердження, що саме влада того “товариства революціонерів” видала розпорядження, яке привело на поховання Шевченка всю революційну петербурзьку полонію.

“Чому ж, – запитує автор, – промову на похороні Шевченка виголосив непоказний, нікому не відомий студент історико-філологічного факультету Петербурзького університету Владислав Хоро-

шевський, а не хтось інший із видатніших поляків, серед яких український Кобзар мав багато друзів і доброзичливців? Чому, наприклад, не виступив сам Сераковський ... чи Антоній Сова (Желіговський), або хто-небудь із представників революційного комітету?"

Але відразу ж сам дає на це відповідь. Сераковського тоді у Петербурзі не було, на початку 1861 року його послали на статистичний з'їзд до Лондона, а з революційного комітету ніхто не міг виступити тому, що успіх революційної підготовки, яка вже зайшла далеко, вимагав найсуворішої конспірації, а такий виступ, безперечно, привернув би на кожного видатного промовця увагу поліції і жандармерії. А промова "нікому не відомого студента, який не впадав у вічі", не повинна була зацікавити тих пильних органів влади.

Подальші події показали, що розрахунки ті були слушними. Промова Хорошевського пройшла поза увагою влади. Їй не надали жодного значення. Російські газети згадали про неї побіжно, не вказуючи навіть прізвища промовця. Була б вона напевно зникла в людське небуття, якби не "Основа", яка її передрукувала зі знаменним супроводом редакції, і якби не наступні революційні події, завдяки яким знову вийшла на широку арену, у цьому випадку на арену польсько-російських стосунків, як один із очевидних доказів польської акції в напрямку розвалу (вже тоді!!!) єдиної неподільної Росії.

Сталося це під час слідства у справі відомого вже Й. Огрызка, якого під чуйним керівництвом Муравйова допитував у Вільні цілий рік слідчий капітан Н. Гогель. Результатом тих допитів, окрім звинувачувальних вироків, була книга Гогеля під назвою "Йосафат Огрызко и Петербургский революционный жонд в деле последнего мятежа", книга в своїй поліційній ревності настільки компрометуюча, що її друге "значно розширене" видання в 1867 році було за розпорядженням віленського губернатора гр. Баранова конфісковане і відразу спалене. "Таким чином, – пише п. Шкроб, – праця цього смертельного ворога поляків залишилася лише в кількох випадково вцілілих примірниках, котрі тепер є бібліографічною рідкістю".

Один із таких примірників авторові вдалося роздобути.

Отож, у тій книзі Гогель подає дуже цікаве свідчення "одного із членів петербурзького революційного комітету", котрий зізнався: «Першим, наскільки мені відомо, проявом політичної діяльності в Петербурзі було поховання Тараса Шевченка.

Наплив громадськості, яка проводжала труну, можна було приписати прагненню пошанувати пам'ять людини, подвійно видатного митця – художника і народного поета. Виступи, проголошені над труною трьома мовами – великоруською, малоруською і польською – могли бути виразом пошани згаслому талантові. Таке, якщо так можна сказати, було поверхове пояснення того, що відбулося, або, іншими словами, – таке було офіційне (легальне) пояснення.

Чи справді Шевченко був таким відомим своїми малярськими та поетичними творами, чи справді він був таким популярним у Росії, що в ім'я обох слов'янських народів з'явилися в столиці Росії промовці та спільними зусиллями склали потрійний панегірик, – не думаю: якби я навіть помилився і можна було довести його російську популярність, то два факти, наведені вище (незвичайний вплив громадськості та промови трьома мовами), окрім офіційного пояснення, мають ще й інше, яке виникає із характеристики самої особистості Шевченка, значення значно глибше, котре має таке відношення до наведених вище пояснень офіційних, як суть справи – до її форми.

Насправді знаючи всю його фанатичну прив'язаність до своїх малоросів і таку фанатичну неприязнь до росіян, особливо ж – до поляків, дивно було чути, що польська мова звучала на могилі того, хто лаяв поляків словами, які не надаються до друку; дивно було також слухати російські промови, які вихваляли того, хто напружував усі свої розумові здібності й моральні сили, щоб не допустити до злиття своїх земляків із їх одновірцями й одноплеменцями – росіянами, на яких він дивився, як на щось схоже на щупака, готового проковтнути і ... перетравити в тіло і кров його золоту рибку – Україну.

Усі ці дивні речі можна пояснити: по-перше, Шевченко колись був на засланні, очевидно ж, він був людиною ліберальною і як такий мав право на симпатії лібералів; по-друге, був відомим як вільнодумець (*libre penseur*) і як такому йому завжди вибачали звичні витівки і гострі осуди, які висловлював на п'яну голову у найбільш звичній формі, невластивій членові, який мав естетичне почуття, без якого не можна бути справді обдарованим художником і поетом; по-третє, ненависть Шевченка до поляків після повернення його до Петербурга і знайомства із Сераковським і Подлевським почала

потрохи м'якшати; він переконався, що і серед поляків є люди, які співчують малоросам і поділяють його сепаратистські погляди.

Чого хотів Шевченко? Чого прагнув? Чи мав він перед собою ясний і окреслений ідеал, до якого прагнув; чи розумів оточуючу його реальність, чи передбачав майбутнє, чи мав він ясно і виразно накреслену програму діяльності, виконанням якої сподівався досягнути мети? Багато сумнівів, аби на це все можна було відповісти ствердно. Ідеалом Шевченка був “хохол” у стані безперечно первісному, з підголеною чуприною, чоботами, нашмарованими дьогтем, широкими шароварами з “матнею”, а також сльозливими думками. Шевченко сам не умів нічого більше, як тільки – не скажу з осудом, це слово надто делікатне для Тараса, – просто лаяти все нинішнє й оплакувати минуле. Він у цілому нічого не прагнув: розвиток йому був недоступний; навпаки, якби він міг, повернув би давно минулу Січ, воскресив часи гайдамаків і кошових і так би, споглядаючи їх крізь сльози розчулення, розтанув, суворо наказуючи своїм хлопцям залишатися такими назавжди.

Якщо Шевченко не був небезпечним для громадського спокою як керівник і мислитель, то він однак багато причинився до порушення того спокою, – як нестерпний відлюдник, що лає все й усіх, підігріваючи цим незадоволення серед своїх знайомих, незадоволення, тим більше здатне до наслідків, чим менше була з'ясована сама його причина».

Зупиняючись на тому ницому і ганебному свідченні, автор стверджує, що не мусило воно бути добровільним, як і всі інші зізнання в'язнів Гогеля. Це підтверджує факт, що усі ці нещасні відмовилися від своїх зізнань на судовому процесі, які нібито спричинені були слідчою комісією. Один із них, замордований польський революціонер поручник Варшавський був звинувачений в “оббріхуванні віленської слідчої комісії, яку він звинувачував у застосуванні різноманітних засобів, юридично заборонених, з метою отримання від нього, Варшавського, фальшивих зізнань”.

Хто ж був автором того ганебного свідчення, вміщеного в книзі Гогеля?

На підставі аналізу документів Віленського польового суду, які стосуються тої справи, автор приходять до висновку, що тим “закатованим Гогелями членом петербурзького революційного комітету” був

капітан лейб-гвардії кінної артилерії поміщик із Київщини Вл. Косовський.

У зв'язку із цією справою автор згадує тортури, яким піддавали у 1839 році Шимона Конарського, і характеризує загалом на підставі маловідомих документів свавільні російські суди у Польщі. Потім же наголошує, що вимушене свідчення колишнього революціонера переповнене численними помилками. Так, наприклад, він стверджує, що Шевченко познайомився із Сераковським після повернення із заслання, коли насправді вони познайомилися саме на засланні, безумовно помилково подаючи ставлення Шевченка до поляків, і т. д., і т. д.

Те свідчення однак послужило першорядним джерелом для офіційного історика ген. В. Ратча, який у 1867 році за наказом прославленого Муравйова написав свій твір під назвою “Сведения о польском мятеже 1863 года в Северо-Западной России”. Це добре видно з уривка, котрий наводимо нижче:

«...У вступних працях над розпадом Росії дуже повчальними є відомості про зусилля відокремлення від Росії Малоросії і приєднання її до Польщі. Сераковський і Подлевський зайнялися тою справою і прагнули за всяку ціну зробити з Шевченка національного генія, малоросійський штандарт і тим штандартом оволодіти. З таким цинізмом польська справа “отримала свій досвід із Шевченком”, “хохлом”, який із плаксивими думками прагне лише чубів і чобіт, нашмарованих дьогтем, але який часто нетверезий, якого із запеклого ворога поляків можна зробити лагідним, переробити навіть на співробітника польської справи».

З того уривка видно, якою великою тривогою наповнювала російських “єдионеделимцев” можливість польсько-українського порозуміння.

* * *

Коли, користуючись із цінної праці українського автора, пригадуємо ті події у день 120-ї річниці народження великого співця українського народу, мимоволі напрошується думка, що та символічна рука, котру простягнув Шевченко до поляків (у вірші “Ляхам”), не залишилася, як то часто кажуть, без відповіді.

Відповіддю на неї була, власне, промова “нікому не відомого” представника молоді революційної Польщі (у праці Шкроба пода-

ються біографічні відомості про нього), напевно, символічного студента Владислава Хорошевського, який сказав:

“Ти любив свій рідний край, свій синій Дніпро, свій сермяжний люд, ти ж був відважним співцем того народу, на його сльози ти завжди відповідав сльозами – честь тобі”.

1934. – № 20. – S. 8–10.

Ukrainiec
(Українець)

О українській literaturze dla dzieci **(Про українську літературу для дітей)**

Оскільки деякі з польських фантазерів ще живляться мріями про влиття в польський національний організм кількох мільйонів українців і не вражаються химерами пророцтва Станіслава Грабського⁴⁶, який десь у воєнні роки нахвалявся перед одним публіцистом (був то, здається, відомий український діяч Володимир Степанківський), що до 25-річчя незалежної Польщі напевно асимілює галицьких українців, – насмілимося звернути їх увагу на явище, яке може серйозно похитнути їхню віру і переконати у її наївності. Це вміння українського суспільства опікуватися дитиною і турботливість, із якою прищеплюються їй паростки патріотизму. У цьому напрямку немає жодного керуючого українського центру. Не мають у цій сфері вирішального значення й організаційні форми, котрі завжди, через природу речей, можуть розпастися. Про організації, які систематично займаються внаслідок свого суспільного обов'язку, сформульованого у відповідних пунктах статуту, шкільною і позашкільною опікою над дітьми й українською молоддю, згадаємо також лише побіжно. Ними є “Рідна школа”, “Просвіта” і “Союз українок” – усі три організації щоразу ретельнішу увагу звертають на дитячі садки, які опікуються переважно сільською діворою в час, коли батьки зайняті літніми польовими роботами; є також “Українська захоронка” (захоронка – дитячий будинок, притулок – С. К.), дуже популярне товариство, що існує від 1899 року і має в своїй опіці лише дитячі притулки; ним є подекуди орден сестер-служебниць, які займаються подібною су-

⁴⁶ Станіслав Грабський – імовірно, Владислав Грабський (1874–1938) – у 20-ті роки ХХ ст. прем'єр-міністр Польщі, представник Націонал-демократичної партії. – С. К.

спільно-педагогічною діяльністю, як і “Захоронка”; ним є, нарешті, “Товариство опіки над дітьми та молоддю”, яке щорічно організовує літні табори для дітей. Усі ці інституції та організації, безперечно, обсягом своїх старань і впливів охоплюють тисячі дітей та української молоді. Однак – повторимо – вони не є для нас показником чи незаперечним доказом безрезультатності навіть найенергійніших асиміляційних апетитів. Таким доказом є для нас фанатизм осіб, які *sua sponte*⁴⁷ працюють над дитячою душею і турбуються про душу дитини.

Нещодавно в “Ділі” була стаття п. Ніни Селезінської, присвячена 10-річчю першого заснованого нею на Галичині дитячого садка. Скільки відданої і копіткої праці в найгірших цивілізаційних умовах, скільки захоплення тією працею і яка ідея з її результатів постає з-поміж рядків сухої статті скромної авторки! Треба тільки уявити собі цю пані, яка збирає під єврейськими синагогами пожертви на дитячі притулки. Пізнати, нарешті, віру особистості, яка живе лише однією думкою: залучити людський інтелект до обозу патріотичного виховання української дитини.

Інтелект на службі дитини – це дитяча література. Наші теоретики і “фахівці” з “української справи”, загони яких множаться в обернених пропорціях до налагодження польсько-українських відносин, мали би познайомитися із українськими дитячими видавництвами і їх видавцями: для людей, які не орієнтуються в сучасній українській культурній праці і її конкретних результатах, картина української дитячої преси і сотень прекрасних книжок, виданих лише впродовж останніх декількох років, може бути новим відкриттям української Америки.

Передовсім існує два українських дитячих періодичних видання: масово читаний серед сільських дітей місячник “Дзвіночок”, який видає власник “Нового часу”, і кілька інших видань Івана Тиктора⁴⁸, а також другий місячник, який більш цікавить дітей із інтелігентних родин, – “Світ дитини”. Останній часопис має вже накопичений значний моральний капітал і займає одне із найбільш “почесних” місць в ієрархії української преси: він виходить уже рівно 15 років. Після польсько-української війни в 1920 році був такий період, коли взагалі

⁴⁷ *Sua sponte* (лат.) – добровільно, за власним бажанням. – С. К.

⁴⁸ *Іван Тиктор* (1896–1982) – громадський і політичний діяч, видатний український видавець і редактор. – С. К.

єдиним українським часописом на Східній Галичині був “Світ дитини”. Що найважливіше: це видання є осередком цілого великого дитячого видавництва, яке є власністю видавця, редактора й автора в одній особі, – Михайла Таранька⁴⁹. Саме цей діяч може послужити прикладом фанатика у тривалій і творчій праці, систематичній боротьбі за патріотичне виховання дитини, а дитяча література стала для нього не стільки професією, майстернею праці і джерелом заробітку (кожний зароблений гріш знову вкладає в ілюстровані книжечки), скільки просто *idée fixe*, яка є сутністю його життя.

Михайло Таранько, у минулому народний учитель, пропонував ідею видання дитячого часопису і “Просвіти”, і колишньому “Українському педагогічному товариству” (тепер “Рідна школа”), однак обидві ці інституції, які найбільш відповідають такій справі, злякалися великих коштів і дефіциту, гарну ідею привітали, але втілювати її не згодилися. Зреалізував її сам автор проекту. Зустрівшись із незвичайно прихильним сприйняттям свого видання в малих читачів, які масово зголосилися, він одразу наступного року (1920) заснував додатково “Дитячу бібліотеку”, яка дотепер видала 160 гарно ілюстрованих книжечок, кожна від 2 до 6 аркушів друку. Більша частина тих книжок апробована в школах через Міністерство релігійних вірувань і державної освіти. Тепер “Дитяча бібліотека” є періодичним виданням і щомісяця дає своїм читачам нову книгу. Поряд із цим існує видавництво (того ж видавця) “Дитячий театр”, яке дотепер видало 40 п’єс дитячого театрального репертуару. Окрему серію становлять твори світової дитячої літератури: Сервантес, Дефо, Верн, Свіфт, Томпсон та ін. Поряд із бібліотекою для старших дітей, до 15 років, видаються барвисті книжечки для дітей дошкільного віку, а з технічної точки зору вони стоять на найвищому рівні (різноколірні ілюстрації зроблено в Липську; на жаль, з огляду на високе мито цілий багаж тих книжечок лежить кілька років на кордоні). Видавництво М. Таранька взагалі охоплює світ дітей та молоді від 4 до 16 років, враховує вимоги фантазії і духовного розвитку кожного молодіжного віку. Поряд із белетристикою видає також ще й ноти дитячих пісень, популярний посібник із гімнастики, популярний посібник про створення дитячих бібліотек, популярний

⁴⁹ Михайло Таранько (1887–1956) – відомий український педагог, видавець і редактор.– С. К.

підручник з історії і теорії музики, як створювати шкільні кооперативи і т. д., і т. п.

М. Таранько справді зосередив у своїх руках український видавничий рух для дітей і підростаючої молоді (крім нього і “Дзвіночка” Тиктора, існує ще видавництво Матвійчука) і згуртував навколо себе цілий ряд самих лише дитячих письменників, а також українських художників-ілюстраторів. Що стосується тематики, то вона дуже широка, як і спектр зацікавлень дитячого розуму і фантазії. Перше місце у тематиці тих видань займають народні казки і байки, а також теми української історії. Надзвичайно показова і багата бібліотека старих і нових дитячих видань кількома європейськими мовами, що прикрашає редакційний кабінет п. Таранька і засвідчує спеціалізацію видавця, який спирався на найкращі закордонні зразки.

Українська дитяча література поряд із мистецькими монографіями, прекрасним жіночим виданням “Нова хата”, змістовно багатим часописом для старшого дитячого віку “Життя і знання” (видає “Просвіта” за ред. проф. Симовича) і цілим рядом інших видань може, безперечно, служити дуже красномовним доказом високого рівня української культурної праці й цілості духу.

1934.— № 21.— S. 4–8.

Wł. P

**Franko i Mickiewicz (Od “Poety Zdrady” do “Wielkiej Utraty”)
Франко і Міцкевич (Від “Поета Зради” до “Великої Утрати”)**

1

Праці, присвячені особистості й творчості І. Франка, в українській літературі нечисленні.

Крім кількох десятків статей, переважно принагідного характеру, кільканадцяти спогадів, порозкиданих в окремих виданнях, а також крім монографії С. Єфремова, написаної сумлінно, але так характерно для цього взагалі неглибокого автора, – нічого більше немає. Пояснити це можна не тільки тим, що від смерті одного із найвеличніших чоловіків українського народу відділяє тільки 20 років (і то яких років!), але й те, що спадщина Франка, як і його особистість, є надто багатосторонньою, складною і неоднозначною. “Раціональні” методи підходу до них, закладені в традиціях підходів до “співців” узагалі, стосовно Франка дали нікчемні результати... У цій царині перед

українськими дослідниками облогом лежить майбутнє “франкознавство”.

Дуже ризикуємо, зупиняючись сьогодні, у річницю, над одним епізодом із життя і творчості Франка, над епізодом, тісно пов’язаним з тією болючою, темною і такою загадковою стороною, котру завжди вміщують у загальну формулу – “затьмарення великого розуму”. Тим більше ризикуємо, що зупиняємося побіжно і то в межах явищ, стосовно яких усякі міркування залишаються тільки гіпотезами. За обґрунтування може служити нам тільки те, що той епізод має найперше яскравий “польсько-український” характер. Крім цього, безперечно, прийде час зацікавлення як темою “Франко і Міцкевич”, так і тим “загадковим” періодом життя і творчості Франка. Але ж хтось має бути в тій царині першим.

І ще одне: робимо це не задля дешевої і нездорової сенсації, не задля яких-небудь “випадкових” чи “кон’юнктурних” цілей, а в ім’я найглибшої шани і визнання Великої Людини.

2

У 1897 році в одному із травневих (8.V) випусків (№ 136) віденського часопису “Die Zeit” з’являється стаття Франка про Міцкевича під виразною і дратівливою назвою “Ein Dichter des Verrathes” (“Поет Зради”). У 1914 році – за 2 роки до смерті – тяжкохворий, напівпаралізований, у злиденному становищі Франко видає власним коштом як “документ тісної єдності на полі культури і літератури двох народів” досить дорогу книгу, назва якої звучить так само загадково, як і несподівано: «Адам Міцкевич “Велика Утрата”, історична драма з р. 1831–1832 з додатком життєпису А. Міцкевича та вибору його поезій у перекладі на українську мову, видав др. Іван Франко, Львів 1914».

Це історичні документи, початок і кінець епізоду, події чи, може, процесу... Як же пояснити той процес, як пов’язати ці документи між собою, як відшукати нитку, що з’єднує той кінець із початком?

Для “раціоналіста” і прихильника “традиційної” методики – немає нічого простішого: статтю “Поет Зради” писав Франко повний сил, писав справжній Франко, раціоналіст, позитивіст, соціальний радикал, атеїст і т. д. Натомість псевдоміцкевичівську “Велику Утрату” з такою апологетичною передмовою – всупереч переконанням близьких – видав Франко душевнохворий, розбитий паралічем,

Франко, який розмовляв із дүхами, Франко, який уже не був при здоровому глузді. Все ясно, все зрозуміло...

Але в жодному разі не можемо погодитися з такою спрощеною теорією, із таким швидким спрощенням справи ставлення Франка до Міцкевича.

Душевний стан Франка у час хвороби не можна назвати якимсь одним словом. Це не було цілковите помутніння розуму, радше короткими періодами, коли його опановувала певна нав'язлива думка, але ніколи – цілком. Узагалі ж той формально хворобливий стан характеризувала аж вражаюча, так скажу, тверезість розуму, тільки час від часу перервана певним елементом ненормальності (*idée fixe*)⁵⁰.

Проф. Д. Дорошенко у своїх спогадах наводить дуже характерну із цієї точки зору подію з часу перебування Франка в Києві (1909 р.). Отож, під час зустрічі Франка з проф. М. Петровим у приміщенні Археологічного музею останній, не знаючи нічого про ненормальний стан Франка, розпочав із ним наукову дискусію про якийсь рукопис. “Душевнхворий” Франко з великою ерудицією, сиплячи цитатами різними мовами, вів диспут, після якого обидва вчені, як пише Д. Дорошенко (ЛНВ 1926, кн. VII–VIII. С. 289), “розійшлися дуже собою задоволені”...

Крім згадок про “духів”, які з ним “розмовляють”, і спеціально про Драгоманова (померлий перед тим професор-емігрант, приятель і до певної міри учитель Франка), який “приходить і скручує Франку руки дротом, щоб не міг писати”, – Франко нічим не виказував жодної ненормальності. Розум, пам'ять, дар слова – усе функціонувало як завжди. Хіба що тільки одне: спаралізованими пальцями не міг сам брати перо до рук...

3

Стаття “Ein Dichter des Verrathes”, опублікована у “переломний”, як пише проф. М. Возняк (“Світ”, 1926, № 11–12), у житті Франка 1897 рік, рік “розриву” Франка із українською громадою (“не люблю Русі”), стала причиною його одночасного “розриву” із польською громадою і польською пресою, в якій (“*Kurier Lwowski*” – “Кур'єр Львовскі”) працював упродовж десяти років, у період “у наймах в сусідів”.

⁵⁰ *Idée fixe* (фр.) – нав'язлива думка. – С. К.

Але всупереч переконанням польської громадської думки, яка дуже нервово і не завжди пристойно (достатньо навести назви статей: “Гідне його пера!” – “Газета Народова” № 132, “Зраджують справді фарбовані лиси” – “Дзеннік для вшисткіх” № 184, “Літературний злочинець” – “Дзеннік Польські” № 134, “Гайдамака” – “Дзеннік Польські” № 133 і т. д.) єдиним хором атакувала, ця стаття не була кроком спеціально “прорахованим” (показово, що український переклад цієї статті з’явився аж у 1926 році!).

Читаючи цю статтю сьогодні, з перспективи часу, бачимо риси недвозначної тенденційності і наївних спроб похитнути моральне значення творів Міцкевича з точки зору “примітивної” етики кінця ХІХ століття, може, найхарактерніше: це холодний, мало не “сучасний” критико-літературний формалізм (скрупульозне викриття усіх “зрад” у творах Міцкевича), а також якийсь дивний естетичний дальтонізм, котрий, применшуючи багатство генія Міцкевича до сумнівних розмірів учнівських “змісту” і “фабули”, заважають Франкові бачити і відчувати цілісність. Мимоволі народжується парадокс, що в тій холодній, позитивістсько-раціоналістичній і примітивно-“здоровій”, з цитатами Ю. Бранделя, статті є набагато більше манії переслідування, *idée fixe* і взагалі “ненормальності”, ніж це здавалося. Вступи із застереженнями щодо можливих звинувачень у тенденційності і рідкісна формалістська арифметика, котра має нарешті переконати, що “зрада у своїх найрізноманітніших проявах творить іншу тему майже усіх творів Міцкевича”, та навіть пояснення, чому так, а не інакше, роблять зовсім дивне враження. Це якесь відгородження від величі Міцкевича, якась втеча від величі його творчості, якесь зусилля обминути колосальну постать поета.

Присутній і певний елемент справжньої злостивості.

Це не був прорахований крок. Це був прояв психологічний, спричинений однією подією і загальною ситуацією, бо дивний опір поезії Міцкевича Франко проявляв віддавна, ще на шкільній лаві (йдеться про відоме “не погоджуюсь” у поєднанні з певною тезою із Міцкевича). Цією подією стало звинувачення Франка краківською “Новою Реформою” (у № 226 від 1895 року в статті Тад. Романовича) у... “валленродизмі” (алюзія щодо перебування Франка в складі “Кур’єра Львовського”) і дуже характерна полеміка, зчинена з цього приводу. Та полеміка, що тривала довший час, є дуже повчальною і подекуди актуальною й дотепер...

І ось, читаючи передмову і солідну працю про Міцкевича, видану через 17 років у томі “Великої Утрати”, жодного слова про “зраду”, про “моральну трутизну” і жодного відтінку злостивості чи іронії вже не бачимо.

Залишимо осторонь саму таємницю “Великої Утрати”, автором якої, згідно з непорушним переконанням Франка, і то на підставі різних доказів, мав бути Міцкевич. Між тими доказами є один, котрий пояснює несподівано просто і раціонально духовний стан Франка: “...восени 1908 р. я, на звичайний людський погляд – шляхом надприродним, а в теперішньому стані – шляхом цілком природним, отримав відомість, що у рукописі, який я маю, знаходиться твір Міцкевича, не автограф, а копія, зроблена в Парижі знайомою дружини Міцкевича – Яніною Вітвіцькою...”

Це все, що є “ненормального” в тій книзі. Сама ж “Велика Утрата” є твором надто нерівним з точки зору художньої вартості, місцями надто схематичним, що впадає в агітаційну яскраво антиросійську вульгаризацію, місцями набуває великої поетичної сили (наприклад, сцена 6 “Сільський дім”), справді міцкевичівської. Лексика наближена до лексики “Дзядів”. Є сцена з Вернигорою, який розмовляє українською мовою. Спеціальних українських чи україно-фільських акцентів немає, навіть слово “православний” часто замінюється словом “благочестивий” у сенсі дуже зверхньому. Є також сцена дуже антиватиканська. У кожному разі твір вартий ретельнішої, ніж дотепер, уваги з боку фахівців-дослідників.

Передмова, як і критико-біографічний нарис про Міцкевича, а також передмова до перекладів (“Петербург”, “Редут Ордона”, “Смерть полковника”, “Чати” та ін.), не мають в собі жодних ознак якоїсь ненормальності чи хворобливості. Праця про Міцкевича, безперечно належить до однієї із найкращих такого типу (критико-біографічних). Передмови сповнені щирого і глибокого пієтизму до Міцкевича. Передмова до “Великої Утрати” сповнена живою радістю людини і вченого, котрому пощастило знайти невідомий дотепер твір великого поета. “Подаю тут своїм землякам і братам-полякам книгу, котрої ніхто напевно не чекав... Подаю польський твір в українському вбранні, як документ тісного зв’язку на полі культури і літератури обох народів, який уможливорює появу саме такої книги...”

У думках поляків про народ український і українське письменство аж надто часто чуємо, що українці можуть тільки сіяти ненависть і ворожість проти них. Може, ця книга покаже їм, що українці можуть також сіяти і дещо інше”.

На початку праці про Міцкевича читаємо, що він є “одним із найгеніальніших людей, котрих дало людство ... піднімався він на такі вершини поетичного натхнення, як мало хто інший із поетів ... як людина був високоморальним... Глибока релігійність ... в щасливіших умовах дала б можливість створити ще більше безсмертних творів”.

5

Повторимо, що душевний стан Франка під час хвороби не був таким легким для пояснення. Цей стан був надто своєрідним і навіть у своїх патологічних проявах – як, наприклад, у ставленні до Драгоманова – мав виразний сенс. Саме на цей “драгомановський комплекс” як на найбільш виразний уже зверталася увага в українській пресі (“В пазурях раціоналізму” Євгена Маланюка, “Студентський вісник”, 1927 р., № 5–6. У подальших міркуваннях спираємося на висновки автора цієї статті). Духовна сутність Франка надто довго була під постійним пресингом войовничо-раціоналістичного світогляду Драгоманова, якого можна подекуди назвати “злим генієм” Франка-поета. Дуже показово, що вже перші прояви “хворобливого стану” Франка набули характеру “бунту проти Драгоманова”. Доказом цього бунту є передмова до видання листів Драгоманова (1906 р.), а психічним символом бунту було пізніше з’явлення Франкові “духа Драгоманова” і “скручення рук дротом”.

“Хворобливий стан” Франка виявився перш за все у відмові його інтелекту від страхітливого тягаря світогляду та ідеології Драгоманова, що його “хворий” Франко надто тверезо пояснив як “gente Ruthenus, natione Russus”⁵¹. Це раціоналістсько-матеріалістична й атеїстична “драгомановщина”, яка лежала страхітливим тягарем на душі Франка, “багато важкої муки причинила” (Передмова до “Листів”) йому, зменшуючи світ, життя і мистецтво до мертвих розмірів дозволеного догмами канонізованої “науковості” і її апостолів на зразок Бюхнера і Дарвіна.

⁵¹ *Gente Ruthenus, natione Russus* (лат.) – родом русин, національністю росіянин.– С. К.

Чи ж у путах тої “науковості” він міг пізнати Міцкевича і зрозуміти не тільки “єдину зброю невільника”, але й небосяжний екстаз “Дзядів”? Це – на нашу думку – генеза поверхової, наївно-тенденційної і в своїй обмеженості злостивої статті “Ein Dichter des Verrathes”.

І тоді, коли настало те психічне потрясіння – душевна хвороба – і послабилися пута “владного розуму без засад віри” (“розум владний без віри основ” – вислів із вірша Франка), звільнився уярмлений раціоналізмом дух, звільнилася емоційна підсвідомість Франка, виявляючись у формі, притаманній його тодішньому станові здоров’я (вказана стаття Маланюка, с. 6).

Тоді перед Франком постав увесь Міцкевич, дух його творів, і Франко, може, відчуваючи підсвідомо свою статтю від 1897 року як “гріх” щодо Міцкевича, взявся за справу його “реабілітації” ... аж до реабілітації “валленродизму” включно (у праці про А. Міцкевича Франко з великим переконанням стверджує, що “Росія в Польщі може народжувати тільки валленродів” і що взагалі “абсолютистська держава є кузнею зради” – с. 27).

Результатом тої “реабілітації” – згідно з нашою гіпотезою – залишається увесь зміст книги “Велика Утрата” (і, може, найменше сама драма “Велика Утрата”), книги, до якої варто придивитися ближче і яка категорично не заслуговує на легковажне і подекуди зухвале ставлення до неї з боку громади.

1938.– № 32 (271).– S. 345–346.

Józef Łobodowski
(Юзеф Лободовський)

Twórczość Łesi Ukrainki
(w dwudziestopięciolecie śmierci – 1913–1938)

Творчість Лесі Українки
(у двадцятип’ятиліття смерті – 1913–1938)

Тип поетеси, найбільш поширений у європейській літературі ХІХ ст., можна взагалі вмістити в межі певного шаблону. Найчастіше це буде поезія громадська, гуманітарна, насичена сентименталізмами, поезія поривів чуйних жіночих сердець, безустанно зранюваних смутною реальністю.

Луїза Акерман, Ада Негрі, Марія Конопніцька – це принаймні найвидатніші представниці такого типу творчості, яка панувала в жіночій поезії на схилі дев'ятнадцятого століття. На цьому тлі яскравою постаттю вирізняється велика українська поетеса й авторка ліричних драм Лариса Косачівна, яка підписувалась псевдонімом Леся Українка.

Народилася 1871 року у Звягелі на Волині, з дитинства мала тяжку недугу (сухоти кісток), отримала дуже ґрунтовне виховання, яким завдячувала культурній атмосфері, що панувала в домі батьків, а також впливу близьких і далеких родичів. Родинні традиції мали великий вплив на молоду письменницю і визначили з багатьох точок зору напрям її творчості. Сестра батька Олена Косач брала участь у тогочасному українофільському русі, пробувала свої сили на літературній ниві, була внаслідок своєї діяльності заслана на північ. Так само свідомою українкою і гарячою патріоткою була мати Лесі, з дому Драгоманових. Але вирішальну роль у її житті й формуванні як мистецького, так і особистого світогляду відіграв старший брат матері Михайло Драгоманов. Політичний емігрант, якого могутній царський уряд ганяв по всій Європі, незламний борець за вільну Україну, публіцист, діяч і ерудит, вимальовувався в уяві поетки як постать майже титанічна. Сім років, аж до моменту смерті Драгоманова, тривала між ними приятельська кореспонденція, яка визначила з багатьох точок зору обличчя Лесі Українки як людини і письменниці.

* * *

Творчість Лесі Українки, настільки лірична, наскільки і драматична, займає в історії української літератури місце зовсім особливе. Її оригінальним відкриттям стала передовсім екзотика тем, яка рішуче відрізає її від більшості попередників і сучасників. Характерною рисою української літератури ХІХ ст. був її провінціалізм, утилітарна народність або навіть етнографізм не раз найгіршого гатунку. Та локальність, яка існувала ще за доби Шевченка, тепер перестала відповідати зростаючим вимогам української інтелігенції і вражала неймовірним анахронізмом на фоні загального розширення горизонтів мислення суспільства. Постала необхідність відкрити двері до Європи й очистити надто затхлу атмосферу, пустити свіжого повітря, нових тем, загальнолюдських проблем і завдань. Шевченко

пробудив національну свідомість і створив власне українську літературу, тепер постало перед нею велике завдання: вийти на європейські шляхи розвитку.

Першими нав'язали контакти з Європою Куліш і Франко, даючи вітчизняній літературі немало перекладів, а також багато наслідувань, необхідних у той період для впадаючого в провінціалізм українського письменства. Лесю Українку вже саме виховання в культурній атмосфері родинного дому підготувало до ближчих контактів зі всевітньою літературою. Знаємо, що вже кільканадцятилітньою дівчинкою допомагала своїй матері Ользі Косач перекладати Гомера з французького тексту, а кілька років пізніше чудово, хоч не дуже точно, перекладає на українську мову поезію Гейне. Так екзотизм тематики (неодноразово на це їй вказано) був простим наслідком подальшого розвитку української літератури, яка, маючи у своєму розпорядженні іншого читача зі зміненими вимогами, здобувала нові позиції і швидким темпом розширювала межі зацікавлень і можливостей.

У своїй поетичній мандрівці через усі краї та епохи Леся Українка торкається широкої шкали тем і проблем. Порушує вічну тему Юди Іскаріота, стилізуючи його досить раціоналістично, зачіпає одвічні питання кохання в таких поемах і драматичних творах, як “Айша та Мохаммед”, “Йоганна, жінка Хусова”, “Руфін і Прісцилла” й інших, апофеозує тихе геройство присвяти себе щоденній службі великій ідеї в “Адвокаті Мартіані”, представляє драматичні конфлікти особистості з громадою в “Кассандрі”. Улюбленою формою поетки, яку завжди обирала для реалізації своїх поетичних візій, була форма драми, або, точніше, драматичної поеми. Варто підкреслити, що рідко коли ці драми мали сценічні вартості, не для того у переважній частині писалися, щоб дивитися їх під світлом рампи. Виникає це значною мірою з того, що драматична колізія відбувається в Лесі Українки між ідеями, котрі виражають сценічні персонажі, будучи єдиними функціями тих ідей, а поза тим не живуть самотійним драматичним життям. Найчастіше поетка цілком занедбує драматичну будову, зосереджуючи усю свою увагу тільки на психологічних конфліктах.

Зрозуміло, що ті теми і проблеми, в яких поетка ставала на загальноєвропейський ґрунт, не вичерпують її багатой і різноманітної творчості. “Україніка” займає в ній почесне місце, не стільки, може, кількісно, як якісно. Звернення до української тематики можна пояснити, з одного боку, закидами, які поетку супроводжували, з другого

боку – тою обставиною, що поетка часто перебувала далеко від батьківщини і ностальгія була її щоденним гостем. Найпрекрасніші її “українські” твори з’явилися на чужині. “Лісову пісню” написано на Кавказі, “Бояриню” – у Єгипті. Появу першої пояснює сама Леся в листі до матері так: “Мені здається, що я просто згадала наші ліси і затужила за ними”.

Зрештою, сам мотив ностальгії за рідним краєм зустрічаємо часто у творчості Лесі. В одному із найперших своїх віршів дев’ятилітня поетка з думкою про тітку, заслану царським урядом за україно-фільську діяльність, висловлюється в такому стилі:

Została mi tylko nadzieja jedyna:
Raz jeszcze Ukrainą miłą zobaczyć.

Так само і в зрілій творчості Леся часто виявляла тугу за рідним краєм. “А jednak wciąż do siebie leci myśl, nieszczęśny mój, prześladowany kraju”, – пише в одній із поезій 1895 року. А в “Іфігенії в Тавриді”, написаній через три роки по тому, знову відлунюють ті ж інтенції:

A w sercu tylko ty,
Jedyny mój, kochany, bliski kraju!

Так ностальгія стала чи не головним джерелом, із якого народилися твори української національної тематики. Їх національна зрілість (омінаючи художню, яка сягає кульмінації в “Лісовій пісні”) полягає найперше у тому, що поряд із творами Франка становлять найвищі досягнення, в яких маніфестувалася національна свідомість епохи.

Далека від будь-якого парнасизму і снобізму, такого популярного в добу модерністської поезії, творчість Лесі Українки тісно пов’язана із визвольницьким українським рухом. Відбудова повної державної самостійності – це була найдальша і водночас найістотніша мета. Але ненормальні умови, в яких мусив розвиватися увесь рух, скривили йому хребет, русифікаційна політика царату, який мав у своєму розпорядженні такі потужні засоби боротьби, як економічна й соціальна експлуатація, деморалізувала середовище української інтелігенції, штовхаючи її на асиміляційні позиції, недолуго обґрунтовані фразами про необхідність компромісу. Звідси і походить слов’яно-

фільство і “народництво” певної частини інтелігенції. Однак коли колонізація і русифікація посилилися, коли лояльність стала синонімом зради самих засад існування нації, потрібно було змінити орієнтацію.

Тоді надії українських патріотів почали все частіше базуватися довкола чинників, що революціонізували тодішню російську дійсність, бачачи в сподіваній суспільній катастрофі гарантії швидкого здобуття державної незалежності. Ці тенденції знайшли яскраве втілення у творчості Лесі Українки, яка була, безперечно, передовим представником найбільш потужного, національно свідомого, активного крила української інтелігенції.

Гнів поетки щодо проявів малодушності, продажності чи національної зради мусив шукати прихованих форм вираження, що найлегше було досягнути за допомогою перенесення в аналогічні історичні епохи. Звідси також історичні твори поетки завжди мають якесь актуальне звучання, під маскою давно не існуючих людей і минулих подій стоять живі, наболілі проблеми сучасної української реальності.

Мотив, який найчастіше виступає, – це мотив національної зради або бездіяльності перед загрозою небезпеки. Цей мотив часто поєднується з попередньо вже згадуваним мотивом ностальгії на чужині. Коли у невеликій драматичній поемі “Бояриня” на тлі добре змальованого життя в Москві ХVІІ ст. виступає мотив національної пасивності, читач добре відчуває, що, пишучи про українську “руїну”, поетка думала про найболючіші та найдратівливіші сторони сучасної дійсності.

* * *

Місце і значення Лесі Українки в українській літературі полягає з, одного боку, в тому, що, запроваджуючи в поезії і драмах європейську широту горизонтів, перша досягла загальнолюдської проблематики, насамперед у постановці та художньому вирішенні психологічних проблем. Любов, самопожертва, обов’язок, зрада самого себе, вірність вітчизні – знайшли в її творчості справді високохудожню інтерпретацію, позбавлену провінційного примітивізму.

Громадянські мотиви, які виступали переважно у перший період її творчості, завжди майже органічно зростаються з ліричними переживаннями; так, як і момент ліричний, поетичний становить тут

нерозривну єдність із утилітарним моментом. Тому поезія Лесі Українки є маніфестацією мистецтва з одного боку естетично автономного, з другого боку не відстороненого від суспільної проблематики, яке уміло і гармонійно поєднувало ці якості в єдину досконалу цілісність.

Відхід у бік казкової фантастики, поетичного міфу, історизму, який спостерігається в останній період її життя, був, безперечно, наслідком певних розчарувань, поєднаних із досвідом першої російської революції. І в цьому так, як завжди і всюди, Леся Українка залишалася у згоді зі змінами, які наставали серед найбільш вартісної частини передової верстви її народу.

Українська поезія

Taras Szewczenko (Тарас Шевченко)

1932–1933.– № 3.– S. 33–35.

Zaspiw

Переклад – Władysław Syrokomla (Владислав Сирокомля)

Dumki moje, źle mnie z wami,
źle mnie z moim szałem,
po co ja was literami
na karcie spisałem?
Lepiejby was gdzieś pola
zgniotła wiatru siła;
lepiejby was licha dola
w kolebce zdusiła...

...Może odgłos wasz zawieje
do duszy dziewczęcej,
czarne oczka łzami zleje,
nic już niechcę więcej,
jedna łezka pod rzęsami,
już panem zostałem...
Dumki moje, źle mnie z wami,
źle mnie z moim szałem...

Moje kwiatki, moje dziatki,
moje wy nadzieje,
hodowałem serce matki,
gdzież ja was podzieję?

Tam w dalekim czeka świecie
przyjęcie łaskawe,
szczerą prawdę tam znajdziecie,
a może i sławę.

Ukraino, moja matko.
Gdy ten ryj przyleci,
opiekuj się ich gromadką
jako własnych dzieci.

* * *

Думи мої, думи мої
Лихо мені з вами.
Нащо стали на папері
Сумними рядами?
Чом вас вітер не розвіяв
В степу, як пилину?
Чом вас лихо не приспало,
Як свою дитину?..
Бо вас лихо на світ на сміх породило.
Поливали сльози... Чом не затопили,
Не винесли в море, не розмили в полі?
Не питали б люде, що в мене болить,
Не питали б, за що проклинаю долю,
Чого нуджу світом. "Нічого робить", –
Не сказали б на сміх. Квіти мої, діти!
Нащо вас кохав я, нащо доглядав?
Чи заплаче серце одно на всім світі,
Як я з вами плакав? Може, і вгадав...

Може, найдеться дівоче
серце, карі очі,
Що заплачуть на ці думи,
Я більше не хочу.
Одну сльозу з очей карих

i – пан над панами.
Думи мої, думи мої,
лихо мені з вами...

Думи мої, думи мої,
квіти мої, діти.
Виростав вас, доглядав вас,
Де ж мені вас діти?
В Україну ідіть, діти,
В нашу Україну,
Попід тинном сиротами,
А я – тут загину.
Там найдете щире серце
І слово ласкаве,
Там найдете щирю правду,
А ще, може, й славу...
Привітай же, моя ненько,
Моя Україно,
Моїх діток нерозумних,
Як свою дитину...

Переклад – Sydir Twerdochlib (Сидір Твердохліб)

Dumy moje, dumy moje,
jakże źle mi z wami,
precz stoicie na tych kartkach
smutnemi rzędami?
Czemu wiatr was nie rozpruszył
w stepie hen po świecie,
lub niedola nie uspiła
jak swoje dziecię?..

Może znajdzie się dziewczęce
serce, zadręgnie w męcę,
łzami olśni ciemne oczy –
ja nie pragnę więcej.
Jedna łza – i jam na chwilę
mocarz nad mocarze!
Dumy moje, źle mi z wami,
więc się wami skarżę...

Переклад – Stanisław Grudziński (Станіслав Грудзінський)

Dumy moje, dumy moje!
Oj! Źle mi jest z wami.
Po co stać wam na papierze
Smutnymi rzędami?
Czemu wiatr was po szerokim
Stepie nie rozmiecie?
A zła dola nie zagubi,
Jak swe własne dzieci...
Bo na świat, na śmiech лихо was zrodziło
Czemuż w łez krynicy was nie utopiło
Nie uniosło w morze, nie rozwiało w polu...
Niktby mnie nie spytał o serdecznym bólu,
Niktby mnie nie spytał, czemu świat tak trudzi,
Czemu los przeklinam. “Ot, zwyczajnie nudzi”.
Nie rzekliby szydząc. Kwiatki moje, dzieci.
Za co was kochałem i pieściłem tyle?
Czyliż w czyjem oku taka łza zaświeci
Jakiemi płakałem? Może się nie mylę...
Może znajdą się dziewczęta,
serce i oczęta,
Co się łzami będą rosić...
Ze mnie tego dosyć! –

Dumy moje, dumy moje,
całe życie mroczone
was tuliłem, wychowałem
coż ja z wami pocznę?..

Przyjmij, matko Ukraino,
te sieroce roje
moich dzieci nierozumnych
jako dzieci swoje.

1933.– № 10.– S. 5.

Subotów (Mogila Bohdana)

Переклад – Jerzy RogoŃowski (Єжи Погоновський)

Stoi we wsi Subotowie
Na górze wysokiej
Hen sarkofag Ukrainy
Szeroki, głęboki.

Tam to Bohdan śnił w swej cerkwi
Modlitewnym szlakiem
O podziale wspólnej doli
Moskala z kozakiem.

Pokój duszy Twej, Bohdanie!
Lecz nie tak się stało;
Gdyż Moskalom złupić wszystko
Jeszcze było mało.

I mogiły rozrywają,
By szukać pieniędzy,
I twe lochy rozkopują
A twój naród w nędzy.

Tak, Bohdanie, dziś się dzieje;
Przez twych żądz tęsknotę
Zatraciłeś, nieszczęśliwy,
Macierz nam – sierotę.

Taka też podzięka tobie!
Cerkiew – domowinę
Zestawiono w jej ruinach,
A na Ukrainę,

Na tęsamą, która z Tobą
Boje wiodła szczytne,
Dziś zwaliły się szarańczy
Roje nienasytne.

Na toś oddał im, Zenobi,
Ten twój naród hardy,
By dziś nad nim Katarzyny
Miały moc bastardy!

Mówią, widzisz, że "to wszystko
było wszakże nasze,
myśmy jeno najmowali
na tatarską paszę

i na polską". Może iście!
Niechaj i tak będzie!
Tak się dzisiaj z naszej Matki

Ludzie śmieją wszędzie!
Lecz nie śmiejcie się, o ludzie!
Cerkiew – domowina
W proch upadnie, ale z pod niej
Wskrześnie Ukraina,
I rozwieje ćmę niewoli,
Prawdy świt zaświeci,
I pomodłą się na woli
Niewolnicze dzieci!..

* * *

Стоїть в селі Суботові
На горі високій
Домовина України,
Широка, глибока.
Ото церков Богданова.
Там-то він молився,
Щоб москаль добром і лихом
З козаком ділився.
Мир душі твоїй, Богдане!
Не так воно стало;
Москалики, що заздріли,
То все очухрали.
Могили вже розривають
Та грошей шукають,
Льохи твої розкопують
Та тебе ж і лають,
Що й за труди не находять!
Отак-то, Богдане!
Занапастив еси вбогу
Сироту Україну!
За те ж тобі така й дяка.
Церков-домовину
Нема кому полагодить!
На тій Україні,
На тій самій, що з тобою
Ляха задавила!
Байстриюки Єкатерини

Сараною сіли.

Отаке-то, Зиновію,
Олексіїв друже!
Ти все оддав приятелям,
А їм і байдуже.
Кажуть, бачиш, що все то те
Таки й було наше,
Що вони тільки наймали
Татарам на пашу
Та полякам... Може, й справді!
Нехай і так буде!
Так сміються ж з України
Сторонні люде!
Не смійтеся, чужі люде!
Церков-домовина
Розвалиться... і з-під неї
Встане Україна.
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!..
1845

1933.— № 17.— S. 6.

Modlitwa

Переклад – Roman Hamczykiewicz (Роман Гамчикевич)

Cesarzom, co światem i ludźmi handlują,
Im ześlij o Panie brzęczące talary,
Dukatów im użycz bez liku i miary,
Do tego im dodaj kajdany też kute.
Zaś tym, co w pocie i znoju pracują.
I żywot swój wloką wśród krwawej mitręgi,
Przez możnych tej ziemi nękani, grabieni,
Im użycz, o Panie, swej Boskiej potęgi.
Dla siebie wkońcu, dla siebie samego,
Miłości ja pragnę, by raj mi stworzyła
Tutaj na ziemi; pozatem zresztą nie łaknę niczego.

Молитва

Царям, всесвітнім шинкарям,
І дукачі, і таляри,
І пута кутії пошли.

Робочим головам, рукам
На сій окраденій землі
Свою Ти силу ниспошли.

Мені ж, мій Боже, на землі
Подай любов, сердечний рай!
І більш нічого не давай!
1860

1934.– № 10 (45).– S. 21

Testament

Переклад – Zofja Wojnarowska (Зоф'я Войнаровська)

A jak umrę, pochowajcie
Wy mnie do mogiły
Pośród stepu szerokiego
W Ukrainie miłej
 By szerokie, wolne pola
 I Dniepru zakręty
 Widać było – słyhać było
 Szumiące odmęty.
Jak poniosą z Ukrainy
W sine oceany
Wrażą krew – porzucę wtedy
I góry, i łany.
 Wszystko rzucę i lot zwrócę
 Do samego Boga –
 By się modlić. Nim tak będzie,
 Nie znam wcale Boga!
Pochowajcie mnie – powstańcie,
Porwicie kajdany,
Złą krwią wrogów świat pokropcie,

Wolnością światlany.
I w rodzinie wolnej, nowej,
Co wielka powstanie,
Rzućcie mi w przyjaznem słowie
Ciche wspomnianie.

Заповіт

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Україні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.
Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу... отойді я
І лани, і гори –
Все покину і полину
До Самого Бога
Молитися... а до того
Я не знаю Бога.
Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.
І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.
25 декабря 1845 в Переяславі

1934.– № 10 (45).– S. 30.

То обојетне ми...

Переклад – Р. Зайцев (П. Зайцев)

To obojętne mi, czy będę
Życ w Ukrainie, czy też nie
I czy kto wspomni, czy zapomni
W obczyzny zaspach śnieżnych mnie, –
To dla mnie równie obojętne...

W niewoli wzrosłem, więc obcemi
Tu łzami nieżegnany czczemi
W niewoli umrę, płaczą sam...
Odchodząc wszystko wezmę tam –
Niech po mnie nawet ślad zaginie
Na naszej sławnej Ukrainie,
Na ziemi naszej, nie dla nas.

Też obojętne, czy choć raz
Synowi ojciec powie: “Synu!
On życie dał za Ukrainę, –
Za duszę jego pacierz znów!”
I to mi obojętne znów,
Czy pacierz zmówi syn, czy nie,
Ale nie obojętne, – nie! –
Gdy Ukrainę ludzie wrodzy
Podstępnie uspią i w pożodze
Obudzą, okradzioną w śnie, –
O, to nie obojętne, nie!...

В казематі

III

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні.
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині –
Однаковісінько мені.
В неволі виріс меж чужими,
І, не оплаканий своїми,
В неволі, плачучи, умру,
І все з собою заберу,
Малого сліду не покину

На нашій славній Україні,
На нашій – не своїй землі.
І не пом’яне батько з сином,
Не скаже синові: “Молись.
Молися, сину: за Вкраїну
Його замучили колись”.
Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні...
Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені.
1847

1934.– № 34 (69).– С. 7–8.

Na wieczną pamięć Kotlarewskiemu

Переклад – Jerzy RogoŃowski (Єжи Погоновський)

Iwan Kotlarewski (1769–1838) uważa się za ojca nowej literatury ukraińskiej, gdyż on ostatecznie wprowadził do literatury żywy język ukraiński (ludowy), porywając z tradycyjnym językiem piśmiennictwa ukraińskiego – cerkiewną słowiańszczyzną. Pozostawił po sobie oprócz utworów scenicznych (“Natałka-Połtawka”, “Moskal-Czariwnyk”) przede wszystkim słynną ukraińską trawestację “Eneidy” Wergiljuszowskiej, która, właściwie, uważana jest przez większość historyków literatury ukraińskiej za pierwsze dzieło nowoczesnej literatury ukraińskiej.

Z tego względu wiersz niniejszy jest wyrazem hołdu Szewczenka dla “ojca literatury nowoczesnej”.

Słońce grzeje i wiatr wieje
Z pola na dolinę,
Gnie nad wodą z wierzwą młodą
Czerwoną kalinę;
Li jedyne drży samotnie
Gniazdko na tem drzewie.
A gdzie słowik sam uleciał?
Ach, nie pytaj: nie wie!
Wszak niedolę znasz, niestety,
I jej srogie dzieło,
A gdy dobro wspomnisz, więdziesz

Z płaczu, że minęło...
Spojrzę oto, aby wspomnieć:
Bywało, gdy zmierzcha,
Słysząc szczebiot na kalinie, –
Ale nikt nie pierzcha
Przed tym śpiewem – ni bogaty
Omija kalinę,
Co go pieści dola – matka
Jako swą dziecinę,
Ni sierota, co od rana
Znosi trud surowy –
Ta zatrzyma się i słucha,
Jak rodziców mowy.
Serce czulej w piersi bije
I krwi nic nie studzi,
I świat Boży – jak w Wielkanoc
Pośród drogich ludzi!
Czy dziewczyna, co codziennie
Wygląda kochanka
I sierotą schnie i więdnie
Bez miłego Janka –
Pójdzie się na szlak popatrzeć,
Rzęsy zraszać łzami,
Ale łzy te jej osusza
Słowik słów czarami;
Więc uśmiecha się i słucha,
Jak z lubym wśród gaju –
Słucha, na świat cały głucha,
Tego śpiewu z raję,
Co drobno i równo się niesie do Boga,
Zanim zbójca hulać pójdzie w krwawy szlak
Z nożem za cholewą; ach, ta jego droga
Nie da się odmienić, już zostanie tak.
Zapieklej złoczyńcy nie zmieni nic duszy,
Nadaremnie dzwoniłby mu słodki głos,
On sam zło poczuje, lecz wpośród katuszy
Przy złych kruków krzyku ukaran przez los.
Zaśnie dolina, na kalinie

Upojeń piewcę ujmie sen.
Li wiatr powieje po dolinie,
Nad lasem łuna wszędzie hen;
Zaigra łuna Boża mowa,
Będą musieli ludzie wstać:
I pójdą krowy na dąbrowy,
Dziewczęta wodę pójdą brać,
Wyglądnie słońce. Raj – i tyle!
Śmieją się wierzby – święto wskroś!
Zbrodzień zapłacze w owe chwile.
Tak było wpierw; dziś – patrzę na Ruś:
Słońce grzeje, wichur wieje
Z pola na dolinę,
Gnie nad wodą z wierzbą młodą
Czerwoną kalinę;
Li jedyne drzy samotnie
Gniazdko na tem drzewie.
A gdzie słowik sam uleciał?
Ach, nie pytaj: nie wie!
Niedawno, niedawno u nas w Ukrainie
Stary Kotlarewskyj nam szczebiotał tak;
Dziś on zamilkł, nieborak, lecz święty dech płynie
Nad krajem, w którym życia rozbudził on znak.
Przy nim orszak Eneasza
Żył, jak ludzie swoi,
Dzisiaj w smutku świat pograża,
Jak ruiny Troi.
Wszędy rozpacz, – jeno słowa
Zajaśniały słońcem
I na wieki już się piewca
Z jej nie spotka końcem.
Bo nam, ojczy, ciebie trzeba,
Żyj więc ludziom swoim,
Póki słońce świeci z nieba,
Panuj dzieciom twoim!
Wyniosły ty duchu! O przyjmij mą mowę
Choć skromną, lecz szczerą, więc weź ją, jak zew!
Nie porzuć sieroty, jak biedną dąbrowę,

I nakłoń się ku mnie na jedno choć słowo,
I o Ukrainie zaśpiewaj mi śpiew!
Niechaj się uśmiechnie dusza na obczyźnie,
Choć raz się uśmiechnie, gdy ujrzy, jak ty,
Swem słowem jedynem w kozackiej ojczyźnie
W sierocyś dom chwały promienne wniósł łzy.
O przyleć, mój orle! O wesprzyj bez zwłoki
Sierotę w obczyźnie, wyklętą przez świat!
Lecz jak go przepłynę, gdy patrzę – zza krat?..
Wspominam Eneja i obraz rodziny,
Gdy wspomnę, to płaczem wybucham dzieciny,
A fale na drugi brzeg idą i rwą.
A może ja ciemny i może nie baczę,
I może ma dola na brzegu tym płacze,
A ludzie się śmieją – poniżyć mię chcą.
O, niechby się śmieli – lecz tam tak gra morze,
Tam miesiąc – i słońca jaśnieje tam krąg,
I z wichrem mogiła spogląda na zorze,
Nie byłbym tam samym wśród stepów i łąk.
Wyniosły ty duchu! O przyjmij mą mowę
Choć skromną, lecz szczerą, więc weź ją, jak zew!
Nie porzuć sieroty, jak biedną dąbrowę,
I nakłoń się ku mnie na jedno choć słowo,
I o Ukrainie zaśpiewaj mi śpiew!

На вічну пам'ять Котляревському

Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину,
Над водою гне з вербою
Червону калину;
На калині одиноке
Гніздечко гойдає, –
А де ж дівся соловейко?
Не питай, не знає.
Згадай лихо, та й байдуже...
Минулось... пропало...
Згадай добре – серце в'яне:
Чому не осталось?

Отож гляну та згадаю:
Було, як смеркає,
Защербече на калині –
Ніхто не минає.
Чи багатий, кого доля,
Як мати дитину,
Убирає, доглядає, –
Не мине калину.
Чи сирота, що до світа
Встає працювати,
Опиниться, послухає;
Мов батько та мати
Розпитують, розмовляють, –
Серце б'ється, любо...
І світ Божий як Великдень,
І люди як люди.
Чи дівчина, що милого
Щодень виглядає,
В'яне, сохне сиротою,
Де дітись, не знає;
Піде на шлях подивитись,
Поплакати в лози, –
Защербече соловейко –
Сохнуть дрібні сльози.
Послухає, усміхнеться,
Піде темним гаєм...
Ніби з милим розмовляла...
А він, знай, співає,
Та дрібно, та рівно, як Бога благає,
Поки вийде злодій на шлях погулять
З ножем у халяві, – піде руна гаєм,
Піде та замовкне – нащо щebetать?
Запеклюю душу злодія не спинить,
Тільки стратить голос, добру не навчить.
Нехай же лютує, поки сам загине,
Поки безголов'я ворон прокричить.
Засне долина. На калині
І соловейко задріма.
Повіє вітер по долині, –

Пішла дібровою руна,
Руна гуляє, Божа мова.
Встануть сердеги працювать,
Корови підуть по діброві,
Дівчата вийдуть воду брать,
І сонце гляне – рай, та й годі!
Верба сміється, свято скрізь!
Заплаче злодій, лютий злодій.
Було так перш – тепер дивись:
Сонце гріє, вітер віє
З поля на долину;
Над водою гне з вербою
Червону калину.
На калині одиноке
Гніздечко гойдає.
А де ж дівся соловейко?
Не питай, не знає.

Недавно, недавно у нас в Україні
Старий Котляревський отак щебетав;
Замовк неборака, сиротами кинув
І гори, і море, де перше витав,
Де ватагу пройдисвіта
Водив за собою, –
Все осталося, все сумує,
Як руїни Трої.
Все сумує, – тільки слава
Сонцем засіяла.
Не вмре кобзар, бо навіки
Його привітала.
Будеш, батьку, панувати,
Поки живуть люди,
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть!
Праведная душе! Прийми мою мову
Не мудру, та щиру. Прийми, привітай.
Не кинь сиротою, як кинув діброви,
Прилини до мене хоть на одно слово
Та про Україну мені заспівай.

Нехай усміхнеться серце на чужині,
Хоть раз усміхнеться, дивлячись, як ти
Всю славу козацьку за словом єдиним
Переніс в убогу хату сироти.
Прилинь, сизий орле, бо я самотний
Сирота на світі, в чужому краю.
Дивлюся на море широке, глибоке,
Поплив би на той бік – човна не дають.
Згадаю Енея, згадаю родину.
Згадаю, заплачу, як тая дитина.
А хвилі на той бік ідуть та ревуть.
А може, я й темний, нічого не бачу,
Злая доля, може, по тім боці плаче, –
Сироту усюди люде осміють.
Нехай би сміялись, та там море грає,
Там сонце, там місяць ясніше сія,
Там з вітром могила в степу розмовляє,
Там не самотний був би з нею й я.
Праведная душе! Прийми мою мову
Не мудру, та щирю. Прийми, привітай.
Не кинь сиротою, як кинув діброви,
Прилини до мене хоч на одно слово
Та про Україну мені заспівай!
1838

1935.– № 13 (100).– S. 147–148.

Jak dziwnie!

Переклад – В. Ёпки (Б. Ленкий)

Jak dziwnie!.. Dokąd mam się zwrócić?
Cóż z sobą począć?.. Nie wiem sam.
Czy może los i ludzi mam
Przeklinać, aby sobie skrócić,
Nie życie, ale to konanie
W odosobnieniu, na wygnaniu?..
Gdyby kajdany przegryźć można,
To gryzłbym... Lecz nie byle jacy,
Nie byle jacy to kowale

Kuli kajdany te ze stali
Hartownej!
Biada, biada nam,
Nam niewolnikom i ńędznikom,
W bezbrzeźnym stepie za Uralem!
Orsk, 1847

* * *

Самому чудно. А де ж дітись?
Що діяти і що почать?
Людей і долю проклинать
Не варт, ей-богу. Як же жити
На чужині на самоті?
І що робити взаперті?
Якби кайдани перегризти,
То гриз потроху б. Так не ті,
Не ті їх ковалі кували,
Не так залізо гартували,
Щоб перегризти. Горе нам!
Невольникам і сиротам,
В степу безкраім за Уралом.
1847

* * *

Переклад – В. Ёпки (Б. Ленкуй)

Nikogo,
Nikogo tutaj nie masz już!
Siedź tedy sam, póki nadzieja
Odurzy durnia i ósmieje,
Póki ci oczy skuje mróz,
A harde dumy tak rozwieje,
Jak śnieg po stepie.
Dzień radosny,
Dzień wiosny, nie zawita, nie!
Zielenią sadu nie okryje,
I nie odnowi twej nadziei,
I pieśni wolnej nie wypuści
Z więziennych, ciasnych tych czeluści

Na wolny przestwór.

A więc cóż?

Siedź i nie czekaj na nic już!

18.X.1860

* * *

Минули літа молодії,
Холодним вітром од надії
Уже повіяло. Зима!
Сиди один в холодній хаті,
Нема з ким тихо розмовляти,
Ані порадитись. Нема!
Анікогісінько нема!
Сиди ж один, поки надія
Одурить дурня, осміє...
Морозом очі окує,
А думи гордії розвіє,
Як ту сніжину по степу!
Сиди ж один собі в кутку.
Не жди весни – святої долі!
Вона не зійде вже ніколи
Садочок твій позеленить,
Твою надію оновить!
І думу вольную на волю
Не прийде випустить... Сиди
І нічогісінько не жди!..
1860

1935.– № 51–52 (138–139).– S. 526.

Słońce zachodzi

Переклад – В. Ёрки (Б. Ленкий)

Słońce zachodzi, czerwienieją góry,
Milkną na polu ptaszęce chóry;
Cieszą się ludzie, że spocząć mogą.
A ja myślami w szarą godzinę
Lecę w sad ciemny na Ukrainę,
Na Ukrainę, tak dla mnie drogą.

Ciemnieją góry, pola, jak morza,
Na błękit nieba wypływa zorza.

“O, zorzo, zorzo!” (łza z oka płynie),
“Czy ty już zeszedł na Ukrainie?
Czy oczy szare szukają ciebie
W godzinę szarą na sinem niebie?
Czy cię szukają, czy zapomnieli?”
Jak zapomnieli, bodajby spały,
O mojej doli, by nie słyszały!

N. N.

Сонце заходить, гори чорніють,
Пташечка тихне, поле німіє,
Радіють люде, що одпочинуть,
А я дивлюся... і серцем лину
В темний садочок на Україну.
Лину я, лину, думу гадаю,
І ніби серце одпочиває.
Чорніє поле, і гай, і гори,
На синє небо виходить зоря.
Ой зоре! зоре! – і сльози кануть.
Чи ти зійшла вже і на Україні?
Чи очі карі тебе шукають
На небі синім? Чи забувають?
Коли забули, бодай заснули,
Про мою доленьку щоб і не чули.
1847

1936.– № 3.– С. 25–26.

Perebendja

Переклад – *Czesław Jastrzębiec-Kozłowski*
(Чеслав Ястшембец-Козловський)

Stary, ślepy Perebendja –
każdy zna go dobrze:
z miejsca się na miejsce szwenda
i grywa na kobzie.
A kto grywa, tego znają,
ten ma mir u ludzi:

żal i nudę im rozprasza,
choć go życie nudzi.
Gdzieś pod płotem biedaczyna
dnie i noce spędza,
niema dlań na świecie domu,
natrzęsa się nędza
z niego siwej głowy starej –
a on, jako żywo,
ani dba... Zaśpiewa sobie:
"Oj, nie szum mi, niwo" ...
I wspomina starowina,
że jest sam, sierota...
Rozmarkoci się, rozżali,
siedząc w cieniu płota...

Cudak z tego Perebendji
postarzały w biedzie.
Zacznie śpiewać pro Czałoho,
na Orlicę zjedzie;
z dziewczętami na wygonie –
Hrycia i Wiośniankę,
a w zajeździe z chłopakami –
Serba i Szynkarę.
Na wypitce z żonatymi,
co zła świekę mają, –
o Topoli i Złej doli,
a następnie – W gaju.
Na kiermaszu – o Łazarzu,
albo, by widziano,
ciężko – smutno wyśpiewuje,
jak Sicz rujnowano.
Cudak z tego Perebendji
postarzały w biedzie;
zacznie śpiewać pieśń wesołą,
a na smutną zjedzie.
Wicher źdźbelka traw rozchwiewa,
po polu powiewa, –
na mogile siedzi kobziarz,

gra sobie i śpiewa.
Step dokoła błękitnieje
jak bezkresne morze;
za mogiłą znów mogiła,
a dalej – przestworze...
Siwy wąs, czuprynę starczą
wiatr spląta, rozrzuci,
to znów legnie i posłucha,
jak tam kobziarz nuci,
jak serce się śmieje, – płaczą ślepe oczy –
posłucha, powieje –

Hej, ukrył się dziad
na mogile w stepie, gdzie go nikt nie zoczy,
gdzie wichry po polu słów rozmiecie ślad,
gdzie ludzie nie słyszą – bo to Boże słowo,
to serce szczebioce Niebiosom na cześć,
to serce ze Stwórcą się bawi rozmową,
a myśl na kraj świata da chmurkom się nieść.
Myśl orłem gdzieś siwym szybuje w błękitach
aż skrzydłem szerokim uderza o strop.
Odpochnie na słońcu i słońca się pyta:
gdzie sypiasz? jak wschodzi promieni twych snop?
Posłucha, co morze, falami grzmi swemi,
zapyta, precz góra milcząca jest tak –
i znowu na niebo, bo źle jest na ziemi,
bo na niej, rozległej, kącika już brak
dla tego, kto wszystko rozumie i czuje:
co morze powiada, gdzie słońce nocuje, –
człek taki na ziemi – bezdonny to ptak!
Świat zna go, bo ziemia go dźwiga na sobie;
on jeden jak słońce wysoki śród nich.
Lecz gdyby słyszeli, że śpiewa na grobie,
że z morzem rozmawia, gdy gwar dzienny ścichł, –
z Bożego – by słowa ludziska się śmiali,
szaleńcem nazwali, od siebie wygnali:
niech błądzi nad morzem, do gór idzie swych!

Dobrze robisz, mój kobziarzu,

dobrze, ojcze miły,
że w żałobie śpiewać sobie
chodzisz na mogiły.
Chodź tak, dokąd twoje serce
nie ustało w trudzie,
i wyśpiewaj w samotności,
gdy nie słyszą ludzie.
By cię zaś nie unikali –
schlebiaj im co żywo:
"W skok, nędzarze, gdy pan każe,"
boć pan ma grosiwo!

Cudak z tego Perebendji
postarzały w biedzie:
zacznie śpiewać, zacznie śmiać się,
a na smutek zjedzie.

Перебендя

Перебендя, старий, сліпий, –
Хто його не знає?
Він усюди вештається
Та на кобзі грає.
А хто грає, того знають
І дякують люде:
Він їм тугу розганяє,
Хоть сам світом нудить.
Попідтинню сіромаха
І днює й ночує;
Нема йому в світі хати;
Недоля жартує
Над старою головою,
А йому байдуже;
Сяде собі, заспіває:
"Ой не шуми, луже!"
Заспіває та й згадає,
Що він сиротина,
Пожуриться, посумує,
Сидячи під тинном.

Отакий-то Перебендя,

Старий та химерний!
Заспіває про Чалого –
На Горлицю зверне;
З дівчатами на вигоні –
Гриця та веснянку,
А у шинку з парубками –
Сербина, Шинкарку;
З жонатими на бенкеті
(Де свекруха злая) –
Про тополю, лиху долю,
А потім – У гаю;
На базарі – про Лазаря
Або, щоб те знали,
Тяжко-важко заспіває,
Як Січ руйнували.
Отакий-то Перебендя,
Старий та химерний!
Заспіває, засміється,
А на сльози зверне.

Вітер віє-повіває,
По полю гуляє.
На могилі кобзар сидить
Та на кобзі грає.
Кругом його степ, як море
Широке, синіє;
За могилою могила,
А там – тільки мріє.
Сивий ус, стару чуприну
Вітер розвіває;
То приляже та послуха,
Як кобзар співає,
Як серце сміється, сліпі очі плачуть...
Послуха, повіє...

Старий заховавсь

В степу на могилі, щоб ніхто не бачив,
Щоб вітер по полю слова розмахав,
Щоб люде не чули, бо то Боже слово,
То серце по волі з Богом розмовля,

То серце щечече Господнюю славу,
А думка край світа на хмарі гуля.
Орлом сизокрилим літає, ширяє,
Аж небо блакитне широкими б'є;
Спочине на сонці, його запитає,
Де воно ночує, як воно встає;
Послухає моря, що воно говорить,
Спита чорну гору: “Чого ти німа?”
І знову на небо, бо на землі горе,
Бо на їй, широкій, куточка нема
Тому, хто все знає, тому, хто все чує:
Що море говорить, де сонце ночує.
Його на сім світі ніхто не прийма.
Один він між ними, як сонце високе.
Його знають люде, бо носить земля;
А якби почули, що він, одинокий,
Співа на могилі, з морем розмовля, —
На Божеє слово вони б насміялись,
Дурним би назвали, од себе б прогнали.
“Нехай понад морем, — сказали б, — гуля”.

Добре еси, мій кобзарю,
Добре, батьку, робиш,
Що співати, розмовляти
На могилу ходиш!
Ходи собі, мій голубе,
Поки не заснуло
Твоє серце, та виспівуй,
Щоб люде не чули.
А щоб тебе не цурались —
Потурай їм, брате!
Скачи, враже, як пан каже:
На те він багатий.
Отакий-то Перебендя,
Старий та химерний!
Заспіває весільної,
А на журбу зверне.

1839

1936.— № 12.— S. 111.

Dola

Переклад — Konstanty Dumański (Константи Думанський)

Nie, tyś mnie nigdy ni łudziła:
Tyś druhem wiernym moim była.
Jak siostra czuła albo brat,
Za rękę wzięłaś mnie małego
I skierowałaś w inny świat –
Do szkoły djaka pijanego.
“Ucz, ucz się, serce! Przyjdzie czas” –
(Pamiętam, tak twa mowa brzmiała)
“I wreszcie będą ludzie z nas!”
Wierzyłem ci... a tyś zełgała.
Czyż tacy ludzie?.. Mniejsza z tem!
Uczciwą drogą szliśmy z tobą –
Nie mając na sumieniu swem
Nieprawdy – ani źdźbła – za sobą.

Więc chodźmy, siostro, dalej, w świat!
Mój druha szczery, kroczy dalej!
Uparcie dążmy hen, – ku chwale,
O której śnię z dziecinnych lat.

Доля

Ти не лукавила зо мною,
Ти другом, братом і сестрою
Сіромі стала. Ти взяла
Мене, маленького, за руку
І в школу хлопця одвела
До п'яного дяка в науку.
“Учися, серденько, колись
З нас будуть люде”, – ти сказала.
А я й послухав, і учивсь,
І вивчився. А ти збрехала.
Які з нас люде? Та дарма!
Ми не лукавили з тобою,
Ми просто йшли; у нас нема
Зерна неправди за собою.
Ходімо ж, доленько моя!
Мій друже вбогий, нелукавий!
Ходімо дальше, дальше слава,

A слава – заповідь моя.
1858

Nr. 12 (151)

BIULETYN POLSKO-UKRAIŃSKI

Z poezyj Tarasa Szewczenki

Dola

Nie, tyś mnie nigdy ni łudziła:
Tyś druhem wiernym moim była.
Jak siostra czuła albo brat,
Za rękę wzięłaś mnie małego
I skierowałaś w inny świat —
Do szkoły djaka pijanego.
„Ucz, ucz się, serce! Przyjdzie czas” —
(Pamiętam, tak twa mowa brzmiała)
„I wreszcie będą ludzie z nas!”
Wierzyłem ci... a tyś zelgala.
Czyż tacy ludzie?... Mniejsza z tem!
Uczciwą drogą szliśmy z tobą —
Nie mając na sumieniu swem
Nieprawdy — ani żdźbła — za sobą.

Więc chodźmy, siostró, dalej, w świat!
Mój druha szczery, kroczy dalej!
Uparcie dążmy hen, — ku chwale,
O której śnię z dzieciennych lat.

przełożył
Konstanty Dumański.

Poszczo meni żenyťysia

Poco miałbym się ożenić?
Poco mi to, mili?
Żeby ze mnie młodziutkiego
towarzysze kpili?
„Ot, ożenił się, — powiedzą, —
choć przymiera głodem;
zaprzepaścił, bezrozumny,
młodość i swobodę”.

No i słusznie. Cóż mam począć?
Poradźcie mi, ludzie!

Chyba u was być najmitą?
Ujdzie czy nie ujdzie?

Nie, nie będę cudzych wołów
pasał, wyprowadzał;
nie, nie będę w cudzej chacie
teściowej dogadzał.

Jeno będę jeździł strojnie
w sinym żupaniku
wskok przed wami kozakami
na karym koniku.

Znajdę sobie czarnobrewkę
na stepie w dolinie:
mogileńkę usypaną
na tej Ukrainie.

Na wesele towarzystwo
przybędzie ochoczo;
wezmą z sobą samopały,
armatę wytoczą.

Gdy poniosą towarzysza
do nowej świetlicy —
zapukają z samopałów,
hukną z hakownicy.

Kiedy do snu w nowej chacie
złożą atamana,
głośnie działo się rozsłocha
by matka strokana;
będzie szłochać i zawodzić
niejedną podżinę,
niosąc szwę tę na całą
naszą Ukrainę.

1849. Kos-Arał.

przełożył

Czesław Jastrzębiec-Kozłowski.

Biblioteka „Biuletynu Polsko-Ukraińskiego”

Paweł Zajcew

Poszczo meni żenyťysia
Переклад – Чеслав Ястрембец-Козловський
(Чеслав Ястшембец-Козловський)

Poco miłbym się ożenić?
Poco mi to, mili?
Żeby ze mnie młodziutkiego
towarzysze kpili?
“Ot, ożenił się, – powiedzą, –
choć przymiera głodem;
zaprzepaścił, bezrozumny
młodość i swobodę”.
No i słusznie. Coż mam począć?
Poradźcie mi, ludzie!
Chyba u was być najmitą?
Ujdzie czy nie ujdzie?

Nie, nie będę cudzych wolów
pasał, wyprowadzał;
nie, nie będę w cudzej chacie
teściowej dogadzał.
Jeno będę jeździł strojnie
w sinym żupaniku
wskok przed wami kozakami
na karym koniku.

Znajdę sobie czarnobrewkę
na stepie w dolinie:
mogileńkę usypaną
na tej Ukrainie.
Na wesele towarzystwo
przybędzie ochoczo;
wezmą z sobą samopały,
armatę wytoczą.
Gdy poniosą towarzysza
do nowej świetlicy –
zapukają z samopałów,
huknąż hakownicy.
Kiedy do snu w nowej chacie
złożą atamana,
głośnie działa się rozszłocha
by matka stroskana;
będzie szłochać i zawodzić

niejedną godzinę,
niosąc sławę tę na całą
naszą Ukrainę.
1849. Kos-Arał

Нащо мені женитися?

Нащо мені женитися?
Нащо мені братись?
Будуть з мене, молодого,
Козаки сміятись.
Оженився, вони скажуть,
Голодний і голий,
Занапастив, нерозумний,
Молодую волю.
Воно й правда. Що ж діяти?
Навчіть мене, люде,
Іти хіба до вас в найми?
Чи до ладу буде?
Ні, не буду чужі воли
Пасти, заганяти;
Не буду я в чужій хаті
Тещу поважати.
А буду я красоватись
В голубім жупані
На конику вороному
Перед козаками.
Найду собі чорнобривку
В степу при долині –
Високою могилоньку
На тій Україні.
На весілля товариство
Вийде погуляти
Та винесе самопали,
Викотить гармату.
Як понесуть товариша
В нову світлицю,
Загомонять самопали,
Гукнуть гаківниці.
Як положить отамана

В новій хаті спати,
Заголосить, як та мати,
Голосна гармата.
Гукатиме, кричатиме
Не одну годину
І рознесе тую славу
По всій Україні.
1849

1936.— № 24.— S. 251.

* * *

Переклад – Bohdan Łepki (Богдан Лепкий)

Kiedyś my w naszym małym świecie
Rośli, kochali się, jak dzieci,
A matki, widząc razem nas,
Mówiły, że, jak przyjdzie czas,
To nas pożenią... Pożeniły!
Przedwcześnie zeszły do mogiły,
A my, rozszedłszy się w dziecięcym
Wiek, nie zeszli się już więcej.

Ja, chcąc, czy nie chcąc, jako wiecie,
Błądziłem po szerokim świecie
I, aż pod wieczór moich dni
Wróciłem do ojczystej wsi.
Ojczysta moja luba wioska,
Wesoła niegdyś i beztroska,
Teraz mi się ponura zdała:
Okryta cieniem, oniemiała,
I ku starości pochylona, –
Do mnie podobna była ona.
Nic nie przybyło, nie ubyło
I wszystko tu, jak niegdyś było,
(Tak ja myślałem).

Jar i pole;
Te same stały tam topole,
I nad krynica, pośród wioski,
Wierzba schylona, – obraz troski

W niewoli ciężkiej i samotnej...
Dalej staw, grobla, wiatrak psotny
Hen spoza drzew skrzydłami kiwa;
A dąb zielony wyszedł z gaju,
Jak kozak, i po wzgórzu, skraju
Przechadzą się... Ot, jakie dziwa!...

Na wzgórzu sad. A w sadzie owym
Cienistym, w chłodzie, niby w raju
Mój ojciec – matka spoczywają.
Krzyże schyliły się dębowe,
Deszcz na nich pozalewał słowa,
Zamazał... Wszystko Saturn maże...
Niech z Bogiem spoczywają starzy,
Rodzice moi!..

– “A czy żyje
Oksana?” – zwracam się do brata
Pocichu. “Jaka?” – mówi: “A ta,
Pamiętasz, taka kędzierzawa,
Co kiedyś się bawiła z nami...”
“Coś tak posmutniał?...” – “Ja, nie smutny”. –
“Ach, ta”, – powiada, – “z Moskalami
Powlokła się. Jej los okrutny...
Po roku przyszła. I, nie sama,
Z dzieckiem wróciła już, jak mama,
Już ostrzyżona. Nieraz w nocy
Pod płótem siedzi, jak zozula
I, niby kuka, lata, hula,
To znowu krzyczy z całej mocy,
To cicho śpiewa, dziecko lula,
Albo udaje, że rozplata
Swe długie włosy, które miała
Kiedyś... Aż znów powędrowała
I nie wróciła... Oszalała...
Tak, tak... A szkoda! Taka młoda
I taka piękna i nie biedna!
Tylko jej szczęścia Pan Bóg nie dał...”
– “A może dał, lecz ukradł ktoś,
Zrabował i odurzył Boga...”

1849. Kos-Arat

* * *

Ми вкупочці колись росли,
Маленькими собі любились,
А матері на нас дивились
Та говорили, що колись
Одружимо їх. Не вгадали.
Старі зарані повмирали,
А ми малими розійшлись
Та вже й не сходились ніколи.
Мене по волі і неволі
Носило всюди. Принесло
На старість ледве і додому.
Веселеє колись село
Чомусь тепер мені, старому,
Здавалось темним і німим,
Таким, як я тепер, старим.
І бачиться, в селі убогим
(Мені так бачиться) нічого
Не виросло і не згнило,
Таке собі, як і було.
І яр, і поле, і тополі,
І над криницею верба
Нагнулася, як та журба
Далеко в самотній неволі.
Ставок, гребелька, і вітряк
З-за гаю крилами махає.
І дуб зелений, мов козак
Із гаю вийшов та й гуляє
Попід горою; по горі
Садочок темний, а в садочку
Лежать собі у холодочку,
Мов у раю, мої старі.
Хрести дубові посхилялись,
Слова дощем позамивались...
І не дощем, і не слова
Гладесенько Сатурн стирає...
Нехай з святими спочивають

Мої старії... “Чи жива
Ота Оксаночка?” – питаю
У брата тихо я. “Яка?”
“Ота маленька, кучерява,
Що з нами гралася колись.
Чого ж ти, брате, зажурилась?” –
“Я не журюсь. Помандрувала
Ота Оксаночка в поход
За москалями та й пропала,
Вернулась, правда, через год,
Та що з того. З байстрам вернулась,
Острижена. Було вночі
Сидить під тинном, мов зозуля,
Та кукає; або кричить,
Або тихесенько співає
Та ніби коси розплітає.
А потім знов кудась пішла,
Ніхто не знає, де поділась,
Занапастилась, одуріла.
А що за дівчина була,
Так-так, що краля! і не вбога,
Та талану Господь не дав...”
А може, й дав, та хтось украв
І одурив святого Бога.
1849

1936.– № 34.– S. 343.

* * *

Переклад – Bohdan Łepki (Богдан Ленкий)

Nie zazdroście bogaczowi, bogacz nie znajduje
Ni przyjaźni, ni miłości, on wszystko kupuje.
Nie zazdroście potężnemu, on miłość wymusza,
Sławnemu też, przecież on wie, że nie jago dusza
Jest przedmiotem miłowania, a trochę tej sławy,
Co ją zdobył krwią i łzami ludziom dla zabawy.
Nawet młodzi, gdy się zejną, rzekłbyś, że są w raj,u,
A przypatrz się: oni także swoje troski mają.
Nie zazdroście więc nikomu, spójrzcie wkoło siebie:

Niema raju na tym świecie, raj jest chyba w niebie.

* * *

Не завидуй багатому:
Багатий не знає
Ні приязні, ні любові –
Він все те наймає.
Не завидуй могучому,
Бо той заставляє.

Не завидуй і славному:
Славний добре знає,
Що не його люди люблять,
А ту тяжку славу,
Що він важкими сльозами
Вилив на забаву.
А молоді як зійдуться,
Так любо, та тихо,
Як у раї, – а дивишся:
Ворушиться лихо.
Не завидуй же нікому,
Дивись кругом себе:
Нема раю на всій землі,
Та нема й на небі.

1845

1938.– № 12 (251).– S. 125–126.

* * *

*Переклад – Czesław Jastrzębiec-Kozłowski
(Чеслав Ястшембець-Козловський)*

O jakże jest szczęśliwy, komu
dano mieć dom swój, a w tym domu
pocziwą matkę, siostrę miłą!
Ha, mnie się tak nie poszczęściło
i nigdy tego nie miał przecie,
a tak się jakoś żyło w świecie...

I na obczyźnie po kryjomu

jam łzy bolesne kiedyś ronił,
że nie mam, gdziebym głowę skłonił,
rodziny nie mam ani domu!

Długo płynęliśmy do chwili,
aż w Darii-śmy zakotwiczyli.
Z “watagi” przyniesiono listy
i wszyscy jęli czytać w ciszy.
Ja zasię z jednym z towarzyszy
gwarzyłem o czymś, leżąc. Chryste! –
dumałem – nigdyż nie zaświeci
mi szczęście? Dostać list od mamy!...
“A ty masz kogo?” – “Żonę, dzieci
i siostrę; domek także mamy.
Lecz listu nie ma...”
1848. Kos-Arat

* * *

Добро, у кого є господа,
А в тій господі є сестра
Чи мати добрая. Добра,
Добра такого таки зроду
У мене, правда, не було,
А так собі якось жилось.

І довелось колись мені
В чужій далекій стороні
Заплакати, що немає роду,
Нема пристанища, госпóди!

Ми довго в морі пропадали,
Прийшли в Дар’ю, на якор стали,
З Ватаги письма принесли,
І всі тихенько зачитали.
А ми з колегою лягли
Та щось такеє розмовляли.
Я думав, де б того добра,
Письмо чи матір, взять на світі?

“А в тебе єсть?” – “Жона, і діти,
І дом, і мати, і сестра!
А письма нема...”
1848

* * *

Переклад – *Czesław Jastrzębiec-Kozłowski*
(Чеслав Ястшембец-Козловський)

Wszystko mi jedno już, czy będę
na Ukrainie żył, czy nie.
Czy kto przypomni sobie mnie,
czy tu wśród śniegów jak przybędę
poniecha – to nie wzrusza mnie!
W niewoli-m rósł wśród obcych ludzi;
mój zgon w niewoli – łez nie wzbudzi
u mych rodaków; płacząc, sam,
zabiorę z sobą wszystko t a m;
i ślad nie pozostanie drobny
na Ukrainie w sławę zdobnej,
na ziemi naszej – choć nie swej.
I żaden ojciec, gwarząc z synem,
nie powie: “Synu, synu! Chciej
pomodlić się: za Ukrainę
w katowni go zaszczuto złej”.
I zgoła jest mi wszystko jedno,
czy za mnie syn się ten pomodli...
Ale mi nie jest wszystko jedno,
gdyby ojczyznę naszą biedną
napadli w śnie siepacze podli,
okradli i na śmierć przebodli...
Och, to mi nie jest wszystko jedno!
1847. Petersburg

* * *

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні.
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині –

Однаковісінько мені.
В неволі виріс меж чужими,
І, не оплаканий своїми,
В неволі, плачучи, умру,
І все з собою заберу,
Малого сліду не покину
На нашій славній Україні,
На нашій – не своїй землі.
І не пом'яне батько з сином,
Не скаже синові: "Молись.
Молися, сину: за Вкраїну
Його замучили колись".
Мені однаково, чи буде
Той син молитися, чи ні...
Та не однаково мені,
Як Україну злії люде
Присплять, лукаві, і в огні
Її, окраденую, збудять...
Ох, не однаково мені.
1847

* * *

Переклад – Czesław Jastrzębiec-Kozłowski
(Чеслав Ястшембець-Козловський)

W niewoli dnie i noce liczę
i tracę rachubę.
O mój Boże, jakże ciężko
idą dnie nieelube!
A za nimi płyną lata,
płyną sobie cicho,
zabierają z sobą dołę
i dobrą i lichą...
Zabierają – nie zwracają
nigdy i niczego;
nawet nie prosz: nie ubłagasz
tych lat, które biegną.

Bajorem grząskim i głębokim
pomiędzy zielskiem, rok za rokiem

trzy smutne lata poszły precz.
Niejedną też, niejedną rzecz
porwały w ciemnej mej komorze
i w morze ją uniosły skrycie.
I pochłoneło skrycie morze
nie złoto moje, nie klejnoty,
lecz moje wszystko, moje życie
i ból i nudę i tęsknoty –
tę niewidzialną księgę, którą
pisało niewidzialne pióro.
W bagnie cuchnącym i głębokim
pomiędzy zielskiem, rok za rokiem
niech toną lata niewolnicze...
A ja... ja czegoż sobie życzę?
Posiedzę, przejdę się miarowo,
spojrzę na step, na przestwór mórz,
wspomnę, zanucę, to i owo –
i w zeszyciku swym na nowo
drobniutko piszę... Idę już!
1850. Orenburg

* * *

Лічу в неволі дні і ночі,
І лік забуваю.
О Господи, як то тяжко
Тії дні минають.
А літа пливуть за ними,
Пливуть собі стиха,
Забирають за собою
І добро і лихо.
Забирають, не вертають
Ніколи нічого,
І не благай, бо пропаде
Молитва за Богом.
Каламутними болотами,
Меж бур'янами, за годами
Три года сумно протекли.
Багато дечого взяли
З моєї темної комори

І в море нишком однесли.
І нишком проковтнуло море
Моє не злато-серебро,
Мої літа, моє добро,
Мою нудьгу, мої печалі,
Тії незримії скрижалі,
Незримим писані пером.
Нехай гнилими болотами
Течуть собі меж бур'янами
Літа невольничі. А я!
Такая заповідь моя!
Посижу трошки, погуляю,
На степ, на море подивлюсь,
Згадаю дещо, заспіваю
Та й знов мережать захожусь
Дрібненько книжечку. Рушаю.
1850

1938.– № 18 (257).– S. 194.

* * *

Переклад – Czesław Jastrzębiec-Kozłowski
(Чеслав Ястшембец-Козловський)

I kibić gibka i ta młoda,
niepokalana twa uroda,
raduje wzrok mój wniebowzięty.
Czasem wpatrzony stoję, stoję
i wtem – o dziwo! – jak do świętej
szepczę do ciebie modły swoje.
I mnie staremu żal się robi,
tej boskiej kraszy twojej, dziecię.
Gdzie się podziejesz z nią na świecie?
Kto w życiu stanie, by przy tobie
być opiekunem twoim zacnym?
Kto w złej godzinie cię obroni?
kto ci ogrzeje serce czyste
miłości żarem? kto osłoni
przed ludzką złością? Kto, zaiste?

Nikogo nie ma okrom Boga,
boś ty sierota jest uboga.
Więc módl się! Ja się też za ciebie
pomodłę. Jakiś lęk proroczy
oto zagląda mi już w oczy –
i już nie błagam Boga w niebie
i już nie patrzę się na ciebie.
Przyśniło mi się: jużeś matka;
nie w aksamicie, nie w dostatkach
przebywasz z głodną swą dzieciną.
I zwolna więdniesz. A dni płyną,
unosząc wszystko, coś kochała.
Nadzieje prysły – trwają smutki.
I przyszło zostać ci samiutkiej
na całym świecie. Twoja mała
dziecinka była ci jedynym
szczęściem, gdy rosła pod matczynym
okiem, wołając na cię: mama!
Gdy opierzyła się – tyś sama,
stara i słaba jest, nieboga!
Do sobków prośby wznosisz próżne,
u drzwi zamkniętych stajesz proga,
i starcze ręce po jałmużnę
wyciągasz...
Ot, tak, niekiedy tobą młodą,
twoją – serdeńko me – urodą,
raduję stare oczy moje.
Patrząc na gibką kibić, stoję,
stoję w zadumie – i za ciebie
ciche zanoszę modły swoje.
Módl się i ty, do Boga w niebie,
żeby na ciebie nie spłynęła
i dola twoja i niedola.

* * *

І станом гнучким, і красою
Пренепорочно-молодою
Старії очі веселю.

Дивлюся іноді, дивлюсь,
І чудно, мов перед святою,
Перед тобою помолюсь.
І жаль мені, старому, стане
Твоєї божої краси.
Де з нею дінешся єси?
Хто коло тебе в світі стане
Святим хранителем твоїм?
І хто заступить? хто укриє
Од зла людського в час лихий?
Хто серце чистее нагріє
Огнем любові, хто такий?
Ти сирота, нема нікого,
Опріче праведного Бога.
Молися ж, серце, помолюсь
І я з тобою. Щось пророче
Мені вже зазирає в очі,
І я вже Богу не молюсь,
Уже й на тебе не дивлюсь.
Мені приснилось: ти вже мати.
Не в оксамиті, не в палатах
Твоє голоднее дитя...
І в'янеш ти, а дні летять,
Несуть все добре за собою,
Уже й надію понесли,
А ти осталась на землі
Одна-однісінька; з тобою
Єдинеє добро було –
Твоє дитя, поки росло,
В колодочки поки вбивалось.
Оперилось, і ти осталась
Стара і немощна. Людей,
Людей неприязних благасш
І Христа ради простягаєш
Коло зачинених дверей
Старії руки.
Отак я іноді тобою,
Тобою, серце, молодою,

Старії очі веселю.
Дивлюся іноді, дивлюсь
На стан твій гнучкий і за тебе
Тихенько Богу помолюсь.
Молися й ти, з святого неба
На тебе, серце, не зійшла
Твоя і доля і недоля.
1850

Jurij Fed'kowycz (Юрій Федькович)

1933.– № 13.– С. 1–2.

Brat i siostra

Переклад – Bohdan Łepki (Богдан Ленкий)

Nie kukułka kuka w lesie,
Ani wiatr śpiew ptaszków niesie –
To siostrzyczka list pisała,
W obce kraje posyłała,
Żalonymi słowy przemawiała:
“Bracie miły, bracie mój, sokole,
Ostawiłeś ty mię na niedolę,
Jak sierota opuszczona chodzę,
Zasmucona i strapiona srodze –
Wracaj, wracaj ku siostrze – niebodze!”
“Siostro moja, gwiazdeczko na niebie,
Powiedz, jak ja mam wrócić do ciebie?
Przez te lasy wiatrami szumiące,
Przez te rzeki tak bystro płynące,
Przez te stepy równe, w dal idące?”
“Gajem – majem, łabędziem – Dunajem,
A przez stepy szybkim gronostajem,
Przyleć jako ten sokół skrzydlaty
Do samotnych progów naszej chaty
I do serca tul mię, jak przed laty!”
Leciałem ja nie jedną godzinę,
Przyleciałem do siostry w gościnę,
Przyleciałem na skrzydłach sokoła,
Lecz daremnie szukam jej i wołam, –

Głucha cisza i pustka dokoła.
"Siostró moja, ty lilijko biała,
Powiedz że mi, gdzieżeś się podziała?!"

"W gaju, bracie, hen, za polem,
Tam rozmawiam w czarnym dole
Wciąż o tobie, o tobie, sokole..."

Брат та сестра

Не зозуля в лузі тужила,
Не пташина в тузі голосила, –
То сестричка лист писала,
На чужину посилала,
Та й до брата слізно промовляла:

"Брате милий, брате-соколоньку,
Ти покинув сестру-сиротоньку,
А я ходжу – покликаю,
Як зозуля в темнім гаю:
Ой вернися з далекого краю!"
"Сестро моя, сестро моя, рудо!
Як я можу до тебе вернути
Через ліси темнесенькі,
Через ріки бистресенькі,
Через степи рівні-рівнесенькі?"
"Гаєм – маєм, лебедем – Дунаєм,
А степами – швидким горностаєм,
А на моє подвіронько
Пади швидким соколоньком,
А голубом на моє серденько!"
Ой летів я сім день та й годину,
Прилетів я до сестри в гостину,
Прилетів я та й гукаю,
А сестрички не видаю:
Ой, мабуть, я вже сестри не маю!
"Сестро ж моя, лелієнько біла!
Скажи мені, де ти ся поділа?"
"В гаю, брате, в гаю, в гаю
Та у ямі пробуваю,

Все про тебе розмовоньку маю.”

1933.– № 14.– S. 2.

Pantalejmon Kulisz (Пантелеймон Куліш)

Do żony

Переклад – Bohdan Łepki (Богдан Лепкий)

Poznałem cię dziewczynką, małą, zwawą.
A będzie temu już poł setki lat.
I poszliśmy we dwójkę w świat, za sławą,
I zobaczyli, i poznali świat.
Staczali walkę z dolą niełaskawą.
I w walce tej osypał się nasz kwiat.
Choć starzy dziś i chociaż na uboczu
Stoimy, – przecież miłość nas jednoczy.

Ach powiedz, gdyby wolno było nam
Jeszcze raz przeżyć pierwszy dzień miłości,
Czy usłyszałbym znowu śpiew ten sam,
Który śpiewałaś, kiedym u was gościł,
I, czy jak wówczas znowu tak do bram
Biegłabyś z dworu od ojców i gości,
By nadśłuchiwać pilnie, czy przez błonia
Nie leci tętent podków mego konia?

Prawdopodobnie... Gdybyś nawet z rajcu,
Który jest krańcem naszych ziemskich łąk,
Ujrzała, że mię siły opuszczają
I że już ster wypuszczam z drżących rąk,
Że nie dopłynę z ojczystego kraju
Do rajskich wiecznej szczęśliwości łąk,
Gdybyś ujrzała, – na skrzydłach cheruba
Mknęłabyś ku mnie na ratunek, luba!
I w mroki zła z krainy boskich łąk
Zstąpiłabyś, i cnotą, jako zbroją,
Urodą, której niezrównany blask
Był mi za życia przeciw złu ostoją,

Walczyłabyś i ukoła wrzask
Rozterek, które ducha niepokoją,
A ukowszy, w progi wiekuiste
Wiodła, jak jeden duch, dwa duchy czyste.

Чолом доземний моїй же таки знаній

I

Я знав тебе маленькою, різвою,
І буде вже тому з півсотні літ.
Ми бачили багацько див з тобою,
Ми бачили і взнали добре світ,
Боролись ми не раз не два з судьбою,
І в боротьбі осипався наш цвіт.
Од світу ми прегордого відбились,
Та в старощах ще краще полюбились.

II

Скажи, коли б вернувсь ізнов той день,
Як бачились уперве ми з тобою.
Чи знов би ти співала тих пісень,
Що по світах летять було за мною?
Чи знов би ти,
 зачувши "дзень-дзелень",
На мурозі лягала головою
І слухала музику тих копит,
Що до твоїх несли мене воріт?

III

О! Знаю, що, коли б еси із раю,
Конця й вінця усіх земних розлук,
Почула, що доріженьку верстаю
До тебе крізь дими пекельних мук,
І серденьком на силах знемагаю,
І падає знеможений мій дух, –
Позичила б ти крил у серафима
І ринулась к мені світ за очима.

IV

І в морок зла зі світу чистоти
Метнулась би одним одна душею...
Перемогла б нечисту силу ти
Пречистою потугою своєю –
І, в парі, ми в чудовні висоти
Знялись би знов понад життя грязею
І після всіх тривог і завірюх
Були б один блаженно тихий дух.

1935.– № 51–52 (138–139).– S. 526.

Leonid Hlibiw (Леонід Глібов)

W stepie

W skrótach przetł. B. Ł. (Скорочено перекл. Б. Л.)

Choć los zapędził mnie na gwarne brukki miasta,
W te farbowane cnót i zła wertepy,
To przed oczami memi wciąż wyrasta
Nasz cichy gaj, wciąż szumią nasze stepy.

Pasieka, kurzeń nieduży, dziad stary,
Dożywający dni swych w samotności, –
Znikły troski życiowe, jak mary,
Za każdym razem, kiedym tutaj gościł.

W południe, w wieczór, ilekroć wypadło
Bywać w pasiece, płonął ogień żywy,
A stary dziaduś tłukąc dla mnie sadło,
Minionych czasów opowiadał dziwy.

Chętnie bywała tutaj młodzież nasza,
Do późnej nocy śpiewy, śmiechy, krzyki,
I smakowała nam tu lepiej kasza,
Niż Bóg wie jakie drogie smakołyki.
Lecz mówią ludzie, że dwóch lat do roku
Nie bywa nigdy – nadeszły złe czasy,
Bieda w wędrowce przyśpieszyła kroku,
Potrząsł ktoś kiesą i – wytrzebił lasy.

Inni tu ludzie żyją i inaczej,
Za dawnym życiem boli serce mnie,
W zielonym gaju dziś czarny kruk kracze
I dzięcioł stuka w strupieszale pnie.

Pasieki niema już. Tam trawy i burzany,
Ognisko zgasło, nie snuje się dym,
W trawach samotny grób i zapomniany,
Kamiennym snem śpi dziaduś w grobie tym.

У степу

Ол. Ам. Тищинському

Хоч доля привела у гóрод суєтливий,
Добра і зла прикрашений вертеп,
Я все-таки люблю сіножаті і ниви,
Люблю широкий, тихий, рідний степ...

Була там пасіка, стояв курінь маленький,
І пасічник-дідок там віку доживав;
І дуже я любив його куток тихенький:
Там оддыхаючи, про все я забував.

І опівдні, і ввечері, бувало,
На таганку кипить маленький казанок,
І приязно мені, притовкуючи сало,
Про давню давнину розказував дідок.

Збиралася туди гулять молодіж наша;
До півночі в гаю пісні лунали, сміх;
Вечеряли гуртом – і дідусева каша
Була смачніша нам присмачок дорогих...

Та... не бува, сказав хтось, двічі літа...
Прийшла біда – і час смутний настав:
Підкралася кишеня грошовита,
Хтось без жалю веселий гай зрубав, –
Понівечило все чиєсь життя ледаче!..
І дуже, дуже жаль тепер мені,
Душа болить... Тепер там ворон криче
Та ятіл приліта довбать гнилії пні.

Де пасіка була – трава зазеленіла,
І не курить уже там любий таганок;
В густій траві сховалася могила,
В могилі тій забутий спить дідок...

Iwan Franko (Іван Франко)

1933.– № 14.– S. 2.

Ważkie jarzmo twoje

Переклад – Roman Hamczykiewicz (Роман Гамчикевич)

Ważkie jarzmo twoje, ojczyzno kochana,
Nielekki ciężar twój!
Pod nim jakby pod krzyżem gną mi się kolana, –
Oto czara zatruta, ręką twą podana,
A więc niech spełnię kielich swój!
Bądź błogosławiona, ojczyzno ma droga!
Bez względu na losy przyszłych twych lat
O jedno tylko modłę się do Boga,
By synów twych najlepszych głód i nędza sroga
Nie gnały od ciebie w daleki świat.
By siewcom twym ich własne pokolenie
Nie kładło przed nogi szyderstwa kłód,
By ich pomnikiem nie były kamienie,
Jakiemi w odwecie za płodne nasienie
Jeszcze za życia obrzucał ich lud.

Рефлексія

Важке ярмо твоє, мій рідний краю,
Не легкий твій тягар!
Мов під хрестом, отсе під ним я упадаю,
З батьківської руки твоєї допиваю
Затроєний пугар.
Благословлю тебе! Чи ждять тобі ще треба
Поваги й блиску від будущини,
Чи ні, – одного лиш тобі благаю з неба,
Щоб з горя й голоду не бігли геть від тебе

Твої найкращії сини.

Щоб сіячів твоїх їх власне покоління
На глум не брало і на сміх.

Щоб монументом їх не було те каміння,
Яким в відплату за плодючеє насіння
Ще при житті обкидувано їх.

1935.– № 47 (134).– S. 490.

Jesienne dumy

Переклад – Marus (Марус)

Jesienny wicherze, co potężnym tonem
Nad lasem płaczesz, jak nad synem matka,
Co chmury groźne pędzisz nieboskłonem,
Jakbyś chciał zniszczyć zimę do ostatka.

Ty, co w szczelinach dzikim wyjesz echem,
I strzechy targasz i rwiesz z chłopskiej chaty,
A zwiędłe liście z groźnym rzucasz śmiechem
Na puste pola – wicherze mój skrzydlaty!

Jam długo pilnie słuchał jęku twego,
Dziś wiem, dlaczego zawodzisz i płaczesz:
Tobie żal słońca, kwiatów, dnia letniego!

O, wicherze-bracie! Kiedy mnie zobaczysz
Starym i zwiędłym, czy po mnie zapłaczesz,
Czy gniewnie zdmuchniesz ślad istnienia mego?
09.X.1882.

Осінні думи

I

Осінній вітре, що могучим стоном
Над лісом стогнеш, мов над сином мати,
Що хмари люто гониш небосклоном,
Мов хочеш зиму, сон і смерть прогнати;
Що у щілинах диким виєш тоном
І рвеш солому із сільської хати,
Зів'яле листя гоном-перегоном
По полю котиш, – вітре мій крилатий!

Я довго пильно слухав стону твого
І знаю, чом так стогнеш ти і плачеш:
Тобі жаль сонця, цвіту, дня літнього!

О вітре-брате! Як мене побачиш
Старим, зів'ялим, чи й по мні заплачеш,
Чи гнівно слід буття завієш мого?..
1882

Łesia Ukrainka (Леся Українка)

1933.– № 12.– С. 2.

Pragnęłabym popłynąć w dal...

Переклад – S. Twerdochlib (С. Твердохліб)

Pragnęłabym popłynąć w dal na fali,
Jak ta Ofelia szalona, w mirt przybrana.
A pieśni me popłynęłyby mi w ślad
Falując, mknąc, jak te przezczyste wody
Wciąż dalej, dalej...

Lazurowe prądy
Jedwabiem falspowityby me ciało,
Kołyszając mię do snu, jak to marzenie,
Tak cicho, cicho...

Wówczas, zbywszy woli,
Tonęłabym w spowiciu bez oporu,
Ze śpiewem, już zaledwie dosłyszalnym,
Nurzając się w błękitne, jasne wody
Wciąż głębiej, głębiej...

Potemby na fali
Pozostał dźwięk, nieznaczne, słabe echo
Mych pieśni, tak, jak mrące przypomnienie
Prastarych klechd, śpiewanych bardzo dawno –
W nich było coś z dymiącej krwi i smutku,
Lecz któż je zna? Ta pieśń rozgłośnie brzmiała
Tak dawno, dawno...

Potem zmiłkłyby oddźwięk,
Na fali wód w dal płynąłby już tylko
Zielony mirt, co ze mną wraz nie poszedł
Na dno... na dno... hen mknąłby on, aż wreszcie
Dopłynąłby do cichych, modrych stawów –
Na wodnych tu bieg wstrzymałby lilijach.
Płaczące w toń schylałyby się brzozy
Żalobnych swych splecionych rąk żalobą;
Z nadziemskich sfer rosiłby na lilije
I na tem mirt, co rwałałam go szalona,
Kojący spokój...

* * *

Хотіла б я уплисти за водою,
немов Офелія, уквітчана, безумна.
За мною вслід плили б мої пісні,
хвилюючи, як та вода лагідна,
все далі, далі...

І вода помалу
мене б у легкі хвилі загортала
і колихала б, наче люба мрія,
так тихо, тихо...

Я ж, така безвладна,
дала б себе нести і загортати,
пливучи з тихим, ледве чутним співом,
спускаючись в блакитну, ясну воду
все глибше, глибше...

Потім би на хвилі
зостався тільки відгук невиразний
моїх пісень, мов спогад, що зникає,
забутої балади з давніх часів, –
в ній щось було таке смутне, криваве,
та як згадати? Пісня та лунала
давно, давно...

А потім зник би й відгук,
і на воді ще б колихались тільки
мої квітки, що не пішли зо мною
на дно ріки. Плили б вони, аж поки

в яку сагу спокійну не прибились
до білих водяних лілей, – там стали б.
Схилилися б над сонною водою
беріз плакучих нерухомі віти,
у тихий захист вітер би не віяв;
спускався б тільки з неба на лілеї
і на квіти, що я, безумна, рвала,
спокій, спокій...
03.XII.1900

1934.– № 46 (81).– S. 1.

Cień zapomnianu

Переклад – Осип Іваненко (Осип Іваненко)

Poważny Dante, wygnaniec florencki,
wstaje przedemną z mroków średniowiecza.
Do czasów jego podobne i pieśni.
Znalazł je w lasu mistycznego głębi,
wśród mar dziwacznych. Czyj duchby się ważył
błądzić wślad za nim, gdyby tam wśród cierni
nie kwitły kwiaty barwne, wiecznie żywe?
Z tych kwiatów ręką mistrzowską zebranych
wianuszek uwił pieśniarz i zwilżywszy
rosą niebiańską, złożył go na grobie
przedwczesnym boskiej Beatryczy, która
raz się do niego kiedyś uśmiechnęła,
a innym razem przeszła obok, okiem
nań nie rzuciwszy, a trzeci raz on ją
ujrzał, leżącą w trumnie nieruchomo.
Ona dla niego była jakby słońcem,
co światłem darzy, radością i życiem,
nie wiedząc, komu te dary rozdaje.
Nawet gdy zaszło to słońce promienne,
on nie zapomniał o niem ani w nocy
mrocznej, ni w blasku ogniska wesołym –
czy był na ziemi, czy w piekle, czy w raj, u,
wszędzie pamiętał o swej Beatryczy.
Ona jedynie w pieśniach jego włada,
bo w kraju, w którym dusza jego żyła,

innej nie znalazł towarzyszki. Przeto
wspaniałej chwały wieńcem ją ozdobił,
jakiego żadna z niewiast nie nosiła.

Dante i Beatrycza – nieśmiertelna para:
śmierci potęga ich nie rozłączyła.
Pocóż, fantazjo kapryśna, przed oczy
postać mi stawiasz niepozorną, bladą
jak senna zjawa człowieka chorego?
Nie widzę na niej ani aureoli,
ni wieńca, twarz jej zasłona okrywa
niby mgła gęsta. Kto ona? Wieszcz żaden
nigdy jej w pieśni nie uświetnił, ani
malarz jej rysów żaden nie odtworzył.
Gdzieś tam głęboko, na samym dnie dziejów
jest wzmianka o niej. Cóż to za niewiasta?
Dante go żona. Żadne inne miano
jej nie zostało, tak jakgdyby nigdy
nie była miała własnego nazwiska.
Ona mu gwiazdą przewodnią nie była,
lecz jak cień wierny poszła za tym, który
był przewodnikiem "Italii nieszczęsnej".
Dzieliła z mężem twardy chleb wygnania,
ogniska płomień wśród cudzego domu
mu rozniecała. I nieraz zapewne
ręka pieśniarza, szukając oparcia,
na jej ramieniu spoczęła życzliwem.
Drogą jej zawsze była sława męża,
lecz nigdy ona ręką nie sięgnęła
po jeden choćby tej sławy promyczek.
A gdy zgasł wreszcie ogień w jego oczach,
ona je dłonią pobożną zamknęła.
Tak, cieniem była wiernym. Lecz gdzie życie
jej własne, gdzie jej dola, gdzie radości
własne i smutki? O tem wszystkim milczy
historja. Jednak ja w myśli mej widzę
dni niezliczone samotne i smutne,
w czekaniu trwożnem spędzone, i nocy

bezsennych wiele, jak troska ponurych,
długich jak nędza, łązy w jej oczach widzę...
Po łązach tych, jakby po rosie perlistej,
do chramu sławy weszła – Beatrycza!
25.X.1898

Забута тінь

Суворий Дант, вигнанець флорентійський,
Встає із темряви часів середньовічних.
Як ті часи, такі й його пісні,
Він їх знайшов в містичнім темнім лісі,
Серед хаосу дивовижних марищ.
Чий дух одважився б іти за ним блукати
По тій діброві, якби там між терням
Квітки барвисті вічні не цвіли?
Зібрав співець мистецькою рукою
Оті квітки і сплів їх у вінок,
Скропив його небесною росою
І положив на раннюю могилу
Вродливій Беатріче Портінарі,
Що раз колись до нього посміхнулась,
А в другий раз пройшла, не глянувши на нього,
А в третій раз на неї він дивився,
Коли вона в труні лежала нерухома.
Вона була для нього наче сонце,
Що світло, радощі й життя дає,
Не знаючи, кому дає ті дари.
І хоч зайшло те сонце променисте,
Він не забув його ні в темряві понурій,
Ані при хатньому багатті привітному,
Ні на землі, ні в пеклі, ні в раю
Він не забув своєї Беатріче.
Вона одна в піснях його панує,
Бо в тій країні, де він жив душею,
Він іншої дружини не знайшов.
Він завітчав її вінцем такої слави,
Якою ні одна з жінок ще не пишалась.

Безсмертна пара – Данте й Беатріче,
Потужна смерть не розлучила їх.
Навіщо ж ти, фантазіє химерна,
Мені показуєш якусь убогу постать,
Що стала поміж їх, немов тремтяча тінь,
Мов сон зомлілої людини, невиразну?
Нема на ній вінця, ні ореолу,
Її обличчя вкрите покривалом,
Немов густим туманом. Хто вона?
Тож ні один співець її не вславив
І ні один митець не змалював;
Десь там, на дні історії, глибоко
Лежить про неї спогад. Хто вона?
Се жінка Дантова. Другого ймення
Від неї не зосталось, так, мов зроду
Вона не мала власного імення.
Ся жінка не була провідною зорею,
Вона, як вірна тінь, пішла за тим,
Хто був проводарем "Італії нещасній".
Вона ділила з ним твердий вигнання хліб,
Вона йому багаття розпалила
Серед чужої хати. І не раз
Його рука, шукаючи опори,
Спиралась на її плече, запевне;
Їй дорога була його співецька слава,
Але вона руки не простягла,
Аби хоч промінь перейняли єдиний;
Коли погас огонь в очах співецьких,
Вона закрила їх побожною рукою.
Так, вірна тінь! А де ж її життя,
Де ж власна доля, радощі і горе?
Історія мовчить, та в думці бачу я
Багато днів смутних і самотних,
Проведених в турботному чеканні,
Ночей безсонних, темних, як той клопіт,
І довгих, як нужда, я бачу сльози...
По тих сльозах, мов по росі перлистій,
Пройшла в країну слави – Беатріче!

25.X.1898

1938.– № 32.– S. 347–348.

Bojarzynia (Fragment poematu dramatycznego)

Переклад – Józef Łobodowski (Юзеф Лободовський)

(Stepan podchodzi do Oksany i lekko ją całuje. Oksana budzi się)

O k s a n a :

To ty, Stepanie? Popatrz, śniło mi się,
że jasny księżyc olśnił sad,
ojcowski sad kochany...

S t e p a n :

(*udaje wesołość*) Księżyc, luba?
To dziwne, bo nad nami właśnie słońce!

O k s a n a :

Cóż, może tam jaśniejszy księżyc nocą
niż tutaj słońce...

S t e p a n :

Nie smuć się, Oksano,
niedługo znów ujrzymy, jak jaśnieją
księżyc i słońce w naszej Ukrainie.

O k s a n a :

Jakże to? – Chyba umrę... Pewnie wtedy
poleci dusza...

S t e p a n :

Pan Bóg z tobą, luba!
Czyżbym o takich sprawach mówić chciał?
Pojechać razem z tobą umyśliłem
do twoich w goście...

O k s a n a :

(*ironicznie*) Cóż, że umyśliłeś!
Już car potrafi zmienić tve zamiary.

S t e p a n :

Car puści! – Przecież dziś na Ukrainie
spokojnie wszystko.

O k s a n a :

Jakżeś to powiedział?
Wszystko spokojnie?
Wolność przełamana,
u nóg moskiewskich legła Ukraina
i to dla ciebie spokój – ta ruina?
Oh, tak i ja się wkrótce uspokoję
w zacisznej trumnie...

S t e p a n :

Nie mów tak, Oksano!
Na Ukrainie znów do zdrowia wrócisz.
Toż przecie Moskwa słońca nie zasłoni,
ni w gaju drzew rodzimych nie powali,
rzek nie wysuszy...

O k s a n a :

Próżno, nie powiadaj!
Ja nigdzie teraz nie pojedę, nigdzie...

S t e p a n :

Dlaczego?

O k s a n a :

Nie chcę!

S t e p a n :

Zmiłuj się, Oksano!
Czemu tak do mnie mówisz? Aż mi dziwno!

O k s a n a :

(zapala się) I mnie też dziwno, z jakim ty obliczem
dziś się wybierasz w naszą Ukrainę!
Siedziałeś długo w Moskwie na przypiecku,

póki się lała krew, dopóki walka
za ukraińską wolność się toczyła –
teraz gdy nastał “spokój”, radbyś szedł
korzystać z tego słońca, co go ręce
drapieżne z nieba ukraść nie umiały,
i gajem cieszyć się niedopalonym.
Na pogorzeli pragniesz się rozejrzeć,
czy tam szeroko rzeki się rozlały
od łez i krwi...

Stepan :

Dziś tak mnie gorzko winisz...
A niegdyś przecież sama powiedziałaś,
że możesz przyjąć tylko czystą rękę,
krwią nie splamioną...

Oksana :

Prawda, tak mówiłam...
Jesteśmy warci siebie... Krwi się bali,
rozlewu krwi, Tatarów, męki, tortur,
łamania przysięg i moskiewskich szpiegów,
a tylko nie myśleli, co się stanie,
gdy przyjdzie spokój... Zbliź no się, Stepanie,
daj rękę!

Stepan :

Po co?

Oksana :

Ręki dać mi nie chcesz?

Stepan :

Dlaczegoż, proszę... *(daje rękę Oksanie)*.

Oksana :

(ogląda ręce swoje i Stepana) Oh, zdaje się, czyste,
a jednak ciągle mi się przywiduje,
że je okryła, nie, nie krew... lecz rdza...

wiesz, taka rdza, jak na szablistkach starych?
(*puszcza rękę i kładzie się. Mówi powolniej, z przerwami*).

Była u ojca taka stara szabla
w komorze zarzucona... myśmy z bratem
ją odszukali... w wojnę chcąc się bawić...
lecz próżno... rdzawa... do pochwy przywarła...
nie można było wyjąć. Tak i my...
zrośnięci razem, niby szabla z pochwą...
oboje rdzawi...

S t e p a n :

Ty, Oksano, umiesz,
bez noża zarznąć bezlitosnym słowem...

Naś los tak pokarał nadto ciężko,
że pewnie Bóg przebaczy każdy grzech.
Kto z rany broczył krwią, a my spod cerca.
Kto na zesłaniu za kratami siedział,
a myśmy nieśli więzy niewidoczne.
Kto chwilę szczęścia zaznał wpośród walk,
a nas dusiła straszna, ciężka zmora
i nie sądzone było, nie pisane
tej zmory zmóc na zawsze...

O k s a n a :

(*spokojniej i łagodniej, niż dotychczas*) Tak, to prawda.
Ale tej prawdy nikt nie wyrozumie,
póki żyjemy. Na to umrzeć trzeba.
Ty pewnie dłużej będziesz żył, niż ja,
do twoich rąk oddaję mój testament,
a ty mą wolę zanieś do rodziny
i miłych braci, jeśli mnie przeżyją...

S t e p a n :

(*z bólem*) Bodajbym lepiej ja te słowa mówił.

O k s a n a :

Nie, luby, tyś na świecie potrzebniejszy,
potrzebna będzie innym twa opieka.
Bojownik z ciebie żaden, lecz po walce
pokonanemu umiesz przyjść z pomocą,
jak nie raz przedtem... Na pobojoisku
nie wszyscy padli, iluż leży rannych...
Do życia wrócić pomóż im, to może
kiedyś tam... znów na walkę wyruszając,
pamięcią wdzięczną imię twe otoczą...
a jeśli nie... nie żałuj, żeś pomagał...
(siedzi chwilę w milczeniu).

S t e p a n:

(wstaje, podając rękę Oksanie) Już chodź, do domu ciebie zaprowadzę.
Patrz, słońce chyli się na zachód...

O k s a n a :

Chodźmy!

(Wspierając się na rękę Stepana, idzie do domu. Nie dochodząc do ganku zatrzymuje się i odwraca, patrząc na zachodzące słońce, które już znika za horyzontem).

Dobranoc słońce! – ty na zachód idziesz.
Zobaczysz Ukrainę – więc powitaj!

Бояриня (Фрагмент з драматичної поеми)

Степан підходить до Оксани і стиха цілує її. Вона прокидається.

О к с а н а :

Се ти, Степане?.. Бач, мені приснилось,
що місяць ясно-ясно засвітив
у батьковім садочку...

С т е п а н *(удавано веселим голосом)*:

Місяць, люба?
Се дивно, бо якраз на тебе сонце!

О к с а н а :

Що ж, може, там ясніше світить місяць,
ніж тут сонце...

С т е п а н :

Не журись, Оксано,
ось хутко знов побачим, як там світить
і сонечко, і місяць на Україні.

О к с а н а :

Се ж як? Хіба умру? Тоді запевне
душа полине...

С т е п а н :

Бог з тобою, люба!
Чи я ж би про таке тобі казав?
Надумав я поїхати з тобою
в гостину до твоїх.

О к с а н а (*іронічно*):

Велике діло,
що ти надумав! Цар думки заверне.

С т е п а н :

Цар пустить. Вже ж тепера на Україні
утихомирилося.

О к с а н а (*гостро*):

Як ти кажеш ?
Утихомирилося? Зломилась воля,
Україна лягла Москві під ноги,
се мир по-твоєму – ота руїна?
Отак і я утихомирюсь хутко
в труні.

С т е п а н :

Ти одживешся на Україні.
Москва ж не може заступити сонця,
зв'ялити гаю рідного, зсушити

річок веселих.

О к с а н а (*понура, уперто*):

Годі, не кажи.

Нікуди я тепера не поїду.

С т е п а н :

Чому ж?

О к с а н а :

Не хочу.

С т е п а н :

Що се ти, Оксано?

Мені аж дивно! Що се ти говориш?

О к с а н а (*розпалившись, підводиться*):

А я дивую, ти з яким лицем
збираєшся з'явитись на Україні!
Сидів-сидів у запічку московським,
Поки лилася кров, поки змагання
велоса за життя там на Україні, –
тепер, як “втихомирилось”, ти їдеш
того ясного сонця заживати,
що не дістали руки загребуці,
та гаєм недопаленим втішатись.
На пожарині хочеш подивитись,
чи там широко розлилися ріки
від сліз та крові?..

С т е п а н :

Ти тепер картаєш...

А як сама колись мені казала,
що ти прийняти можеш тільки руку
від крові чисту?

О к с а н а :

Правда, я казала...

Ми варті одно одного. Боялись

розливу крові, і татар, і диби,
і кривоприсяги, й шпигів московських,
а тільки не подумали, що буде,
як все утихомириться... Степане,
дай руку!

С т е п а н :
Се навіщо?

О к с а н а :
Ти не хочеш?

С т е п а н :
Ні, чом же? *(Дає руку Оксані)*

О к с а н а *(дивиться на свою й Степанову руки):*

От, здається, руки чисті,
проте все мариться, що їх покрила
не кров, а так... немов якась іржа...
як на старих шаблях буває, знаєш?

(Пускає його руку і лягає знов. Говорить повільніше, млявіше, з перервами.)

У батенька була така шаблюка...
вони її закинули... ми з братом
знайшли... в війну побавитись хотіли...
не витягли... до піхви прикипіла...
заржавіла... Отак і ми з тобою...
зрослись, мов шабля з піхвою... навіки...
обоє ржаві...

С т е п а н :
Ти, Оксано, вмієш
Зарізати словами без ножа.
Нас доля так уже скарала тяжко,
що, певне, й Бог простить усі гріхи.
Хто кров із ран теряв, а ми із серця.

Хто засланий, в турму замкнутий був,
а ми несли кайдани невидимі.
Хто мав хвилини щастя в боротьбі,
а нас важка, страшна душила змора,
і нам не вділено було снаги
ту змору подолати...

О к с а н а (спокійніше й лагідніше, ніж досі):

Так, се правда.
Але ніхто сього не зрозуміє,
поки ми живі. Отже, треба вмерти.
Ти, певне, довше проживеш, ніж я, —
до рук тобі свій заповіт віддам я,
а ти його передаси родині
і братчикам, хто ще живий лишився.

С т е п а н (з гострою тугою):

Ой, краще б я тобі таке казав!

О к с а н а (підводиться і прихиляє його до себе):

Ні, любий, ти на світі потрібніший,
тобі ще є про що й про кого дбати.
Борцем не вдався ти, та після бою
подоланим подати пільгу зможеш,
як ти не раз давав... На бойовиську
не всі ж померли, ранених багато...
поможеш їм одужати, то, може,
колись там... знов зібравшись до бою,
вони тебе згадають добрим словом...
а як і ні — не жалуй, що поміг.
(Сидять якийсь час мовчки, обнявшись).

С т е п а н (підводиться і подає Оксані руку):

Ходім, я заведу тебе до хати,
Бач, сонце вже навіходить.

О к с а н а :

Ходім.

(Спираючись на руку Степанову, іде до будинку. Не доходячи рундука, спиняється і обертається, дивлячись на сонце, що вже зникає за обрієм.)

Добраніч, сонечко! Ідеш на захід...
Ти бачиш Україну – привітай!
27–29.IV.1910

Eugenjusz Małaniuk (Євген Маланюк)

1932–1933.– № 3.– S. 37.

* * *

Переклад – К. Symonolewicz, jun. (К. Симонолевич Молодший)

Oto ich trzech: surowy Ruryk,
Syneus, wesół blaskiem chwał,
A trzeci Truwor, bard wichury,
Co Rusi śpiewne skrzydła dał.

Jeden – ataman, budowniczy,
W drugim jest mroźna radość dni,
A ostatniemu blaskiem zniczy
Twarz pałająca krwawo łśni...

A wokół... Greki to, czy Scyty,
Z bizanckich krańców ludzki pył –
Jakże w nich nieba tchnąć błękity,
By im Dażbohem Odyn był?...

Jak stworzyć mężów z niewolników,
Żelazo z ziemi wyrwać wewnątrz? –
I chmurny Ruryk rabom wykuł
Miecz wielki, lśniący w blasku tęcz...

Jak pchnąć ich w dal, na mórz obszary,
Jakże nauczyć głębie próc? –
Za plemion mnogość, stepów czary
Syneus smolną dał im łódź.
Jak przerwać dusz ich sen zaklęty,
Jak ogień życia wlać do żył? –

Rozzarzył Truwor płomień święty
I sztandar chwały w ziemię wbił.

“З варягів”

4

Ось троє їх: суворий Рюрик,
Ясний, веселий Синевус
І третій – Трувор, лірик бурі,
Той, що окрилив співом Русь.
Один – отаман, будівничий,
Другий – морозна радість дня,
А у останнього – обличчя
Палає ярістю вогня.

А люд – ні елліни, ні скити –
З цих візантійських україн...
Як їх надхнути, розбудити,
Щоб став їм Даждьбогом – Одін?

Як обернуть рабів в буйтури?
Залізо із землі зачать?
І викував похмурий Рюрик
Рабам хрещатого меча.

Як розгорнуть їм даль хвилеву
За ці степи, за племена?
І Сивоусому Синевус
У дар замолює човна.

Як оживить їх мертві душі?
Як запалить ледачу кров?
І Трувор полум'я ворушить
І ставить вічну хоругов.

1926

1936.– № 7.– S. 63.

* * *

Co się miało stać – to już się stało.
Trzeźwe dni. Twardego życia zrąb.
Czy rozpoznam przez codzienny hałas
Groźne pienie archanielskich trąb?

Czy zobaczę chmur płonących zwały,
Kłęby dymu nad gruzami twierdz,
Gdy Olbrzymia Cisza, pełna chwały,
Niczem miecz, przebije korę serc?

Zawirują samolotów chmury,
Przerwie niebo rozszalały prąd, –
Gdzieś ze wschodu ponad miejskie mury
Niczem słońce białe, wstanie Sąd.

W proch i śmiecie runą dumne wieże
Pod okrutnem tchnieniem zimnych burz;
Ani Matka święta, ani Jerzy
Nie odroczą zguby naszych dusz;

I obdarta dusza w całej nędzy –
Ujrzy w czarnem niebie groźną dłoń...
Jeno wiatr w Spostrzeżeń Boskich Księdze
Będzie wciąż przerzucał stosy stron.

Візія

Все, що має статися, вже сталося.
День тверезий. Праця з-під ярма.
Чи ж почую, як щоденний галас
Перетне архангельська сурма?

Обагриться небосхил криваво,
Розчахнеться димна височінь
І велике мовчання, як слава,
Людське серце візьме на мечі.
Літаки закрутяться, мов листя,
Башти захитаються й падуть.

Десь зі сходу, з-поза передмістя
Білим сонцем встане Страшний Суд.

Він дихне холодним духом бурі
І змете руїни, як сміття.
Ані Божа Мати, ані Юрій
Людського не захистять життя.

І душа без стін і без одежі
Встане перед Карою Руки.
...Тільки вітер в Книзі спостережень
Перелистуватиме віки.
12 січня 1933 року

1937.– № 29 (220).– S. 328.

Napis na księdze wierszy

Переклад – Józef Łobodowski (Юзеф Лободовський)

Napięty i niezłomnie dumny,
strof imperator, co jak grom,
wiodę te wiersze, jak kolumny,
wprost ku katastrof twórczych dniom.
Za mną zwalony w gruz Baturyn
w skłębionych chmurach dawno zgasł –
a one spżem – morituri –
idący salutują czas.
Potężne muskularne stopy
sprężystym jambem biją w bruk –
a to dytyramb nie utopii,
lecz rzeczywistość w grzmocie nóg.
I ot, buławą mroki zmiatam
wciąż naprzód pokazując ślad,
nie pęd to jeszcze, lecz już atak,
a ten zasłonę zedrze z lat.
Na strzępy ciemność się rozleci,
i ty, następco, ujrzysz wnet

przez mroczne pyły tysiącleci
przeźren bez granic i bez met.
Pojmiesz, ku jakim wielkim chwilom
krew pulsowała w głębi żył,
czemu sztyletem był mój stylos,
czemu stylosem sztylet był.

Напис на книзі віршів

Напружений, незламно-гордий,
Залізних імператор строф, –
Веду ці вірші, як когорти,
В обличчя творчих катастроф.
Позаду – збурений Батурин
В похмурих загравах облуд, –
Вони ж металом – morituri⁵² –
Сурмлять майбутньому салют.
Важкі та мускулясті стопи
Пруживий одбивають ямб, –
Це дійсности, а не утопій
Згучить громовий дифірамб.
Ось – блиском – булаву гранчасту
Скеровую лише вперед:
Це ще не лет, але вже наступ,
Та він завісу роздере.
Шматками розпадеться морок,
І ти, нащадче мій, збагнеш,
Як крізь тисячолітній порох
Розгорнеться простір без меж.
Збагнеш оце, чим серце билось,
Яких цей звір нагледів мет,
Чому стилетом був мій стилос
І стилосом бував стилет.

1937.– № 45 (236).– S. 504.

13 listopada 1920 roku

⁵² *Morituri* (лат.) – смертники.

Переклад – Józef Łobodowski (Юзеф Лободовський)

Łoskot wojny żelaznej wśród kurzu i mgły,
jęczał step – leciał stepem ten huk monotony,
oto jawą prorocze stawały się sny
i na zachód jęczały wagony.

Czarny Pułk – do natarcia! – ostatni atak, –
ręce nabój ostatni z ładownic uchwycą,
głucho w ziemię uderza łopata
gdzieś za bitwy granicą.

Czy to salwy mitraliez przynosi ten wiatr,
czy też echo zaporoskiej “Sławy” –
głucho szumi nurt rzeki, krwawionej od lat,
cięży dzień – oszroniony i mgławcy.

Wzrok wyteżysz i widzisz: na skraj Podwołoczysk
nadcignęła pancerka i dymem wybuchu,
zgrzyta, gwizdże – a stepem z daleka się toczy
nawałnica stłumiona i głucha.

Jeszcze huczy i tli się, bezsilnie dopala,
strzał ostatni wybuchnął i przebrzmiał na marne,
coś ciężkiego się przeży w zamglonych oddalach,
rozkładając skrzydła swe czarne.

Coś napływa wzburzonej otchłani odmětem...
Co? Zaraza? Czy wściekłość burzących się stad?
Nie – to hordy się niosą ze wschodu, to hordy zawzięte
wyniszczają ojczysty mój świat.

Step pograżył się cały w przedwiecznym chaosie
i otacza nas zewsząd ostrych czapek tatarskich zamiecią;
o, już bliżej i bliżej, już jeźdźcy w wąwozie i rwą się
szlak odwrotu na zachód nam przeciąć.
Ruska ziemia niewolna! Z błękitnego Donu
nie sądzono zaczerpnąć nam wody.

I na zachód, na zachód zawodzą wagony
z apokalipsy Twych pól, z piekła Twej strasznej urody...

13 листопада 1920 року

Степ тремтів від залізного зойку війни,
Степ стогнав – гомін лунко котився гонами, –
Воскресали так страшно пророчі сни,
І на захід ридали вагони.

Чорний полк – наметом – в останній наступ.
Скавучать навпростець останні набої,
А десь вже глухо стукає заступ,
Десь за межами бою.

Вітер поривом – шмат кулеметної стрічки
Чи луну запорізької "Слави",
Й знову – плюскіт глухий історичної річки,
День щемить – морозно-білявий.

За околицю вийдеш, і видко: бронпотяг
Біля Підволочиська димом дмуха,
Набуха, вибуха, і простору протяг
Лиш далеку луну доносить до вуха.

Клекотить ще, але – догорає, тліє,
Фістулою – останній акорд скорострілу...
Щось тяжке і одвічне на обрії мріє,
Розпростовує чорні крила.

Виростає нестримно, біжить, як калюжа.
Що ж воно? Чи скажених отар череда?
Чи повітря морове? Ні – нищить, брудить
і спаплюжує

Землю мою чергова орда.
Степ підвівся і втілювався в древній хаос,
І посунув на нас в гостроверхих татарських шапках, –
Ось все ближче – вже вершники

в балці – ось! –

Вже летять перетяти нам шлях.

...Дону синього не пощастило зачёрпти.

Руська земле! За шоломянем єси.

І на захід, на захід ридують вагони з хаосу і смерти,

З апокаліпси піль Твоїх, з пекла Твоєї краси.

13.XI.1920

1938.– № 20 (259).– S. 215.

Jasnowidzenie (fragmenty)

Переклад – Józef Łobodowski (Юзеф Лободовський)

1

Rytmicznym dźwiękiem nieugiętych słów
wyroki-m wszystkie, zda się, przecinał...

A Rosia leży, jak potworny trup,
i, dogniwając, cuchnie, jak padlina.

Przeklęte ścierwo! Nawet w śmierci czas
mścić jeszcze pragniesz strutym tchem Łazarza, –
ale na próżno: oddech twój już zgasł,
i tylko ziemię wzdęty trup zaraża.

Zahuczy grom, moc Boża będzie w nim,
sąd wejdzie nad otchłanią mąk i zdrady,
i wzrośnie mocnym dębem nowy Rzym
z rozległych pól scytyjskiej mej Hellady.

2

Temu, co mija – dosyć epitafium,
nie łzy żałosne, ani tłumy wrzask:
rozświetlić lata nasze dziś potrafi
jedynie stosu strasznego blask,
potop i wicher, co miażdży czoła szczytom;
już wyschła wszystka Chrystusowa krew, –

i oto idzie Wielki Inkwizytor,
na jego czole zemsta, w sercu gniew.

Tak, zemsta! W mgle nieprawdy, ni w legendzie
już się nie skryje żadna z krwawych zrad.
Ognista kara całą ziemię przejdzie
i wstanie z ognia odrodzony świat!
1927

Прозріння (фрагменти)

I

Всі вирoki, здається, проказав
Рвучким і ярим віршем... А Росія
Ще догнива, як здохлий бронтозавр,
І труп – горою – мертво бовваніє.

О, люте стерво! Твій посмертний дух
Ще мстить – смердящий, безнадійний
Лазар, –
Але намарне: навіть гній потух,
І тільки низом стелеться зараза...

Ще прогримить останній судний грім
Над просторами неладу і зради
І виросте залізним дубом Рим
З міцного лона Скитської Еллади.

II

Минулому – лиш ладан епітафій.
Ні жалість сліз, ні черні чорний крик:
Одним нестримним, ярим автодафе
Розгортується наш нестримний вік.

Потоп і трус, і невгамовний вітер, –
Всю вичерпано хресну кров Христа
І – ген гряде Великий Інквізітор,
І на чолі його палає мста.

Так: правда – мста. Бо за легенди й морок
Вже не сховатъ кривавий гріх брехні:
Вогненна кара покара простори,
Стара земля відродиться в огні.

Oleń Olżycz (Олег Ольжич)

1933.– № 4.– S. 34–37.

Z cyklu “Bronz”

* * *

Переклад – J. Czechowicz (Ю. Чехович)

Doliny chyłą się i lgną do naszych nóg.
Kolisko gór, zrywając zawój, wzdycha.
Pod krzepkim marszem hord stwardniała ziemia dróg,
pokorą jęczy zcicha.

O, czyż nie zdobyć nam, nie ściągnąć z dali tu
widnokrąg nieb? Różowych chmur nie zrzucić?
Nabiera świeży wiatr w ogromne płuca tchu –
na mieczu moim nuci.

Долини падають

Долини падають і туляться до ніг,
Звивають завої, відсахуючись, гори.
Наш пружний крок тверда земля доріг
Стріляє стогоном покори.

Чи ж не підіб’єм, не зірвемо ми
І обрій цей, і хмари ці рожеві?!
І вогкий вітер дужими грудьми
Співає на моім мечеві.

1934.– № 5 (40).– S. 6.

* * *

Переклад – К. В. (К. В.)

Zachodzi słońce. Cisza, idąc, nuci...
Atena biała patrzy w dal bez kresu,
Z miesięcznym blaskiem echem nie powróci
Fałszywie wzniosły głos Demostenesa...
Nad morzem codziennie ciężka mgła się waży
I zarys gór, co zygzakami biegną –
Nieodgadniony jest, jak wyraz twarzy,
Jak tajna myśl Filipa przebiegłego...
A tam w przyszłości słońce bitw gorące,
Szalone konie, strojne krwi szkarłatem
I Persepolis w dymach palające
I Aleksandra boska dłoń nad światem...

Заходить сонце

Заходить сонце. Кане тишина.
Холодна алябастрова Атена.
Не повернула втомлена луна
Лже-патетичний оклик Демосфена.

Над морем день у день важка імла,
І обрис гір в ясних дубах і липах
Не відгадать, як помислів чола
Розважного і хитрого Філіппа.

А там, в майбутній злотній даліні, –
Шалені коні і гарячі лица,
Персеполіс у димі і огні
І Олександра божеська десниця.

1937.– № 4 (195).– S. 42.

Wiersze z tomiku p. t. “Riń” (1935)

Klasztor

Переклад – Czesław Jastrzębiec-Kozłowski
(Чеслав Яструмбец-Козловський)

Z rana – słońce i niebo czyste
i ptaszęce piosenki skore.
Pochwalonyś, pochwalonyś, Chryste,

Ozdrowiało tu serce chore.

Dzień czerwcowy zda się chwilą krótką,
a pożółklej ręce jest pieszczotą –
Twoją Księżę przyozdabiać oto
błękitem i pozlótką.

Gdzie młodzieńcze me uniesienie?
gdzie rycerskość buntu i puchy?
Ciemnosine głębokie cienie
Synobrowy kładzie wieczór cichy.

Монастир

Вранці – сонце і небо чисте,
І пташині радісні хóri.
О, хвала, хвала Тобі, Христе,
Ісцілилося серце хоре.

І пожовклій руці – ніга,
І червневий день – миттю,
Покривати Твою Книгу
Позолотою і блакиттю.

Де вагання всі молодечі,
Де лицарські мої гордині?
І кладе цинобровий вечір
Темно-сині, густі тіні.

Hannibal w Italii

*Переклад – Czesław Jastrzębiec-Kozłowski
(Чеслав Ястшембец-Козловський)*

On się potoczył z opalowej góry
ciężką lawiną ludzkich ciał i broni.
Spokojną ciszę Lacjum i Etrurii
rozdarły dźwięki surm bojowych słoni.
Trebia i Kanny. Hańba wciąż urasta.

Na dwu konsulów czekają okowy.
Za każdym razem zaś – z Wiecznego Miasta
wymarsz nowego legionu nerwowy.

I znowu klęska. Jutro – czy dziś jeszcze
kres nieuchronny? W popiele, wśród dymu,
nastało – zda się – konanie złowieszcze
i gaśnie płomyk gorączkowy Rzymu.

Aliści edyl i nowozaciężny
na każdym szlaku, którym On wyruszy,
kładą tarcz, lancę i spiż ciała prężny
i zimną, skrzystą klingę własnej duszy.

On się potykał, ranił o nie stopy,
i krew, nad piasek pustynny gorętsza,
niby wesołe chlustała potopy
na dumną ziemię co kamienie spiętrzą.

A wtedy stara wilczyca nadbiegła
z głazu czarnego krew oblizać skrycie;
spojrzała wokół, na chwileczkę legła –
i za wojskami pomknęła o świcie.

Nagle się pochód przyśpiesza strudzony,
piersiom lżej dyszeć, mniej napięte żyły.
– To, Hannibalu, to nasze legiony
Alpy olbrzymie w tyle zostawiły!

Spad niewstrzymany z gór, co w niebo sterczą.
Nie czas na skargę i nie czas na litość.
I zimne grady walą już morderczo
w Tarsis, gdzie srebra i miedzi obfitość.

Postrachu wroga, potężne tryremy,
burty i smoła przepojone żagle,
jakżeście wątle wsiąkły w błękit niemy,
i jakże w mroku zniknęłyście nagle!
Jak się ciskałaś na lance, na strzały,

punicka Lwico, wściekłości Baala.
W rozpacz przechodzą tve krwiożercze szały,
a z twej rozpaczы znów się szał wyzwala.

Choć jeszcze płoną Mardukowe stосy –
kolana rozkosz zwiotczyła i wino.
Pierścionki kobiet ani bujne włosy
nie uratują cię już, Kartagino!

Dalekie miasto, co w górach ma леże
przez deszcz smagane i wiatru wszeteczność,
oto cię składa pustyni w ofierze,
sobie w nagrodę zdobywając – Wieczność.

Ганнібал в Італії

I

Він покотився з опалених гір,
Важка лавина тіл людських і зброї,
Етрурії і Ляції простір
Роздерти боєвих слонів сурмою.
І Требія. І Канни. І ганьба
Двох консулів перед лицем полону.
І кожний раз з Великого Горба
Нервовий марш нового легіону.
І скрута знову. Завтра, чи тепер
Кінець, що наближається без стриму...
Здавалося, у попелі умер,
Погас вже гарячковий огник Риму.
Та клали новобранець і едил
На кожний шлях, що Він по ньому рушив,
Щити-списи, важке залізо тіл
І крицеві холодні леза-душі.
Він спотикався, ранився об них,
І кров гаряча, як піски пустелі,
На горду землю в корчах кам'яних
Прорвалася, мов струмені веселі.
Тоді стара вовчиця язиком

Прибігла облизати чорний камінь.
Постояла, оглянулась кругом
І назирці побігла за полками.

II

Ось раптом похід скоршає помалій,
Зітхають груди, попускають жили.
Це наші легіони, Ганнібале,
Незримі Альпи ззаду залишили!
Спадає схил нестримано і круто.
Не місце ласці і не місце скарзі!
І б'є холодний град жорстоко-люто
Сріблом і міддю плодоносний Тарзіс.
Важкі триреми – ворога потала –
Міцні борти, просмолені вітрила,
Як кволо ви в блакиті потопали,
Як чадно серед темряви горіли.
Як кидалась ти на списи і луки,
Пунійська Львице, яросте Ваала.
Від буряного гніву до розпуки
І від розпуки до нового шалу.
Хай Мардука огонь палає досі –
Розслаблені розкошами коліна.
Жіночі перса і туге волосся
Тебе вже не врятують, Картагіно!
Далеке місто на узгір'ях синіх,
Де линуть хмари і вітри північні,
Тебе приносить жертвою пустині
І здобуває нагороду – Вічність.

1937.– № 30 (221).– S. 339.

* * *

Переклад – Józef Łobodowski (Юзеф Лободовський)

Krwawiła ziemia przez dwanaście lat
i odrętwiałym stała się kamieniem.
Przez głuszę pól, na które płomień spadł,
szło niepokorne pokolenie.
Do pustych piersi, w których wygasł żar,

tuliły dzieci wyglodniałe lica,
więc czarne łono dała im do warg
epoka, sroga jak wilczyca.

Dziś zimne deszcze, rozlew mętnych wód,
wiatr ostry wieje, chmury, jak łachmany.
Lecz w zmierzchu doby rośnie nowy ród
braci ogromnych i nieubłaganych.

* * *

Дванадцять літ кривавилась земля
І сціпеніла, ствердла на каміння.
І застелило спалені поля
Непокориме покоління.
До перс заляклих, просячи тепла,
Тулили марно немовлята лиця.
Проте їм чорне лоно віддала
Доба жорстока, як вовчиця.
Тепер дощі холодні і вітри,
Кудлаті хмари, каламутні ріки.
Але ростуть у присмерку нори
Брати, суворі і великі.

* * *

Переклад – Józef Łobodowski (Юзеф Лободовський)

Pod znakiem orła na ramionach wzgórz
kłaść pierwsze głązy nasza dłoń zaczyna.
Tu stanie gród. A obok wszereż i wzdłuż
niezmierna rozpostarła się równina.

O, jakże dumny mocnych ramion gest,
mięśnie w wysiłku twardą stal okute, –
pijana radość trudu, głośny chrzęst
kamienia ostrym nękanego dłutem.

Zajął się ranek, dzień wysoki zgasł –
na niebie płonie czerwona poświata.
Z wieczorną strawą oczekują nas
ciche niewiasty w uroczystych szatach.
A gdy już sen zasłania oczy mgłą

i głośna surma na spoczynek woła,
na rusztowaniach długo jeszcze w noc
budowniczo wie stoją dookoła.

* * *

На трьох горбах під знаками орла
Ми кладемо прямі основи міста.
Видноколом утомленим лягла
Навколо нього далина імлиста.
О, горда певність дужої руки,
Набряклих м'язів радісне щеміння
І дух, бадьорий, гострий і п'янкий,
Розколотого долотом каміння!

Зайнявся ранок, вечір зажеврив –
Горить червоно понад нами порох.
І ждуть жінки із стравою мужів
У білих, простих і важких уборах.
А в сутінках, коли пора кінчать,
Коли сурма усіх спочити кличе,
Ще довго на риштованнях стоять
Струнки і невгомонні будівничі.

Rekrut

Переклад – Józef Łobodowski (Юзеф Лободовський)

Jakże obce są szczyty tych sinych wzgórz.
Kohorta we wsi. Czas wytchnienia przyszedł.
Pochowały się białe, płochliwe dziewczyny.

Nawisają potężnych dębów konary.
O, galijskie przestrzenie i ciężkich szlaków kurz.
Opowiadają tłuste żarty towarzysze.
Wieczór. Przyśniła się biała w Kampanii miejscina,
hałas braci, siostra i głos matki starej.

Новобранець

Такі чужі ці низькі, синяві гори.
Когорта прийшла в село на спочинок.
Поховались біляві полохливі дівчата.

Нависає гілля могутніх дубів.
О, шляхи ці і курява, і гальські простори.
Товариші оповідають сміховинок.
Вечір. Мариться біле кампанське місто, мати,
Скромна сестра і галас малих братів.

* * *

Переклад – Józef Łobodowski (Юзеф Лободовський)

Pełz blasku to słońce żenie,
całą ziemię złotem zalało.
Od wilgoci coraz zieleniej,
od promieni ciemniejsze ciało.

Jedna dłoń ciężki krzemień głaska,
w drugiej owoc sokiem aż broczy.
Czyż nie świeci na czole łaska,
czyż nie szczęściem iskrzą się oczy?

W mym plemienu luda niewiele,
lecz w namiotach dostatek strawy.
Lew kudłaty o płowym ciele
skrył się dzisiaj w poźółkłe trawy.

* * *

Скільки сонця ллється на землю,
Як зітхає земля по зливі.
Від води обважніла зелень,
Від проміння – брунатне тіло.
 У правиці бадьорий кремінь,
 У долоні медові смокви.
 Чи не ласка на чолі в мене,
 Чи не щастям іскриться око?
Наше плем'я не є велике,
Та по шатрах доволі страви.
Лев пругастий, загнуті ікли,
Заховався в пожовклих травах.

Prorok

Переклад – Cz. Jastrzębiec-Kozłowski (Ч. Ястшембец-Козловський)

Dawno już fig nie zbierają,
nie tłoczą ciężkich winogron.
Strumienie płyną nie wodą,
lecz głazem suchym i czarnym.

O, moje oczy gorące,
wargi me szare, spragnione,
co tylko Słońce widzicie,
by Prawde krzyczeć jedynie!

By żółkły twarze niewieśce,
by szaty ich ociężały,
by prężne i płodne łona –
jak próżne stały się sakwy.

By tarczę rzucali i pancerz,
by z ramion zdzierali odzież,
by z mieczem li niezblaganym
mężowie koni dopadli.

Na piersiach składacie ręce,
rozpacznie duszy swej broniąc...
Nie czekaj nikt miłosierdzia:
jam kamień z Bożej jest procy.

Пророк

Не сняться літа дитинні,
Не маряться дні юнацькі.
Дівчата з горбів зелених
Давно не сходять до танцю.
 Давно не збирають смокви,
 Не душать важкі винограда.
 Річки течуть не водою –
 Камінням сухим і чорним.
О, очі мої гарячі,
Уста мої сірі, спрагли,
Що бачите тільки Сонце,
Щоб тільки кричати Правду!
 Щоб жовкли жіночі лиця,

Щоб важчали їх убори,
Щоб вогкі і плідні лона
Були як сакви порожні.
Щоб кидали щит і панцир,
З плечей обривали шати,
З одним невблаганним лезом
Мужі допадали коней.
На грудях зводите руки,
Бороните душу вашу, –
Не ждять ніхто милосердя –
Я камінь з Божої праці.

1938.– № 8 (247).– S. 84.

Акваріум

Переклад – Cz. Jastrzębiec-Kozłowski (Ч. Ястшембец-Козловський)

Na mrocznych schodach przystanąć mi trzeba,
by chwilę zajrzeć w bajkową głębinę.
Właśnie promyczek zabłąkał się z nieba
i dno przelotnie rozświetlił bursztynem.

Z zaciekawieniem zapatrzę się bystrym
na blade liście, skorupki ślimacze.
A wtem dziewczynę, idącą z tornistrem
po stromych schodach na górę, zobaczę.

I oto wiem już: lat przeminie szereg,
a ja zachowam, jak gdyby kosztowność,
tej wody bursztyn i w kratkę sweterek –
jednako miłą, śliczną niewymowność...

Акваріум

M. A.

На хмурих сходах зупинись на мить
Заглянути у казку баговинну.
Ось промінь впав з-посеред верховіть
І засвітив його шматком бурштину.
На листя ти задивишся бліде,

На черепашку равлика прозору,
І в цю хвилину дівчина пройде
З школярським ранцем сходами нагору.
І ти вже знаєш: проминуть роки,
А ти ховатимеш, немов коштовність,
Води бурштин і одягу кратки,
Однаково прекрасну невимовність.

Smok

Переклад – Cz. Jastrzębiec-Kozłowski (Ч. Ястшембець-Козловський)

Zamek stał wśród piorunowych wstężyc,
całą noc niedobry dręczył sen.
Całą noc okropny srebrny księżyc
błąkał się ponad puszcami hen.

A dziś wiatr jak mewa kwili rzewna,
struną jęczy dumnej skały blok.
I do okna zimna się królewna
jak gołąbka tuli, tężąc wzrok.

Nie ustąpię! Hej, na bój rozpaczny,
by bezgłowo paść pod konia tam!
Siedem łbów posiadam, ja pokraczny,
ale jedno tylko serce mam.

Змій

Ніч усю верзлися сни недобрії,
Рідний замок в мареві заграв.
Цілу ніч, такий страшний, на обрії
Срібний місяць пущами блукав.

А сьогодні вітер квилить мовою,
Горда скеля стогне, мов струна.
Припада голубкою рожевою
Королівна зимна до вікна.

Не вступлюсь! Туди, на бій розпучливий,
Безголовим впасти під коня...!
Сім голів я маю, надокучливий,
Та єдине серце маю я.

Pawło Tuczyna (Павло Тичина)

1932–1933.– № 2.– S. 20–22.

Tam topole śród pola...

Переклад – Е. Żytomirski (Є. Житомирський)

Tam topole śród pola w swawoli
(Na zachodzie ofiarna łni krew) –
Z bujnym wiatrem okrutnym i dzikim
Rwą się, rwą się strzeliście gdzieś w dal...

Idę w przestwór i czuły, i trwożny
(Gaśnie dzień, roni płatki jak mak) –
W mojem sercu grzmia burze, pioruny,
Moje serce od bandur drży łkań...

Chyli wiatr żytni łan ponad droge,
(Płynie chmura – pochmurna – o, hen!)
I tak smutno, i rzewnie tak śpiewa...
A przepiórka uderza gdzieś w dzwon...

Moja pieśni – płomienna, szalona
(Krzese niebo i toczy swój gniew) –
Ach, w świetliste się rozbij akordy,
Gromko załkaj – iścichnij jak grom!

Там у полі тополі...

Там тополі у полі на волі
(Захід сонце за обрій поніс)
З буйним вітром, свавольним і диким,
Струнко рвуться кудись в далечинь...

Йду в простори я, чулий, тривожний
(Гасне день, облітає, мов мак).
В моїм серці і бурі, і грози,
Й рокотання-ридання бандур...

Хилить вітер жита понад шляхом
(Ой там хмара похмура з півдня).
І так смутно, так смутно співає –
Тільки перепел б'є десь у дзвін...
Моя пісне, вогниста, шалена

(Креше небо і котить свій гнів),
Ах, розбийся на світлі акорди,
Розридайсь – і затихни, як грім...

Jeszcze ptaszkanie...

Переклад – Е. Житомирський (Є. Житомирський)

Jeszcze ptaszkanie w dzwonnych pieśniach kąpią dzienny błękit.
I jeszcze złotem fal płowieje żytnia niwa skwarna
(Spoczęły wiatry, harf wydając dźwięki),
A w niebie swarzy się już ktoś. Zasłona szaro-czarna
Pół nieba, milcząc, spięła. Ziemia wdziewa cień...
Jak zwierzę, kryje się człeczyna.
– To idzie Pan – pomyślał piołun gdzieś.
Zapłakał deszcz... i spadł.
I góra milczy i dolina.
– To Pana cień – zaszeptał piołun gdzieś.
I nagle się rozdarła wpół zasłona... Scichła wieś.
I buchnął ogień: rozkwitł, trysł – aż wody się wzburzyły!
Ofiara się spełniła. Oto płynie pieśń.
I dymią drogi – biegną, biegną... Wichry rwą jak żyły
Korzenie rzadkie starych wierb, co modlą się we łzach.
A trawy – płakać już nie śmieją.
Potężne idą siły. Ciemność. Strach...
...Dzwonienie we wsi... i wesołe głosy...
I krążą już, już spokój sieją
Gołębie srebrne na niebiosach.
(z ks. “Soniaszni Kłarnety”, Kyiw, 1918)

* * *

Іще пташки в дзвінких піснях блакитний день купають,
Ще половіє злотом хвиль на сонці жита риза
(Вітри лежать, вітри на арфу грають); –
А в небі свариться вже хтось. Завіса чорно-сиза
Півнеба мовчки зап’яла. Земля вдягає тінь...
Мов звір, ховається людина.
– Господь іде! – подумав десь полинь.
Заплакав дощ... і вщух.
Мовчить гора. Мовчить долина.
– Господня тінь, – прошепотів полинь.
І враз – роздерлась пополам завіса! – Тиша. Мертва...

Метнувся огонь: розцвівсь, розпавсь – аж води закипіли!
І полилася піснь, принеслась жертва.
Курять шляхи, біжать, біжать... Рвуть вихори, як жили,
Рідке коріння верб старих, що моляться в сльозах.
А трави – й плакати не сміють.
Ідуть потужні сили! Морок. Жах...
...І дзвонять десь в селі.
І вже тремтять, вже спокій сіють
Сріблясті голуби у небесах.

1933.– № 4.– S. 34–37.

Klarnety Słoneczne

Переклад – Kazimierz Andrzej Jaworski (Казімеж-Анджей Яворський)

Nie Zeus, nie Pan, nie Gołąb-Duch,
Klarnety to Słoneczne.
Tańcuję ja, rytmiczny ruch,
planety wszystkie – wieczne.
Nie byłem sobą. Mara, sen.
Dokoła dzwonne dźwięki
i nocy twórczej ciemny tren,
i świętość błogiej ręki.
Zbudziłem się – i jam już Ty:
Nade mną i pode mną
mkną światy, płomieniste skry
muzyczną rzeką niebną.
I rosłem w krew na wiosny siew,
i grały mi planety.
Na wieki-m poznał, żeś nie Gniew, –
lecz złotych Słońc Klarnety.

Сонячні кларнети

Не Зевс, не Пан, не Голуб-Дух, –
Лиш Сонячні Кларнети.
У танці я, ритмічний рух,
В безсмертнім – всі планети.
Я був – не Я. Лиш мрія, сон.
Навколо – дзвонні згуки,
І пільми творчої хітон,
І благовісні руки.
Прокинувсь я – і я вже Ти:

Над мною, підо мною
Горять світи, біжать світи
Музичною рікою.

І стежив я, і я веснів:
Акордились планети.
Навік я взнав, що Ти не Гнів, –
Лиш Сонячні Кларнети.
1918

I będzie tak...

Переклад – Kazimierz Andrzej Jaworski (Казімеж-Анджей Яворський)

I będzie tak –
Ślepy: gdzież to niebo – nie zobaczę?
głuchy: o, prawdę usłyszeć mi zwól!
kaleka: płaczę,
to krzyczy mój ból!
I będzie tak –
rozbije śmiechem ktoś fałszywe niebo,
i wstanie nowy świat i człowiek tak, jak bóg,
i skroś pól wszystkich glebę –
za pługiem pług...

I буде так

I буде так...
Іще як Жовтня не було, –
С л і п і: де ж те небо? – я не бачу.
Г л у х і: мені здається, правду я б почув.
К а л і к и: плачу,
Од болю кричу!
I буде так –
Фальшиве небо сміхом хтось розколе.
I стане світ новий і люди як боги.
I скрізь, де буде поле, –
Плуги, плуги...
1919

Madonno ma

Вільний переклад – Bohdan Łepki (Богдан Ленкий)

Madonno ma! Niepokalana Maryjo!
Opiewana wiekami!
Nad samotnemi ołtarzami
Już tylko wiatry wieją.

Powiej nad nami swym płaszykiem,
Nade wsią ozwij się łkaniem –
Nie odpowiemy Ci psalmów śpiewaniem
Ni pieśni dzikim krzykiem.

Niewiasta śmiała, dziewa grzechu pełna,
Już ku nam kroczy. –
Nagością czaruje nam oczy,
Jak róża, kwiatów królowna.

Schyl się Madonno na przyczółek
Ostatniej wiejskiej chatyny...
Uśmiechnij się i idź na pola, poza tyny
Odpędzając się od kul, jak od pszczółek.

Мадонно моя

Мадонно моя, пренепорочна Маріє,
прославлена в віках!
На наших самотних вівтарях
Лиш вітер віє...

Пройди над нами з омофором,
заритай над селом. –
Уже ми тобі ані пісень, ані псалом
Не воспоем диким хором:

“Жона відважна, діва гріховна
Гряде до нас.
Нагая – без одежі, без прикрас, –
Чарує, мов та рожа повна.”
Схились, мадонно, на причілок

Останньої хати в селі.
Усміхнись – і піди собі геть по ріллі,
Одганяючись од куль, як од пчілок...

1934.– № 9 (44).– S. 1.

Klarnety Słoneczne

Переклад – К. Нерівний (К. Нерівний)

1

Nie Dzeus – nie Pan – nie Gołąb-Duch –
Jeno... Klarnety Słońca.
Porywa światy ciągły ruch,
Rytmiczny tan bez końca.
 Nie byłem sobą. Trwałem w snach.
 Dokoła dzwony grzmiały, –
 I w cieniach nocy, w twórczych mgłach
 Zbawienne ręce drgały...
I otom powstał – jako Ty!..
I zbliska i zdaleka
Rój światów pieni się i drży
Jak rozśpiewana rzeka.
 Więc patrzę, chłonę wiosny wiew:
 O skalo światów lśniąca!
 Wszak wiem: na imię Ci – nie Gniew,
 Jeno... Klarnety Słońca.

2

Ktoś pieścił zboża, wciąż pieścił zboża
I rzucał śpiewy na pól bezdroża:
Niech szumią burze i deszczów morza,
Niech nie schną złote grzywiaste zboża.
Ktoś pieścił zboża – tak czule pieścił...
 Płynęły chmury – jak pereł sznury.
 Jaśniały śmiechem ich mdłe kontury.
 Zaległy cienie – i... wzrok do góry!
 Znikają cienie – i... ból ponury!
 Płynęły chmury – dalekie, obce....
Gorące barwy i dzikie kłosie.

Ktoś płacze, jęczy – brzmi rozpacz w głosie:
Okrutny losie, okropny losie!
Topola szumi i wzdycha kłosie.
Wśród barw gorących – bławatki smętne...

1

Не Зевс, не Пан, не Голуб-Дух, –
Лиш Сонячні Кларнети.
У танці я, ритмічний рух,
В безсмертнім – всі планети.

Я був – не Я. Лиш мрія, сон.
Навколо – дзвонні згуки,
І п'ятьми творчої хітон,
І благовісні руки.

Прокинувся я – і я вже Ти:
Над мною, підо мною
Горять світи, біжать світи
Музичною рікою.

І стежив я, і я веснів:
Акордились планети.
Навік я взяв, що Ти не Гнів, –
Лиш Сонячні Кларнети.

2

Хтось гладив ниви, все гладив ниви,
Ходив у гніві і сів співи:
О, дайте грому, о, дайте зливи! –
Нехай не сохнуть злотисті гриви.
Хтось гладив ниви, так ніжно гладив...

Плили хмарини, немов перлини...
Їх вид рожевий – уста дитини!
Набігли тіні – і... ждуть долини.
Пробігли тіні – сумні хвилини:
Плили хмарини чужі, далекі...
Сліпучі тони – і дика воля!
Ой, хтось заплакав посеред поля.

Зловісна доля, жорстока доля.
Здаля сміялась струнка тополя.
Сліпучі тони – й смутні волошки...
1915

1934.– № 16 (51).– S. 7.

Zakuczeriawylysia chmary...

Переклад – К. Нерівний (К. Нерівний)

Zaległy chmury kędzierzawe. Błękitem głębie lśnią...
O druhu miły – brak mi siły –
O bracie drogi – pełne trwogi –
Zbolałe serce w mękach śpiewa tę pieśń łabędzią swą.
Zaległy chmury kędzierzawe...

Latają wiatry dziką trzodą. Harfiany topól jęk...
W mej duszy rosna – kwiaty wiosną –
W mej duszy stale – smutki, żale –
Jaśniej, łączą się i rosna: – posępnych kwiatów pęk.
Latają wiatry dziką trzodą...

Uśmiechy słońca tkwią w jeziorach. Wspomnienia – w dymach chat...
Minione nęci: – wciąż w pamięci! –
A serce śpiewa: – czarnobrewa! –
Młodości moja nieśmiertelna tężyzno młodych lat!
Uśmiechy słońca tkwią w jeziorach...

I śmiech, i szmer, i blask radosny. Tęczowa marzeń gra...
Nad serca męki: – słońce! dźwięki! –
Podnoszą stale – wam ku chwale! –
Podnoszą w sercu jasne żagle, gdyż bólem serce drga.
I śmiech, i szmer, i blask radosny...

Закучерявилися хмари...

Закучерявилися хмари. Лягла в глибіннь блакить...
О, милий друже, – знов недуже –
О, любий брате, – розіп’яте –
глибіннь блакить...
О, милий друже, – знов недуже –
О, любий брате, – розіп’яте –
Недуже серце моє, серце – мов лебідь той ячить.
Закучерявилися хмари...
Женуть вітри, мов буйні тури! Тополі арфи гнуть...
З душі моєї – мов лілеї, –

Ростуть прекрасні – ясні, ясні –
З душі моєї смутки, жалі, мов квітоньки, ростуть.
Женуть вітри, мов буйні тури!

Одбивсь в озерах настрій сонця. Снує про давнє дим...
Я хочу бути – як забути? –
Я хочу знову – чорноброву? –
Я хочу бути вічною ним, незламно-молодим!
Одбивсь в озерах настрій сонця.

І сміх, і дзвони, й радість тепла. Цвіте веселка дум...
Сум серце тисне: – сонце! Пісне! –
В душі я ставлю – вас я славлю! –
В душі я ставлю світлий парус, бо в мене в серці сум.
І сміх, і дзвони, й радість тепла.

1935.– № 23 (110).– С. 259–260.

* * *

Переклад – А. Baumgardten (А. Баумгардтен)

Koło cerkwi na polanie
Idzie rewolucja!
Niech nam pastuch atamani!
Hukną co sił w płucach.

No, żegnajcie – wolność czeka –
My – na konia, w bitwy.
Zakipiało, zaszumiało –
Choraǳwie zakwitły...

Koło cerkwi – na polanie
Płyną matek smutki:
Oświeć-że im chociaż drogę
Księżycu białutki!

Na polanie pył opada.
Słabnie dźwięków moc...
Wieczór.
Noc.

На майдані

На майдані коло церкви

революція іде,
– Хай чабан! – усі гукнули, –
за отамана буде.

Прощавайте, ждіте волі, –
гей, на коні, всі у путь!
Закипіло, зашуміло –
тільки прапори цвітуть...

На майдані коло церкви
посмутились матері:
та світи ж ти їм дорогу,
ясен місяць угорі!

На майдані пил спадає.
Замовкає річ...
Вечір.
Ніч.
1918

Jurij Klen (Юрій Клен)

1937.– № 32 (223).– S. 359–360.

Krąg życia

Переклад – Czesław Jastrzębiec-Kozłowski
(Чеслав Ястшембець-Козловський)

1. Niemowlę

Ryknęły wszystkie zmysły wraz, jak zwierze...
Wzrok, Słuch i Dotyk na mnie się rzuciły
i z Powonieniem współ – mózg drażyły.
Wszystkie mię cztery darły w równej mierze.

Tylko ze Smakiem zawarłem przymierze;
on mię za rączkę, jak przyjaciel miły,
prowadził w życia kołowrót zawiły.
Jemu jednemu tak – bywało – wierzę,
żem wszystkie rzeczy, wielce mi cudaczne,
wnet na niesmaczne podzielił i smaczne.

To on uciszał me nocne kwilenie...

A z czasem Dotyk, niby wilczę ciepły,
utulił lęki. Tak niepostrzeżenie
w bezmiar swych władań wstąpiłem, okrzepły.

1. Немовлятко

Всі почуття завили враз, мов звірі.
Накинулись на мене Дотик, Нюх,
і шматували мозок Зрок і Слух.
Мене на часті рвали всі чотири,

і тільки Смак, з яким я жив у мирі,
мене за рученьку, мов добрий друг,
вів у життя, як на широкий луг.
Я так йому одному тільки вірив,

що речі всі, такі мені чудні,
враз поділив на смачні й несмачні.
Це він втишав мої нічні квиління...

А згодом Дотик, теплий, як вовча,
Страхи приспав. І так поволі я
вступав в мої безмірні володіння...

2. Chłopaczek

Świat chimeryczny, gdzie strachy i dziwy
co krok czyhają, lada żuk maleńki
radosnym skarbem pełźnie sam do ręki,
węzem się wije zwisła gałąź śliwy;

gdzie wiek piętnasty dotychczas trwa żywy,
on zaś Kolumbem w nim jest. Badył tęgi –
łukiem i szpadą, a na znak potęgi
dźwiga się szmatkę: sztandar osobliwy.
Mroczną prapuszczą żyta mu szeleszcą.
W postaci kota tygrys się złowieszczo
czai. W sitowiu groźne ichtiozaury.

Przebył pampasy na kulbaki łąku;
z Buenos Ayres do Hawru po laury
płynie sadzawką w malutkim czółenku.

2. Хлопчик

Химерний світ, де дива і страхіття
чигають тут і там, і кожен жук
щасливим скарбом сам повзе до рук;
де кільчиться, мов змії, звисле віття,

і кожен день – п'ятнадцяте століття,
в якому він – Колюмб. Добрячий дрюк
за вірну шпаду править чи за лук,
і за прапори – клаптики лахміття.

Дрімучим пралісом шумлять жита.
Чатує тигр у постаті kota.
В очеретах страшні іхтіосаври.

Крізь пампаси промчавши на коні,
він із Буенос Айреса до Гавра
ставком пливе в маленькому човні.

3. Wyrostek

Jeszcze nie zdoła umysł jego prosty
wczuć się w powabne gibkich kształtów linie;
nad ciemnym lasem hen na górskie pinie
jeszcze przerzuca z okna śpiewne mosty.

I jeszcze granic nie ma dłoń. Nie ostygł
głód egzotyizmu: nęcą go pustynie,
Andy i prerie, gdzie życia i nienie
miejsca nie zbrakło na bujne rozrosty.
Ale niekiedy jego wzrok w zadumie
na smagłej twarzy dziewczęcej zagości,
ukradkiem łowiąc odblask źrenic niemy.

To przedświtowych znaków płynie strumień,
w których, z latami nabywszy mądrości,
kiedyś jak w księgach czytać już będziemy.

3. Підліток

Ще не уміє він красу знайти
в струмкому вигині хвилястих ліній
і ще за темний ліс на гори сині
з вікна співучі кидає мости.

І ще нема в безкрайому мети,
ще ваблять Анди, прерії, пустині,
де, як у давню давнину, і нині
дано життю буюти і цвісти.

Та інколи вже погляд у задумі
сковзне по смаглості дівочих лиць
чи ловить потай відблиски зірниць.

А то зорить сузірних знаків струмись,
що в них, зачерши мудрости в роках,
колись читатиме, як у книжках.

4. Мłodzieniec

Jak zeszło liście, z niego obleciało
dziecięcych wrażeń i marzeń odzienie.
Nagi zstąpiwszy nad morze, w strumienie
słonecznej fali zanurza swe ciało.

A tam wyżyna, rozżarzona biało,
dudni... krzyk czajek, wiry i krązenie,
głosy i śpiewy... I w dal nieskończenie
mkną cudze żagle flotylą wspaniałą.
A wtem na żywioł, co się w słońcu pali,
chłodniejszym z morza podmuchem zawionie.
W świeżym powiewie odpoczną mu skronie.

I w owej chwili dojrzał góry w dali
i wiecznym śniegiem okryte krawędzie,
wśród których kiedyś samotny żyć będzie.

4. Юнак

Мов сохле листя, з нього облетіло
одіння мрій дитячих і вражінь.
Нагий, він, на морську ступивши рінь,
у хвилях соняшних купає тіло.

А височінь, розжарена і біла,
гуде. І крик чайок, і вир кружінь,
і голоси, і співи... й далечінь
пливуть чужі, незаймані вітрила.

І раптом у розжеврене живло
холодним подувом війне від моря.
Під свіжим дотиком зідхне чоло.

І бачить він в ту мить далекі гори,
і вічний сніг високих верховин,
де буде він самотен і один.

5. Mąż

Miast lotu strzały, co w bezmiar się miota –
tory, znaczone przez wieczne orbity:
powoli twarde świdrować granity
i poszukiwać w bryłach ziaren złota.

Kto łany orze, kto osusza błota
i kto na glebę roni pot obfity,
ten królestw mury wznosi, stwarza mity
i złego smoka przewagę zdruzgota.
Róść i dojrzewać w czynie twórczym! W biegu
rażno zdobywszy pierwszą z met szeregu,
już wiedzieć, że tuż za nią woła druga!

Surowe huczą dnie, jak miedź studźwięka.
Lecz śród wilgotnych skib ostrego pługa
z uporem wiedzie niezawodna ręka.

5. Муж

Замісто буйного, стрімкого зльоту –
шляхи в віках намічених орбіт;
повільно свердлили твердий граніт
і в купах брил шукати зерна злота.

Хто оре лан, висушує болото,
хто ронить на ріллю краплистий піт,
той зводить мури царств і творить міт,
і змія лютого іде збороти.

У творчій чині зріти і рости!
Досягши в гоні першої мети,
вже знати, що за нею кличе друга!

Суворі дні гудуть, як мідь важка.
Але між вогких скиб дзвінкого плуга
веде уперто впевнена рука.

6. Starzec

Słońce młodości dawno się schowało
po tamtej stronie kuli, ode spodu,
gdzie dla dalekich świeci antypodów,
swym skrzydłem zdrowo tuląc ich i cało.

Jakże odkopać to, co w głąb wrastało?
O, gdybyż ziemię, skroś pokrywę lodu,
przebić na wylot, iżby, jak za młodu,
nieba sklepienie znów oglądać śmiało!
Chciwy wzrok wbiwszy w bezkresność przestworu,
zobaczyć w dole błękit przezroczysty,
co załśni w głębi, podobny jezioru;

a może także i promień złocisty
słońca, gdy ono na obcym zenicie
po swej płomiennej wypłynie orbicie.

6. Старість

Давно вже сонце юности зайшло,
пливе по той бік кулі, десь під сподом,
і світить там далеким антиподам,
сховавши їх під матірне крило.

Як відкопати те, що вглиб росло?
Якби ж то землю, що взялася льодом,
наскрізь просвердлити глибоким ходом,
щоб там побачити прозоре тло!

Вдивляючися жадібно в той прозір,
внизу уздріти клапоть голубий,
що засиніє в глибині, мов озеро,

а, може, й сонця промінь золотий,
коли воно по вогняній орбіті
спливе урочисто в чужім zenіті.

7. W przededniu

Dojrzały owoc zebrawszy do chaty,
kupcom sprzedano go z za mórz przyjezdny.
Jak słodko złożyć w darze śniegom wczesnym
snu wieczornego, znojnych lat obiaty!

Wiedzieć, że śmiałych zmagañ plon bogaty
dniom się oddało jasnym, nocom gwiezdny;
że z nich stuleciom nowym i poczesnym
uprzedzie Mleczna Droga białe szaty.
A może wszystko jest powrotne w świecie,
kres upragniony jest początkiem może,
i jako cudze wrócisz do nas dziecię,

by znowu kochać wiosny, śnieg i zorze
i tę, co władczo w twoich snach rozgorze,
kiedy zapachnie rankiem pierwsze kwiecie.

7. *Напередодні*

Позбирано всі овочі доспілі
і вже заморським продано купцям.
Як солодко принести в дар снігам
вечірній сон і літа споловілі.

Є добрим знати, що змагання смілі
віддано дням і зоряним ночам,
що з них новим і радісним вікам
Молочний Шлях пряде одіння біле.

А, може, все в житті – повторний біг,
і прагнений кінець лиш є початком,
і ти прийдеш у світ чужим нащадком,

щоб знов кохати весни, зорі й сніг,
і ту, що буде в снах твоїх горіти,
коли запахнуть ранком перші квіти.

VI.36

Jurij Kosacz (Юрій Косач)

1934.– № 49 (84).– S. 4.

Narodzenie wielkości

Переклад – К. Нерівний (К. Нерівний)

Na lat przełęczy – małych istot krok,
Tłuczenie łbów o niewzruszone mury,
I tłumów ryk namiętny i ponury –
Przynosi Rok – wspaniały, czarny Rok.

A w nocy tętent koni, dziwna trwoga, –
I żąda krwi zgłodniały bruk ulicy;
Drapieżnie wyjąc krwawią się księżyce –

I ludzie drżą, – i modły ślą do Boga.
I wnet przychodzi ten – z miedzianem czołem, ten,
Filozof, rzeźnik, malarz, byle kto –
Przez las wzniesionych dłoni kroczy hen
I ciska w tłum oszczepy ciężkich słów,
I prężą się miliony sztywnych głów
Na byczych karkach... słowa – Prawem grzmia!
I chorągwiami płonie każdy próg,
I lamę niebios prują gniewne dzwony,
I płyną wdal za prądem krwi czerwonej –
W zamglone Nic – badacze nowych dróg.
W Norymberdze, lipiec 1934 r.

Народження великого

Напереломі – кволий рух дрібнот
I стукіт лобиків вузьких об мур століття,
Юрби хвильовище, коханки лихоліття
Приносить год, великий чорний год.

Ночами – копита дуднять тривоги,
Голодний камінь бруку прагне їжі,
Багрянні місяці на сонце виють хижі,
I люди моляться тоді до Бога.

A втім, приходить з мідяним чолом
Поет, різник, філософ чи маляр,
Іде крізь ліс піднесених долонь,
Метаючи, як ратища, важкі слова,
Що ставлять голови сторчма на бичий карк,
Слова – права.

I прапором домів горить поріг,
I сурми вулиць небо рвуть габове:
Пливуть у нім душним затоном крови
Нові топографи не знаних ще доріг.

1935.– № 23 (110).– С. 259–260.

Т

Переклад – Zdzisław Kunstman (Здіслав Кунстман)

Nie zaśpiewały jeszcze dźwiękami tympanu
okręty żeglujące ku indyjskim morzom
zbyt dobrze wiem, nie zerwę już nigdy kajdanów
na chwilę z mocy twojej nikt wyrwać mnie nie może.

Dalekich wędrowań wrzaskliwe przystanki,
gaje huczne muzyką – dziewczęta jak wino,
gorącą krwią pijane smagłe me kochanki,
bezwolnie do mnie wciąż wspomnienia o was płyną...

Z Lepantu jestem przekupniem – marynarz ze mnie śmiały,
hej – choć stągwiemi czerpaj tyle jest we mnie siły,
dziewki ze śmiechem zawsze wianki mi swe oddawały,
na jeden szept mój cichy, na władczy wyraz: miłuj...

Na morza nie wypłyną już moje brygantyny,
i piersi swej nie podam wichrowym morskim mocom,
do Ciebie ja przykułem swych marzeń cavatiny
a najpiękniejszym żaglem Twe rzęsy mi trzepocą.

Ти

Ще не ударили в розспівані тимпани,
В моря індійські кораблі йдучи,
А добре знаю, що з твого я брану
Уже не вирвуся, хвилини крадучи.

Далеких мандрівок гамірні перестанки,
Де музика в гаях, дівчата, як вино,
З грайною кров'ю смаглої коханки
Так мріялось мені довіллями давно.

Морцем я смілим, крамарем з Лепанта,
Що пініться життям, хоч келихом черпай! –
Зривав сміху дівочого серпанки,
Приказуючи тихо, владно: лиш – кохай!
Не підуть по морях мої вже бригантини,
Могутніми грудьми не випну я вітрил;
До тебе принукав я мрійні каватини,

І доторк вїй твоїх мені миліший крил!

1933. – № 32. – С. 3–4.

Mykoła Bażan (Микола Бажан)

Krew niewolnic

Переклад – К. Нерушпунь (К. Нерівний)

Targaja pęta rozwścieczone konie.
W beczałkach płaskich na dębowem dnie
Kobyle mleko ścina się i schnie.
Unosi wiatr słonawe ostre wonie.
Śpią jeźdźce, śpią, że śmierć ich nie obudzi;
I czarnych drzew spleciony ciężki cień
Na srebrną ziemię kładzie się bez drgnień –
Jak rozrzucone cielsko śpiących ludzi.

Do ziemi chylą się gasnących ognisk węże,
Dym snuje się – i niczem pyszny kwiat
Dziewczęca pierś wygina się i pręży
Z brudnego splotu wypłowiałych szmat.
Skrwawiono usta wam, w gorący pot i krew
Rzucono was – Narodu jasne córy!
By wschodni płód gryzący i ponury
Skiełkował w nocy w głębi waszych trzew...

A lata lecą – traw kwiecisty pył,
I strzały wspomnień w sercach rdza powleka.
Lecz owa krew potężna i daleka
Przetrwała dotąd w splotach mocnych żył:
Kochamy słowa – ciężkie niczem te
Złowieszczych ognisk dymy niezliczone,
I strugi krwi gorące i stężone,
I w dziki przestwór – w pole niezmierzone –
Łagodne serce uśmiech szczery śle.

Кров полонянок

Б'є космогрудий кінь копитом на припоні.
Кипить на дні подовбаних барил

Солодке молоко розпалених кобил,
Пахілья пахнуть, дикі та солоні.
Войовники так сплять, що смерті не почули б,
І нерухомо на землі лежить
Узор карбований могутніх верховіть,
Мов левня мускулястий тулуб.

Додолу хиляться рясні кущі багаття,
І дим струною в небозвід зіперсь.
Рвучи нитки ялозеного шмаття,
Немов квічена брость, повисла повна персь.
У добру вільгіть, в плідний піт
Зарошено тіла українських ясних бранок,
І рот розтерзано, і проросте на ранок
В дівочих черевах їдкий монгольський плід.

Ростуть роки, одвічний цвіт отав,
І в сайдаках сердець зотліли стріли згадок,
Та кров стару століттями нащадок
У гудзуватих жилах схороняв.
І любимо слова важкі, мов чорний дим
Зловіщих ватр, що сяяли татарину,
Викохуємо кров тугу і міцно зварену
І просторінь – безмежну царину –
Вітаєм серцем круглим і простим.
1927

1933.– № 13.– С. 1–2.

Eugen Płużnyk (Євген Плужник)
Ona płakała

Переклад – Bohdan Łepki (Богдан Лепкий)

Ona płakała... Poza wil dachami
Dzień chował swój strudzony grzbiet.
Jedną frazę szeptałem ustami:
“Nie płacz już, cyt”!
Nie płacz już, cyt?... Jakże dziko, bogi!
I jaka martwota słów!

Wziąć by serce i cisnąć do podłogi:
"Mów"!
Gwałtowny krzyk... A potem w jednej chwili
Żywota mego cały szereg mil
Ujrzałoby...
Dzień grzbiet swój chyli
Ponad dachami wil.

Плакала вона...

Плакала вона... Натомлену спину
День ховав за дахами дач.
А я з усіх фраз пам'ятав єдину:
– Годі, не плач.

Годі? Не плач? Як це дико, їй-богу!
Ой, яке мертве усе в словах!
Взяти б серце своє – й об підлогу!
– Ах!

Скрикнула б раптом. В одну хвилину
Бачила б верстви моїх шляхів...
Горбив день натомлену спину
Над горбами дахів.

A on taki młody...

Переклад – Bohdan Łepki (Богдан Ленкий)

A on taki młody... Młodzik
Niegolony puszek na twarzy.
Jeszcze wczoraj do szkoły chodził,
Jeszcze może nie kochał, nie marzył...
Cóż, kiedy wkoło ludzie źli!
A jeden przez zęby: "Pod ścianę"!
...Tam gdzieś chatyna pośród wsi...
Szewczenko... matki oczy kochane...

* * *

А він молодий-молодий...
Неголений пух на обличчі.

Ще вчора до школи ходив...
Ще, мабуть, кохати не вивчив...
Так очі ж навколо лихі...
Крізь зуби один – розстріляти!
...А там десь солома дахів...
...А там десь Шевченко і мати...

1932–1933.– № 2.– S. 20–22.

Maksym Ryl'skyj (Максим Рильський)

“...prolog – nie epilog” (I. Franko)

Переклад – E. Żytmirski (Є. Житомирський)

Tak, myśmy prolog. Wasi są królowie,
I szubienice i kościelne dzwony –
Nas tylko wczoraj z gliny ulepiono,
I naród nasz – jak ongiś pierwszy człowiek.

Myśmy nie byli nigdy jeszcze sobą,
Nasz okręt nigdy wielkich wód nie krajał,
Nas nie nęciły nigdy obce kraje
Nieznanych kwiatów wonią i ozdobą.

Nikt z nas imienia swego nie posiada,
Nikt z nas języka, ani woli nie ma,
My – śliska mgła, my – woda zimna, niema,
My – niewidzialna ludziom widm gromada.

I nagle – krew zawrzała w naszych żyłach,
Radośnie ciało ze snu się rozkurcza –
Na chmurnem czole myśl zalśniła twórcza
I martwą ciemność cudem ożywiła.

Narody, państwa! Dźwięczne, morskie fale
Dni i pokoleń! Głos usłyszcie niemych:
Waszą jest przeszłość – przyszłość zdobędziemy!
Dla was jest ziemia, dla nas – bezkres dali!
27/1917 (z ks. “Homin i Widhomin”, Kyiw, 1929)

Пролог – не епілог

Так, ми пролог. У вас і королі,
І шибениці, і церкви, й картини,

А ми – лиш проба першої людини,
Нас тільки вчора зліплено з землі.

Ми ще ніколи не були собою,
Не підіймали стяга на морях
Ні по чужих, невиданих краях,
Де квіти квітнуть барвою новою.

Ми без'язикі, безіменні, ми –
Німа вода холодного свічада,
Слизький туман. Ми привидів громада,
Що непомітно ходить між людьми.

І раптом – кров у жилах закипіла,
Пройшло по тілу радісне тепло,
І творча мисль осяяла чоло
І морок блідний дивно оживила.

Народи й царства! Днів і поколінь
Моря дзвінки! Дивуйтесь не могутнім:
У давнім ваше, наше – у майбутнім!
Для вас земля, а наша – далечінь!

1937.– № 27 (218).– S. 301.

Natala Liwucka-Chołodna (Наталія Лівицька-Холодна)

Rue Racine

Nóż w serce się wdziera i ostry ból,
krwi krople spod serca płyną.
Twoją łaskę, o Panie, okazać zwól,
na rozdrożach nie daj mi ginąć.
Ta krew spod serca spływa do warg,
i krew w moich słowach tryska.
Surowość, czystość i męstwa żar!
Tak, znam dobrze to wszystko...
Bije w wierszach dobitnie nowy rytm,
dźwięczny chorał wyrasta,
grzmi falanga, zjeżona ostrzami dzid,
płyną czołgi, okręty i miasta.
Pieśń o morzu i gestwie dziewiczych drzew,
o Borneo, Sumatrze, Jawie...

A dla mnie – o, Boże – kaliny krzew,
ciecha wierzba nad starym stawem.
A mnie zabłąkanej, a nam
szukającym dróg do Europy –
ciągle śni się, że u Niej, tam,
zakrwawiły się ciężko stopy.
A mnie i wśród paryskich cisz,
i w surowych Chillonu murach
wciąż – o, Boże – jak płomienny krzyż
Rue Racine, Montparnasse, Petlura!

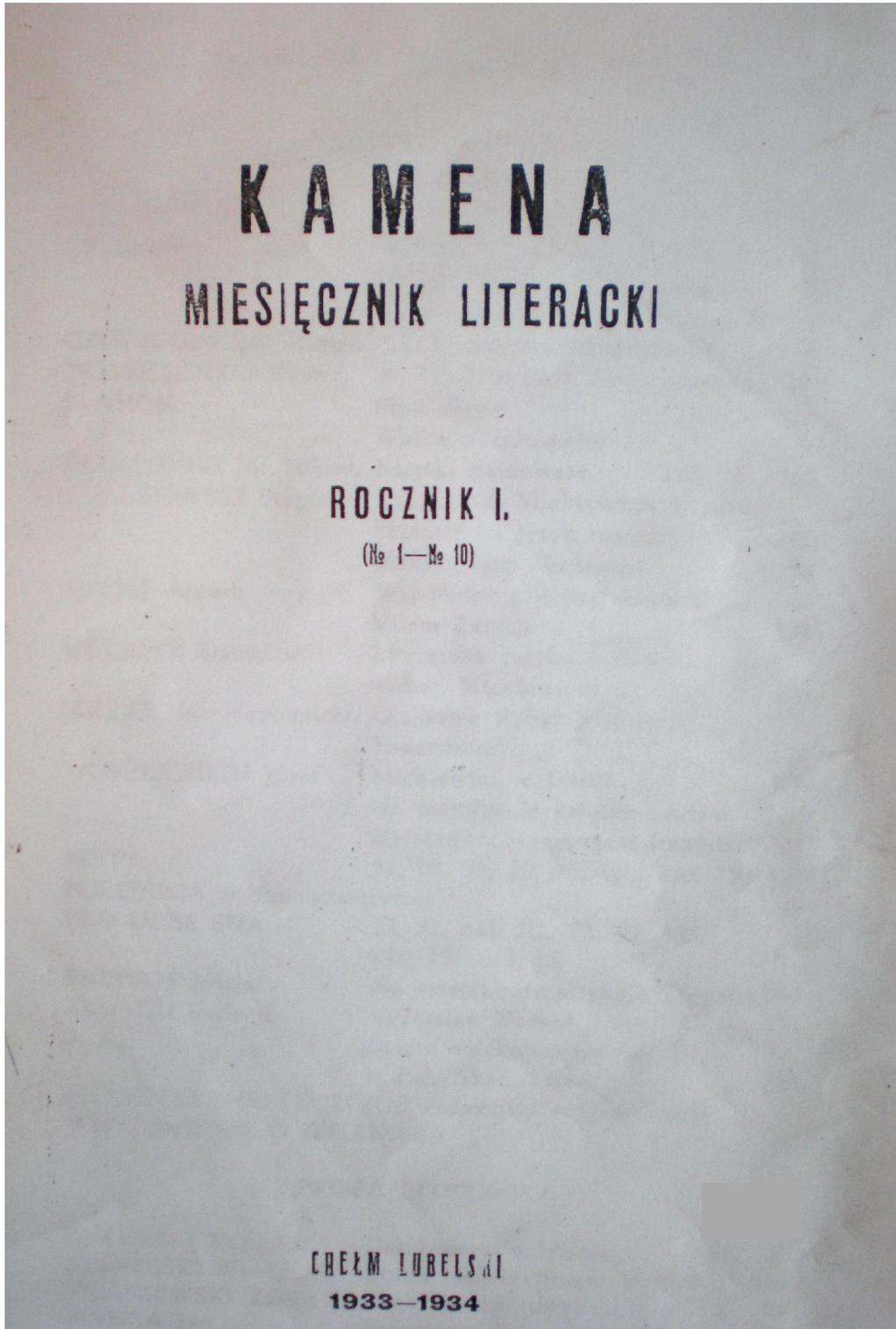
Rue Racine

В серце вбиваються вістря ножів,
Серце надвоє роздерте.
Поможи мені, Господи, поможи,
Не дай на розпутьях умерти!
Кров'ю серця стікають уста,
Кров'ю слова набрякають.
Мужність, суворість і чистота!
Так, я знаю, знаю...
Ритмів нових неблаганний закон,
Гимн стрункої фалянги,
Пісня про місто і про бетон,
Про дреднакти, порти і танки.
Пісня про море й дівичість пущ,
Про Борнео, Суматру, Яву...
А мені – о Боже – калини кущ
І верба над забутим ставом.
А мені по чужих світах,
Під наказ: Давай Європу! –
Сниться все, що у Неї, там,
Закривавились тяжко стопи.
А мені під паризьким мостом,
Чи в суворих Шльонських мурах
Все – о Боже! – вогненным хрестом
Rue Racine, Montparnasse, Петлюра!

“KAMENA” (“КАМЕНА”)

Цей літературний місячник виходив у Холмі в 1933–1939 роках, у 1945–1949 рр. – в Любліні. Від 1957 року це суспільно-літературний двотижневик. Належав до регіональних видань. Редакція ставила собі

за мету служити літературним потребам жителів найближчих регіонів – Холмщини, Люблінщини, Волині. Здобув славу популяризатора слов’янських літератур і від початку заснування швидко став відомим явищем польської культури міжвоєнної доби. Упродовж першого періоду редакція послідовно втілювала політику “zbliżenia kulturalnego narodów słowiańskich” (культурного зближення слов’янських народів), приділяючи особливу увагу культурі етнічно близьких народів. Відразу ж було задекларовано цілковиту ідейну незалежність, відсутність зв’язків із будь-яким політичним табором. На час заснування часопису редактором був Казімеж-Анджей Яворський, відомий польський поет і перекладач, родом із Холмщини, видавцем – Zenon Wasniewski.

Видання висвітлювало лише літературний процес у Польщі та сусідніх країнах. Друкувалися переважно поезії, польські та переклади з інших слов’янських мов, зрідка з інших європейських літератур. Принагідно публікувалася проза, головним чином польська. Редакція мала відділи: “Artykuły” (“Статті”), “Poezje” (“Поезії”), “Proza Literacka” (“Літературна проза”) та інші, які в свою чергу представлені в постійних рубриках: “Kronika Słowiańska” (“Слов’янська хроніка”), “Kronika Ukraińska” (“Українська хроніка”), “Polonica w Słowiańszczyźnie” (“Полоністика у слов’ян”), “Kolumna najmłodszych” (“Колонка наймолодших”), “Kolumna angielska” (“Англійська колонка”) та ін.

Питання теорії творчості, традицій та нових явищ у літературному процесі обговорювалися в науковій публіцистиці. Серед таких публікацій – статті Ю. Чеховича “Усуспільнені абсурди” (“Uspołecznione absurdy”), С. Черніка “Зміст і форма” (“Treść i forma”), М. Чухновського “Усуспільнені експерименти” (“Uspołecznione eksperymenty”), Л. Рубаха “Вітеслав Незвал” (“Vitezslav Nezval”), А. Щербовського “Болеслав Лесьмян, 1878–1937” (“Bolesław Leśmian 1878–1937”) та ін.

Українська література постійно присутня на сторінках місячника: як переклади поезій, так і фрагменти прози та публіцистики. Часто обговорювалися особливості літературного процесу в Радянській Україні та на еміграції, розглядалися постаті письменників і польсько-українські літературні стосунки. За час існування часопису було опубліковано переклади творів М. Хвильового (фрагменти статті “Україна чи Малоросія?”), Ю. Федьковича, Ю. Косача, Б. Кравціва, Б. Лепкого, Є. Маланюка, О. Ольжича, О. Олеся, М. Рильського

(поезії і переклади з А. Міцкевича), Т. Шевченка, П. Тичини, С. Гординського, Б.-І. Антонича, Я. Ярого, О. Влизька, Остапа Вишні, А. Курдидика, Г. Косяченка, М. Бажана, Д. Фальківського, О. Маковея, М. Капія та ін.

Питанням польсько-українських відносин та розвитку українського красного письменства присвячено статті В. Дорошенка “А. Міцкевич в українській літературі” (“А. Mickiewicz w literaturze ukraińskiej”), А. Баумгардтена “Молода українська поезія у Львові” (“Młoda poezja ukraińska we Lwowie”), З. Васневського “Переклади Рильського з Міцкевича” (“Mickiewiczowskie przekłady Rylskiego”) та багато інших.

У постійному авторському складі видання були К.-А. Яворський, Ю. Чехович, С. Чернік, М. Чухновський, Ю. Лободовський, Ю. Кловсовський, А. Баумгардтен, З. Васневський та ін. З-поміж перекладачів української поезії на польську мову виділяються К.-А. Яворський, Т. Холлендер, Т. Бохенський, А. Баумгардтен, Ю. Чехович та ін.

1933–1934.– № 7.– S. 122.

Taras Szewczenko (Тарас Шевченко)
Testament

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Kiedy umrę, pochowajcie,
rzućcie mię w mogiłę
pośród stepu szerokiego
w Ukrainie miłej:
abym łany widział stamtąd,
Dniepr i brzeg urwisty,
abym słyshał ponad rzeką
wichru dzikie świstu.

Gdy popłynię z Ukrainy
do sinego morza
wraż krew, ach, wszystko rzucę
góry, stepy, zboża –
wszystko rzucę i powrócę

do samego Boga,
będę modlił się, – a dotąd
nie znam, nie znam Boga.

Pochowajcie i ruszajcie
zrywać z nóg kajdany,
wrażą krwią, złą krwią okropcie
wolne, wolne łany!
I w rodzinie wielkiej, wolnej
i w rodzinie nowej
o mnie też wspomnijcie czasem
cichem, ciepłym słowem.

Заповіт

Як умру, то поховайте
Мене на могилі,
Серед степу широкого,
На Україні милій,
Щоб лани широкополі,
І Дніпро, і кручі
Було видно, було чути,
Як реве ревучий.
Як понесе з України
У синєє море
Кров ворожу... отойді я
І лани, і гори –
Все покину і полину
До самого Бога
Молитися... а до того
Я не знаю Бога.
Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кров'ю
Волю окропіте.
І мене в сем'ї великій,
В сем'ї вольній, новій
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом.

25.12.1845, в Переяславі

1935–1936.– № 7.– S. 132.

Modlitwa

Переклад – *Tadeusz Bocheński* (Тадеуш Бохенський)

Mijają dnie, mijają noce,
kończy się lato: żółkły liść
szeleści głucho. Gasną oczy,
zasnęły myśli, serce śpi.
Zasnęło wszystko i niewiada,
czy żyję, czy w mogiłę spadam,
czy tylko światem się kołaczę,
bo juj ni śmieje się ni płaczę.

Kędyżeś, dolo? Kędyżeś, dolo?!
Nijakiej nigdzie doli.
Cdy dobrej skąpisz, nie szczędź, Boże,
choć tej, co boli!

Nie pozwól spać, dopóki chodzę,
i sercem, póki bije, mrzeć,
nie pozwól, jak opadłej kłodzie,
po ziemi walać się i przeć,
ale żyć pozwól, sercem żyć,
co ludzi kocha i ocali,
a jeśli nie, to klątwą bić,
to cały świat podpalić.

Straszno jest w kajdany wpaść,
umierać w niewili,
ale gorzej spać, spać, spać
na swobody polu,
ale gorzej na wiek wieków
zasnąć i nie słynąć,
że ni śladu po człowieku,
czy żyw, czy zaginął.

Kędyżeś, dolo? Kędyżeś, dolo?!
Nijakiej nigdzie doli.
Cdy dobrej skąpisz, nie szczędź, Boże,
choć tej, co boli!

Минають дні

Минають дні, минають ночі,
Минає літо. Шелестить
Пожовкле листя, гаснуть очі,
Заснули думи, серце спить,
І все заснуло, і не знаю,
Чи я живу, чи доживаю,
Чи так по світу волочусь,
Бо вже не плачу й не сміюсь...
Доле, де ти! Доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої! злої!
Не дай спати ходячому,
Серцем замирати
І гнилою колодою
По світу валятись.
А дай жити, серцем жити
І людей любити,
А коли ні... то проклинать
І світ запалити!
Страшно впасти у кайдани,
Умирать в неволі,
А ще гірше – спати, спати,
І спати на волі –
І заснути навік-віки,
І сліду не кинуть
Ніякого, однаково,
Чи жив чи загинув!
Доле, де ти! Доле, де ти?
Нема ніякої!
Коли доброї жаль, Боже,
То дай злої! злої!

1935–1936.– № 7.– S. 133.

I dzień idzie i noc idzie

Переклад – Tadeusz Bocheński (Тадеуш Бохенський)

I dzień idzie i noc idzie
i ująwszy skroń, co pęka,
dziwujem się, że nie idzie

zwiastun prawdy, dobra, piękna.

І день іде, і ніч іде.

І голову схопивши в руки,

Дивуєшся, чому не йде

Апостол правди і науки?

5 листопада [1860, С.-Петербург]

1933–1934.– № 7.– S. 122.

Jurij Fed'kowycz (Юрій Федькович)

Brat i siostra

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Nie zezula w wiklinie tęskniła,
nie ptaszyna się smutna żaliła, –
to siostrzyczka list pisała,
na obczyznę wysyłała
i do brata przez łąy przemawiała:

“Bracie miły, mój sokole słodki,
porzuciłeś swą siostrę sierotkę,
a ja wołam, łąy łykając,
jak zezula w ciemnym gaju:
wróćże, wróć z dalekich krajów”.

“Siostro moja, siostro moja, rutko!
Jakżeż wrócić, pocieszyć cię w smutku
poprzez borów tych ciemności,
poprzez rzeki głębokości,
poprzez stepów, stepów dalekości”.

Oj, leciałem przez tydzień-godzinę,
przyleciałem do siostry w gościnę,
przyleciałem, dłośno hukam
i siostrzyczki mojej szukam,
próżno, próżno wszędzie stukam!
“Siostro, siostro ma, lelijo biała!

Powiedz, powiedz, kędyś się podziała?”

“W gaju, w gaju leżę sobie,
w ciemnej jamie, w ciasnym grobie
i rozmawiam wciąż o tobie.”

Брат та сестра

Не зозуля в лузі тужила,
Не пташина в тузі голосила, –
То сестричка лист писала,
На чужину посилала,
Та й до брата слізною промовляла:

“Брате милий, брате-соколоньку,
Ти покинув сестру-сиротоньку,
А я ходжу – покликаю,
Як зозуля в темнім гаю:
Ой вернися з далекого краю!”
“Сестро моя, сестро моя, рудо!
Як я можу до тебе вернути
Через ліси темнесенькі,
Через ріки бистресенькі,
Через степи рівні-рівнесенькі?”

“Гаєм – маєм, лебедем – Дунаєм,
А степами – швидким горностаєм,
А на моє подвіронько
Пади швидким соколоньком,
А голубом на моє серденько!”
Ой летів я сім день та й годину,
Прилетів я до сестри в гостину,
Прилетів я та й гукаю,
А сестрички не видаю:
Ой, мабуть, я вже сестри не маю!

“Сестро ж моя, лелієнько біла!
Скажи мені, де ти ся поділа?”
“В гаю, брате, в гаю, в гаю
Та у ямі пробуваю,
Все про тебе розмовоньку маю.”

1933–1934.– № 2.– S. 26.

Eugenjusz Małaniuk (Євген Маланюк)

Wizja

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Wszustko stalo się, co stać się miało.
Dzień jest trzeźwy. Jarzmo pracy – los.
Czyż usłyszę, jak codzienny hałas
przerwie trąby archanielskiej głos?

Zaczerwieni się nieboskłon krwawo
i rozewrze się błękitu ciecz,
a milczenie wielkie niby sława
serce ludzkie przeszyje jak miecz.

Samoloty zakrążą jak liście,
wieże padną, zatrząśnie się ład...
Gdzieś od wschodu, gdzieś z poza przedmieścia
białym słońcem wstanie straszny sąd.

Zimne kły swe wichura wyszczerzy
i ruiny rozmiecie na pył.
...Ani Matka Boska ani Jerzy,
nikn obronić nie będzie miał sił.

Візія

Все, що має статися, вже сталося, –
День тверезий, праця з-під ярма.
Чи ж почую, як щоденний галас
Перетне архангельська сурма?

Обагриться небосхил криваво,
Розчахнеться зимна височінь,
І велике мовчання, як слава,
Людське серце візьме на мечі.

Літаки закрутяться, мов листя,
Башти захитаються й падуть.
Десь зі Сходу, з-поза передмістя
Білим сонцем встане Страшний Суд.

Він дихне холодним духом бурі
І змете руїни, як сміття.
Ані Божа Мати, ані Юрій
Людського не захистять життя.
І душа без стін і без одежі
Встане перед карою Руки...
Тільки вітер в Книзі спостережень
Перелистуватиме віки.
12.X.1933

1933–1934.– № 2.– S. 27.

Wieczór

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

I wieczór znów. Rozpłascza już powieki
bezsilny dzień. I znowam, znowu sam.
Tak trzeba mi tkliwości, trzeba, by na wieki
we dwoje modlić się do nieba górnych bram.

A już nakreśla noc przejrzysto – sine cienie
i gwiazdy wszystkie już wyrzały, błyszcząc w mrok.
I wiem, że teraz ty jak ja gdzieś trwasz w wzruszeniu,
wciąż wzdychasz, modlisz się i milcząc ważysz krok.

I jeszcze jedno wiem: tkliwości tej bezmiaru
nie zniesiem w samotności, w objąciu gwiazdnych skier,
nie utopimy jej wśród cichej nocy czarów,
gdy ziemia zlewa się z otchłanią niebnych sfer.

I wiem, że życie to – przelotne tylko chwile,
wieczności chwile – wiem. Ku śmierci każda gna.
I wiem, tyś jedna jest. Lecz przetrwaw – i przepłynię
w łagodzie nocnych lśnień i w ciszy tej bez dna.

Вечір

Ось вечір знов. Заплющує повіки
Безсилий день. І знову, знову сам.
Так треба ніжності, так треба, щоб навіки
Удвох молитися вечірнім небесам.

Вже ніч накреслює прозоро-сині тіні,
Вже зорі глянули. І сяє, сяє тьма.
І знаю, що десь ти, в такім, як я, тремтінні,
Зітхаєш і мовчиш, і молишся сама.

І знаю, знаю ще, що ніжності такої
Нам різно не знести в обіймах самоти,
І не втопити нам її в оцім спокої,
Коли земля злилась з безмежжям висоти.

І знаю, що життя – це тільки ці хвилини.
Хвилини вічності. І знаю: ти – одна.
І іншої нема. Прогаю – і пролине
В цій лагоді ясній, в цій тишині без дна.
1925

1934–1935.– № 4.– S. 70.

Kończąc

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Co rok, co dzień się staję prostszy
i bardziej trzeźwy już mam wzrok.
Niech tylko skreślę pióra ostrzem,
com widział, patrząc w burzy mrok.

Niech tylko echem nędznych liter
potomkom swym przekażę wieść,
że już ostatni trąbił wicher,
składając dniom idącym cześć.

Więc pomóż tylko mi nakreślić
oblicze straszne owych lat
i sen dzisiejszej doby wskrzesić,
wyroki wieszczę – w przyszłość szlak.

A potem tak: niech ciszy maska
marmurem skuje martwą skroń
i niech na wieki mię pogłaska
ostatnia z pociech – śmierci dłoń.

Закінчуючи

Щорік, щодень – стаю простіше.
Вже тверезіє гострий зір.
Хай лиш тверда рука запише,
Що бачив в бурі і грозі.

Хай лиш луною бідних літер
Нащадкам пізнім передам,
Що просурмив останній вітер
Майбутнім, незнайомим дням.

Тож поможи лише накреслить
Страшне обличчя цих років,
Доби цієї сон воскреслий,
Пророчі вироки віків,–
А потім так: хай буде тихо
Й на мрамур мертвого чола
Щоб ніжно, як остання втіха,
Долоня вічності лягла.
20–22.VI.1925

1936–1937.– № 8.– S. 172–173.

Przed nowym rokiem

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Dobiega rok, co był jak kara
za wszystkie słowa, każdy grzech.
Szła w nieskończoność wciąż Sahara,
a wargi wiatr ognisty piekł.

I tylko piasków swych obławą
ocean suchy w mocy rósł
i fatamorgan złudną zjawą
uderzał o pyramid gruz.

Kipieła krew we wzdętych żyłach,
bezsilny wzrok się krwawił też.
Wtedy zrozumiał, czemu skrzydła
miał głaźne – Sfinks, skrzydlaty zwierz.

Bo li skrzydlatym zwierzem trzeba
przelecieć nad pustynią zła –
i niechaj pod czarnością nieba
wiruje purpurowa mgła!

Під Новий рік

Кінчиться рік, що був як кара
За всі слова, за всі гріхи.
Тяглась нескінчена Сахара
Та вітер спалював лихий.

Лишень текучими пісками
Дзичав пекучий океан,
Б'ючись об пірамідний камінь
Примарами фатаморган.

Казилась кров в набряклих жилах,
Кривавився безсилий зір...
Я взнав, чому камінні крила
Вподобав Сфінкс, крилатий звір.

Лише крилатим звіром треба
Перелітать пустиню зла –
І хай під чорнотою неба
Вирує пурпуrowa мла!
31.XII.1929

1934–1935.– № 4.– S. 71.

Bohdan J. Antonycz (Богдан-Ігор Антонич)

Noc

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Nie chcę już więcej pisać wierszy, układać jambów i trochei.
Czy wyrzeźbione w słów mosiądzu potrzebne komu me sonety
dziś, gdy zarówno dumne szczyty, jak piękne walą się ideje,
gdy nie poeci i nie mędracy dyktują prawdę, lecz bagnety.

A jednak bywa noc pogodna, gdy miesiąc srebrem zlewa sady
i nidy mocne wonne wino słodyczy ciszą cię napawa.
U kogo wówczas w takiej chwili masz, młody, szukać słów porady,
wysłuchany w kołys drzew gwarzących i w to, co do snu szepcze trawa?

Jak czuła matka ci na czole położy dłoń swą noc błękitna
i pełen szczęścia już przebaczysz najgorsze krzywdy i odnowa
poczujesz w piersi serce młode, a myśli kwieciem ci zakwitną
i same w wiersze się ułożą codzienne najzwyczajniejsze słowa.

Ніч

Не хочу більш писати віршів, складати ямби та трохеї.
Чи вирізьблені з слів мосяжі потрібні ще кому сонети
тепер, коли шпилі найвищі й найкращі падають ідеї,
як правду не мудрці й поети диктують нам, а лиш багнети.

Однак буває ніч погідна, як місяць срібло ллє на сад
і тишею тебе впиває, пахучим, пінявим вином.
У кого, молодий, у кого тоді шукатимеш порад
заслуханий в дерев говірку, які шепочуть тихим сном.

А ніч, мов мати, над тобою долоню на чоло кладе.
Тоді, щасливий, навіть кривди забудеш і простиш найгірші,
тоді думки квітками пахнуть і чуєш серце молоде,
тоді слова найзвичайніші складаються самі у вірші.

1937.— № 6.— S. 110.

Gorzka noc

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Zasnęli ludzie w czarnem mieście
i chłoną wiedzeń sennych czad.
Twego marzenia nie pomieści
ten wielku, ale cisny świat.

Umilkły dzienne niepokoje
i północ zwolna sypie mak
i spokój rozpiął skrzydła swoje,
lecz nie dla ciebie ciszy smak.

I oto drobny, czarny chłopiec
Do czoła nagle podniósł dłoń.
Nie? Sedan ty się nie dokopiesz,
A wiersz twój w walce słaba broń.

Гірка ніч

Заснули люди в чорнім місті,
під ковдрами леліють сні.
Твоєї мрії не помістить
цей світ безкрай та тісний.

Замовкли голоси охриплі,
і спокій крила розпина,
і північ зерна маку сипле,
та не для тебе тишина.

I ось дрібний чорнявий хлопець
підніс долоні до чола.
Ні, суті світу ти не схопиш,
не вирвеш віршем корінь зла.

1937.— № 6.— S. 110.

Do istot z gwiazdy zielonej

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

“Biosu” prawa są dla wszystkich jednakowe:
narodziny, cierpienia i zgon.
Cóż pozostanie po mnie – popiół mego słowa.
Co pozostanie po nas: z kości – trawy plon.

Lwy, sarny, lisy, jaskółki i ludzie,
zielonej gwiazdy robaki i liście,
materji prawom niezmiennym poddane!
Jak niebo ponad nami iskrzy się srebrzyście!

Rozumiem was, zwierzęta, rośliny nieznanne,
i słyszę, jak komety pędzą, jak kielkuje trawa,
Antonycz też jest zwierzę – smutne, kędzierzawe.

До істот з зеленої зорі

Закони “біосу” однакові для всіх:
народження, страждання й смерть.
Що лишиться по мені: попіл слів моїх,
що лишиться по нас: з кісток трава зросте.

Лисиці, леви, ластівки і люди,
зеленої зорі черва і листя
матерії законам піддані незмінним,
як небо понад нами синє і срібliste!

Я розумію вас, звірята і рослини,
я чую, як шумлять комети і зростають трави.
Антонич теж звіря сумне і кучеряве.
18.V.1935

1937.— № 6.— S. 110.

Pieśń o niezniszczalności materji

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Zaszyty w ciemny gąszcz i otulony wiatrem,
nakryty nieba dnem, spowity wkrąg pieśniami,
jak mądry lis przysiadłem pod paproci kwiatem,
i stygnę, i twardnieję powoli na kamień.

Roślinnych rzek ku górze wspina się płątawa,
chwil mknących, komet, liści nieustanny łopot.
Rozmiażdży mnie pięść słońca, spali ognia potop
I z ciała będzie węgiel, z pieśni popiół rdzawy.

Jak lawa się przetoczą tysiączne stulecia,
Gdzie myśmy niegdyś pošli, staną jakieś palmy,
I węgiel z naszych ciał zakwitnie czarnem kwieciem,
I w serce me zadzwonią oskardem w kopalni.

Пісня про незнищенність матерії

Забрівши у хащі, закутаний у вітер,
накритий небом і обмотаний піснями,
лежу, мов мудрий лис, під папороті квітом,
і стигну, і холону, й твердну в білий камінь.

Рослинних рік підноситься зелена повінь,
годин, комет і листя безперервний лопіт.
Залле мене потоп, розчавить білим сонцем,
і тіло стане вуглем, з пісні буде попіл.

Прокотяться, як лава, тисячні століття,
де ми жили, ростимуть без наймення пальми
і вугіль з наших тіл цвістиме чорним квітням,
задзвонять в моє серце джагани в копальні.

1933–1934.– № 2.– S. 27.

Oleh Olżycz (Олег Ольжич)

* * *

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Wierzyć i pragnąć – to nie złuda, sen,
to prawda wieczna, wielka, oczywista.
Oto nadpływa chmur deszczowych tren,
już się rozwiera niebo uroczyste.
Bogaty Bóg nam błogosławił świat
darami, których nikt wyrwać nie może:
tęsknota, twórczość i miłości kwiat,
zapał i męstwo, poświęcenia pożar.

Na stołach swoich pozostawiał nam
win promienistych i słodkich gron wiele.
Więc śmiało idź i wychył aż do dna
dla swego serca najchmielniejszy kielich.

* * *

І вірити, і прагнуть – не вотще.
Безсмертне – і величне, і ясне-бо.
Ось лине хмара з літеплим дощем,
І розверзається врочисте небо.

Господь багатий нас благословив
Дарями, що нікому не одняти:
Любов і творчість, туга і порив,
Одвага і вогонь самопосяти.

Солодких грон і променистих вин –
Доволі на столах його веселих.
Іди ж сміливо і бери один,
Твоєму серцю найхмельніший келих.

1933–1934.– № 2.– S. 27.

Powrót

Переклад – Józef Czechowicz (Юзеф Чехович)

Dzień jesienny, jak szata helleńska.
Rusi moja, Rusi złotolita!
A wybiegnij, przypadnij do strzemion,
książę wrócił, powrócił i wita!

Zajęczały wrota jak łabędzie,
odłożono hełmy błyszczące.
Dniem i nocą jak motyl uśpiony
będę czekał na wiosny słońce...

Поворот

День осінній – наче грецька паволока.
Русь моя! Золототкана Русь!
Вибігайте, припадіть до стремени:
Повернувся князь наш, повернувся!

Заячать ворота, наче лебеді.
Відкладуться шоломи ясні.
День і ніч замріяним метеликом
Тужно ждатиму тривожної весни.

1933–1934.– № 2.– S. 27.

Modlitwa zaranna

Переклад – Józef Czechowicz (Юзеф Чехович)

Nie o świetliste proszę mżenie,
w które nauki nurt wypłynął,
nie chcę złotego natchnień kwiatu –
lecz w łaskawości swej niezmiernej
modłę się: daj mi dar mizerny!
Zwól, bym w jej imię męki przeniósł,

w straszliwym dniu zapłaty ginąc
w żołnierskim płaszczu od granatu.

Присвята

Не світлий спокій дорогих глибин
Прозорої і чистої науки,
Не золоті натхнення орхідеї –
З ласкавости незмірної своєї
Пошли мені, молюся, дар один:

В ім'я її прийняти мужньо муки
І в грізні дні залізної розплати
В шинелі сірій вмерти від гранати.
1931

1936–1937.– № 8.– S. 173.

* * *

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Pież słońca w koło się ściele,
jak po deszczu ziemia nabrzmiała!
Od wilgoci cięższa jest zielen,
od powietrza – brunatne ciało.

W prawej ręce zuchwały krzemień,
w lewej dłoni – miodowe smokwy.
Czyż nie łaska na czole drzemie,
czyż nie szczęściem iskrzy się oko?

Nasze plemię – plemię niewielkie
i w namiotach dosyć jest strawy.
Cały w pręgach, o kłach zagiętych
zwierz w żółkniętych czai się trawach.

* * *

Скільки сонця лється на землю,
Як зітхає земля по зливі!
Від води обважніла зелень,
Від проміння – brunatne тіло.

Влучна палиця, жовтий креміль,
У долоні медові смокви.
Чи не ласка на чолі в мене,
Чи не щастям іскриться око?

Наше плем'я не є велике,
Та по шатрах доволі страви.
Лев пругастий, загнуті ікли,
Заховався в пожовклих травах.

1935–1936.– № 10.– S. 207.

Oleksa Włyśko (Олекса Влизько)

Codzienne morze

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Niema tu żadnej bajki wcale,
jak tam, gdzie morze i gdzie ląd, –
za rejdem szumią głośno fale,
a na kotwicach statków rząd.

Giną ostatnie dnia zarysy,
wieczór zapada dzwonem w toń.

I widzę: maszty jak cyprysy
i czuję dymu z fajek woń.

Tam wszędzie praca, wre robota.
Jak łódź nadpływa noc z za wód,
wielbię cię, morze, słowa młotem,
powszedni, czarny fal twych trud.

Ciśnij sztormową moc zuchwałą
Na rejdzie serca, głów i bark,
By krew się w silnych nie zastała
I aby słabych trafił szlag.

Буденне море

Нема тут казки ніякої,
як всюди в світі й
на морях,
шумлять

за рейдами
прибої,
де кораблі
на якорях.

Розводить день
останні риси
і кида вечір
дзвоном в сквер.
Я ж бачу
щогли-кипариси,
і пахне з люльок
канупер.
Там всюди праця.
Як ще мовлю?!
Мов човен
в гавань,
ніч пливе.
Тебе,
о море,
славословлю,
буденне,
чорне, трудове!
Жбурни,
як шторм,
кремезну силу
на рейди
м'язів і сердець,
щоб дужі
крові не зносили,
щоб по безсилах вдарив грець!

1936–1937.– № 8.– S. 170–172.

Роеіе

Переклад – Tadeusz Hollender (Тадеуш Холлендер)

Nie zwódź, poeto. Sercem zmiennym,
Na nic tu żadna z twoich szarż:
Mało – za szkłem mieć świat codzienny,
A buntom śpiewać tylko marsz.

Obrzydły liry struny stare,
Świętość tematów okrył pył.
– Bacz, bez kapłaństwa i ofiary,
Żebyś sam buntownikiem był!

Pieśń twoja to gorący promień.
Ciemnota ginie w nim jak lód!
Więc pocóż wielbić niewiadome,
Wciąż chwaląc tylko mit i cud?

Jeden się grudniem ciągle cieszy,
Drugi ukochał lasów sklep,
A tyś pogardził dniem dzisiejszym,
Przy tobie w niebie siedzi Feb!

Nie zmartwychwstanie, co umarło!
W dzisiejszość się dynamit wkradł:
– I pomnij na żelazne gardło
Dział, wymierzonych w stary świat.

Jak bądź – tyś nasz. I choć z daleka,
Marzenia też ci drogie są.
Jak bocian w błocie trwaszi czekasz
Z swoją kulturą... nie nam to!

Nam trzeba pieśni – gromu, burzy.
Jak bomb nam trzeba groźnych słów!
Nie słowa – kto tam! – że się znużył,
Kogo tam głowa boli znów?

Bo dziś potrzeba nam żołnierzy,
Tak frontom naszym jak i dniom!
Poeto – w bój! Już dość zamierzeń!
Niech pieśń uderzy w świat jak grom!

Nie zwódź, poeto, sercem zmiennym,
Na nic tu żadną z twoich szarż.
Mało – za szkłem mieć świat codzienny,
A buntom śpiewać tylko marsz!

Поетові

Не лицемір, поете, серцем
І не роби із нього шарж:
Замало глянути крізь скельця
На бунт, виспівуючи марш!

Давно набридли струни ліри
І пил злетів на святість тем!
Зроби без жрецтва і офіри
Себе самого бунтарем!

Твої пісні – це теплий промінь,
Що палить темряву, мов лід!
Навіщо ж коришся утомі
І оглядаєшся на міт?!

Один закоханий у грудень,
Другий бандуриться в лісах,
А ти махнув на “сірий” будень,—
Сидиш із Фебом в небесах!

Та не воскресне те, що вмерло!
Тепер і будні – динаміт:
Не забувай залізне жерло
Гармат, націлених у світ!

Якщо ти наш. Якщо ж далекий
І любиш вимріяний час,—
Плекай в болоті, як лелека,
Свою культуру... не для нас!

Нам треба пісні – бурі, грому,
Нам треба – бомбами слова!
Ні слова – хто там? – про утому,
У кого скніє голова!

Нам треба кожного солдатом
На наші будні і фронти!
Поете, в бій, доволі ждати,—
Громами пісню рознести!..

Не лицемір, поете, серцем
І не роби із нього шарж:
Замало глянути крізь скельця
На бунт, виспівуючи марш!

1934–1935.– № 4.– S. 70.

Swiatosław Hordyńskij (Святослав Гординський)

Na przedmieściu

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Noc deszczowa. Ale trzeba iść,
podnieść kołnierz skulić się w palcie.
Kasztanowy złocący się liść
Głosi jesień na mokrym asfalcie.

Nawał myśli nagle na mnie spadł,
naprzykrzają się zwrotki z poetów,
jak w kieszeniach noszone od lat
tramwajowe pomięte bilety.

Z poza desek, które w rogu tkwią,
jak w ponurym dramacie na scenie
ktoś wychodzi, ktoś krzyczy: Allons!
Potem w bramy ukrywa się cieniu.

Tylko wicher łopoce. I z chmur
kapią krople na lśniące szkła witryn.
Oto plakat oddarty i mur,
Na afiszu Marlena Ditrich.

Gdzieś wysoko przebiego metro,
przedudniło ostatnie wagony
i samotny znów dźwięczy mój krok
w tę jesienną szarugę wpleciony.

На передмісті

Ніч. Підняв я коміра пальто,
Дощ хлюпоче в подертій кальоші,
Впав каштановий жовтий листок
На асфальт і пригадує: осінь!

Вперті думи налазять водно
І нахабні уривки з поетів,
Мов забуті в кишенях давно
Вже пом'яті трамвайні білети.

З-поза сірих дощевих заслон,
Мов на сцену таємної драми,
Хтось виходить і кличе: allons!
І ховається тихо до брами.

Тільки вітер лопоче. Летять
Ненастанно краплини. На вітрі
Відірвало від муру плякат, —
На плякаті Марлена Дітріх.

Десь високо пробігло метро,
Продудніли останні вагони,
І самотній знов губиться крок
В листопадовій ночі бездонній...
1931

1935–1936.— № 10.— S. 207.

W porcie

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Kurzą fajki okręty nowoczesnych Hanz,
ich dym z żelaznych piersi chce niebo zasłonić.
I syreny ostatni raz krzyczą na dreadnouce Provance,
odpływając w mych marzeń egzotyczną kolonję.
Wali w port oceanu zły szum,
tną powietrze mewy skrzydłami i krzykiem.
I jak chmury się kręcą eskadry mych dum
Przez czarne Atlantyki i nad Pacyfikiem.
Gdy w porcie na okrętach sprawują flagi straż,
gdy nozdrza me łaskocze dalekiej dym podróży,
podnoczę barwną flagę na serca mego maszt,
niech łopocze nad wściekłą kipielą w jasnej wichurze.

В порті

Закурили люльки кораблі новітніх Ганз,
Димом залізних грудей небо заслонюють,
І сирени востаннє кричать на дредновті “Прованс”,
Підпливаючи в мрій моїх екзотичну колонію.

Б’є прибоєм у порт океан.
Меви повітря тнуть крилами й криками
І, мов хмари, кружляють ескадри моїх бажань
По Атлантиках чорних і над Пацифіками.

Коли в порті підводять стяги на кораблях,
Коли ніздрі лоскочуть дими блукання далекого,
Підіймаю на щоглу серця барвистий стяг –
Хай лопоче на синіх вітрах, над буруновим клетотом!

1935–1936.– № 6.– S. 111.

Do poetów polaków

Переклад – Aleksander Baumgarten (Александр Баумгардтен)

Dziś wam przyjemnie zachodzić w ciepłą, zaciszną kawiarnię,
Zaciągnąć się papierosem z herbatą – za gazet wałem
I wiedzieć gnuśnie, że waszych wywczasów niezbrojną armję
Powiedzieć poprzez historję i bez was chmurny marszałek.

Tak lekko wam i beztrosko spocząć na piersiach kochanek,
Zapomnieć grozę słów dawnych: żandarmi i cytydela.
Bo tylko nam nieść trzeba w milczenia ciężkich kajdanach
Pod kaskiem chmurnego czoła buntu czerwona niedzielę.

Na zaproszenie Pen-Klubów tak lekko pullmany niosą –
Hardo powitać obczyznę sztandarem ziszczonych marzeń,
Lecz ciężiej praskim brukom wiersz pisać, jak Olżycz i Kosacz,
Modląc się gniewnym aniołom przyszyłych, okrutnych wydarzeń.

Dobrze jest iść smagłemu pod słońcem i wiatrem – i wierzyć,
Że krok na ziemi zdobytej – to rzymski krok nieustraszeń.
Czuć, jak się giętko nagina prawo do waszych zamierzeń,
Jak kornie bije na baczność w twardy, policyjny daszek.

I myśmy też zakochani w słońcu i w śmiechu kobiecym,
Usta namiętnie nam pali wicher od strof rozhukanych,
Lecz ciężej nam się dziś zdobyć na pstrość tuwimowskiej hecy,
Gdy z naprężenia są oczy krwią a nie łzami zalane.

Tak lekko dzisiaj się schodzić, słowa zamieniać przyjazne,
Oparłszy na jednym stole łokci i myśli wymowę,
Lecz jakże w rymach i rytmach rozpacze utaić własne,
Jakże zapiąć w futerał na ostro nabite słowa?

Lecz najstraszniejsze, że przecie wciąż istnieć nad nami będzie
Dla wszystkich jedyne piękno – srogie, niezmiennie i stale,
Nawet, gdy bufor historii w piersi nas grzmotnie w rozpędzie,
Gdy poczujemy znów w rękach ciężar chłodnego metalu!

До польських поетів

Нині приємно зайти вам у теплу, затишну кав'ярню,
Папіроску курити й за чаєм читати журнал,
І байдуже знати, що ваших хвилин неозброєну армію
Проведе і без вас кризь історію хмурий маршал.

Нині легко й безжурно заснути на грудях коханок
І давні тривожні слова: жандарм, цитаделя – забудь,
Бо нині лиш нам нести в мовчазнім вижиданні
Під касками нахмурених чол причасний бунт.

Гарно в пульмані гойдатись, як Пенклуб чужинний запросить,
Гордо витати усіх прапорами вже здійснених снів,
Та важче писати вірші на бруках празьких, як Ольжич і Косач,
І молитися ангелам гнівним майбутніх суворих днів.

Добре смуглявим іти під сонцем і вітром – і вірить,
Що крок на здобутій землі – це римський, нездоланий крок,
І чути, як пружно тоді вигинається право покірне,
І як смирно на струнко вдаря у твердий, поліцейський дашок.

Ми – в сонце закохані теж, і в сміху жіночого бризки,
І палить жагуче уста нам вітер розбурханих строф,
Та важче нам нині писать тувімовські веселі бурлески,
Як очі захляпують нам від напруги не сльози, а кров.

Нині так легко зійтись і дружні слова говорить нам,
Лікті і мислі свої на одному оперши столі,—
Та як затаїти себе в одчайних римах і ритмах,
Як застебнути кобуру набитих на гостро слів?!

Та найлячніше те, що існує над нами незмінна,
Для всіх нас єдина краса, жорстоко однакова й та ж,
Навіть тоді, як знову розгоном нас буфер історії гримне
І почуємо знов у руках металу холодний вантаж!

1933–1934.— № 7.— S. 123.

Bohdan Łerkuj (Богдан Лепкий)

* * *

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Wiśniowy sad za chatą,
skrzypiący płotu głos,
i lipy rosochate,
i brylanciki ros.

Pachnąca noska w maju,
z pod strzechy kręty dym...
jak cichy sen o raju
nad życia piekłem złym.

* * *

Вишневий сад при хаті,
Дубовий перелаз,
І липи росохаті,
І роси, як алмаз.
Пахуча нічка в маю,
З-під стріхи в'ється дим...
Мов тихий сон о раю
Над пеклом життьовим.

1936–1937.– № 8.– S. 170.

Mykoła Bażan (Микола Бажан)

Słowo o pułku

Переклад – Tadeusz Hollender (Тадеуш Холлендер)

Spienione konie, tęgie konie
Rwały zaprzęgi, pręgi szlej,
Z wysiłkiem wlokły tępe bronie,
Baterię armat. A w ślad niej,
W ślad wojsk, co mogły ujść pogoni,
Sklejał się mroku mglisty lej.
Krok ludzi, koni we mgle mdłej
Toczył się w zwartym eskadronie.
Żołnierz pomyślał sobie: – Ej,
Czy nie obrócić jeszcze koni
W ataku
– na bezdennym łonie,
W mgłach galicyjskiej nocy tej.
Był to czas klęski. W ariergardzie
Schylona śmierć, podając dłoń
Tu ległym rannym, niosła zgon
Tym, co na warcie, marnej warcie
Szlaku, znaczącym się na karcie
Wiecznych pochodów wrogich stron.
Zdeptały pułki martwy plon,
Soldackie oczy gasły martwe,
Jak pień, co z orbit rwany, padł,
Żeby się tęsknie wpetrzyć w ślad
Konnicy kolumn,
Pułków zwartych,
Na które z wscholu cień się kładł.
I patrząc jak z otchłani lat,
Jak w strunę, w cienki szlak ze wschodu.
Znów tupot kopyt grzmiał jak grad,
I warkot znów głodnego grzmiał pochodu,
Ze Zbrucza znów hełm szumiał braną wodą,
Zmywając z twarzy
krwi,
prochu,
potu ślad.

Mijały setki lat, znów przyszły wnuki teraz
Na pola te, gdzie marł dostojnie dziad,
I każdy w ręce brał pobożnie złoty czerep,
I oczodoły zwracał wnuk na wschód.
A oko jak sam żar pzeogromnego wschodu
Gorzało w czaszce, aż blask bił,
Bo każdy z nich żołnierzem przednim był,
Bo z straży przednich był ogromnych armij Wschodu.
...O, żółte czaszki – czas was jak słupy wbił
Na skrzyżowania dpóg i sił...
O, znaki dawnych marszrut ważkich, –
O, żółte rzędy głów, wpatrzone wciąż we wschód.
Wzdłuż martwej, zapomnianej czaszki
W radosny marsz wyrusza znowu lud.
O, żółtych czaszek rząd, patrzący wciąż na wschód.

Слово о полку

Масиві коні, п'яні коні
Мотуззя рвали, пруги шлей,
Тягли в проклятім перегоні
Тупі потвори батарей...
У слід подоланій колоні
Тьма волочила мокрий шлейф.

Квадратний крок і коней, і людей
Котився в строгім ескадроні.
Бійці замислились: – ачей
Іржатимуть ще їхні коні
Перед атакою,
на лоні
Бездонних галицьких ночей.
Ніч одступу. В арієргарді
Йде смерть, схиляючись до тих,
Що, зранені, при окраях доріг,
Лежать у варті, марній варті
Шляху, що значився на карті,
Як шлях походів вікових.

1936–1937.– № 5–6.– S. 135.

Osyp Makowej (Осип Маковей)

Nad chmury

Переклад – Tadeusz Bocheński (Тадеуш Бохенський)

Nad chmury, nad chmury, bracie!
Wyjdź w góry, nie truchlej w chacie!

Na wiechach samotnych cicho:
nie sięga tam ludzkie licho.

Nie wrodzą wiosenne dury:
nad głową wiatr, u nóg chmury.

Lecz piękniejsze śniegów błyski,
niż powód, tucza, grad niski.

Piękniejszy chłód, pustka szczera,
niż ból, co w dolinach wzbiera.

Wszechświat będzie ci pastuchem,
ty sam sędzią, sam otuchą.

Понад хмари

Понад хмари! Понад хмари, брате!
Вийди в гори з навісної хати!

На верхах самітних там ще тихо,
Не зайшло туди іще людське лихо.

Не встають там весняні чари,
Вітер там горою, низом хмари.

Але красші там сніги лискучі,
Ніж на долах повінь, град і тучі,

Красша студінь, пустка там сонлива,
Ніж весна на долах нещаслива.

Тихий світ там буде твій учитель,
Сам ти свій суддя і потішитель!

1933–1934.– № 7.– S. 123.

Pawło Tuczyna (Павло Тичина)

Kiedy z konia...

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Kiedy z konia, z konia spadł
na ten biały śnieg...
– Sława! Sława! – krzyk się toczył
i u nóg mu legł.

Jeszcze gdy bezradnie wznosił
do swych piersi dłoń.
Chciałby jeszcze raz zobaczyć
taką śnieżną błoń.

Hej, narąbał wrogów dość,
któż go dzisiaj zmógł!
Z krzykiem siadł mu ptak na piersi,
czarny, czarny kruk.

Rewolucjonista ciął.
Świat się zachwiał – szął!
Gdy umierał w czystym polu,
wszystkim uśmiech szał.

Як упав же він...

Як упав же він з коня
та на білий сніг.
– Слава! Слава! – докотилось
і лягло до ніг.

Ще ж як руку притулив
к серцю їк свому.
Рад би ще він раз побачить
отаку зиму.

Гей, рубали ворогів
та по всіх фротах!
З криком сів на груди ворон,
чорний ворон-птах.

Вдарив революціонер –
захитався світ!
Як вмирав у чистім полі –
слав усім привіт.
1918

1933–1934.– № 7.– S. 122.

Maksym Rylśkyj (Максим Рильський)
Wino Czerwone

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Stoi rząd grabów bladożółty,
na nich promieni złote skry...
Cóż żeś nie znalazł szczęścia tutaj,
nie trzeba tęsknić, poco łzy?

Przejrzysty kielich kryształowy
i krwisty wina ńęci chmiel...
Wokoło drzewe chylą głowy:
“Przemijać – oto życia cel

I to, co prawdą, ci się zdało,
rozwieje się jak mgła, jak dym,
i to, co w snach cię czarowało,
stanie się bliskim, nudnym, złym.

Więc kieruj na jeziorną ciszę
swych poszukiwań wieczny głód;
to, co za tobą się kołysze,
to li ślad wioseł w taflি wód.

Przemija czas, dni lata miną,
lecz poco tęsknić, poco łza?
W kryształach się czerwieni wino,
więc wychyl kielich aż do dna.”

Червоне вино

Стоять граби прозоро-жовті
В промінні ясно-золотім...
Хай щастя, друже, не найшов ти,—
Але нащо тужить за ним?

Прозора шклянка кришталева,
Вино, червоне і хмільне...
Навколо шелестять дерева:
“Все збудеться і все мине.

І те, що дійсністю здавалось, —
Нікчемна тінь, даремний дим,
І те, що в снах нам увижалось,
Зробилось близьким і нудним.

Керуй на озеро спокою
Свої шукання молоді;
Все, що зосталось за тобою, —
Лиш слід весельця на воді.

Минають дні, минає літо, —
Але нащо тужить за ним?
Прозору шклянку вщерть налито
Вином, червоним і хмільним!”
1911–1918

1936–1937.— № 8.— S. 173.

* * *

Переклад — К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Jak myśliwiec doświadczony,
zwierzobójca osiwiąły,
łowca śladów już od lat,
ciepłe ucho swe przykłada
do łaskawej ziemi łona,
by usłyszeć zdala stuk, —

tak i ty, poeto, słuchaj
głosu ziemi, ludzkiej wrzawy,
nowe rytmy chwytaj w lot

i rozpierzchłe wolne fale,
chaos linii, dym szukania
okuj w pancierz myśli swych.

I jak lekarz mądrą rękę
kładzie lekko na puls dziecka
i w rozdrzaniu chorych żył
widzi innym niewidomy
pojedynek nieuchwytny,
kiedy życie zwalcza śmierć, –

tak się ty, poeto, wsłuchaj
w głosy prawdy i obłudy,
w ciemny grzech i jasny śmiech,
po czym je nie jak Temida,
lecz rozwarłszy śmiało oczy
na spokojne szale kładź.

* * *

Як мисливець обережний,
Звіробійний довголітній,
Посивілий слідопит
Прилягає теплим ухом,
Щоб почути шум далекий,
До ласкавої землі, –

Так і ти, поете, слухай
Голоси життя людського,
Нові ритми уловляй,
І розбіжні, вільні хвилі,
Хаос ліній, дим шукання
В панцир мислі одягни.

Так як лікар мудру руку
Покладе на пульс дитині
І в бурханні хорих жил
Бачить нам усім незримий
Поєдинок невловимий
Поміж смертю та життям, –

Так і ти, поете, слухай
Темний гріх і світлий сміх,
І клади не як Феміда,
А з розкритими очима
На спокійні терези.
1925

1935–1936.– № 10.– S. 207.

Ostap Wysznia (Остап Вишня)

Noc krymska

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Jak tylko noc zajdzie za Kiszkę i skryje się mrugając za jej zwich-
rzonemi plecami, – na Krymie nastaje wieczór... Błękitny wieczór...

Wiecie, jaki wieczór?

A taki: było jasno, a potem niema jasno, niema światła. Oto i
wieczór... Jest błękitny... Tulko z poza Jajły błękitną zasłoną na
południowy brzeg Krymu – mach! I przykrył... I błękitną zasłona owa po
morzu, a morzu, aż tam, gdzie niebo wpiło się w niebo, gdzie niebo objeło
morze, a morze niebo... Aż tam błękitny wieczór...

A za wieczorem skrada się noc. Skrada się, pchnie błękitny wieczór
do szmaragdowego morza, a sama po sosnach, po cedrach, po magnoljach,
po wawrzynach... I siedzi... Noc siedzi. Noc krymska...

A z za morza, z samego Stambułu miesiąc wygląda... Wychyli się,
rzuci szczodrą ręką na sine morze dukaty, a dukaty te z za morza, z
samego Stambułu potoczyły się – potoczyły się do południowego brzegu
krymskiego, uberzyły o skaliste wybrzeże i odbiły się aż tam, gdzie morze
trzyma niebo w objęciach... I leżą i połyskują złotemi błyskami, tocząc się
bez dźwięku, bez hałasu po drobnych falach.

Noc krymska...

Кримська ніч

Тільки сонце за “Кішку” сідає, ховається, підморгуючи, за її
спину кошлату – у Криму вечір настає... Голубий вечір...

Знаєте, який вечір?

А такий: було ясно, було світло, а потім нема ясно, нема світла.
Оце й вечір... Він голубий... Він із яйли голубою чадрою на Півден-

ний кримський берег тільки – тріп! – і накрив... І голуба чадра та по морю, по морю, по морю, аж туди, де небо в море вп’ялося, обняло небо море, а море небо... Аж туди голубий вечір...

А за вечором тихо ніч підкрадається... Підкрадається, штурхне вечір голубий у море смарагдове, а сама по соснах, по кедрах, по магноліях, по лаврах... І сидить... Ніч сидить... Кримська ніч...

А з-за моря місяць визирає... Випнеться, кине щедрою рукою по синьому морю червінці, а червінці ті із-за моря покотились-покотились до берега Південного кримського, вдарились об берег скелястий та й одкотились аж туди, де море з небом обіймаються... І лежать, і вилискують золотими вилисками, по хвилях дрібненьких без брязку, без шуму перекочуючись...

Кримська ніч...

Сидить ніч, кримська ніч, легенди розказує... А кипариси слухають... І поять ніч пахощами, і пестять ніч вітами своїми, і шарудять тихо-тихо хвоєю, старим легендам підтакуючи...

І лавр старий замислився, щільно стовбура свого пахучим листям обгорнувши... Йому ніч його кримська дитинство пригадує...

“MARCHOŁT” (“МАРХОЛТ”)

ROK II — Nr 1 (5)

PAŹDZIERNIK 1935

MARCHOŁT

KWARTALNIK

POŚWIĘCONY SPRAWOM LITERATURY I KULTURY

REDAKTOR — STEFAN KOŁACZKOWSKI

*Wszelkie próby jednostki oddzielenia
przemocą zagadnień moralnych swego
istnienia od historycznych zagadnień epoki
wyradzają się w tę albo inną formę
egoistycznego zaciężnienia: epikureizm,
mistycyzm, romantyzm, obłudę i t. p.—aż
do oportunistu, wewnętrznego skostnie-
nia i zmarnienia.*

STANISŁAW BRZOZOWSKI

TOM II

WYDAWNICTWO INSTYTUTU LITERACKIEGO

WARSZAWA — MCMXXXV

Квартальник (1934–1938), присвячений справам літератури і культури, який виходив у Варшаві. Засновником і редактором був історик літератури, критик і публіцист С. Колачковський, відповідальним редактором – Ю. Лемпіцький.

У першому числі видання редакція виклала свої ідейно-естетичні засади, в яких акцентувала на необхідності розширення духовного світу, розвитку людської особистості, протиставлення обмеженому культові інтелектуалізму, раціоналізму, естетизму та гедонізму. Закликала опиратися на невмирущу силу духу, який живиться в свою чергу інтуїцією, та будувати “керівну” ідею на засадах моральних цінностей.

Редакційна політика спиралася на принципи лібералізму й толерантності щодо наукових, публіцистичних і критично-літературних публікацій та суворість, безкомпромісність у дотриманні програмних засад видання. Останні лаконічно окреслювала формула “гуманізм і персоналізм”.

На шпальтах часопису було представлено широку гуманістичну проблематику – питання літератури, культури, історії, філософії, естетики тощо. Друкувалися статті С. Колачковського, А. Гурського, К. Конінського, З. Лемпіцького, Б. Суходольського, А. Ставарського, М. Пехала, М. Домбровської, В. Борового та ін.

Літературну творчість висвітлено досить обмежено. Друкувалися поезії К. Вежинського, Ч. Мілоша, М. Пехала, Е. Малачевського, В. Бонка, Т. Маковецького і декількох інших, менш відомих авторів. Зрідка з’являлася проза – твори А. Осецької, Є. Островського, Є. Стемповського. Ці імена не належали до якогось єдиного літературного напрямку, а твори авангардистів у часописі не друкували зовсім. Літературну критику на шпальтах видання презентували С. Колачковський, Л. Камиковський, Т. Маковецький, М. Віновська, К. Вика та ін.

Української тематики кварталник торкався лише кілька разів. Це була стаття А. Гурського “Українська справа” (“Sprawa Ukraińska”) в 1936 р., рецензія на книгу поезій Т. Шевченка, видану Українським науковим інститутом у Варшаві в 1936 році, стаття Є. Маланюка “Нариси типології культур” (“Szkice do typologii kultur”) у 1935 р. та стаття В. Морачевського “Василь Стефаник” (“Wasył Stefanyk”) у 1937 р.

1937.– № 4.– S. 552–554.

Wacław Moraczewski
(*Вацлав Морачевський*)

Wasył Stefanyk (Василь Стефаник)

За ним світ щасливий, бо викинув на сміття те,
що його під грудьми томило.

Недавно помер український письменник Василь Стефаник, який належав до найвидатніших новелістів не тільки української літератури, але, безсумнівно, займає почесне місце у світовій літературі. Народився у Русові біля Снятина, після закінчення філологічної гімназії вступив на медичний факультет у Кракові і, не закінчивши студій, повернувся до рідного села, яке майже ніколи не полишав, хіба що як був депутатом у Відні. Під час студій у Кракові зустрівся із представниками так званої “Молодої Польщі”, головно з Пшибишевським, Виспянським, Вижиковським та ін., публікував свої новели в “*Życiu*” (“Жицю”) і познайомився з такою літературою, яка тоді вважалася гідною уваги. Тобто зі Стріндбергом, Гамсуном, Момбертом, Конрадом і багатьма іншими. Крім цього, читав і цінував не завжди модних, але не менш відомих, таких, як Келлер, Готхельф, Рейтер, російських письменників Щедрина, Успенського, Гаршина, а особливо Миколу Гоголя, до якого мав особливу симпатію.

Треба визнати, що західна література хоч і справляла особливе враження та сформувала смаки щодо творів мистецтва, надто глибоко не схвилювала його селянської душі. Близькими йому були російські письменники або селянські, як-от Людвік Тома і т. п. Творчість митця йшла задалегідь визначеними шляхами. Його село, його сусіди стали темою його творчості, і саме в тому своєму селі, у своїх родичах і сусідах бачив цілий світ людських почуттів і пристрастей, з яких душа поета творила синтез вічної й незмінної краси. Взяті із життя рідного села замальовки Стефаніка можна поставити поряд із новелами Мопассана, а широтою погляду і глибиною почуттів вони перевершують новели Чехова, Тома і багатьох інших такого спрямування письменників.

Якщо говорити про здобутки його творчості, то вони різнопланові, проте легко окреслюються. Стефаник перш за все є творцем мови. Українська література, крім Кулеша, Котляревського й інших українських письменників (не говорячи про Шевченка як найвеличні-

шого), мала за часів Стефаніка лише у постаті Федьковича приклад якоїсь гармонійної мови. Його сучасники-літератори – переповнені бажаннями – писали переважно безбарвною мовою і завжди з метою наущання чи пропаганди... Зміг видобути зі свого незрівнянного таланту силу, барвистість і напруженість, яких ще не спостерігала література. Можна сказати, що він став творцем літературної мови, мови, якою можна було відобразити трагізм і гордість, мови нової, багаті і самобутньої, масштаб якої перевищував його відносно скромну тематику.

Крім цієї надзвичайно гарної і потужної, гнучкої форми Стефанік мав здібності, які дорівнювали його до найкращих поетів і прозаїків світу. Той досить несміливий і скромний поет був правдивим олімпійцем і філософом, а його ліризм досягнув найвищих вершин. Його новели “Осінь”, “Лист”, “Моє Слово” і багато інших можна порівняти із найкращими творами Гаршина, із “На родовищі” Жеромського чи “Меланхоліками” Ожешко. Далекий був від усякої пропаганди, далекий від того ліризму, який просто лив сльози над селянською долею, далекий від гіркоти й осуду. Бачив й описував красу навіть у таких брутальних творах, як “Злодій”, “Суд” і т. п. Заплутані стежки людської душі в таких творах, як “Бесараби” або “Палій”, особливо там, де родинні почуття, де краса природи, де спогади минулого охоплювали душу. В незначних і водночас дуже глибоких деталях зміг утілити таке сильне почуття, яке могло стати вічним символом туги, любові, прагнень чи пристрастей. Якщо щось і характеризує творця й художника, то саме те творення нових переживань, нових форм вираження почуття, і сила, з якою те почуття наказує нам пережити.

Тут, властиво, Стефанік займає місце між найбільшими, тим незвичайним відчуттям краси і багатства людської душі, вмінням відобразити те хвилювання, яке ця краса викликає. Тут, безперечно, криється таємниця його творчої сили, у цій гармонії, що панувала в його почуттях і в їх утіленні. Ніколи не силувався на пошуки теми, ніколи не притлумляв веселощів, які напливали в душу. Відчував, упивався красою світу, бачив її і в дитячих висловлюваннях, і в просторіччі п'яниць, у суперечках подружжя. Той погідний гумор, який супроводжує авторську оповідь, займає в ієрархії здобутків письменника не останнє місце. Зі слів Стефаніка відомо, що не любив писати. Напевно, найбільше подобалось йому вирішувати

буденні справи, які його оточували. Тоді доходили до його слуху ті прекрасні звуки, які зміг відтворити, тоді поставали в душі ті образи, краса яких часом здавалася незглибимою.

Чарівність його особистості пояснює чарівність його образів. Ліризм став виразником чутливості і вразливості його душі, а непохитність поглядів стала символом тої невмирущої сили, яку не можуть змінити жодні події, того неба, яке розпускає свої вічні крила над землею, того простого життя, яке не боїться навіть смерті і вважає її за останній акорд цієї прекрасної симфонії.

Твори Стефаніка були опубліковані українською мовою і в польських перекладах. Деякі було перекладено на німецьку. Перша збірка “Синя книжечка” містить оповідання з селянського життя, витримані радше в дусі звичайного оповідання, тоді як наступна збірка “Камінний хрест” і особливо подальші “Дорога”, “Земля” демонструють повноту його ліричного таланту. Радянська Росія видала усі твори Стефаніка, хоч і спотворила те видання певними тенденційними поправками. Нарешті, у річницю тридцятиліття творчості було видано том новел – здається, весь літературний доробок – із ілюстраціями.

“OKOLICA POETÓW” (“ОКОЛИЦА ПОЕТУВ”)

OKOLICA POETÓW
MIESIĘCZNIK

NR. I.

Red. Stanisławowi Mrozowi;
dzisiaj w imieniu poetów
za "Atleis" w "Okolicy" i "Gminie".
Kolekt "Stan. Gminie".

I. I. 1939.

1935.

Місячник, який виходив в Остшешові Великопольському в 1935–1939 роках. Редактор і видавець – Станіслав Чернік. Видання було трибуною польського автентизму. До групи належали молоді письменники, які прагнули втілювати у поетичній творчості постулати правдивості, відповідності реальному життю. Автентизм був поетичним відповідником польської прози, названої “літературою факту”. Засновником та ідеологом групи і часопису був С. Чернік.

Поетичну програму групи він виклав у теоретичних виступах, які друкувалися на шпальтах видання. Це “Стиль у ліриці”, “Діалог у ліриці”, “Поетичне фантазієтворення”, “Що і як” та ін. Сам очільник групи вважав, що “автентизм” є “терміном для означення нового напрямку в сучасній польській поезії”, суть якого полягала у “пошуку художньої правди в тісному зв’язку з пошуком правди життєвої”. С. Чернік називав керівною засадою автентизму “залежність поетичного твору від запасу змістових матеріалів, якими володіє поет у вигляді переживань, досвіду, відчуттів, знань”.

Програма автентизму С. Черніка здобула підтримку і численних послідовників та прихильників. Серед них – С. П’єнтак, Т. Демчик, Є. Петркевич, Я. Ожуг, Ю. Фрасік, Ч. Янчарський, С. Шайдак, Б. Кобринський та ін. Не становили єдиної цілісної літературної групи у повному сенсі того слова, однак про належність до неї можна було говорити на підставі висловлювань самих поетів, оцінок С. Черніка, фактів постійної співпраці з місячником та зв’язків на рівні поезики. Їх об’єднувала тематика – своєрідний поетичний реалізм, селянська генеалогія, регіоналізм, образи світу простих людей і їх буденного копіткого існування, небайдужість до суспільних проблем, пейзажний сентименталізм, антиурбаністичні й антицивілізаційні заклики повернення до природи.

У журналі постійно діяли відділи та рубрики: “Utwory oryginalne” (“Оригінальні твори”), “Przekłady” (“Переклади”), “Artykuły” (“Статті”), “Noty” (“Нотатки”), “Poezja w czasopismach” (“Поезія в часописах”), “W pracowniach poetów” (“У майстернях поетів”), “Recenzje” (“Рецензії”), “Przegląd czasopism” (“Огляд періодики”) та ін. Тут найчастіше друкували свої поезії Т. Бохенський, С. Чернік, Ю. Чехович, А. Гожиц, К. Іллаковичувна, В. Іванюк, Ч. Янчарський, М. Яструн, С. Наперський, Я. Ожуг, М. Пехал, С. П’єнтак, Ю. Пшибось, Г. Терліковська, Г. Тимофеев, Е. Загурська, Ю. Фрасік, З. Беньковський і багато інших.

Крім вищезазначених статей С. Черніка, було опубліковано виступи А. Лашовського “Потреба такої критики”, “Уже досить красивів”, “Чуття поезії”, Г. Тимофєєва “Полеміка з Лашовським”, Ю. Чеховича “Мій вірш”, Я. Фіка, М. Яструня, Е. Козіковського, Т. Пейпера, М. Пехала, С. П’єнтака, Ю. Пшибося на тему “Як постає вірш”, С. Телеги “Серед естетичних проблем” тощо.

Друкували переклади з різних мов: латини, німецької, французької, норвезької, російської та багатьох інших. Серед світових імен, які зустрічаються на сторінках “Околиця поетув”, – Кокто, Гофмансталь, Якоб, Пастернак, Сологуб, Тютчев, Тракль, Тцара, Георге, Гомер, Мореас, Рільке. З-поміж українських поетів – лише три постаті: Т. Шевченко (“Заповіт”), Є. Маланюк (“То був не бій”), В. Сосюра (“Уже зоря золоторога...” та “Сміхом і піснями...”). У 1936 році опубліковано рецензію на збірку поезій Є. Маланюка, видану у Варшаві під назвою “Еллада Степова”.

1935.– № 8.– S. 18 (186).

Eugenjusz Małaniuk (Євген Маланюк)

Переклад – Cz. Jastrzębiec-Kozłowski (Ч. Ястшембец-Козловський)

* * *

To nie był bój. Ochłapy siekł potężne
katowski nóż. A tyś – jęczała jeno.
Huczały dnie burzowe i orężne,
Ognisty wicher Historję wwiał na scenę,
Tętniła ziemia i wołała: “Prowadź!
Rozgorzej buntem, własne usyp kopce!”
A tyś się wątle dała ukryżować,
by ran posoką miedze znaczyć obce.

To nie był bój, lecz szamotanie babskie
pod tuczem ciałem obmierzłego wroga.
W upiornym mroku swojej nocy rabskiej
modliłaś się, płakałaś ty do Boga.
Modliłaś się... a słodka chuć cię pali,
w otchłanie wabiąc parne i bezmocne.
...I mdli Polanie twoi zmarnowali
te sądne dnie, te noce wielkanocne...

* * *

То був не бій. Могутні м'язи різав
Катівський ніж. А ти – лише стогнала.
Гриміли дні із бурі і заліза,
Історію вогненним вітром гнало,
Земля гула і кликала буяти,
Буяти бунтом в жадобі пожежі,
А ти себе віддала розіп'яти,
Щоб кров'ю ран чужі позначить межі.

То був не бій, лиш борсання жіноче
Під тучним тілом варвара гидкого.
В жагучій тьмі невольницької ночі
Молилась ти і плакала до Бога.
Молилася... А пристрасть гвалту п'яна
Пекла й тягла в солодку млу безодні.
...Й прогаяли слабкі твої поляне
Ті судні дні, ті ночі великодні...
1929

1936.– № 9.– S. 15–16 (207–208).

Wołodymir Sosiura (Володимир Сосюра)
Переклад – Waśław Iwaniuk (Вацлав Іванюк)

* * *

Już zorze złotorogie,
gdzie piołuny zakwitły gorące,
kładą ogień na skalne progi,
kładą skrzydło cieni siwiejących.

Na trotuarach nie liliowo
I nie łabędzio krzyk się w niebie żali.
O świcie dzwoni nad głową.
Smutnie na czole się pali.

W pola z pachnącej dłoni
jesień czerwieńce sieje.
Biegną żelazne konie, ku horyzontom gonią.
Traw zapach chłodem wieje.

* * *

Уже зоря золоторога,
де полинями зацвіло,
кладе на огненні пороги
своє сивіюче крило.

На тротуарах не лілеї
й не лебединий крик, —
дзвінка безодня над землею
чолом задуманим горить.

В поля з пахучої долоні
червінці осінь просіва...
А десь біжать залізні коні,
і пахне холодом трава...
1922

* * *

W śmiech, pieśni i kwiaty
spowity.
Miłością skrzydlatą
ja i ty.
Ja idę w powstanie
kurz biały —
Ty mnie na rozstanie
pocałuj.
Oderwę od siebie
tylko krzyk...
To w niebo uderzył
pancernik.

* * *

Сміхом і піснями
зацвіти.
Любим до нестями
я і ти.
Я іду в повстання,

весь в пилу.
Ти мене востаннє
поцілуй.
Одірвав од себе, –
тільки крик...
Десь ударив в небо
броньовик.
1924

“PION” (“ПІОН”)

ROK I. NR. 7
WARSZAWA
SOBOTA
18-XI-1933 R.
CENA 50 GR.

PION

WACŁAW BERENT

MOWA MIANA NA OTWARCIU
AKADEMJI LITERATURY

Zgodnie z niestosypliwem życzeniem Kolegów wystąpił autor na zgromadzeniu publicznem po raz pierwszy w życiu. Akademii Literaturnej należało na wignianiu wspomnień uwielbionych z swą wielką niegdys przednią w Polsce.
Od słuchaczy, którzy głosu jego cichego nalyścić nie mogli, zwraca się 'prelegent z miast' — po starciu do czytelników.

Panie Prezydencie Rzeczypospolitej, Panie, Panowie.

W Dniach Południowych, jak zwal się po naszym subtelnie oszani łup pruski, w Prusach Południowych nie nasz terror na ludzi lecz na skandy. — Jeste jeden z członków tajnych władz związków w Warszawie do Godebskiego w Legionach włoskich. Miał on na myśli i Austrię, która swą ręką w nowej Galicji rozporczyła natchyniast od czubku. Słowa pruski był legendniejszy. Po ogłoszeniu całego świata byłej Kapłan przystąpił do wydziału, powołał i dookoła zakładowo całym kolonizacji, do wywołania światła z roli, wstąpił z ich wywołanie światła.

Wypowiedź z urzędów, że sokoł z sąpów, że wstąpił dookoła życia publicznego, schodził się nowa Polska za ostatni swój szawer obywatel: za próg życia rodzinnego. Brni w budowie w legendzie, w rzeczywistości gonili wstąpił dookoła życia i szawer ludzki w dopy kraj zabiegów codziennych, w dopytaniu po brakach nową a wywołanie światła i odnowy.

Zadanie obywatela polskiego wywołanie światła — wstąpił dookoła życia publicznego, schodził się nowa Polska za ostatni swój szawer obywatel: za próg życia rodzinnego.

Leć się jedyną władzą głosu obywatela, który w ciągu życia całego dokoła życia publicznego, schodził się nowa Polska za ostatni swój szawer obywatel: za próg życia rodzinnego.

— O miły nasz obywatel, jak już być przywołaniu obywatela, który w ciągu życia całego dokoła życia publicznego, schodził się nowa Polska za ostatni swój szawer obywatel: za próg życia rodzinnego.

Co poczęła rozpacz, nie wiera, nie mogło wydać owoców lepszych.

Odmienilo się to nagle po pogromie Austrii przez Francję pod Hohenlinden. Gdy w zawartym potem pokoju lunewickim nie wspomniano ani słowem o Polsce, — po tylu ofiarach krwi legionowej we Włoszech, nad Renem i Dunajem — rozczarowani do głębi oficerowie polscy z Książewiczem, Fiszerem i Godebskim na czele porzucali Legiony i gromadnie wracali do kraju. Władze pruskie w natchyniastowem porozumieniu się z Rosją nie utrudniały bynajmniej powrotu tej emigracji, do niedawna orężnej, przewidyując chętnie, iż ci najbardziej rozgorzyczni stana się najniebezpieczniejsi sztyrcielami nastrojów przeciwno-francuskich. — Tymczasem wnieśli oni cichy zapal do życia umysłowego, jaki niegdys w czas krótkiego we Włoszech pokoju wszczął w nich zdolał w Rzymie Dąbrowski, a obecnie na wieży kraju kierował Staszic. Towarzystwo odżyło niespodziewanie duchem i pracą. — Powrócił tyłu osób światłych — powiada Godebski — odnowił nie tylko życie umysłowe, lecz i obywatel Warszawy.

Legionistę, którzy pozostał we Włoszech, miał jednak w tych sprawach zastroszenie powołanie.

— Ustawy uczono Warszawy dwójakie we miast wzbudziły uczucia — próż i Włoszech stał szawer Legii Łazet, jenski Kotłowski. — Jako człowiek wielkie gołębienie ludzi, którzy pracowali nad pomonowaniem świata w narodzie, jako Polak bojący, że w swym talenty nie mogły się zgrupować w czasie, gdy się dalały się odnowy podłóż otworzył.

Na szawerze swa podłóż otworzył świat miał już szawerze. Najgorzej w Europie goła goła pruska zawała się w ciągu dnia odnowy — w październiku 1806 r. — pod Jęzą.

— Ogronomie natchyniast, który okazał się natchyniastowem wrogiem świata warszawskiego, zostało jakby cudem obalony. — powie Napoleon delegacji polskiej, która natchyniast dokoła potoczyła i dopadła go już w Berlinie.

tylko z daleka, by w ciągu lat następnych raz po raz dopadać do wydartego im łupu polskiego. Już się ono zawiązała koalycja prusko-rosyjska. Tymczasem wojna poroczyła się dalej na północ: pod Iławą, zacięciem (z polskimi już siłami powstańcami) pod Tczew, Gdańsk i wreszcie pod Prusland. — Wielkie zwycięstwo Irielandzkie Napoleona dało Polakom — w pokoju tytyczkim w czerwcu 1806 r. — zależeć wykrzywk z samego ośrodka b. Kapłan, nawet bez Krakowa na razie i Lublina: krótkotrwale, acz po 3 latach posępności w dopytaniu. Księstwo Warszawskie.

Są to rzeczy niewątpliwie niegdys znane każdemu, no i przez każdego naszej lub więcej gruntownie. — POZAPOMIANKA. Paniętamy doskonale wydarzenia w czasie życia własnego, żywimy jakże barwny obraz sentyment dla wspomnień z swych lat dawno ubiegłych, nasze o n o g d a j natomiast zapada w jakąś lukę pamięci: zastiera się i błędnie w niej. Jeśli idzie o historyczną pamięć narodu, zwrócił na to uwagę ze zdumieniem nie kto inny jak Napoleon sam, obarczając odpowiedzialnością za to szkoły. Czy bodaj cząstkę tej winy nie ponoszą wspomniane własności samej natury ludzkiej?

Retrospekcje historyczne z przed chwil były nasenty natchyniastowem: — uko o do dno, jensze spraw, które na tem miejscu omówić mi zlecono. Mam tu przypomniać p o b k a i e o u r g d a j w dopytaniu, tu której wstąpił się dnia uwagi ogółu.

Ogłoszenie Księstwa Warszawskiego zgonoowało rozczarowanie tak niedowony — i przed 110-tu latami lat — miłocy Kapłan. Nie restynny już Polakami, lecz warszawskiej natchyniast. — miłomono czerpko. Mowa publiczna wstąpiła była os bał i rodzinnych os lublinowa. Omiły tytu publicznem.

Towarzystwo Szawerowe onychwał tyki os dokoła była szawerze i kołpca warszawskiego, Fryderyka Augusta dawonony z Decu na do. 30 kwietnia 1806 r. (podobaj w skow. on).

T R E Ś

WACŁAW BERENT
PRELEKCJA
MIANA NA
OTWARCIU
AKADEMJI
LITERATURY
JULJAN TUWA
Z ANTOLOGII
PRZEKŁADÓW
LIRYKI
ROSYJSKIE
JÓZEF CZECHOW
PRZEKŁAD
Z KIPLINGA
HYMN PRZED WYJAZDEM
POWRÓT WOJENNY
KAROL IRZYKOWSKI
MOJA BIBLIOTEKA
ST. ESSMANOWSKI
ZAMKNIĘCIE
SPIRALA
J. E. SKIWSKI
POROZMAWIAJ
KAZ. ZIELENIEWSKI
KSIĄŻKA POLSKA

Суспільно-літературний тижневик, який виходив у Варшаві в 1933–1939 роках. Засновник – Адам Скварчинський, публіцист і політичний діяч, прихильник ідеології табору “пілсудчиків”. Співзасновник видання – Вільям Гожиц, відомий польський публіцист. Спершу головним редактором був Тадеуш Свенціцький, потім редакцією керував Роман Колонецький, молодий поет і публіцист. Як редактори співпрацювали Влодзімеж Антоневич, Леон Півінський, Юзеф Чехович.

У першому числі видання на першій сторінці було надруковано статтю А. Скварчинського “Відбудова держави і література”, в якій висловлено закид тодішній польській літературі – “не помітила незалежності”, викладено головну засаду – література повинна допомогти у творенні нової національної свідомості, взяти на себе відповідальність співтворця, а не шукати розваги й безтурботності та не займати позицію репортера чи спостерігача. Виступ викликав запеклу дискусію серед письменників, яка тривала декілька місяців. Багато митців звинувачували часопис у заангажованості. В результаті було висловлено завдання “Пйону” як прагнення творити літературу, що стала б “істинним обличчям епохи”, формування “ретельних” з точки зору художності та моралі підвалин “нової польської дійсності”. Однак багато письменників не погодилися співпрацювати з часописом на таких засадах.

Авторський склад публіцистів та критиків представляли Г. Херлінг-Грудзінський, А. Гожиц, К. Чаховський, К. Їжиковський, Є. Клейнер, Я. Бистронь, О. Гурка, К. Вика, М. Пехал, А. Анжеєвський і багато інших. Відділ театральних рецензій вів Г. Завістовський. Спочатку редакція часопису ставила на перше місце публікації суспільного характеру – про урочисті події, проблеми суспільного життя, спогади, репортажі тощо. Наприклад, у 1935 році цілі випуски присвячувалися смерті Ю. Пілсудського та новій конституції.

У 1933–1934 роках на шпальтах “Пйону” розгорнулася гостра дискусія щодо історизму епопеї “Вогнем і мечем”, започаткована циклом статей О. Гуркі. Він прагнув критично переглянути погляди Г. Сенкевича, який був визнаним авторитетом у сфері трактування історії Польщі.

Друкувалися поезії Є. Стемповського, М. Русінка, Ю. Чеховича, В. Бонка, С. Флуковського, К. Іллаковичуни, С. Карпінського, Ю. Леберта, С. Млодоженьца, В. Цебулі, В. Слободніка, Л. Стаффа, Ю. Ло-

бодовського, Ч. Мілоша і багатьох інших; переклади з Ф. Шиллера, Р. Кіплінга, Дж. Джойса, Ф. Тютчева, О. Блока, Р.-М. Рільке, П. Валері та ін.

У відділі прози з’являлися такі імена, як З. Налковська, К. Іжиковський, С. Грабінський, А. Рудніцький, Джозеф Конрад.

Від 1937 року тижневик редагує Ю. Чехович, який змінює характер видання. Друкуються ті ж автори, але молоді митці, яких залучає новий редактор, привносять нові барви. Декларується поезія, яка твориться силою уяви, – засада поезії польського авангарду 30-х років. З’являються статті Я. Бженковського та ін.

У 1938 році редакцію очолює Р. Колонецький. Посилюється націоналістична спрямованість видання, хоч у цілому воно залишається відкритим до усіх тенденцій та напрямків літератури і мистецтва.

Принагідно тижневик торкався й української проблематики. У 1936 році опубліковано статтю Д. Лукіяновича “Про Шевченка, українського поета”, рецензію Б. Ольхівського на видання поезій Т. Шевченка у Варшаві, статтю П. Зайцева “Тарас Шевченко – маляр і графік”, рецензію Я. Щавея на книгу В. Бончковського “Біля витоків занепаду й величі”, у 1938 році – статтю про книгу Б. Лепкого “Три портрети”, переклади поезій Є. Маланюка та О. Ольжича – в 1934 році.

1934.– № 4.– S. 3.

Eugenjusz Małaniuk (Євген Маланюк)

Przed portretem Mazepy

Переклад – J. Czechowicz (Ю. Чехович)

Żeby odczuć – wczytać się trzeba,
zaprzepaścić w tym oto sensie:
Illustrissimus Dominus Mazepa,
Dux Cohortis Zaporoviensis.

Czupryna srebrna, czoło prorocze –
nie, to nie Nioby puste powieki –
teleskopowe, chłodnawe oczy
patrzą w idące burze i wieki.

W pancernej blaszce piersi i ręce,
skrzydła spalone z tyłu, jak chmura.
Ciało sterane, serce młodzieńcze
okryły razem bronz i purpura.

Słyszały wieki, wieszczy Hetmanie,
Rzymu kozaków sędziwy Marsie,
nad Petersburgiem, w jadów tumanie
grzmot żałobnego z Połtawy marszu.

Niedarmo kwiecień zapłonął w styczniu,
miedzianych czasów imperatorze.
Pokój wieczysty barkom władczym,
któreś wznosił w błękit mistycznej zorzy...

До портрету Мазепи

Це відчуті, вчитатись в це треба,
Розчинитись єством в цім сенсі:
Illustrissimus Dominus Mazepa,
Dux Cohortis Zaporoviensis.

Срібна чуприна, чоло пророче,
Ні, не порожній зір Ніуби –
Зимні телескопічні очі
Бачать майбутнього буряні доби.

В панцир закуто груди і плечі,
Тінню за ними – спалені крила,
Серце юне і тіло старече
Пурпур і бронза окрили.

Риму козацького сивий Марсе! –
Чули століттями, віщий гетьмане,
Гул погребовий полтавського маршу
Крізь Петербургу затруті тумани.

Квітець не всує спалахнув у січні,
О, імператоре пізніх літ! –
Вічна пам'ять плечам владичим,
Що обіймали блакитний міт.

1932

Oleh Olżycz (Олег Ольжич)

Polesie

Переклад – J. Czechowicz (Ю. Чехович)

1

Duszno wieczorem. Dławią zadymione ściany;
Wyszedłem. Patrzę. Po pas sięga śnieg.
Krwawi się słońce w puszczech. Cienie rozbiegane.
Głos jest głosem oliwnym. Ciemny zmierzch.

Skądś nadchodzi, Wigilja gdzieś stąpa szeroko.
Przyjdzie – gleby odkryją swą radosną ruń.
Stanie i znów nad borem – znowu – jak co roku
gęsi napną w błękitcie wielkie mnóstwo strun.

2

Niebieszczy się sen-trawa na promienistych rozgórzach
i chylą się niebiosy nad szumną sosną sławą.
Ten bór złocisty, szum ten, który powieki zmruża,
uśpieni ludzie, którzy nie znają słowa: prawo.

Tu ziemia tylko pieści, upija, życie rodzi!
Szalony śpiew cietrzewi rolał miłość w każdy sęk!
Daleko – gdzieś – daleko lękliwie lud przechodzi
i burza napotyka oręż w tysiącach rąk.

Ciało moje wysmukłe, jak srebrna wić sokory.
Pierś równomiernie dysze. Krew krzepnie w gęsty miód.
Tak to, póki na stepy, na chyżych fal przestwory
nie rzuci żądza morza, brokatów, i pęd wprzód...

Полісся

1

Тісно увечері. Душать прокурені стіни.
Вийшов. Розглянувся. Снігу по пояс.
Сонце кривавиться в пущі. Ворушаться тіні.
Тепло. А голос – як оливо, голос.

Десь він іде, Коляда, десь ступає широко.
Прийде – і вкриють галявини радісні вруна,
Стане – і знов над борами, знов, як щороку,
Гуси напнуть у блакиті незлічені струни.

2

На осяяних схилах сон-зілля уже голубіє.
Вигинається небо над шумом соснових корон.
Ці бори золоті і ці шуми, що скліплюють вії,
Ці замріяні люди, що слова не чули: закон!

Тут земля тільки пестить, п'янить, вагітніє і родить.
Кожну гілочку млостю налив охмелілий тетрюк.
А далеко-далеко проходять тривожні народи,
І стрічається бурею зброя у тисячах рук.

Моє тіло струнке, мов посріблений гін осокоу,
Рівно дихають груди, і кров тяжкоплинна, як мед, –
Доки кинуть і нас у степи, у мінливі простори,
Спрага моря, брокатів і збуджений порив вперед.

“PRZEGLĄD WSPÓŁCZESNY” (“ШЕГЛЬОНД ВСПУЛЧЕСНИ”)

Місячник, присвячений науці, літературі, культурі, який виходив у Кракові в 1922–1935-му та Варшаві в 1935–1939 роках. Видавець – Станіслав Бадені, редактор – професор Ягеллонського університету Станіслав Вендкевич. Належить до літературно-наукових видань.

Журнал, усупереч проголошених на початку засад, дотримувався консервативно-ліберальної позиції у політиці, що виявлялося значною мірою в змісті історичних і політичних публікацій та актуальної публіцистики. Історія літератури й критика не мали окремого розділу, але займали багато місця у кожному випуску. Літературні розвідки переважно стосувалися романтизму й модернізму і представляли різні форми: постаті митців, аналіз творів, історії мотивів, студії із рецепції польської літератури за кордоном, праці з компаративістики (запозичення та літературні паралелі), біографічні розвідки, коментовані першодруки рукописів та ін. Відносно небагато писали про теоретичні та методологічні проблеми (М. Длуска, М. Крідл, Ф. Седлецький, Т. Пейпер, Л. Хвістек).

За 17 років існування опубліковано величезну кількість статей та рецензій – В. Борового, І. Хжановського, Т. Грабовського, Р. Інгардена, К. Іжиковського, С. Колачковського, К. Конінського, Е. Кухарського, С. Пігоня, Л. Півінського, Є. Стемповського, З. Шмидтової, З. Швейковського, С. Віндакевича, К. Вики, К. Заводзінського і багатьох інших.

Велика увага приділялася працям, які присвячені світовому письменству, пропагуванню європейської літератури та змалюванню генетичних зв'язків з культурою Європи. Ця позиція редакції послідовно виражалася в низці публікацій: Т. Зелінського – про античну, Р. Дибоського – про англійську, Т. Боя-Желенського – про французьку та італійську літератури, П. Дуніна-Борковського – про Достоевського та інших. Публікувалися переклади зарубіжних митців.

Українську тематику представлено принагідно, окремими публікаціями польських та українських авторів. У 20-ті роки – це статті Л. Василевського “Наукова діяльність на Україні” та “Інтелектуальне

життя за кордоном. З інтелектуального життя в Радянській Україні”, Д. Дорошенка “Д. Донцов – Від епігонізму до самостійності. Нові тенденції в українській літературі”, у 30-ті – статті Є. Маланюка “Про українську літературу” і “Два портрети Шевченка” та А. Лотоцького “Наукові дослідження творчості Шевченка”.

Із редакцією співпрацювали видатні польські та зарубіжні вчені.

Публіцистика

1933.– № 132.– S. 1–22.

Eugenjusz Małaniuk
(Євген Маланюк)

О literaturze ukraińskiej (Про українську літературу) (Фрагменти)

Землі українського етносу віддавна були брамою для кочових народів та їх завоювань...

Наслідком тих постійних нападів стало послаблення сенсу державності та проникнення чужої крові...

Завжди треба пам’ятати про поєднаність цих теренів із Півднем, яка сягала VI–V ст. до н. е. (грецькі колонії на узбережжі Чорного моря), поширювалася водним шляхом під назвою “путь із варяг в греки”. Без цієї ін’єкції Еллади не буде зрозумілою жодна риса української психіки, а ще передовсім елліністичність релігійного світогляду, перевага культурно-творчих здібностей при паралічі державної творчості, своєрідний індивідуалізм, “республіканізм”, нарешті видатні мистецькі здібності.

Із цією ін’єкцією Еллади поєдналися впливи норманів, які принесли із собою елемент зовнішньої державності. Постає Русь – ризиковане у своїй гостроті поєднання напоєного осінньою отрутою візантійства з військовим “формістичним” варязтвом. Небезпечний дуалізм тих двох чинників був причиною занепаду Київської держави і залишив свій слід на довгі віки на українській духовності з її дивним “раціоналістичним” візантійством і “схематичною” графічністю думки, своєрідно поєднаною зі степовою “бароковістю” почуття...

Хоч західні терени України знають феодалізм, хоч і були у містах цехи, братства, магдебурзьке право, схоластичні школи, такі, як Київська академія, хоч докотилися до степу відлуння Реформації і сентименталізму, романтизму і Французької революції, – всі ці тенденції і рухи приходили ослабленими, zdeформованими, спізнілими.

Для цих найбільш східних теренів західної цивілізації, які приймали на себе і тим послабляли удари євразійського сходу, характерними видаються ретардація⁵³ культурних впливів і фрагментарність історично-культурного життя.

I

<...>

Унаслідок цього українська література – царина “екзотична” і складна. Тому що віддавна вона є однією із небагатьох виразних форм існування народу, який від XIII ст., якщо не рахувати періодів недорозвинутої державності в XVII і XVIII століттях, був народом бездержавним.

Виразно чужі впливи, а від половини XIX ст. саме петербурзька імперія (привласнила собі не тільки національне ім’я, але й багатівіковий – від X до XVIII ст. – культурний здобуток Києва, включаючи філологічну культуру) постійним своїм натиском деформувала культуру українського народу, а витвореною в процесі розпаду отрутою труїла його дух і творчість. Недарма геніальний Шевченко, роздумуючи у вигнанні, нічого так не боявся, як летаргічного сну своєї Вітчизни, паралічу її історичної пам’яті, передбачаючи судний день, коли

...в огні

Її окраденую збудять!

І справді, у другій половині XIX ст. перед нами стає характерний ряд покалічених постатей: чи то трагічний ентузіаст, але позбавлений сенсу історіософської орієнтації Куліш, чи то чинний член Кирило-Мефодіївського братства, автор “Книги Буття” (українські “Книги пілігримства”⁵⁴), який у старості рекомендував українську мову “для домашнього вжитку” Костомаров, чи, нарешті, вчений, професор, діяльний політичний емігрант, водночас народник російського типу й апостол федералізму Драгоманов.

Символічною постаттю для української національної патології є Гоголь, який, не маючи – крім Петербурга – поняття про справжню Росію, снував із Рима мрію про абстрактну “Русь”, прагнув до того,

53

Ретардація – штучне уповільнення, затримання в розгортанні дії. – С. К.

⁵⁴ Повна назва – “Книги польського народу і польського пілігримства” А. Міцкевича. – С. К.

щоб “всього себе умертвивши, служити” Росії, як у монастирі (лист до гр. О. Толстого). У світлі цієї цитати стає психологічно зрозумілою генеза “Мертвих душ”.

Безумовно титанічним було моральне здоров’я деградованого до рівня класу українського народу, який за таких умов народив творців національного театру братів Тобілевичів, композитора Лисенка, прозаїків Панаса Мирного і Нечуя-Левицького, белетриста європейського рівня Коцюбинського, поетів Руданського, Старицького, Олеся, Чупринку, Філянського... Абсолютно вражаючою постаттю є геніальна поетка і драматург Леся Українка (Лариса Косач); поцінування і популяризація її титанічного творчого доробку вимагатиме ще десятиліть.

Поза безпосереднім впливом Росії – на щастя – залишалася передвоєнна Галичина (із зрозумілих причин тут зосереджувалась українська наукова та видавнича діяльність), яка народила передовсім Івана Франка, людину-академію, котрий – нарівні з істориком Грушевським – збагатив українську науку, залишаючи поряд із цим після себе в усіх літературних жанрах незабутній слід. Біля нього стоїть письменниця Ольга Кобилянська і майстер психологічної новели Василь Стефаник. Під впливом Києва (після революції 1905 р.) і Кракова (Виспянський і Пшибишевський) разом постає – одночасно із київською “Молодою Україною” і краківською “Молодою Польщею” – львівсько-краківська “Молода муза” зі сповненим таланту М. Яцківим, ліриком і істориком літератури Богданом Лепким та саркастичним майстром строфи П. Карманським...

1. Суспільна база літератури – інтелігенція, з якої виростала література і через яку реалізувала свій вплив на маси, була дуже вузькою і слабкою на Україні, щоб належно виконувати свої функції.

2. Вулканічність поезії Шевченка – найполум’яніше до сьогоднішнього дня явище національного “демонізму” – була піддана, через свою “несвоєчасність” з точки зору матеріалістично і соціалістично налаштованої української інтелігенції кінця ХІХ ст. і під впливом вульгаризуючого псевдошевченківського епігонізму, значному затьмаренню, саме відчуття шевченківського духу було втрачено.

3. Те ж саме стало причиною того, що творчість Лесі Українки, особливо коли йдеться про її “неукраїнську” тематику і нетрадиційний “трагедійний” стиль, залишилася герметично недоступною для більшості інтелігенції.

4. Натомість був популярним Стефаник, той Шевченко прози, не Коцюбинський – оригінальний синтез Гамсуна і Золя, а В. Винниченко – українська транспозиція Арцибашева, характерний витвір “південноросійської” культури. Щоправда, французький символізм, який ішов до Києва *via* Відень–Краків, а почасти *via* Петербург–Москва, зміг уже між 1905 р. і Великою війною пустити своє коріння в українській літературі. Лірика першого сучасного поета М. Філянського з’являється в 1906 році, а в 1911 р. – “Календар” і “На білих островах” молодого гімназиста Максима Рильського (син поляка Тадея Рильського, відомого хлопомана, земського поміщика зі Сквирщини). Ці два творці сучасної поетичної культури в Україні очистили від баласту дорогу, яку накреслив колись Куліш, якою несміливо ступав скромний Самійленко (сатирик, чудовий перекладач Беранже) і якою потужними кроками крокував собі Франко.

У 1913 р. вмирали через сухоти М. Коцюбинський (12.IV) і Леся Українка (01.VIII). У 1916 р. зламаний, образом російського вторгнення, догоряв у Львові паралізований Франко. Одному Стефаникові з усієї цієї плеяди суджено було пережити Велику війну і битву за державність разом із її трагічними наслідками, аби ще раз після довгої перерви розцвісти низкою повоєнних, можливо, найсильніших новел (“Сини”).

У блідому студенті, скромному редакційному працівникові української щоденної київської “Ради”, авторові кількох тендітних віршів, ніхто ще не вбачав майбутнього “поета революційного ренесансу” Павла Тичину.

II

А тим часом не хто інший як той блідий студент із типовим обличчям українського інтелігента мав розпочати нову епоху, стати архангелом воскреслої на чорноземних степах української історії.

Невеликий томик віршів Тичини із невідповідною назвою “Сонячні кларнети” залишиться назавжди виразом пробудження народу після довговічної летаргії. Стихійно-природні, з максимальним музичним насиченням строфи “Сонячних кларнетів” несуть у собі поліфонічну музикальність народу, який співає пісню визволення з-під ярма чужої державності, що в 1917 році перетворилася на руїни.

<...>

У “Кларнетах” нема ні муки, ні напруження. Без найменшого зусилля, повний природної простоти і сам тією простотою здивований, творить строфи карколомної формально-технічної трудності. Це музична еманация якоїсь “анакреотичної” радості й подиву людини, котра несподівано звільнилася від кошмару і відчула себе вільною. Слідів неволі – жодних, лексика – дивовижно нетрадиційна (немає ні “кайданів”, ані “невільницького плачу”, ані “кривавої боротьби із загарбником”), барви – справді сонячно-лазурові, “жовто-блакитні” (барви національні українські). Минула неволя, вже забув про неї – навіщо її згадувати? – оце міг би сказати автор. Немає у ньому колізій, є “атрагедійність”. Єдине відлуння подій 1917–1918 рр. – бою під Крутами – це поема “Скорбна мати”, відокремлена елегія у цій книзі, власне, ідилія в античному значенні того слова, з інструментарієм нинішньої сонати.

Першим відчуттям воскреслого Лазаря є подив від усього довкола, майже дитяча вразливість до явищ навколишнього світу, розкошування власним буттям, у якому сонячна, повна жару музика пливе жилами:

Гаї шумлять...
... Так весело!

Те, що на вулицях Києва 1917 р. можна було бачити і чути, його відновлений загострений зір і слух:

Україна
Предки встали з могил...
...зазеленіли...

І ось кінцевий лейтмотив, як апофеоз (золотий мотив):

Я – дужий нарід...
...Одвічний дух.

Так у музичному екстазі утверджує воскреслий Лазар своє визволення. Усе ж найповнішим, “найбільш раціональним” виразом ірраціонального факту пробудження народу є вступ до “Сонячних кларнетів”:

Я був не я...

...музичною рікою.⁵⁵

Важко знайти в світовій поезії книгу таку ж далеку від “літератури”, важко також знайти поета так, як Тичина, космічно, стихійно злитого з природою. Його цикл “Енгармонійне”, який узагалі не перекладається на інші мови, є вже явищем майже нелітературним, вірші цього циклу існують самі в собі, як квіти, струмок чи трава... Що вдалося зробити Тичині з такої відносно банальної теми, як “літній дощ”, може показати вірш “Іще пташки”:

Jeszcze ptaszki w dzwonnych pieśniach kąpią dzienny błękit.
Jeszcze złotem fal płowieje żytnia niwa skwarna
(Spoczęły wiatry, hart wydając dzięki),
A w niebie swarzy się już ktoś. Zastona szaro-czarna
Pół nieba, milcząc, spięła. Ziemia wdziewa cień...
Jak zwierzę kryje się człeczyna.
– To idzie Pan – pomyślał piołun gdzieś.
Zapłakał deszcz... i spadł.
I góra milczy, i dolina.
– To Pan cień – zaszeptał piołun gdzieś...
I nagle się rozdarła wpół zastona... Scichła wieś.
I buchnął ogień: rozkwitł, trysł – aż wody się wzburzyły!
Ofiara się spełniła. Oto płynie pieśń.
I dymią drogi – biegną, biegną... Wichry rwą, jak żyły,
Korzenie rzadkie starych wierzb, co mogły się we łzach.
A trawy – płakać już nie śmieją.
Potężne idą siły. Ciemność strach.
...Dzwonienie we wsi... i wesołe głosy...
I krążą już, już spokój sieją
Gołębie srebrne na niebiosach.

Переклад Е. Житомирського (Є. Житомирського)

Багато можна сказати (і немало вже написано в присвячених Тичині спеціальних працях) про формальні якості і здобутки Тичини, але при безпосередньому розкошуванні його поезією забувається всякий формалізм. Без сумніву, фактура віршів Тичини несе непоодинокі сліди пізнього символізму, дещо із “футуризму”, із

⁵⁵ Автор статті подавав у зносках польський переклад кожної цитати. – С. К.

впливу Чупринки (цей останній був детонацією революції 1905 року і має з цієї точки зору немало спільних рис із Тичиною, детонацією національного відродження 1917 року), з народної “думки” нарешті. Але все це уклалося так монолітно, що окремі слова зливаються в цілість і, здається, втрачають навіть свою філологічну реальність.

III

Важко навіть уявити собі, прологом якої прекрасної епохи в історії української літератури могли стати “Сонячні кларнети”. На жаль, музичний екстаз Тичини тривав коротко. Замість державності – “нареченої” (“Одчиняйте двері! – Наречена йде”) прийшла “горобина ніч” і “шляхи в крові” реальних змагань 1918–1920 років із немилосердною, хоч “комунізмом” замаскованою, реставрацією Росії на теренах України.

Радянська влада, у ставленні до проявів духовного життя набагато чутливіша, ніж то могло би виникати із догматів релігії “діалектичного матеріалізму”, відразу зорієнтувалася, до яких розмірів у національному масштабі може вирости український поет із рисами геніальності, і все, що могла, вчинила, аби відітнути від Тичини перспективи творчого розвитку. Певною мірою парадоксальною може видатися в наших життєвих умовах комбінація терору і голоду – випробуваний в СРСР радикальний спосіб загання душі до шлунка, що зламала людину, який був більше ніж індивідуальність, медіум народу.

Другий том поезій Тичини, названий “Плуг”, розпочинає період інгеренції⁵⁶ заляканого, перетнутого “розсудку” в трансцендентальній сфері музики, період компромісу з дійсністю. Це призводить до послаблення, а з часом і знищення витонченого механізму “слуху і зору”, до пливкого алегоризму, до мовного нехлюйства, до втрати почуття музикальності і стилю. Жалісливе враження справляє книжка, названа “В космічному оркестрі”, назва якої передбачає коронування його творчості. Остання збірка поезій “Вітер з України” 1924 р. несе в собі вже очевидні риси занепаду і розкладу. Заслуговують на особливу увагу спроби писати прозою: дуже цікаво з точки зору стилю, але сумнівно щодо філософських афоризмів, які

⁵⁶ *Інгеренція* – втручання. – С. К.

наслідують українську філософію поч. XVIII ст., Сковороду, об’єднуючись в окремих том під назвою “Замість сонетів і октав” (1920 р.).

Поклавши свою тяжку руку на літературу та мистецтво України, радянська влада мусила замкнути коло “адміністрування” тих сфер життя. Хронологічно це збіглося із курсом так званої українізації⁵⁷, дещо пізніше – з непом.

З ретроспективного погляду на останнє десятиліття можна ствердити, що планові й досить зручні “українізаційні” способи сподіваних результатів у сфері літератури і взагалі в мистецтві не дали. А із тих способів деякі були – “особливо на початку” – надто радикальні, як-от розстріл художника Мурашка, поета Чупринки, композитора Леонтовича і багатьох інших.

Упродовж того періоду, наділеного небувалим в історії контролем над літературною творчістю і впливом на неї державної влади, постає поряд із традиційним осередком української культури Києвом штучно створений адміністрацією центр “української пролетарської літератури” у віддавна позбавленому традиції й національного обличчя Харкові.

На руїнах не здобутої державності у Києві, знищеному і знекровленому, знову пробуджуються до життя, попри радянські утиски, молоді рухи української літератури.

У 1922 році виходить збірка поезій Максима Рильського під назвою “Синя далечінь”: поетичний чар тої книги, її висока мистецька досконалість зробили з неї сенсацію, не меншу від “Сонячних кларнетів”. Найкращі традиції французького парнасізму – виразність, навіть емблематичність поетичного образу і класична ясність мови, яка була плодом студій над улюбленими латинськими поетами і Міцкевичем, – поєднуються тут в одну гармонійну й органічну цілість, натхнену правдивим українським духом.

У радянській критиці стосовно Рильського усталилися такі твердження, як “відірваність від життя”, “ідеологічна ворожість” і

⁵⁷ Суть “українізації” найточніше виражає універсальна радянська формула: “створити культуру національну формою і комуністичну змістом”. Стосовно польської літератури гасло це проголошував п. Б. Ясенський в 1931 році у Мінську на Першому Всесоюзному з’їзді польських пролетарських письменників. Реалізація тої формули безумовно себе відповідно повела, тільки-но Б. Ясенський... почав писати по-російськи (див. місячник “Красная новь” № 1, 1932, “Пролог к поэме”). – Прим. автора статті.

“буржуазна контрреволюція під плащиком класицизму” (той останній закид призвів у 1931 році до арешту поета і заслання). Щоправда, “класичний спокій”, “прагнення самоти” та різьблення повних досконалості ямбів і гекзаметрів у фантастичному оточенні радянського здичавіння, масових катувань, людожерського голоду і невтомної боротьби народу з окупантами – це справді явище дивне і подекуди хвилююче... У Рильського – і це гідне спеціальної уваги – “класичне” ставлення до реальності (т. зв. реагування лише на те, що є вічним у сьогоденні) не є ні позою, ні програмою, ні холодним версифікаторством. Такою є його суть як справжнього поета. Крім цього, та стійкість Рильського до найстрашніших в історії України подій ... вражає. У період нечуваного голодомору, коли матері поїдали власних дітей, Рильський зумів написати таку “Молитву”:

Нашу шлюбну постелю вквітчали троянди пахучі...
... Мудрого сина зачать!

Чи не є це психологічно обґрунтована реакція поета (людини уяви) на радянську дійсність?

На противагу передчасному вичерпанню таланту Тичини, про якого один критик (М. Зеров), може, з надмірною жорсткістю сказав, що «в “Сонячних кларнетах” виграв усі свої козири, а потім був змушений до гри слабкої і безкозирної», – Рильський, не звертаючи уваги на примуси, не зупинявся на шляху до щораз виразнішого розквіту свого таланту (“Крізь бурі і сніг”, 1925; “Тринадцята весна”, 1926; вражаючий переклад “Пана Тадеуша”, 1927; “Гомін і відгомін”, 1929; багато перекладів із Маларме, Верлена, Г. де Регнера, Пушкіна, сонетів Міцкевича).

Рильський – центральна постать київської “школи неокласиків”, до якої належали поети й історики літератури П. Филипович і Драй-Хмара, поет, пізніше прозаїк Є. Плужник, поет і перекладач О. Бургардт. Лідером тієї школи був перекладач латинських класиків і французьких парнасців (Ередіа), гострий критик і скупий поет (“Камена”, 1924) М. Зеров. Перевага фахівців із літератури й професорів надавала і “школі неокласиків”, і взагалі цілому літературно-мистецькому Києву певні риси “академізму” і так відповідала інтелектуальному кліматові того міста “александризму”. У цьому полягав, власне, – на тлі радянського варварського життя – своєрідний чар Києва до миті (1930 р.), коли радянська влада започаткувала курс

відкритого нищення української культури, а передовсім планової деградації Києва до рівня провінційного закутка. Роль “школи неокласиків” з великою чутливістю відображає один із характерних віршів Зерова:

Так в давній Ольвії захожі різьбярі
Серед буденних справ і шкурної громади
В душі плекали сон далекої Еллади
І для окружних орд, для скитів-дикунів
Різьбили з мармуру невиданих богів.

У те десятиліття Київ воскресив свої найкращі “могилянські” традиції XVII ст.

IV

Нічого дивного, що власне в Києві, довкола “школи неокласиків” виростає між 1921 і 1928 роками ціла генерація письменників, більшою або меншою мірою (в умовах накинutoї владою “диференціації”) поміж собою організаційно пов’язаних.

Аби завершити із поетами, треба назвати принципово самотнього, “дикого” й оригінального Тодося Осьмачку (“Круча”, 1922; “Скитські вогні”, 1925), поета-ерудита і перекладача Гете Д. Загула (“Марія і Мара”, 1921; переклад I частини “Фауста”, коло 1922), М. Терещенка (“Чорнозем”, 1925, переклади з Верхарна), “футуриста” Гео Шкурупія, а з наймолодших – М. Антіоха і найтиповішого, можливо, представника київської атмосфери М. Бажана (“Будівлі”, 1928; поема “Сліпці”, 1929).

У Києві довкола прозаїків – старшого натураліста С. Васильченка (“Чорні маки”, 1920 і “Вечірні арабески”, 1923) та молодшого віком імпресіоніста Г. Косинки – формується покоління таких белетристів, як М. Івченко, Б. Антоненко-Давидович, Ю. Яновський (автор написаної під потужним впливом Джозефа Конрада повісті “Майстер корабля”), і перш за все надзвичайно продуктивний прозаїк Валер’ян Підмогильний (1901 р. н.), творчість якого є найвищим, може, від часів Коцюбинського досягненням української прози.

Проникливий учень і першорядний перекладач Бальзака і Мопассана, Підмогильний у своїх прозових творах висуває психологічні проблеми найширшого масштабу (“Проблема хліба”, “Військовий летун”, 1924) і передовсім соціологічні (“Третя революція”, 1926; “Місто”, 1928). Остаточо пориває із традицією етнографізму і *couleur locale* колишньої української прози, із попередниками нічим

зовсім не був зв'язаний (Коцюбинський виходив із Гамсуна і Стріндберга, формально – від Золя). Мав у своєму розпорядженні всі технічні засоби справжнього белетриста, під покровом сухого стилю ховає жар пристрасті.

Що ще бачиться – старосвітський Івченко і надто “сошистий” Антоненко-Давидович, поділяють вони долю більшості українських прозаїків: поляризації на натуралістичному або імпресіоністичному епігонстві.

Здобутком прозаїків було явище, яким наділений літературний Харків⁵⁸. Там з'являється найцікавіша постать сучасної України – гучний М. Хвильовий. Поряд із ним – його учні, які з часом вийшли на шлях самостійної творчості, – О. Копиленко і А. Головка (повість “Бур'ян”, 1927).

Серед харківських поетів варто назвати цікавого експериментатора М. Йогансена (“Доробок”, 1924), обдарованого, але дуже примітивного лірика В. Сосюру (“Залізниця”, 1924) і, нарешті, двох версифікаторів, які ховаються за цікавою формою внутрішньої пустки, – М. Доленгу і І. Кулика.

Обидва осередки українського літературного життя мають своїх власних літературних критиків. До Києва належать Я. Савченко і Ф. Якубовський, до Харкова – А. Лейтес і В. Коряк.

Літературний центр у Харкові отримав завдання “пролетаризації” української літератури і передовсім знищення культурної гегемонії Києва. З цією метою почали видавати місячник “Червоний шлях” (пізніше “Критику”), створено кілька літературних об'єднань (робітничий “Гарт” і селянський “Плуг”), у яких юнаки, взяті від “верстата” і від “плуга”, під наглядом спеціальних керівників від літератури в тепличній атмосфері субсидій і продуктивних пайків мали масово перетворитися на т. зв. пролетарських письменників. В очікуванні результатів того фабрикування, яке мало вимести з України “буржуазну” літературу, один із директорів тої майстерні літераторів (критик В. Коряк) поспішив уже в 1923 році написати книжку з обіцяючою, але дещо передчасною назвою “Кінець української літератури...” Кількість мобілізованого людського матеріалу була, по суті, імпонуєючою.

⁵⁸ Варто зазначити, що, починаючи з 1925 року, в українській літературі прослідковується спад ліризму. Цілий ряд ліриків переходить у прозу. – Прим. автора статті.

Однак тут радянську владу спіткало гірке розчарування: незважаючи на всю гадану знайомість зі “справами духовними”, потрапила вона в полон “діалектичного матеріалізму” і не взяла до уваги, що, всупереч теоріям Маркса і Леніна, “дух дихає, де тільки хоче”, думки не знають простору, а ідеї “розстріляти” неможливо.

Говорячи конкретно, в “українізаційних”, хоч і надто тісних рамках показної легальності українського слова і певної, теж дуже показової, розбудови видавничої діяльності (місячник “Життя і революція” та видавнича спілка “Слово” у Києві), розпочався “масовий” “егопізм”⁵⁹, поєднаний із процесом літературного перетягування між Києвом і Харковом, причому останній – усупереч намірам влади – сам піддався впливам культурно потужнішого Києва.

“Егопізм” же полягав у тому, що для означення певних понять уживано назв, найбільш невластивих, але зате як у Харкові, так і в Києві для всіх, кому потрібно, однаково зрозумілих. З’являється вислів Д. Донцова “радянські псевдоморфози”.

V

Коротке злиття Києва з Харковом настало біля 1925 року. Відповідно до радянської термінології, “дискусію” розпочав сильним артилерійським вогнем у вигляді прекрасних памфлетів ніхто інший як пролетар “від верстата”, член партії, довірена особа всієї радянської літературної політики на Україні Хвильовий.

Талановитий стиліст, реформатор прози, один із небагатьох новітніх українських авторів, який володів мистецтвом ліричної іронії, яка часом переходила в сарказм, відважився Хвильовий на мужність “розкрити вікна настіж” (слова критика М. Могилянського) у момент, коли радянське адміністрування українською культурою довело до витворення моральної атмосфери, у якій “не можна було відпочивати”.

Спочатку під гаслом боротьби із традиційним “просвітянством”⁶⁰, потім – у ході дискусії з головою “Плугу”, прибулим напівінтелігентом Пилипенком – зі щоразу більшою

⁵⁹ *Егопізм* – фактично синонім до *еготизм* (лат.) – самозакоханість. – С. К.

⁶⁰ Зверхне означення передвоєнної української програми-мінімум, обмеженої тільки до освітньо-культурних гасел. – С. К.

щирістю Хвильовий формулював проблему культурної орієнтації України.

Повні “егоїзму”, подекуди герметично зашифровані думки памфлетів Хвильового (“Камо грядеши”, 1925) і взагалі сам тон дискусії можна звести більш-менш до трьох тез:

1. “Не потрібно пов’язувати політичний союз (з РСФСР) із літературними справами”.
2. “Від російської літератури і її стилю повинна тікати чим швидше українська література”.
3. “Треба орієнтуватися на психологічну (sic!) Європу”.

Ці автентичні слова члена Всесоюзної комуністичної партії свідчать (очевидна річ, якщо її сприймати серйозно) про безмежну політичну наївність автора. Бо саме “психологічна Європа” є тим, власне, що було всій Росії (а потім – СРСР) найбільш чужим і чого вона завжди панічно, притаманним московській ментальності чином боялася. Тож і з Хвильовим повторилася відома історія Чаадаєва, аж до його останнього наслідку – акту самогубства, з однією відмінністю: що мусив каятися аж тричі, віддаючи в жертву полум’ю (в найконкретнішому значенні цього слова) рукописи другої частини свого роману “Вальдшнепи” й останнього свого памфлету “Україна чи Малоросія?”

Але ця “дискусія”, виступ Хвильового, його памфлети і триразове “каяття” займуть в історії української літератури почесне місце як вияв одвічної колізії двох антонімічних за своєю суттю культур на теренах України, доведеної пером талановитого письменника і – що не позбавлене певної пікантності – політичного москвофіла, бо комуніста, і то в самому серці Радянської України⁶¹.

⁶¹ Генезу поглядів Хвильового треба шукати передовсім у Кулеша (1819–1897), думки якого були зигзагоподібні. За безпосередній поштовх виступу Хвильового і всієї “дискусії” вважаю публіцистичну діяльність найвидатнішого українського політичного і критика письменника, Д. Донцова (“Підстави нашої політики”, 1921), емігранта від 1907 р., редактора місячника “Літературно-науковий вістник” у Львові. Його ім’я з особливою ненавистю повторювали і повторюють більшовицькі особистості ... а “Літ.-наук. вістник” був, за висловом впливового радянського урядовця (Коряка), “захальвною літературою” (літературою, яку носять за хальвою, нелегальною) на Україні.—
Прим. автора статті.

Реальні наслідки тієї дискусії були очевидно трагічними: після відповідної “чистки” радянська влада герметично замикає “цебер” з рештками української культури, щоб жоден півів, жодне відлуння “психологічної Європи” сюди не доходили. Години Хвильового були полічені. Після заборони – за публікацію першої частини роману “Вальдшнепи” – його часопису “ВАПЛІТЕ” видає через деякий час оригінальний альманах “Літературний ярмарок”, укладений у вигляді ревью з окремим для кожного номера *conferencier*’ом⁶². Після 10 випусків (вересень 1929 р.) цензура ГПУ дошукалася і тут “психологічної Європи”, і альманах заборонено, вділяючи Хвильовому останній раз догани. Впертий Хвильовий видав потім ще кілька номерів “Пролітфронту”, але то була його лебедина пісня⁶³.

Для ілюстрації панівної під час “дискусії” літературної атмосфери достатньо навести такий факт: талановитий і чисто радянський драматург М. Куліш написав п’єсу типу гоголівського “Ревізора”. Радянська влада відчула себе зачепленою за живе, і відповідна секція харківського Совнаркому видала урядове повідомлення, яке стверджувало, що “при радянському уряді немає місця для сатири”, і що “сміятися належить взагалі з обережністю”. Нещасний автор мусив написати патетичну вірнопідданчу “Патетичну сонату”, але своєї кар’єри врятувати не зміг...

Наприкінці 1929 року в Україні починається – у зв’язку із “колективізацією” – у сфері культурно-літературній новий (чи начебто новий) курс “деукраїнізації”, який набирає істинно російського розмаху в нищенні всіх українських духовних вартостей. Упродовж 1931 року не вийшов жоден зошит українських місячників “Червоний шлях” та “Життя і революція”. У кількох номерах, які вийшли 1932 року, не фігурує жодне відоме літературне прізвище: на місце літераторів прийшли нікому не відомі ударники і комсомольці, котрі з літературою нічого спільного не мали і мати не могли.

Як бачимо, ГПУ від літератури в Україні часу дарма не витрачало...

⁶² *Conferencier* (франц.) – доповідач. – С. К.

⁶³ До української еміграції дійшло повідомлення, що Хвильовий “виїхав” у 1932 році до Москви, де “бавився” вже проф. Грушевський. У літературі Хвильовий безперечно замовк. Не виключена річ, що піде він “гоголівським” шляхом: його схильність до сатири мала під час “дискусії” немало можливості для поглиблення й загострення. – *Прим. автора статті.*

VI

Недоцільно було б бавитися з переказуванням попередньої долі української літератури. На теренах теперішньої України умови людського існування склалися таким чином, що для вияву духовних процесів місця не вистачило. Чи може йти мова про літературу в краї організованого голоду, де всі зусилля інтелекту спрямовані на здобуття хліба, а всі національні сили засмоктані реальною, хоча трагічно нерівною боротьбою з окупантом за фізичне існування.

Можна лише ствердити кілька безсумнівних фактів:

1. Національне відродження 1917 р. і “перша кров”, короткий період власної державності і революції, національні 1918–1920 рр. із надзвичайним розмахом зірвали пута із приспаних в кількавіковім анабіозі національно-творчих сил України.
2. Упродовж десятилітнього пореволюційного періоду піднеслися як мистецтво, так і література України на вершини розвитку своїх внутрішніх сил і формальної досконалості, стаючи до рівня взагалі інших слов’янських літератур, а з деяких позицій (лірика) навіть випереджаючи їх.
3. Українська література вчинила велике зусилля в напрямку подолання традиційного етнографізму і регіоналізму. Була органічною функцією зовнішньо уярмленого, але внутрішньо вільного народу в новітньому значенні того слова.

Тому тепер, коли за допомогою адміністративних, а більше механічних методів українську літературу придушено і позбавлено найелементарнішого поля дії, це змушує її перейти до нелегального стану. Аналогічні періоди – лише не в таких нечувано жорстоких формах – Україна під пануванням Росії вже проходила.

Було б природно, коли б – у разі тривалості в Україні того періоду нелегальності – повернулася до своєї передвоєнної ролі в українській культурі Східна Галичина як науково-видавничий осередок. Такий “вітер із заходу”, який хоч би частково компенсував нищення, вчинене “вітром зі сходу”, був би історичною необхідністю.

На завершення – кілька слів про українську літературу на теренах Речі Посполитої і на еміграції.

Світова війна, яка матеріально і морально спустошила Східну Галичину більшою мірою, ніж якийсь інший край, а потім польсько-українська війна 1918–1919 рр., яка залишила після себе такі трагічні

сліді, не могли, очевидна річ, викликати додаткового впливу на духовний розвиток суспільства.

“Молода муза” розпалась у воєнній завірюсі, деякі з її членів загинули, інші пішли в політику або взагалі усунулися в тінь. З adeptів того напрямку не втратив дух, а навіть несподівано відродився Богдан Лепкий як автор історичних романів (трилогія “Мазепа”); дуже цікаві його останні вірші, овіяні витонченим, осіннім чаром.

Серед молодих поетів Галичини не можна, на жаль, назвати жодної означено викристалізуваної постаті. Найсильнішим з усіх є хіба що О. Бабій, лірик, який пробував епічну поезію (“Гуцульський курінь”). Дають надії на майбутнє: Б. Кравців і Б.-І. Антонич, поет, безсумнівно, ще молодий, але з кожним віршем поглиблює свій талант і літературну культуру. По-іншому відомий на теренах Східної Галичини “пролетарський поет” В. Бобинський: при зовнішньому опануванні новою поетичною технікою його поезія є нічим не підкріплена, холодна і мертва версифікація.

Проза презентується на теренах Східної Галичини – крім самотнього Стефаніка – після смерті Марка Черемшини досить слабо. Цікаві пошуки і здобутки у стилістичній царині Катрі Гриневичевої, письменниці старшого покоління.

Еміграція зосереджується переважно довкола “Літературно-наукового вістника” (нинішнього “Вістника”), часопису, який на теренах України ніс і несе нелегальні функції “психологічної Європи”; видала низку постатей не тільки молодих, але й цілком сформованих. Поет Ю. Липа є видатним стилістом загальноукраїнського значення (перекладач Рільке). Вірші і проза Л. Мосендза свідчать про дозрілість його таланту. Поетка з викристалізуваним творчим обличчям – Н. Ливицька-Холодна. Не зовсім ще знайшов себе плідний белетрист У. Самчук, вагається на стилістичному роздоріжжі яскравий талант А. Крижанівського. Однак, без вагань, найпрекраснішим здобутком української еміграції буде сьогодні ще молодий поет О. Ольжич (син відомого поета старшої генерації О. Олесья), він поєднує в собі найвищі досягнення нової української поетичної культури зі щирим глибоким талантом.

S. 23.

E. Małaniuk (Є. Маланюк)

Коротка замітка від редакції про автора

Український поет і публіцист. Народився 1897 року в степовій Україні (Херсонщина) у родині із запорозько-чумацькими традиціями. Закінчив реальну школу в Єлизаветграді. Бере участь у світовій війні як офіцер російської армії. Після проголошення української держави вступає до української армії і бере участь в українсько-російській війні 1918–1920 років. Після поразки залишається інтернованим у Польщі. В 1923 році їде до Чехословаччини, де по закінченні вищих студій здобуває диплом інженера-гідротехніка. Від 1929 року мешкає у Варшаві.

Свої поезії друкує Маланюк від 1921 року. З'явилися з того часу три збірки поезій: “Стиллет і стилос” (Подєбради, 1925), “Гербарій” (Гамбург, 1926), “Земля і залізо” (Париж, 1930). Крім цього, видрукував ряд критичних і публіцистичних статей в українських, польських і чеських часописах (“Літературно-науковий вістник”, “Паментнік Варшавскі”, “Стжедіско”, “Вядомосці Літерацке”, “Всхуд” та ін.). Перекладав Бодлера, Чеха, Махара.

Вихований на французькому символізмі, Маланюк не демонструє залежності від названого впливу. У його поезії перехрещуються відлуння Верлена і Рільке, Ередія і Виспянського, Махара і Тичини.

Творчість Маланюка (особливо останнім часом) характеризує історіософічна постава. У боротьбі Сходу із Заходом, ареною якої була і є Україна, Маланюк займає недвозначну оксидентальну позицію, з якої випливають потужні антимосковські акценти його поезії. Тому його вірші в Радянській Україні якнайсуворіше заборонені і є нелегальною літературою.

Окремі вірші Маланюка перекладено на польську мову (Тувімом, Івашкевичем і Симонолевичем), французьку, німецьку, російську.

1933.– № 140.– S. 365–378.

Eugenjusz Małaniuk
(Євген Маланюк)

Dwa oblicza Tarasa Szewczenki (Два обличчя Тараса Шевченка)
(Фрагменти)

Постать національного генія набуває різного відображення в уяві поколінь. Кожна епоха представляє її щоразу в інших барвах, у світлі ідей, тільки їй притаманних.

Надто довго тривав в Україні той період “мовчання і благоденствія”, про який з такою грізністю й огидою казав Шевченко. За умов видимої “стабілізації історії” в другій половині ХІХ ст. постаць

Шевченка, через “народно” налаштованих українських патріотів канонізована і мало вже не “офіційна”, щораз більше втрачає свій живий образ. Щоразу більше набуває рис мертвоти і – застосую таку популярну сьогодні метафору – “бронзовіє”. Щорічні “шевченківські свята”, автоматичне використання шевченківських слів у віршах його численних епігонів, нарешті шлях “народників”, а простіше – по суті, ідея вивищення “простого люду”, – все це на тлі федералістсько-автономічного політичного русофільства мало той наслідок, що в кінці XIX – на початку XX ст. Шевченко перетворився на мертву алегорію, в алгебричний знак, а його образ – в образ “кобзаря-лірника”, селянина у шапці й кожусі.

Коли настав судний день України, коли її – хай мені дозволено буде перефразувати Шевченка – “окраденую” для великого чину “пробуджено”, – тоді вдається зрозуміти сумні наслідки атрофії живого відчуття Шевченка в українському суспільстві, у якого великого пророка справді украдено.

У світлі кривавого відлуння 1917–1920 років і наступного після них періоду усвідомлення цього факту все поступово рухається вперед, а сама постать Шевченка набуває живого й актуального змісту.

I

У досить численній шевченківській іконографії вирізняються два канонічних варіанти. Обидва поширені, але не однаковою мірою знані.

Перший – це портрет Шевченка чи то в сюртуці (фотографія), чи то в жакеті, чи тужурці (автопортрети), з непокритою головою, з проникливим, природним у своїй простоті поглядом живописця і мудреця. Немає тут ні пози, ні “декоративності”, за винятком одного хіба колишнього (з періоду студій у Петербурзькій академії мистецтв) романтичного автопортрета з головою надто нахиленою вбік, із дещо підкресленим, але напевно щирим (і обґрунтованим) байронізмом.

Другий варіант, дуже популярний у старих виданнях, – це Шевченко майже завжди у шапці і, очевидно, в кожусі. Типовим прикладом цього варіанту є популярний портрет пензля Крамського, який поклав початок численним дереворитним копіям: униз скерований погляд підкреслено сумних очей (“народний мученик”), штучність сидячої пози, висока зсунута набакир бараняча шапка,

солодкість травестованої селянськості (навіть – хлопства, мужицтва), це риси того – сказав би – фатального варіанту портрета Шевченка...

Як вважаємо, вигляд у кожусі й шапці щонайменше не є типовими для образу Шевченка.

Можна припустити, що взимку одягав кожух і шапку поверх звичайного свого одягу – фрака чи сюртука. Найправдоподібніше (це підтверджує щоденник), під час повернення із заслання, змінюючи військовий одяг на цивільний, купив десь той нещасний кожух, який і фігурує на двох випадкових фотографіях з останніх років його життя. У всякому разі як кожух, так і шапка з'явилися у Шевченка лише після повернення із заслання, тобто в період, коли народництво набуває популярності.

Затримуюсь над цим питанням так довго, бо той пізніший варіант образу Шевченка, образу, схопленого художниками і в сотнях тисяч відбитків спопуляризований і вульгаризований, особливо долучився до викривлення і вульгаризації духовної постаті Шевченка не тільки в уяві українських поколінь, але й неукраїнських.

Українська інтелігенція, залишаючись під впливом такого специфічного російського народництва (не треба його розуміти як “націоналізм”, але радше як “народність”), як і пізнішого правобережного “хлопоманства”, з усієї щирістю захопилася за шапки і кожухи Шевченка як ознаку його “народності”, або – в її розумінні – належності до простого люду.

Цим і пояснюється, що й Антонович, і Рильський⁶⁴ повдягалися у свитки та стригли волосся по-селянськи, під макітру. В Україні то було чимось більшим, ніж мода, – зовнішнім символом щирих і полум'яних переживань, які у деяких хлопоманів доходили до героїчного пафосу: так, польська громада в Україні зненавиділа Антоновича як ренегата.

“Народність” на Україні не можна звести до впливів російських “кающихся дворян”. На тлі слов'янофільських кирило-мефодіївських настроїв вона набувала власних, національних форм т. зв. українофільства і виводила свою генезу з досить усталеного комплексу явищ, до яких належать і Руссо, і Скворода, і Бюхнер, і Страус, і історичні пісні українського народу, і, нарешті, чеські “будительства” Шафарика і Гавлічека.

⁶⁴ Хлопомани – В. Антонович (1834–1908), український історик та археолог, і Т. Рильський (1841–1982), український громадський і культурний діяч, батько поета М. Рильського. – С. К.

Для другої половини ХІХ ст. це був типовий настрій. Згідно з характерною формулою Кулеша, “закінчується вік панський – починається вік людський”⁶⁵.

У такій атмосфері формувалися пізніше Драгоманов і Грушевський...

Тим часом Шевченко дійсно мав правдиву натуру українського селянина, не визнавав жодної штучності та притаманним йому своєрідним автократизмом не зносив сльозливої ілюзії “співчуття” чи “жалю” в стилі Некрасова⁶⁶.

У цьому також виражалась істотна приналежність Шевченка до селянської верстви, яка мала взяти з рук деморалізованої і національно безвартісної шляхти роль провідника народу. Ніхто інший як він уїдлигим і класичним способом охарактеризував ту народність “у шапці й кожуху”, практиковану не одним із тодішніх українських поміщиків:

У Київ їздить всякий год,
У світі ходить між панами
І п’є горілку з мужиками,
І вільнодумствує в шинку.

Скільки ж іронії криє в собі той через портрети в шапці й кожусі наскрізь фальшивий образ Шевченка. Шевченко – “співець болю народного”, Шевченко – “кобзар”, Шевченко – “мужичок-самоучка”, Шевченко – “поет-бідолаха” і т. д., і т. д. Літанія⁶⁷ не мала б кінця.

Російському урядові й російській літературі не залишалося нічого додати; усе зробили надто романтичні земляки одного із найбільших, як казав вже Куліш, поетів Слов’янщини і світу.

Сакраментальний кожух і шапка стали символом української культурної і політичної “провінційності”. Не тільки допомогли

⁶⁵ Треба зазначити, що в цю “суспільно-гуманітарну” формулу Куліш вкладав зміст досить “націоналістичний”, майже сучасний: українських селян, маси він вважав мотором національного відродження України. – *Прим. автора статті.*

⁶⁶ Характерно, що коли Некрасова представили Шевченку, то останній відмовився подати руку поетові, який проливав сльози над долею бурлаків, убогих і нещасних, що не перешкоджало йому гнобити своїх підданих, віддаватися грі в карти і займатися сумнівними фінансовими операціями. – *Прим. автора статті.*

⁶⁷ *Літанія* – урочиста церковна служба та довга благальна молитва в католиків. – С. К.

офіційній російській критиці знизити Шевченка до мікроскопічних розмірів якогось Кольцова чи Нікітіна⁶⁸, але й долучилися навіть до спроби поглинути Шевченка літературою чи то “всеросійською”, чи “всесоюзною”. Уперто, але від початку безнадійно старалися в цьому напрямку і радянські критики, й історики літератури. Нічого дивного, що в одній із нещодавно виданих в СРСР історій “російської” літератури знайдемо Шевченка в нудному товаристві Нікітіна, Кольцова і Некрасова під спільною рубрикою “поетів селянського болю”.

II

Незаперечний факт, що звільнення Шевченка з десятилітнього заслання, яке зламало його організм, а українському народові забрало десять років творчості його найбільшого пророка, є в першу чергу заслуга дружини віце-президента Петербурзької академії мистецтв графа Федора Толстого Анастасії Толстої. Графиня Толстая не знала Шевченка особисто, а про його долю була поінформована через Льва Жемчужникова (про якого писав Лазаревський до Кулеша: “є це кацап за походженням, але душа – щирий малорос”) і поета графа Олексія Толстого (автора відомого вірша, присвяченого Україні: “Ты знаешь край, где всё обильем дышит...”) – людей, особливо коли йдеться про приятеля Кулеша Жемчужникова, певним сентиментом пов’язаних із Україною.

Не меншою, ніж графині Толстої, є і заслуга польського заслання Зигмунта Сераковського, який, повертаючись із заслання, вже в Оренбурзі додає Шевченкові надії листом, написаним по-українськи: “першою є твоя справа, Батьку, їду до Петербургу, і не бійся, про тебе не забуду. Їду сповнений надії, що твоя доля здобуде полегшення... Великі люди великі муки зносили. В пустелі жив співець Апокаліпсу, в пустелі живеш зараз і ти, наш лебедю”. Поляки – товариші недолі Шевченка в Оренбурзі Желіговський-Сова, Станевич, яких відпущено раніше від Сераковського, – також значною мірою сприяли його звільненню.

Ставлення усіх цих людей, які з таким героїзмом боролися за волю Шевченка (серед них варто згадати і княгиню Варвару Репніну, героїню типового для першої половини ХІХ ст. – в стилі Жорж Санд! – епістолярного роману Шевченка), щонайменше не мало сентиментального характеру опіки над “селянином-самоуком”, чи, як тоді

⁶⁸ Кольцов і Нікітін – російські поети, писали ліричні замальовки із народного життя. – С. К.

говорилось, “молодшим братом”. Перш за все ці люди, за винятком хіба що графині Анастасії Толстої, мали в собі якийсь український нерв, у кожному разі їм не було чужим відчуття національного значення Шевченка для України. Батька княгині Рєпніної, малоросійського генерал-губернатора, засуджено саме не більш не менш як за намір проголосити себе гетьманом... У тих явно перебільшених поголосках било зерно правди, бо генерал-губернатор Рєпнін під впливом свого перебування в Україні українізувався настільки, що написав цареві меморіал про шкідливість запровадженої на Лівобережній Україні в 1783 році “повної” панщини, у якому читаємо: “давні посполиті малороси мало чим перед 1783 роком відрізнялися від козаків, а в тому році уярмлені стали на користь тодішніх дворян, їх земляків, однак проти деяких зі старшини малоросійської, які добро Вітчизни власному інтересові присвятили ... спогади про волю є головною причиною нарікання хлопів проти поміщиків”. Нічого дивного в тому, що в такій атмосфері став можливим роман колишнього підданого селянина із княгинею.

Навіть для петербурзької дами, якою була графиня Толстая, Шевченко не був об’єктом панської філантропії. Надто сильним, яскравим і природним було почуття, яке жило в усій родині Толстих до особисто не знайомого художника-засланця. Ось як розповідала дочка графині Толстої у своїх спогадах про отримання звістки про звільнення Шевченка: «З хвилюванням очікували ми відповіді на подання батька (графа Толстого). І ось весною 1857 року одного вечора, коли ми (діти), вже міцно спали, нас розбудили зі словами: “Вставайте, діти! Велика радість!” Вдягнувшись нашвидкуруч, вбігли до зали, а там вже батько, мати, Осипов і ціла родина; на столі стоять келихи із шампанським. “Шевченко вільний”, – кричать, цілують нас, як на Великдень...»⁶⁹

А під час урочистого обіду на честь Шевченка в домі Толстого 12 квітня 1858 року графиня Толстая у своїй промові “вказала на піднесений патріотизм поета і його безмежну любов до Батьківщини, як на зразок, на науку, як потрібно кохати рідний край” (Кониський).

Таким було ставлення до Шевченка, очевидно, дуже і дуже нечисленної еліти петербурзької громади: пригадується аналогічне ставлення до Міцкевича. Ці люди були вражені шевченківською

⁶⁹ Вестник Европы, 1883, VIII.– Прим. автора статті.

незламністю духу (“правдива моральна природа людини” – з промови графині Толстої). Духовна напруга, національна думка, національний геній. Такі чесноти імпонують завжди навіть ворогам.

III

Коли йдеться про офіційну Росію, ставлення до Шевченка – з огляду хоч би на силу неприхованої ненависті до того “хлопа-самоука” і “співця болю народного” – зраджує повне зрозуміння істотної художньої вартості та істотного національного значення великого пророка України.

З тої свідомості випливала ненависть у різних її іпостасях...

Граф Орлов дав таку “соціологічну” оцінку творів Шевченка в складеному цареві “вірнопідданчому рапорті”: “...Шевченко розпочав писати свої підбурюючі твори ще в 1837 році, коли слов’янські ідеї ще не захопили київських учених; так само й уся справа вказує на те, що не належав до товариства Українсько-слов’янського, а діяв особно... Однак з огляду на підбурюючий характер і нахабство, яке перейшло всякі межі, повинен бути (Шевченко) визнаний за одного із важних злочинців”.

Чи ж не позаздрить тим “марксіівсько-ленінським методам” не один нинішній радянський критик? Що за “антисептичне” ставлення до “слов’янських ідей” з боку стовідсоткового “слов’янського” уряду “слов’янської” Росії! Пояснюється це тим, що за часів Шевченка “слов’янство” було чимось на зразок тої “психологічної Європи”, за яку більшовики довели до самогубства Хвильового...

Щоб уявити собі ситуацію Шевченка на засланні, треба перечитати його листи з того періоду, в яких благає про твори Шекспіра, як про ліки, як про найвище щастя, або ж пише Лизогубові, який прислав йому скриньку з фарбами, що тричі кожному фарбу і кожен пензлик поцілував.

Що Шевченко не збожеволів і не позбавив себе життя, належить завдячувати його сильній хлопській натурі і незламній волі, яка в умовах виснаження самотністю, скорботою і щоденними приниженнями підтримувала його і давала можливість творити з останніх сил, щоб та печаль

Не перлася, як той москаль,
В самотню душу

(...)

Чи ж підходить це все до “малоруського селянина”, охарактеризованого, як “поета дворянського”, котрого всіляко чужі і свої по шкільних хрестоматіях фальшували?

IV

Хочу додати ще одне.

Народжений як невільник, після років дитинства і юності, позначених канчуками і залитих сльозами, зазнав Шевченко фантастичної метаморфози: викуплений з неволі завдяки таланту великого художника Карла Брюллова, здобув диплом Академії мистецтв і став вільним митцем, молодим, сповненим таланту й енергії, з великими надіями. Подих вольності будить у ньому поета. Видає “Кобзаря”, “Катерину”, “Гайдамаки”. Першою битвою здобуває велику популярність. Кожне його слово як грім ударяє в серця української інтелігенції.⁷⁰ Запальна натура поета тягне його до реалізації мрій – і так виникає тріумвірат: історик Костомаров, перший український громадський діяч Куліш і сам поет – національний апостол.

Під впливом Заходу (про це треба пам’ятати!), а саме “Книг пілігримства” Міцкевича, “Слов’янських старожитностей” Шафарика, “Слави дщери” Коллара і “Слов’янських народних пісень” Вацлава Ганки, засновують вони в Києві натхнене найвищими слов’янськими ідеалами Кирило-Мефодіївське братство.

Шевченко отримує спокійну посаду професора малюнка Київського університету.

На порядку денному стоїть подорож Шевченка за кордон, над організацією якої невтомно трудиться огнистий Куліш. Молода дружина Кулеша пані Олександра⁷¹ призначає на своєму весіллі для цієї мети таємно від Шевченка родинні клейноди і 3 000 рублів зі свого посагу. Куліш намовляє його, щоб прийняв гроші від “незнайомого” за умови, що не буде довідуватися, хто є той “незнайомий”.

Шевченко починає дбати про паспорт... Великдень проводить на Чернігівщині у Лизогуба і вибирається до Києва на весілля Костомарова, не знаючи, що Кирило-Мефодіївське братство вже зражене

⁷⁰ «Волосся ставало дибом на голові при читанні “Кобзаря”», – писав сучасник Шевченка Квітка-Основ’яненко. – *Прим. автора статті.*

⁷¹ Письменниця, відома під псевдонімом Ганна Барвінок. – С. К.

студентом Петровим і що Костомаров уже був заарештований 28 березня і вивезений до Петербурга.

5 квітня, щойно переправився Шевченко на паромі через Дніпро під Києвом, як був одразу затриманий і допроваджений до губернатора Фундуклея.

– Для чого це, пане, Тарасе Григоровичу, у фракці й білій краватці?

– Поспішав на весілля до Костомарова, він запросив мене за дружбу, тому переодягнувся у Броварах, щоб відразу їхати у помешкання молодого.

– Ну так куди забрано молодого, туди повезуть і дружбу, – пожартував губернатор.

– Гарне мені весілля, – зміг із козацьким гумором відповісти Шевченко.

17 квітня Шевченко стояв у Петербурзі перед обличчям страшного шефа III відділу “собственной его величества канцелярии” генерала Дуббельта. 30 травня відправили його з в’язниці в солдатській шинелі.

Таким несподівано трагічним чином урвалася лінія життя Шевченка, не допровадивши Шевченка на Захід, який мав дати йому ще вищу культуру і хто знає чи не десятикратно більшу славу. Жорстокий російський режим кинув його – для нелюдських мук – на край Азії. Символ!

10 років, 3 місяці і 27 днів тривала проклята, просто смертельна неволя. У момент ув’язнення то був 33-річний чоловік, повний сил, з густим волоссям. Через 10 років вийшов на волю лисий, зламаний, сивобородий старець. А мав заледве 43 роки!

Лікар Козачковський, який добре знав Шевченка як пацієнта, пише: “З киргизьких степів повернувся Шевченко із здоров’ям зовсім знищеним, з організмом зламаним назавжди”.

Російський уряд жорстоко помстився геніальному синові українського народу.

Щоправда, сьогодні – на Соловецьких островах, де 80 % засланих становлять українці, та в самій на цвинтарисько оберненій Україні – Росія досягнула здобутків ще більших, бо “планетарних”. Хто знає, чи серед тисяч, які там гинуть від катувань і наганів, не загинув або не гине новий, незнаний Шевченко...

“SKAMANDER” (“СКАМАНДЕР”)

SKAMANDER
MIESIĘCZNIK POETYCKI

TOM DRUGI
ROK DRUGI

WARSZAWA

ZESZYT PIĄTY
LUTY-MARZEC 1921

Поетичний місячник, згодом кварталник, який виходив у Варшаві в 1920–1928 і 1935–1939 роках. Редагований колективно представниками групи “Скамандер”, формально від 1922 року головним редактором був М. Гриджевський. Ядро групи складала так звана велика п’ятірка – Я. Лехонь, Ю. Тувім, Я. Івашкевич, А. Слонімський і К. Вежинський. Крім них, група мала велику кількість сателітів – однодумців, прихильників і послідовників. Це М. Павліковська, К. Іллаковичувна, Ю. Віттлін, С. Балінський, В. Гожиц, Я. Кадена-Бандровський, В. Завістовський, К. Заводзінський та ін.

На противагу іншим групам, скамандрити не виступили з теоретично окресленою програмою, навіть відмежовувалися від програмних засад у вступних статтях. Лише на початку діяльності висловили три головних постулати, які виражали спільні позиції групи. Це: гасло “вільного розвитку кожного творчого таланту”; постулат “презентеїзму”, або зв’язку мистецтва із сучасністю (“Ми – поети сьогоденного дня, у цьому наша віра й уся наша програма”); постулат віталізму – оспівування всіх проявів життя в біологічній повноті й пишності. Свій напрям називали “популізмом”. Назва вдало вмещувала певний аспект їх художніх зацікавлень і особливо настанову на завоювання для поезії широких кіл прихильників, залучення нового читача в суспільний обіг літератури, питання нового соціального статусу поета на літературному ринку.

В царині поезики у скамандритів спостерігаються впливи молодопольської поезики, які виявлялися в імпресійній композиції вірша, у настроєвості (Ю. Тувім), у парнасівському ідеалі досконалої форми (А. Слонімський), вайльдівському естетизмі (Я. Івашкевич), романтичній стилізації (Я. Лехонь), публіцистичній риторичності (А. Слонімський), інтелектуалізованій рефлексійності (Я. Лехонь), свідомому зниженні поетичного стилю (Ю. Тувім, К. Вежинський), прагненні експресивності (А. Слонімський), футуристичних пошуках (Ю. Тувім). Така різноманітність якостей свідчить про синкретизм та незвичайність явища.

Зміст часопису складали оригінальні поезії та переклади. Крім самих членів групи друкувалися поети й інших літературних напрямів. На сторінках видання зустрічаємо такі імена, як С. Балінський, Р. Колонецький, Ю. Віттлін, Я. Мечиславський, В. Слободник, С. Наперський, Є.-М. Ритард, З. Карський, В. Завістовський, Е. Брейтер, В. Гожиц та ін.

Українську тематику, незважаючи на тривале функціонування місячника, представлено епізодично. У 20-ті роки надруковано рецензії на таборовий альманах поезій Маланюка, Селегія та Осики, поетичні збірки П. Тичини “Сонячні кларнети”, “Плуг”, “Замість сонетів і октав”. Із поезій – вірш Ю. Лободовського “На смерть повішених українців” (“Na śmierć powieszonych Ukraińców”) та переклади поезій О. Ольжича і М. Рильського.

1935.– Z. LXXXI–LXXXIII.– S. 122–124.

Maksym Rylśkyj (Максим Рильський)

Czółno

Переклад – Tadeusz Hollender (Тадеуш Холлендер)

Pamięci największego epickiego poety
nowych czasów, Adama Mickiewicza

Wędruje rybak długo przez dąbrowy,
Gdzie czarny drozd na trawy atlasowe,
Dojrzałych jagód poszukując, spadł,
Gdzie niedźwiedzica pozostawia ślad,
W zmarszczoną korę wbijając pazury,
Gdzie czyste źródło, bijąc pod pagórem,
Tryska, by w piasku niteczkami iść.
Tam w tańcu wiecznym osikowy liść
Trzęsie się, zrywa, leci w drżącym płasie
Wgórę. I wgórę hardo szczyty pną się.
Jałowców, gęsty, długoręki krzew
Szumi do szczytów, do sosnowych drzew,
Dla przyjacielskiej chyląc się rozmowy.
Tam gąszcz puszysty, jak sufit dębowy,
W żołnierski szałas gościnnie się splótł.

Czyli pszczoł dzikich gęsty, czysty miód
Wydziera nożem krzywym z dziupli drzewnych,
Czyli jak gromu błysk wypada gniewny
Na wilka, który trzody jego psuł,
Czy też traw szuka, korzeni a ziół,
Warząc na wroga trujące napoje?
Bez włóczni, łuku – ma za całą zbroję
Tę co przy wąskiej krajce przypiał on,
Siekierę ostrą, dzwoniącą jak dzwon.
Czerwone smółki na drodze wędrowki
Zgniółł obojętnie, jaskrów złote główki,
Co wyszywanki złote, wszyte w darń,
Przypominają. I nie tropów sarn
W mchach węszy, bacznie wyciągając szyję,
Skąd mokrej pleśni swąd jak z lochu bije;

I nie wywoła pieśnią, by szły z nim,
Dziewcząt, jagody tu rwących, do nimf
Podobnych z piękna twarzy i kibici
I z śmiechu, który zdradzi, choć zachwyci.
Łapek na kuny nie kładzie pod krzak,
Ani go nęci złotoskrzydły ptak,
By miał rozkładać w krzakach ciernolitych
Siatki z jedwabnych i zdradliwych nitek.
Obchodzi drzewa i brodzi wśród mchów,
To zadumaną głową kiwa znów,
To znów odejdzie, coś pod nosem liczy,
Jakby zakłęcia szeptał tajemnicze,
Znowu podchodzi, potem w korę drzew
Dzwoni obuchem – a z szczytów, jak zew,
Łupot stugłośnem echem odpowiada,
Kiedy cietrzewi płoszy czujne stada.
Tak milcząc, rybak idzie lasem wsiąż,
Aż w jarze leśnym, gdzie wtulony w gąszcz
W błękit lwie czoło unosi nad borem,
Czy dąb wysoki, czyli pień sokory,
I tryska w górę, dotykając chmur.
Dzwoni siekiera; jakby dźwięczny spór
Wszczęły satyry gdzieś w lesie prastarym...
A dla siekiery pracy tu bez miary:
Obciosać z sęków, zrównać, ścinać wiór,
Znów ciosać, sprawić, wyrównać pod sznur!
On dłutem jak i ostrooki przodek
Rdzenia uparty wydłubuje środek,
Żar w pień rzuciwszy i gorący miał,
Z trudem dobywa smukłej łodzi kształt,
I ot – z wierzchołków, z głębin leśnej puszczy
Czólno powolnym nurtem w toniach pluszcze,
Gdzie cienkołuski sum uderza w brzeg,
Ogonem mącąc sennej rzeki bieg.
Tak doświadczony poeta dojrzały
Śledzi – jak siły wzrastają wspaniałe,
Wie – jak ocenić życia zmienną gre,
Gdy bezpowrotnie jedno gaśnie w mgle,

A drugie – listki rozepchnąwszy cienkie,
Wystrzela młodym i pachnącym pękiem,
By jesień w pewny płód zmieniła kwiat.
On celnie łowi zmiany dni i lat
I – odrzucając plewy i drobnicę –
Wybiera złoto prawdziwej pszenicy
Ogromnych myśli i wspaniałych chwil.
Dokoła mówią: – już poeta zmiłkł,
Wysechł, jak źródło wysuszone pieką.
A on tymczasem wolno i daleko
Na lazurowych skrzydłach lot swój wzbił.
W błogich i ciężkich dniach, wyżuty z sił,
Zamknięty w ciszy cel samotnych swoich,
Postaci gróźne a wspaniałe roi.
Żyje wśród dziwów z nim i zmiennych dum
Dziewcząt, rycerzy, buntowników tłum,
A co wiosnami i snami wytryśnie,
Przerabia w lato twórcze i przepyszne.
Tak idą dni. Tak dłuta stalny ząb
Wydziera z trudem drzewa rdzeń i głąb,
A to, co czarom nie podda się wcale,
Poeta serca swego żarem spala,
Poszerza, krzepi, wyrównywa znów.
Aż w trwałą całość skuje zmienność słów –
I ot, nareszcie z głębi, co ją skrywa,
Na wolne tonie wpływa łódź szczęśliwa!

Човен

Пам'яті найбільшого епічного поета
нових часів – Адама Міцкевича

Рибалка довго ходить по дібровах,
Де чорний дрізд у муравах шовкових
Шукає спілих, медових ягід,
Де ведмедиця полишає слід,
Одточуючи пазури об кору,
Де ключ прозоро б'є з-під косогору,
І рине, і дробиться по піску.

Там лист осик у вічному танку
Тремтить, і поривається, і лине
У височінь. Там горді верховини
Довгорукавих і густих ялин
Гудуть і до соснових верховин
Схиляються для дружньої розмови.
Там розкидається шатро дубове,
Гостинне, ніби лицарський намет...

Чи диких бджіл густий, прозорий мед
Кривим ножем вирізує в дуплі він,
Чи, ніби грім, він кидається, гнівне,
На вовка, ворога його отар?
Чи трав шукає й корінців для чар,
Готуючи на ворога напої?
Ні ратища, ні лука, – тільки й зброї,
Що біля крайки вузької висить
Сокира гостра, що як дзвін дзвенить.
Байдужо топче він червоні смолки
І козельці, що золотої голки
Та заполочі золотої слід
Нагадують. Не сарниних копит
Шукає він одбитків серед моху,
Де віє вогкістю, немов із льоху;
Не виклика він піснею дівчат,
Що ягоди збирають, до дріад
Подібні станом, та лицем смуглявим,
Та сміхом переливчасто-лукавим.
Не ставить він і пасток на куниць
І срібнокрилих не чатує птиць,
Розкидавши серед кущів тернових
Зрадливу сітку із ниток шовкових.
Обходячи високі дерева,
То головою в роздумі кива,
То одійде і щось під ніс мугиче,
Немов клятьби шепоче таємничі,
То підійде, то по корі дзвенить

Тяжким обухом, – і з-під верховіть
Луна йому сто раз відповідає,
Тетерюків полохаючи зграї.
І довго ходить мовчазний рибак,
Аж врешті там, де крізь густий байрак
Здійма в блакить чоло своє левине
Високий дуб чи стовбур сокорини
Підноситься і рівний, і гінкий, –
Дзвенить сокира, ніби ревний бій
Зчинили серед пралісу сатири...
Багато є роботи для сокири:
Рубать сучки, вигладжувать, рівнять,
Обтесувати й знову виправлять!
Він долотом, як гостроокий предок,
Роздовбує упертий осередок,
І, жаром розігрівши, одгина
Краї трудом добутого човна.
І от – з вершин, із гущі лісової
Пливе каюк повільною ходою
На глиб ковбань, де тонкоусий сом
Ліниво плеще віялом-хвостом.

Так і поет, досвідчений і зрілий,
Вдивляється, як наростають сили,
Як піниться, як міниться життя,
Як те в імлі згаса без вороття,
А те, мов брость пахуча, розгортає
Тонкі листки – і пишно розцвітає,
Готуючи на осінь повний плід.
Він гостро ловить зміни днів і літ
І, кидаючи плевели-дрібниці,
Збирає пишну золоту пшеницю
Великих дум і постатей ясних.
Зокола думають: поет затих,
Поет засох, як джерело у спеку.
А він тим часом, вільно і далеко
Ширяючи на крилах голубих,

У днях труда, блаженних і тяжких,
У затишку своїх самотніх келій
Творить постави грізні та веселі,
Живе серед химерних диваків,
Дівчат, вояк, царів і бунтарів,
І все, що снами й веснами розлито,
Спрямовує у пишне творче літо.
Так дні ідуть. Так долото сталєне
Заглиблюється в дерево міцне,
Так те, що смілим не дається чарам,
Поет пече свого серця жаром,
Розрівнює, розширює, кріпить,
В постійний згук заковуючи мить, —
І от нарешті з темних улоговин
На вільне плесо впливає човен.
1924

“WIADOMOŚCI LITERACKIE” (“ВЯДОМОСЦІ ЛІТЕРАЦКЕ”)

WIADOMOŚCI LITERACKIE

TYGODNIK

mk. 2.500.000
ODŁOŻE
za utracę wysoko
rokuć i szpally
ca tekstem; mk.
tele; drobna mk. 2
REDAKCJA: Żel
tel. 122-85, cod
dalny 15-16.
ADMINISTRACJA
aka nr. 20 m. 2
wydanie, z w
dział i świat, m
konto czełkow

Warszawa, Niedziela 6 stycznia 1924 r.

Ro

DAKCI

ymian, zastyrkującym od
miałajac dawki przedświe
czności, żniatki, odwagi, kuns
kowności, wytrwałości, wiary i
woli, — to jest tych siedmiu mót
głównych, których przedewszys
kiem brakuje naszemu narodowi.
Tłok kina „Wiadomości Literac
kie” zwróca baczną uwagę na

muzykę
plastykę.

te dwie gałęzie sztuki równie
prawie w Polsce zaniedbane i spomi
niane, co książka.

Wszedłszy w kontakt z kilka
miastą kulturalnymi polskimi,
„Wiadomości Literackie” jako z
pewną nową na naszym gruncie
wprawdzała

ogłaszanie fragmentów
i wybitniejszych dzieł przed ich
okazaniem się w odbite książko
wej.

Celem informacyjnym służby
będą

korespondencje oryginalne
z wszystkich ważniejszych ośro
dków sztuki europejskiej oraz

listy
znanych i ważnych i dalsi. Anal
giczne zadania stawała sobie obfit
kronika

zawierająca i miejscowa, oraz
wywiady

z szeregiem wybitnych przedsta
wicieli świata artystycznego.

Żywa emulacja duchowa wy
wolywać będą projektowane
ankiety i konkursy.

Treść każdego numeru „Wi
adomości Literackie” uzupełni po
mimo

odcinek nowelistyczny

lub

bilanś aktualny

oraz wprowadzane stopniowo,
przebieg roku

literackiego w czasopiśmie,
dział bibliograficzny.

cyfryka organizacyjna

stawarzającej artystycznych
i socjalno-politycznych

„Głosy”.

Typografowa lista współpraco
wników przedstawia się jak nastę
puje:
Stanisław Halicki, Juliana Ka

Rafał Olbromski i Krzysztof Cedro na dalekiej północy U sternika polskiej literatu

Wywiad specjalny „Wiadomości Literackich” ze Stefanem Żeromskim

O polskie morze.

Każda nowa książka Stefana Żeromskiego jest zdarzeniem w naszym ubogim życiu literackim. Jest — co więcej — faktem wybitnym i dominującym społecznie ze względu na niezmierne, czyste, ostre, wysublimowane słownictwo, genialność poczucia do kapitalnych zagadnień polityki narodowej. Tak jak się to często zdarza, w sprawach tych wykazuje się daleko więcej odzwołań i nakazów rzeczywistości, istotnych potrzeb państwowych, wykazuje — słowem — więcej zrozumienia polskiej racji stanu, niż niekiedy oficjalny polityk, w którego ręku spoczywała polityka państwa. Ujawniało się to przede wszystkim w szeroko powziętych, zawziętych za czasów wojny w polskiej trybunie o walce z szatanem, ujawnia obecnie żywiołowo, w całym blasku majestatu sztuki, w hymnach na cześć i w agitacji na rzecz polskiego morza. A siła wpływu Żeromskiego polega nie na formułach i daktylemach, lecz na przedziwnie kunsztownym wtapianiu propagandy ideałów narodowych w sugestywną formę artystyczną; więc w ostatniej fazie swej bogatej działalności połączył on i związał ze sobą koncepcję socyjalistyczną, tryskającą dla każdego społeczeństwa z jego reinkarnacją i odwołaniem i odwołaniem nowej polskiej tyrodziancy pierwotnymi i szlachetnymi. Kwestia prawdziwego, wolnego dostępu do morza jest, jak się zdaje, najistotniejszym zagadnieniem naszej państwowości; geniusz Żeromskiego uczynił z tej sprawy ognisko największej intensywności we współczesnej literaturze polskiej. Książka o „Miedzymorzu” znowu skierowała uwagę czytającego ogółu na znakomitego pisarza: „Wiadomości Literackie” dają temu zainteresowanemu wstrząs przez rozmowę, którą Stefan Żeromski zechciał je rozstrzygnąć.

Nad czym pracuje Żeromski?
Autor „Ludzi bezdomnych” zastanawia się nad zagadnieniami

literackich, to też na zapytanie, czy wstąpił do ogólnego, odwołania Żeromskiego przed „szkodliwą” dla krajów skandynawskich ideologią, nieprawda jest, jakoby miał zamiar kontynuować dzieło „Złoty Związek” i „Charitas”, o czym się swym czasie mówiło w kółkach artystycznych Warszawy. Na to pytanie, — ale trudno już jako tylko, — odpowiedział, zapowiadając, że z nowo powstałych gazet, studium, że będzie drukował

„Wietrze od morza”, przestrzegający „szkodliwą” dla krajów skandynawskich ideologią, niemal protestujący przeciwko omówieniu pamięci Fryderyka II, tego Fryderyka, — przypomniał sobie, — który przez całe życie snuł plany przeciw całemu państwu i niepodległości Szwecji, i króla tych Prus, które zrabowały Szwecję Pomorza. Artykuł prof. Hołki, udył to on okazał się jego

liagu Żeromski — okazał się z czasopiśmie i fragment z „Wietrze od morza” i listy do wszystkich tłumaczy i Ellen Westera. Nakt są po 5 tysięcy (Szwecja liczy obecnie milionów), co do tego, które zresztą wytykno po przedziwności polska, — kłótarze sz bez zarzut: regularnie czasu jest idealna. Za rzej pod tym względem widać się stosunki w przykład „Dziękuję za kowany urzędowo w skiej „Politiken”, a nie były w nakładzie około czterech tysięcy, nie otrzy ani grosza, gdyż Danii stała do komisji i

Propaganda, która

Zapytujemy Żeromskiego o znaczenia na imię języ bogato przedstawia się ciska. Na plan pierwszy wć wysunęła edycja „Udałego” z rytmami Kamilińskiego, za któ niebawem „Wisła”, — ki wydane przez Te Wydawnictwa w Warle „Wszystko i nic” w Mickiewicza, w re na wystawienie „Pa Czełk nadzorczo w czeka obecnie niepotr go w „Ambicie”, zżył, dajemy się skłoniad, laby najdrobniejsza nowelista polskiego, aby sztuka weszła na stety, trudno domaga energii od ludzi, która dzieł, kto rzeć Boy swego nieobstawem, zaprzeczają jeszcze nie sprawy państwa. A nie w każdym pozo dnie się całowiek sio Czarnockiego, rycentr go przy przedstawic szum w Sawce, który gniał, czym zdołał w czasie wojny

STEFAN ŻEROMSKI według rysunku Zygmunta Górnobrogo

nowy Żeromskiego p. t. „Ma uszy, nie przebrniał bez udania”, — o której sam autor waha; repitował mu profesor litratu słowiańskich w Kopenhadze

Літературний журнал (“магáзин”), створений на зразок західно-європейських, головно французьких, видань такого типу. Виходив у Варшаві в 1924–1939 роках. Один із найпопулярніших і найавторитетніших літературних тижневиків міжвоєннн у Польщі. Мав ліберально-демократичне спрямування, естетичними ідеалами близький скамандритам. Після початку Другої світової війни припинив існування. Після війни відновився під назвою “Wiadomości Polskie”, а згодом як “Wiadomości”. Редактор і один із видавців – Мечислав Гріджевський, якого по праву вважають цілою епохою в історії польської журналістики.

На літературному ринку тижневик диктував ієрархію смаків та літературну моду, серед читачів мав великий успіх, про що свідчили його наклади. Від 3 тисяч у перший рік виходу вони вирости до 15 тисяч. Найбільше уваги приділялось подіям літературного життя в країні й за кордоном, читачів знайомили з літературою Польщі та здобутками світового письменства. Принагідно журнал торкався суспільної проблематики; тут друкувалися представники різних ідеологічних таборів та літературних тенденцій.

У 30-ті роки тижневик розвиває традиції найсолідніших літературних видань, обмежуючи обсяг журналістської інформації на користь розлогих і ґрунтовних текстів, які співтворили літературне життя: рецензій, публіцистичних статей, есе. Не друкувалася проза, однак у кожному випуску було кілька поетичних творів.

У програмній статті “Від редакції” (1924.– № 1) Гріджевський писав: “Видання не репрезентує жодної естетичної школи. Не бореться за ту чи іншу доктрину. Не відстоює і не прагне жодних догм, які обмежують свободу творчості. Тому проголошуємо гасло честі й пошани для кожного способу й для кожного прояву поважної праці в ім’я мистецтва”. Програма свідомого естетичного еkleктизму і прагнення до політичної та ідеологічної незалежності послідовно реалізувалася Гріджевським упродовж міжвоєннн. Пропагована модель літератури залишалася в колі поезики скамандритів, а вони самі належали до найактивніших співробітників видання і мали вплив на редакційну політику.

Серед авторів тижневика можна було зустріти представників різних ідейних таборів: від “ендеків” (націонал-демократів) (А. Новачинський), “пілсудчиків” (Є. Кадена-Бандровський, М. Велопольська) до соціалістів (А. Струг) і комуністів (В. Броневський, А. Ставар). На сторінках “Вядомосці Літерацкє” виступали представники покоління “Молодої Польщі” (Я. Каспрович, С. Жеромський, С. Пшибишев-

ський), деякі футуристи (А. Ват, А. Стерн), митці краківського авангарду (Я. Бженковський). Постійно співпрацювали М. Домбровська, З. Налковська, К. Іжиковський.

Тижневик послідовно рекламував творчість “великої п’ятірки”, а також поетів, які залишалися під впливом поезики скамандритів (М. Браун, С. Карпінський, С. Наперський, Ю. Віттлін, Й. Волошиновський та ін.). Провідними критиками часопису були Е. Брейтер, Л. Півінський, С. Наперський, К. Заводзінський та ін. На шпальтах видання постійно тривали дискусії, анкетування, конкурси, опитування тощо.

Велика увага приділялася зарубіжним письменникам. З-поміж публікацій про слов’янські літератури подекуди з’являються огляди, рецензії, статті й репортажі про події українського літературного життя. Серед українських письменників найчастіше зустрічаються на сторінках тижневика імена Т. Шевченка, Є. Маланюка, Б. Лепкого. З найактуальніших тем у 20-ті роки – український театр, виставки живопису, літературний Львів, літературний процес у Радянській Україні, українські літературні видання та ін. У 30-ті роки помітна політизація проблематики – українське питання в Польщі, становище на Волині, “східні креси”, поляки й українці, національна політика в Другій Речі Посполитій та ін.

1933.– № 12.– S. 1.

Eugeniusz Małaniuk (Євген Маланюк)

Warszawa

Переклад – Julian Tuwim (Юліан Тувім)

Wpatrujesz się chmurnie, spiżowo,
Ponad piętra i ludzi i twarze,
Grzmi pod tobą, dygocąc miarowo,
Stolica w burzliwym rozgwarze.

Wdali mewy wiślane krzyczą,
Fala brzegi piaszczyste liże,
Czarne miasto twoje, Mickiewicz,
Eurazyjskim jest dla mnie Paryżem.

Szumia głucho preludja jesieni,
Dyryguje Chopin listopadem,
Ludzie tutaj – tacy spóźnieni,
Władza tutaj – z legendarnym czadem.

W mgłach wyspiańskich Belweder, owiany
Petersburskim tumanem mrocznym.
W sennych oknach – czy to płomień, czy plamy?
Szare widmo – uroczyste czy uroczone?

I kiedy gałęzie zaskrypią
I wschód zionie ziębiącym nordem,
Wicher liśćmi Aleje zasypie,
Bruk wyściele mongolskim hordom.

Leci, leci ordzewa liściasta,
Tatarskiemi się kładzie kilimami.
Pilnuj, pilnuj swojego miasta,
Wartowniku spiżowy, Adamie!

Біля пам’ятника Міцкевичу

Ти вдивляєшся хмуро й бронзово
Понад поверхи, люди і лица,
Під тобою розмірно й грозово
Крутить рокіт щоденний столиця.

Там кигичуть вислянські мєви,
Хвиля берег піщаний лиже...
– Чорне місто твоє, Міцкевич,
Євразійським мені Парижем.

Жовтень грає глухі прелюди,
Диригує Шопен листопадом,
І такі тут спізнілі люди,
І така легендарна влада.

Бельведер під виспянськими млами
Петербурзьким зітхає туманом.
В чорних вікнах – то племінь чи плями?
Сірий привид – мана чи омана?

І коли заскрегочуть віти,
Схід дихне своїм зимним нордом, –
В Уяздовських гуляє вітер,
Стеле шлях по асфальту – ордам.

Вистеляє іржавим листом,
Мов татарськими килимами.
...Стережи, стережи це місто,
Вартівничий із бронзи, Адаме!
1932

“WSCHÓD” (“BCXYD”)

WSCHÓD

THE ORIENT — L'ORIENT

Organ polskiej młodzieży akademickiej, zgrupowanej w Orientalistycznym Kole Młodych, poświęcony sprawie przyjacielskiego zblżenia i zapoznania się z narodami Bliskiego i Dalekiego Wschodu.

Periodical of the Polish academical youth (united in the Oriental Association of Students), having for its aim the promotion of friendly relations with and a better understanding of the nations of the Near and Far East.

Revue trimestrielle de la jeunesse académique polonaise (groupée dans l'Association Orientale des Etudiants), consacrée aux questions de rapprochement amical et d'études avec les peuples du Proche et d'Extrême Orient.
Zeitschrift der polnischen akademischen Jugend (gruppiert in der Orientalischen Studenten-Vereinigung), gewidmet der freundschaftlichen Annäherung mit den Völkern des Nahen und Fernen Ostens.

R. III

W A R S Z A W A
STYCZEŃ—JANUARY—JANVIER
1 9 3 2

Nr. 1-2 (5-6)

Ілюстрований кварталник, присвячений справам Сходу. Орган польської академічної молоді, згурпованої в Молодіжному орієнталістичному товаристві, присвячений справі “дружнього зближення і взаємопізнання з народами Близького і Далекого Сходу”. Виходив у Варшаві в 1930–1939 рр. У вступі привітання молоді народів Сходу подано трьома мовами: польською, французькою і англійською. Частина публікацій друкувалися паралельно польською та англійською. На початкових етапах і справді широко висвітлювалася культура далекосхідних, азійських народів, як і передбачалось у програмі, викладеній у першому числі, – писати “перш за все для представників азійського краю”, писати про національне відродження, традиції та звичаї, про впливи європейської культури і т. ін. Редакція переконувала, що “взаємне пізнання є найкращою запорукою добрих стосунків між народами”. Із часом тематичне спрямування звузилося більше на культурі східних слов’ян, актуалізувалися питання міжнаціональних стосунків у Східній Європі, з’явилася українська тематика. Перший номер кварталника випустив як редактор Є. Гедройц, видавцем був В. Бончковський. Від другого числа виданням опікувався Влодзімеж Бончковський.

У кварталнику постійно функціонували відділи економічний, літературний та ін., презентувалися рубрики “Польський Орієнт” (“Oriënt Polski”), “Різне” (“Miscellanea”), “Рецензії” (“Recenzje”), “Хроніка” (“Kronika”), “Із життя” (“Z życia”) та ін. На шпальтах видання постійно обговорювалися як актуальні політичні, економічні й культурні проблеми Польщі, так і східних сусідів.

Українська тема представлена численними літературними публікаціями: статті (Г. Бончковська “Тарас Шевченко і польський народ”; Е. Гуторевич. “З молоді української поезії”; Є. Маланюк. “Про російську літературу в СРСР”, “Таємниця Гоголя”, “Українська література в світлі сучасності”), поезії (З. Кунстман. “Дума про Атамана” – про Симона Петлюру, М. Рильський – український переклад “Степів акерманських” і I кн. “Пана Тадеуша”, Т. Шевченко. “Кавказ” – уривок у перекладі Є. Житомирського), історичні та суспільно-політичні виступи (“Українська еміграція в Польщі”, “З діяльності Українського наукового інституту в Варшаві”, Балінов Шамба “Про козаків і козаччину”; статті В. Бончковського “Українська справа в світлі інтересів держави”, “З проблем незалежності України”, “З українських проблем”; біографічний нарис Я. Дригинич “Симон

Петлюра”; А. Дублянський. “Про київський похід”; Е. Гуторевич. “З історії України”; Я. Липовецький. «Україна в радянському “колонізаційному марші” на Схід»; А. Лотоцький. “Українська політична думка”; Р. Смаль-Стоцький. “Україна і мир у Європі”; К. Тишковський. “Православна церква в Речі Посполитій Польській” та багато інших).

1932–1933.– № 1–2.– S. 102.

Taras Szewczenko (Тарас Шевченко)

Kaukaz

Переклад – Eugenjusz Żytomirski (Євгеній Житомирський)

“Kto mi to da, aby głowa moja
wodą była, a oczy mojem źródłem
łez, abym we dnie i w nocy płakał
pomordowanych córki ludu mego”.

Jeremiasz, roz. IX, str. 1.

Jakóbowi de Balmen.

(Fragment)

Za górami góry, chmurami omglone,
Niedolą zasiane, ludzką krwią zroszone...

Tam od wieków strasznie karze
Sęp Prometeusza,
Dzień po dniu mu zebra dziobie,
Serce jego kruszy;
Kruszy – ale nie wypije
Wrącej krwi czerwieni,
Serce znowu bić zaczyna,
Krew się znów płomieni.
Nie umiera dusza nasza,
Nie umiera wola,
Chciwy wróg nas nie wyorze
Na dnie morza pola,
Nie uwięzi duszy żywej
I słowa żywego,
Nie zbezczęści sławy Boga,
Boga wszechmocnego.

Nie chcemy sporów z Tobą wszczynać,
Wyroków Twoich sądzić źle;
Możemy tylko płakać, płakać,
I nasz powszedni, gorzki chleb
Zaprawiać potem, krwią i łzami.
Oprawcy pastwią się nad nami,
A prawda – w pijanej drzemie mgle...

Kiedyż pijana prawda nasza
Wreszcie się obudzi,
Kiedy, Boże, nam żyć każesz,
Spocziesz po swym trudzie?
W moc żywego wierzym słowa
I w moc Twoją, Bożą –
Zmartwychwstanie prawda, wolność,
I hołd Tobie złożą
Wszystkie kraje i narody
Na wieki i wieki!
A tymczasem – płyną rzeki,
Płyną krwawe rzeki...

Za górami góry, chmurami omglone,
Niedolą zasiane, ludzką krwią zroszone...

Кавказ (Фрагмент)

Искреннему моему Якову де Бальмену
Кто даст главе моей воду,
И очесем моим источник слез,
И плачуся и день и ночь
О побиенных...

Иеремии глава 9, стих 1

За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію политі.
Споконвіку Прометея
Там орел карає
Що день божий добрі ребра
Й серце розбиває.
Розбиває, та не вип'є
Живущої крові, –

Воно знову оживає
І сміється знову.
Не вмирає душа наша,
Не вмирає воля.
І неситий не виоре
На дні моря поле.
Не скує душі живої
І слова живого.
Не понесе слави Бога,
Великого Бога.

Не нам на прю з Тобою стати!
Не нам діла Твої судить!
Нам тільки плакати, плакати, плакати
І хліб насущний замісить
Кровавим потом і сльозами.
Кати знущаються над нами,
А правда наша п’яна спить.
Коли вона прокинеться?
Коли одпочити
Ляжеш, Боже, утомлений?
І нам даси жити!
Ми віруєм Твоїй силі
І духу живому.
Встане правда! встане воля!
І Тобі одному
Помоляться всі язики
Вовіки і віки.
А поки що течуть ріки,
Кроваві ріки!

За горами гори, хмарою повиті,
Засіяні горем, кровію политі...

Двотижневик (від 1937 року – місячник), який мав підзаголовок “Мистецтво, культура, суспільні справи”. Виходив у Варшаві в 1932–1939 роках за редакцією Єжи Брауна. Програму “Зету” називають “месіаністично-націоналістичною” або “поєднанням християнської ідеї з месіанізмом і катастрофізмом”, бо саме національною та слов’яноконсолідуючою ідеями часопис протиставлявся іншим виданням у Польщі. Вона викладена у передовій статті “Чому?”, написаній у формі філософського діалогу та опублікованій у першому числі видання.

Редакція “Зету” в ідеології спиралася на концепцію чільника польського месіанізму першої половини ХІХ століття Юзефа-Марії Хоене-Вронського, відомого вченого в галузі природничих наук, філософії, права та економіки, яка викладена у його працях “Problem mesjanizmu” (“Проблема месіанізму”) і “Metapolityka” (“Метаполітика”). “Зет” фактично став органом християнсько-демократичної групи “Унія”, ідейним вождем якої був Єжи Браун. Вважається правим і консервативним виданням.

Українська тема подавалася у двох рубриках: “Świat Słowiański” (“Слов’янський світ”) і “Kolumna Ukraińska” (“Українська сторінка”). Постійно друкувалися польські переклади української поезії, нариси, статті та повідомлення про український літературний процес і події культурного життя на еміграції та в Радянській Україні, публіцистика щодо проблеми польсько-український стосунків та української проблеми в контексті загальнослов’янської.

Друкувалися рецензії на українські книговидавання, як-от на трилогію У. Самчука “Волинь”, збірку Є. Маланюка “Земна мадонна”, книгу Д. Дорошенка “Нарис історії України” та багато інших. Як і “Бюлетин польско-українські” та “Всхуд”, “Зет” часто обговорював актуальні суспільно-політичні проблеми та події українського життя. Наприклад: “Арешт М. Рильського”, статті Є. Брауна “Гамлетові проблема України”, “Прометей”, “Українським оборонцям Заходу” та ін. У 1934 році опубліковано бібліографічну замітку Ю. Лободовського «“Пан Тадеуш” по-українськи».

З української прози опубліковано фрагмент повісті М. Коцюбинського “Тіні забутих предків” та новелу В. Стефаніка “Вістуни”.

1932.– № 1.– S. 1.

Чому?

(Програмні засади)

I. Чому криза сучасної цивілізації набула таких гігантських розмірів і продовжує поглиблюватися?

– Тому, що наша цивілізація вийшла на сліпий шлях, розминаючись із напрямком, наданим людству невблаганною логікою історії. Тому, що похитнулися засади морального права, а релятивізм і матеріалізм відвернув уми від ідеї Бога і від ідеї чистого розуму. Тому, що атомізація думки знищила в людях здатність до синтезування, без якого неможливо вже сьогодні охопити й свідомо впорядкувати більшість явищ суспільного життя.

II. Чому постає сьогодні – під загрозою повсюдного *auto da fe*, під загрозою бомб і отруйних газів – необхідність появи на землі нового морального устрою?

– Бо настав час найбільших змін, які коли-небудь були в історії людства, завдяки сучасному розвиткові взаємозалежності усіх суспільних форм і народів. Настав час ревізії всіх понятійних систем та світоглядів, як і правничо-суспільних інституцій та різноманітних банкрутуючих псевдоавторитетів. Час завмирання й згасання однієї потужної історичної Ери, а народження другої.

III. Чому настала неминуча необхідність вийти за межі проголошених учорашніх правд і традиційних канонів, закоренілих звичок і упереджень – і закладення підвалин нової Ери?

– Тому, що кожна історична епоха має свою власну правду, свою власну мету, свій загальновизнаний авторитет. Сьогодні немає правди, немає авторитету, немає мети. Безлад і міжнародний хаос будуть тривати допоки не утвердиться новий авторитет, один-єдиний для усіх сфер життя, як політичний, господарський, так і духовний, релігійний і суспільний.

IV. Чому той необхідний сьогодні новий загальновизнаний авторитет є таким важким для розкриття й раціонального окреслення, чому людство шукає його в таких стражданнях, серед стількох битв, катаклізмів і суспільних переворотів?

– Тому, що тепер ідеться про найвищий і остаточний авторитет, перед яким усі попередні були тільки підготовкою і вступом. Ідеться про спільний для усіх авторитет, як для особистості, так і для всього людства, як для влади, так і для підданих: для правиці і для лівиці,

для філософії і релігії, індивідуалістів та універсалістів, працедавців і найманих, атеїстів і віруючих. Ідеться про авторитет, на якому, як на наріжному камені, може постати будівля миру, роззброєння і суспільної справедливості.

V. Чому такий абсолютний авторитет не відшукали ні партії, ні класи, ні уряди, ні Ліга Націй, ані дипломати й економісти?

– Бо існує він поза межами їх досяжності, поза теренами їх діяльності, поза сферою їх можливостей і впливів. Бо він є трансцендентним щодо фактів і явищ уже через те, що всі вони є його творіннями, містяться в його орбіті, у ньому самому. Тим авторитетом є абсолютна правда, або ж свідомість самої суті реальності, свідомість причин і остаточних цілей, свідомість сенсу життя й існування, найвищої мети усіх історичних процесів, усіх інтелектуальних досліджень і практичних прагнень. Це та розшукувана правда нової Ери, тої ери мета і загальноприйнятий авторитет. Легко зрозуміти, що тільки інтелектуальна еліта людства може той авторитет спільним героїчним зусиллям відкрити й утвердити.

VI. Чому вся проблема сучасної цивілізації зводиться до того, чи інтелектуальна еліта має достатньо творчих сил і розумової дисципліни, аби знайти ту мету і найвищий авторитет?

– Тому, що тільки вона відчуває спільність культурних надбань і визнає □ єдність підвалин розуму для усіх людей і всіх народів. Тому, що тільки вона може визначити точки перетину прагнень, тривог і світоглядів різних індивідуумів і суспільних груп – у правді й у розумі. Тому, що тільки вона добре розуміє сенс слова “людство” і знає, що його ідеалом є не військова сила, не економічний добробут – а сама людина. Тільки вона завжди прагнула до морального державного устрою, в якому було б місце для вільного розвитку усіх творчих можливостей людського духу. Тільки вона володіє необхідним засобом для заснування того загального авторитету – філософією.

VII. Чому філософія є найважливішим засобом пошуку правди, авторитету і мети, чому в руках інтелектуальної еліти світу може вона стати потужним важелем нового ладу?

– Тому, що віковичною проблемою філософії є сама суть дійсності, сама Таємниця Існування. Тому, що всяке філософське дослідження повертається до витоків запитання: “чому?”, або про причину і мету всесвіту. Тільки вона може привести нас до усвідомлення суті реальності, а тим самим до абсолютної правди. Бо тільки на правді

можемо побудувати новий моральний лад, який базується на співпраці Бога і людини, символічно втілений поетами і святими в образі Царства Божого на землі.

VIII. Чому польська інтелектуальна еліта повинна першою розпочати закладати конкретні й міцні підвалини під будівлю завтрашньої Ери?

– Бо наш край лежить в географічному центрі Європи, в точці перетину двох протилежних ідейних світів. Бо Захід не має сьогодні жодної ідеї, а Схід має фальшиву ідею. Бо західноєвропейські народи використали вже свої сили впродовж двох тисячоліть минулої ери і блукають безпорадно в лабіринті матеріалістичного світогляду – а євроазійська Росія дійшла до суспільно-економічного абсурду, далекого від правди. Тому що Польща разом із прихильними до неї слов'янськими, візантійськими і балтійськими народами є тепер новою потенційною і природною траншеєю історичних сил, здатною до заміщення морально вичерпаних запасників. Бо вона несе дотепер не реалізовані історичні концепції та ідеї, котрі колись були передчасними, а тепер стають актуальними. Бо людство і Бог – завжди були орієнтирами її філософії та мистецтва.

IX. Чому гаслом реформи понять і етичних норм, що розпочинається сьогодні, мусить бути рух європейської цивілізації з площини матерії до площини духу?

– Тому, що поворот до найвищих критеріїв розуму, до трансцендентних підвалин життя може встановити точку відліку й операційну базу майбутніх реформ у період, коли вражаючий хаос виникає із простої лінії, з відносності й плинності міркувань, з каламутного ірраціоналізму, з відсутності загально визнаних критеріїв і сумнівів щодо непорушних засад моральності й розуму.

X. Чому мистецтво в особах своїх представників і поборників мусить стати свідомим співтворцем історичного процесу?

– Бо мистецтво є виразником Краси, а Краса – формою Абсолюту, або реальності самій у собі, яка є умовою (запорукою) всіх фізичних і духовних процесів, усіх явищ. З цього випливає, що митцям не можна відмежовуватися й жити на узбіччі актуальних проблем суспільства. Вони мусять визначити своє ставлення до проявів громадського життя, до людства, нарешті до самої правди нашого часу. Щоб люди також могли відіграти дієву роль у побудові нової духовної культури, мусить передовсім настати поворот до

метафізичних прагнень у мистецтві, оскільки ті прагнення спаяні із самою її суттю як виразником Краси-Абсолюту.

XI. Чому заклики до польської інтелектуальної еліти про історичну ініціативу виходять саме від митців, від письменників, від мистецтва? Чому завдання проголошення громадської думки випало на її долю?

– Тому, що сьогодні втрачено відчуття ладу, цілісності й гармонії елементів колективного співжиття; адже саме мистецтво є безпосереднім втіленням трансцендентної ідеї Ладу, Цілісності й Гармонії. Тому, що через невизначеність мети і творчого мотивування сьогодні взяли гору тенденції анархічної деструкції, з котрими напружено змагається держава і Костьол. Але ж саме мистецтво несе у собі засади конструкції і є природним ворогом деструкційних спрямувань розпаду.

XII. Чому польська еліта, розбуджена закликами людей мистецтва, мусить перш за все скинути з себе ярмо духовної окупації й очистити інтелектуальну й культурну атмосферу сучасної Польщі?

– Тому, що в Польщі склалася така ситуація, що виявилася приспаною чутливість як еліти, так і польського суспільства на великі проблеми, з якими змагається сучасне людство. Тому, що пустоту думок та ідей замасковано бездушним еклектизмом і культом сліпого ремесла у мистецтві. Тому, що затруєно дух польського мистецтва гендлярством і самохвальством, проводяться торговельні заходи там, де повинно міститися вогнище чистої, нефальшивої духовної творчості народу. Тому, що внесено поміж нас негативну й деструкційну ментальність, а на захоплених позиціях настав розумовий маразм, безідейність і мляве лінивство.

XIII. Чому першим кроком польської інтелектуальної еліти має бути копітка праця над таким занедбаним інтелектом?

– Тому, що тільки сильна логічна і філософська дисципліна може вишколити уми і зробити їх готовими до найвищих завдань, здатними піднести історичну думку, окреслену вище, як пошук правди, мети і загальноприйнятого авторитету. Тільки філософська дисципліна сьогодні скерує людей інтелектуальної еліти до виконання тяжкої і почесної ролі вождя й духовного вчителя народу, будівничого культури, поборника ідеї. Тільки орієнтаційна вертикаль: Платон–Арістотель–св. Фома Аквінський–Декарт–Кант–Вронський – може бути відповідним, належно спрямованим дороговказом.

XIV. Чому необхідний поворот до чистих джерел польської культури, польської філософії і польського прометеїзму в мистецтві?

– Тому, що розрив зв'язків із тою основою позбавив нашу еліту життєвих сил і природної ідейної бази. Тому, що в традиційних елементах польського світогляду живуть зерна концепцій, до яких європейська цивілізація приходять лише тепер. Тому, що реформаторські ідеї наших мислителів (Хоене-Вронський, Трентовський, Цешковський, Лібельт та ін.) і прометейські пориви наших поетів (Міцкевич, Словацький, Красінський, Норвід, Виспянський) є заповітом, який не виконали дотепер, дозволяють польській ініціативі відіграти вирішальну історичну роль у завтрашній Європі.

XV. Чому наше видання виходить із таким багатим ідейним підґрунтям і розпочинає боротьбу за найвищий сенс життя, за новий моральний лад, за країну розуму, яка спирається на авторитет абсолютної правди?

– Тому, що усі інші проблеми є менш важливими і тільки ця одна може розв'язати питання “бути чи не бути” для сучасної людини. Тому, що хтось нарешті мусить кинути клич для генеральної битви із грізним Фатумом історії, у якому людство заблукало так трагічно. Химера мусить бути подолана. Польський геній повинен дати сигнал до побудови нового ладу, нової культури Христа, котру польські мислителі і польські поети називали так піднесено: Ерою Параклета.

1932. – № 2. – С. 4.

Wł. Mihal
(Вл. Міхал)

Od Kotlarewskiego do Tuczyny (Від Котляревського до Тичини) (Інформаційний нарис)

XIX століття для розвитку української літератури було винятково важким. Це було щось більше, ніж просто неволя. Були то часи жорстокої панщини і кривавого політичного деспотизму, часу тотальної цензури, яка нищила не тільки всяку творчу ініціативу, але й кожен, навіть найменший, культурний порух.

Крім нас, поляків, немає, здається, на світі жодного народу, який був би так нелюдськи тортурований і переслідуваний за свою поетичну творчість і взагалі за всяку національну дію, як український народ. Але деспотизмом, як відомо, досягається зазвичай зовсім протилежний наслідок. Тож, хоч був то сумний період безнадійної і

розпачливої самооборони культурного життя українців, духовне життя народу зростало, розвивалося, література не могла скаржитися на недостатність відданих їй синів, словом – реакція на деспотизм захоплювала щоразу ширші кола, міцніла з кожним днем, з кожною годиною.

Одним із перших, дуже обдарованих поетів українського письменства ХІХ ст., творцем літератури був Іван Котляревський. Перший, незважаючи на переслідування, пише відважно про національне минуле, перший, у повному значенні цього слова, звертається до боротьби за волю та незалежність. Ту ж саму ідею розвиває у своїх драматичних творах (“Наталка Полтавка”, “Москаль-чарівник”), сповнених запалу, символічної зятятості і щирого гумору, який поєднувався із вузькосентиментально-романтичним характером його творчості.

Із послідовників Котляревського найталановитішим і найрізностороннішим був Грицько Квітка-Основ’яненко, людина високої етики, який закликав до повсюдної любові та моральної відповідальності. Він цікавиться перш за все Людиною. Якщо десь і говорить про незалежність, то вказує передовсім іншу дорогу, ніж Котляревський. Хоче дійти до неї мужністю повного духовного відродження, а не силою замахів.

Із чотирнадцяти оповідань найкраще – “Перекотиполе”, твір зі справді незвичайними художніми якостями, чудової символічної сентенції, яка нагадує своїм цікавим змістом баладу Шиллера “Івікові журавлі”. Як новеліст належить, беззаперечно, до найвидатніших у першій половині ХІХ ст.

Найцікавішим ліричним поетом дошевченківських часів був Амвросій Метлинський. Натура сентиментальна, лагідна, зі значною часткою песимізму. Його творчість – це правдиві перли української лірики. Багато перекладав, переважно поетів німецьких і слов’янських, залучаючи таким чином до української поезії багато нових зацікавлень і тем. До найвдаліших належать переклади із Міцкевича і Кернера.

До менш значних ліриків того періоду належать П. Гулак-Артемовський (сатири, псалми, поезії з родинного і приватного життя, балади та ін.); М. Костомаров – поет незначної художньої винахідливості, але вирізнявся глибоко і щиро досягнутими національними мотивами, які відкривали народній творчості широке поле діяльності;

В. Маслович, М. Макаровський – лірик, автор двох досить вдалих поем “Наталя” і “Гарасько, або Талант у неволі”.

Одночасно виступають на літературній арені два дуже видатних поети і великих політичних діячі: Тарас Шевченко і Панько Куліш. Вони працюють особливо тривало над так званою загальнослов’янською федерацією на засадах незалежності та братерства. З цією метою засновують Кирило-Мефодіївське братство. Але через рік Братство закривають, а його засновників саджають у в’язницю.

І, власне, із тих бурхливих хвиль культурно-політичної неволі українського народу народжується велика постать Т. Шевченка (1814–1861). У найтяжчі хвилини зневіри і розпачу світив своєму народові, як Міцкевич, натхненним серцем любові й зігривав благотворним сонцем надії. Живив його своїм полум’яним духом, виховував, вів. Такі твори, як “Гайдамаки”, “Сон”, “Царі”, “Кавказ”, “Послання”, “Неофіти”, – то щирі символи політичних, соціальних і моральних переживань, повернені стрілами безпощадної ненависті перш за все проти Росії та Австрії. Не з менш відвертою безпощадністю виступає проти панів-поміщиків, які гноблять і винищують народ (“Наймичка”, “Мар’яна-черниця”, “Катерина”, “Варнак”).

Найтяжчі хвилини дали найкращі твори, котрі були, є і будуть найпрекраснішими виявами українського письменства. І ніколи не застаріють, бо поезія Шевченка – це життя самого народу, а він сам – його великий пророк.

Найближчим спільником Шевченка був Куліш (1819–1897), постать дивна і дуже загадкова. Його творчість приносить ще довго багато клопоту, бо Куліш – то трагічна постать якогось невірноваженого і непізнаного поетичного одержимого (його симпатії перебувають на протилежному боці, тяжіє скоріше до Польщі – “Кращанка русинам і полякам на Великдень”). Пише поеми “Україна”, “Настуся”, повісті “Мартин Гак”, “Орися”, “Дівоче серце”, історичні романи “Чорна рада” (вплив В. Скотта), “Брати” і драматичні твори. Куліш прославився доскональними перекладами Байрона і Шекспіра.

З його школи вийшли Ганна Барвінок і надзвичайно популярна й талановита письменниця Марко Вовчок (“Народні оповідання”).

Роки від 1827 до 1893 – то найпрекрасніший період розвитку української байки. До найвидатніших і по сьогодні українських байкарів належить Л. Глібов. Його байки, зазвичай на основі фольклорних сюжетів, виділяються чудовою формою, реалізмом і непересічною глибиною порушених тем.

1861 рік відіграв в історії соціального та культурного життя України важливу роль. Скасування кріпосного права, того ненависного знаряддя тортур, широко відгукнулося у літературі. Видатним теоретиком того нового політичного та історично-літературного життя був М. Драгоманов. Він був носієм ультрадемократичної ідеології, котра сформувала цілий ряд видатних белетристів (Іван Левицький-Нечуй, Панас Мирний), драматургів (М. Кропивницький, М. Старицький, Тобілевич) і поетів, котрі записані золотими літерами як виразники нового суспільно-економічного руху та свідомості.

Найкращим духовним сином Драгоманова був Іван Франко (1856–1916), досконалий прозаїк, новеліст, публіцист, поет нових творчих перспектив. Проникає глибоко в душу народу (провідний мотив творчості) та знаходить у ній безцінні перли, досі не відкриті. Як поет не має рівного собі в цілій українській літературі. “Каменярі”, “Наймит”, “Човен”, “Вічний революціонер”, “Беркут”, “Панські жарти”, “Захар Беркут”, “Лис Микита”, особливо “Мойсей” – це твори великого таланту, невмирущі, які сміливо можуть стати поряд із творами найвидатніших поетів світу. Надзвичайно цікавою постаттю є буковинська поетка Ольга Кобилянська, вихована на натхненних німецьких і скандинавських поетах, особливо на індивідуалістичній філософії Ніцше. Її творчість – то передовсім ревно битва за нову українську жінку, то живий протест, спрямований проти нищення індивідуальності у жінок із малокультурного середовища (“Царівна”, “Через кладку”, “Людина”).

Серед новелістів нашого часу найвидатнішим є Василь Стефаник (“Дорога”, “Моє слово”). Франко слушно назвав його найбільшим поетом-митцем від часів Шевченка. Його твори відзначаються небаченою дотепер глибиною почуттів і просто архідосконалою формою.

Сучасну ліричну поезію, яка спирається вже на нові технічні здобутки, почесно репрезентує М. Вороний, поет почуття і форми. До цієї нової формації належать В. Щурат, поет-філософ, учений (“Шевченко і поляки”), Б. Лепкий, не втрачений продовжувач великої поезії Франка з явними впливами Оркана, Тетмаєра, Конопницької і – над усім – найбільш, безперечно, обдарована Леся Українка (1871–1913). На творчість тої відважної жінки вплинула перш за все її власна біографія, щира, безпретензійна, завжди із потужним ніцшеанським забарвленням. У тональності – то найпрекрасніший вираз українського жіночого духу, як творчий інтелект – найвище в усій українській літературі символічне мислення (драми!).

Цілком сучасні лірики – це М. Семенко, Д. Загул (“З зелених гір”, “Наш день”), М. Рильський і П. Тичина (називаю, звичайно, найвидатніших, тобто таких, які вплинули на молоду генерацію, видимий вплив!). Найталановитішим є П. Тичина. Це поет найбільш оригінальний і найбільш гармонійний у висловленні своїх творчих концепцій (“Сонячні кларнети”). Сягає глибоко в традицію, перетворюючи її по-сучасному в ім’я активності руху, часу і мас.

Тяжку дорогу розвитку пройшла українська література. У боротьбі з ворожими стихіями, Росією й Австрією, не заламала рук. Ані на мить. Словом – робила все, щоб тільки йти вперед, щоб стояти якнайвище. Чим сильніше гнітили переслідування, тим більшим і безогляднішим був опір. І вистояла на посту. Тепер є вільною і може вільно розвиватися. Мусить однак пам’ятати, що велич кожного народу, а особливо його літератури, завжди залежить від того, якою дорогою до тої величі йде. Кожен крок мусить бути досконало втілений, так, як кожен учинок – попередньо ретельно обдуманий і зважений. Бо тільки так підносяться монументи, триваліші за бронзу.

1935–1936.– № 14.– S. 4.

Taras Szewczenko (Тарас Шевченко)

Hamalija

Переклад – Józef Łobodowski (Юзеф Лободовський)

(Fragment z poematu)

Oj, żaden wicher z naszej Ukrainy
fala nam w oczy nie bryźnie!
Czy fala tam ...dzi, jak ...ój na Turczyna?
Nie słychać nic na obczyźnie.
Z Wielkiego Łuhu, oj, wicherze, przez morze
śmignij kozackim lotem,
łzy osusz pałace, zgłusz łoskot kajdanów,
zduś naszą tęsknotę.
Oj, pod wiosłami tysiąca bajdaków
graj, głębio sino-zielona,
niech płyną kozacy, czapkami niech wieją,
na drugą stronę po nas.

Oj, Boże nasz, Boże! A choć i nie po nas,
nieś ich przez fale spienione:
znów sławę poznamy, sławę kozaczą
poznamy jeszcze przed zgonem!

Tak w murach Skutary w serdecznej udręce
śpiewali kozacy, płynęły ich łzy,
płynęły, tęsknotę wzmagają goręcej.
Aż Bosfor się zatrzęsł, nie słyszał od lat
kozackiej rozpacz; zajęczał wstrząśnięty,
jak buhaj zraniony, – i zerwał się wiatr,
odedna wzdał falę, zapienił odmety,
i morzu sinemu rozkazał ją nieść.
A morze przejęło słoweczko po słowie,
Pognało na Liman, a Liman Dnieprowi
wyszeptał tę skargę, tęsknotę i wieść.

A Dniepr zaryczał, spokój stracił,
aż spłynął pianą siwy wąs:
Czy śpisz, czy słyszysz, Łuhu-bracie?
Chortyco-siostro?

Łuh się wstrząsł,
Chortyca huczy: Słyszę, słyszę!

Za łodzią łódź wśród sinych fal,
i popłynęła piosenka w dal:
– U Turczyna po tej stronie
chata na pomoście.

Haj, haj! Morze graj,
swoim wichrom wołę daj,
pojedziemy w goście.

U Turczyna harda mina,
złotem trzos wypchany.

Nie kieszenie idziem trząść,
ale palić, ale rznąć,

braciom rwać kajdany!

U Turczyna janczarowie,
a na ławie basza.

Hoj, hyj! Wrogu zły,
potańczymy we krwi!
Z nami sława nasza!

Płyną szparko i śpiewają;
wicher fale rozbija.
I prowadzi pierwszy bajdak
dzielny Hamalija.
– Hamalijo! Serce bije:
jak się morze pieni.
– Nie przestraszy! – I przepadli
wśród sonej przestrzeni...

Гамалія
(Фрагмент)

“Ой нема, нема ні вітру, ні хвилі
Із нашої України!
Чи там раду радять, як на турка стати,
Не чуємо на чужині.
Ой повій, повій, вітре, через море
Та з Великого Лугу,
Суши наші сльози, заглуши кайдани,
Розвій нашу тугу.
Ой заграй, заграй, синесеньке море,
Та під тими байдаками,
Що пливуть козаки, тільки мріють шапки,
Та на сей бік за нами.
Ой Боже наш, Боже, хоч і не за нами,
Неси ти їх з України:
Почуємо славу, козацьку славу,
Почуємо та й загинем”.

Отак у Скутарі козаки співали;
Співали сердеги, а сльози лились;
Лилися козацькі, тугу домовляли.
Босфор аж затрявся, бо зроду не чув
Козацького плачу; застогнав, широкий,
І шкурою, сірий бугай, стрепенув,

І хвилю, ревучи, далеко-далеко
У синєє море на ребрах послав.
І море ревнуло Босфорову мову,
У Лиман погнало, а Лиман Дніпрові
Тую журбу-мову на хвилі подав.
Зареготався дід наш дужий,
Аж піна з уса потекла.
“Чи спиш, чи чуєш, брате Луже?
Хортице! Сестро?”

Загула

Хортиця з Лугом: “Чую! Чую!”
І Дніпр укрили байдаки,
І заспівали козаки:
“У туркені, по тім боці,
Хата на помості.
Гай, гай! Море, грай,
Реви, скелі ламай!
Поїдемо в гості.

У туркені у кишені
Таляри-дукати.
Не кишені трусить,
Їдем різать, палить,
Братів визволяти.

У туркені яничари
І баша на лаві.
Гой-ги, вороги!
Ми не маєм ваги!
Наша воля і слава!”

Пливуть собі, співаючи,
Море вітер чує;
Попереду Гамалія
Байдаком керує.
“Гамалію! Серце мліє:
Сказилося море”. –
“Не злякає!” – і сховались
За хвилі – за гори...

1842

1933–1934.– № 4.– С. 3.

Mykoła Bażan (Микола Бажан)

Nocny rejs

Переклад – J. Czechowicz (Ю. Чехович)

...Równo się wije
po morzach ślad:
żeglarskie linje –
szramy od szpad.
Pada z pirackiej czarnej fregaty
cień – nienawistny, zły i skrzydłaty.
Przez mórz obłudnych przepływa nurty,
ponuro pędzi wzdłuż ciemnej burty
rozległy wicher żołnierzy
i ludzi śmiałych wiatr,
krzyczący jak albatros wśród lin.
Pręży się łukiem arbaletu –
jest prosty niby cios sztyletu,
jest surowy, mroczny, chropawy –
na nożu korsarza plamy rdzawe...

Нічний рейс

...Рівні та прості
Лягли на морях
Дороги матроські,
Як шрами од шпаг.
Тінь неспокійна і крилата
Твойого рвучкого фрегата
Буде стривоженим морем пливти;
Струмїтиме хмуру повз чорні борти
Вітер одвертий солдата
Вітер хоробрих людей,
Що кричить альбатросом між рей,
Тугий, як дуга арбалета,
Прямий, як удар стилета,
Шершавий, як іржа
Корсарського ножа...

1932. – № 2. – S. 4.

Bohdan Łerkuj (Богдан Лепкий)

Bywajcie zdrowe

Переклад – J. Czechowicz (Ю. Чехович)

Bywajcie zdrowe,
wzgórza barwinkowe,
bo już moje konie,
koniczeńki wrone
do podróży czekają gotowe!...

Ostajcie zdrowo,
kwiatki, dąbrowo,
gąszcze i skały
i ty, sercu miła,
wśród skał tych wieczorna rozmowo...

Taka moja dola,
Taka losu wola,
że co ukochałem
na wiek postradałem!
Hej, w pola moje konie, hola!..

Бувайте здорові!

Бувайте здорові,
Гори барвікові,
Бо вже мої коні,
Коники вороні
До дороги чекають готові.
Бувайте здорові,
Квітки у діброві,
Ви, дебри і скелі,
І ви, серцю милі,
Серед скель тих вечірні розмови.
Така моя доля,
Така долі воля,
Усе, що кохаю,
Навіки лишаю,
Гей-гоя, мої коні! Гей-гоя!

1932.– № 2.– С. 3.

Eugenjusz Małaniuk (Євген Маланюк)

Powieje z Pontu wiatr

Переклад – Н. Zaslowski (Г. Заславський)

1

Powieje z Pontu wiatr. A wtedy westchnie głośniej
Budząc się Scytów step, i burzan znów na wietrze
Zielonem morzem krzów ogromny step porośnie
I potoczą się fale zielone.

A przestrzeń
rozleje się wspanialsza, niżli morze sine.
Kraju wieczny, mój kraju, jedyny na świecie!
W niebiosach wieków głąb błękitem zieleje czystym
a niżej wielki cień świetlisty i przejrzysty,
cień chmury, którą gdzieś z południa wicher miecie.

W opłotkach siół i wsi wiśniowe lecą kwiaty.
Zasłały biały sad rozkwitły w śniegu światła.
To przecież ślubny kwiat, to Twój srebrzysty atlas...
I wabi żrenic mrok przez małe okna chatyn.
Wychodźże, wychodź już do sadu, w brzuku uli
i popatrz: bierze kraj odświętne z słońcem śluby.

Godzina dźwięknie raz. Jak miecz upadnie chwila.
I kto ochroni Cię, kto wiosnę Twą przytuli
Gdy wionie wielki wiatr, potężny wicher zguby?..

Думи мої, думи...

Повіє вітер з Понту. Скитський степ
Обудиться, зітхне, і буйна тирса
Зеленим морем знову проросте,
І побіжать зелені хвилі.

Ширша

За синє море встане широчінь...
О, земле вічна, ти – одна на світі! –
У небі глибиніє древня синь,
Внизу – прозора велетенська тінь
Від хмари, що жене південний вітер.

І при балках оселі заквітча
Вишневий цвіт, розквітлий снігом сонця, –
Твій шлюбний цвіт – та срібная парча.
І чорні очі глянуть крізь віконце.
Ой, вийди в сад, що бджолами бренить,
Поглянь – земля справляє з сонцем шлюби!

...Та вдарить час. Мов меч, упаде мить.
І нікому тоді оборонить
Твою весну від вихору і згуби.

2

A nie stepowa może Hełłada
lecz piękna panna – umarła strzyga,
co serce czarnym nasycą jadem
a w północ głuchą ze snów się dźwiga.

W bezbożnej cerkwi hałas, gwałt, krzyki.
Ktoś szczeknął, świńskim ktoś chrząknął pyskiem.
I dusza martwa w kształt nieboszczyka
Wstępuje znowu. I ot – już blisko!

Trumna koluje świszcząc. Odśłania
Wij ciężkich powiek żelazną ławę.
I zamęt w głowie – nie słyszać piania –
pali się w głowie – nie – to jest jawa!

Чорне серце

А може, й не Еллада степова,
Лиш відьма-сотниківна мертва й гарна,
Що чорним ядом серце напува
І опівночі воскресає марно.

...В безбожній церкві – шабаш, шум і шал.
Кувінька кнур. Хтось бреше песім писком.
В живуче тіло мертвая душа
Вступає знов. І ось – вона. Так близько

Труна свистить, колючи, а Вій
Залізні вже розплющує зіниці.
Півнів не чуть. І в мутній голові
Горить одне: що все це – ні! – не сниться.
21.XII.1931

1933.– № 4.– S. 4.

Napis na tomie wierszy

Переклад – Lubomir Rubach (Любомир Рубах)

Naprężony, niezłomnie – hardy,
Żelaznych imperator strof, –
Wiodę te wiersze, jak kohorty,
W oblicza twórczych katastrof.

Poza mną – zburzony Baturin
W pochmurnych łunach kłamnych chwał, –
One metalem – morituri –
Surmia przyszłości swój hejnał.

Twarde są muskularne stopy
I prężny odbijają jamb, –
To jawy, ale nie utopij
Dzwoni gromowy dytyramb.

Ot – błyskiem – buławę bogatą,
Graniastą wyrzuca przed się:
To nie jest lot, ale już atak
I on zasłonę rozerwie.

W strzępach opadną mroki głuche
I ty, – potomku mój – zgłębisz –
Jak ksiąg wielowiekowe prochy
Rozewrze się bezkresów niż.

Zgłębisz więc to, czem serce biło,
Jakich to zórz dojrzałem bieg,
Czemu sztyletem był mój stylos,
Czemu stylosem bywał sztylet.

Напис на книзі віршів

Напружений, незламно-гордий,
Залізних імператор строф, –
Веду ці вірші, як когорти,
В обличчя творчих катастроф.
Позаду – збурений Батурин
В похмурих загравах облуд, –
Вони ж металом – morituri –
Сурмлять майбутньому салют.
Важкі та мускулясті стопи
Пруживий одбивають ямб, –
Це дійсности, а не утопій
Згучить громовий дифірамб.
Ось – блиском – булаву гранчасту
Скеровую лише вперед:
Це ще не лет, але вже наступ,
Та він завісу роздере.
Шматками розпадеться морок,
І ти, нащадче мій, збагнеш,
Як крізь тисячолітній порох
Розгорнеться простір без меж.
Збагнеш оце, чим серце билось,
Яких цей звір нагледів мет,
Чому стилетом був мій стилос
І стилосом бував стилет.

* * *

Переклад – Lubomir Rubach (Любомир Рубах)

Babilon był i Assyryja,
Minęły jak sen, jak dym.
I teraz pod ruinami tleją,
Tysiącioletnie ślady.

Huczały, przemijały epoki
Kataklyzmów i katastrof
Pozostały imiona bogów
W klinopisach zatartych strof.

I na bronzie i na mosiądzu
Widać ostry pazur czasu.
Tak. Sic transit gloria mundi
I na mądrość i na krasę.

Cykl się zamknie i – w nicość mglistą
Potoczy się – i przypadnie,
Bo każdemu dniu wszak jest bliski
Tylko jego, zły jego gniew.

* * *

Вавилон був і Ассирія,
І пройшли як сон, як дим.
І тепер під руїнами мріють
Тисячолітні сліди.

Гуркотіли, котились епохи
Катаклізмів і катастроф,
І лиш знаєм, як звалися боги,
По клинопису стертих строф.

I na bronzie, i na korundzie
Widko góstrze kigty czasu.
Tak. Sic transit gloria mundi
I na mądróść, i na krasę.

Цикл замкнеться і – в темну невідь
Покотиться і – пропав,
Бо довліє кожному дневі
Лиш його, лиш його злоба.

1934.– № 16.– S. 3.

Znowu ścielesz stepowy kilim...

... słońce zaćmiewa chmura
nienawiści... owce i gołębie nawet
zaczynają szczyrzyć zęby...
List z Ukrainy XII. 1931 r.

Znowu ścieliesz stepowy kilim
pod kopyta, arby i jurty.

Znów źrenice dymem okryli,
krew tatarskim rozburzyli nurtem.

Jak i ongis. Batyj? Timurze?..
– Całuj, całuj rąbek tej szaty,
nie ocalisz w sofijskim klasztorze
ślepych stepów ni marnej chaty.

Nie żałował nam czasu Chrystus:
Siedem wieków trwa epepeja.
Taszyki oto kamieniste
i rybackie to bałakleje.

Bystry wir wśród fal Karharłyku
sennie toczy wody Syniucha.
I ten sam jęk, w tym samym krzyku
ból się wznosi tępy i głuchy.

Słońce chmura gniewu zaćmiewa,
szczerą zęby jagnięta milcząc,
a porostaś burzanem, kostrzewą,
zamiast chałup, masz jamy wilcze.

Nie zapomni buntów gromada,
nie zelżały obrzękłe żyły,
ciężkiej krwi waszej, soku nomadów
jeszcze ostre klingi nie piły.

I swobody brzeszczot nie brzęka...
Idziesz chyłkiem poprzez stulecia
i – jak kamień – cięży ci dziecię:
w łonie dzikiem mongolski bękart...

Невимовне

...свивая славы обапопы сего времени...

"Слово о полку"

...сонце затьмарює хмара ненависті...

вівці й голуби – і ті вже клацають зубами.

Лист з України, XII.1931 р.

Ти стелеш степовий килим
Знов гарбам, копитам та юртам,

І очі застеляє дим,
І кров нуртує тюркським нуртом,
Як і тоді.

Батий? Тимур?
– Цілуй, цілуй кінець халату!
Чи ж захистить софійський мур
Сліпий простір і утлу хату?

Бог не пожалував віка:
Вже сім століть ця епопея –
По кам'янистих ташликах
Та по рибальських балаклях
Рвучкий мутиться Кагарлик
І сонно котиться Синюха, –
Та той же зойк, та той же крик
Лунає жалісно і глухо.
Вже сонце тьмарить хмара зла,
Ягнята клацають зубами,
Ти ж бур'янами поросла
І замість хати – вовчі ями,
Та з бунту ще не збився гурт,
Гудзами не набрякли жили,
Важкої крові тюркський нурт
Залізне лезо не прошило,
І воля не знайшла вістря...
Так, покриткою, йдеш віками
І в дикім лоні, наче камінь,
Монгольське важчає байстря.
24.IX.1932

1936.– № 17.– S. 4.

Wieczne

Переклад – Cz. Jastrzębiec-Kozłowski (Ч. Ястшембец-Козловський)

Oto Miasto niespełnionej myśli
próżnym zgiełkiem nuży moje dnie,
tylko wieczór w ciężkopłynnej Wiśle
hen na zachód wzrok mój znowu śle.

Starożytnem złotem wieków – brama
barokowa płonie tam by krew,
a poza nią historyczny dramat
hucznym wznosi płomieniem swój zew.

Na spiżowych koniach huf rycerzy
tnie spisami sine chmary hord,
z głębi zaś ławiną światła bieży
mrowie nowych wojsk niosących mord.

Harcownicy miecze skrzyżowali,
Krew i złoto kipi. Szczęk i grzmot.
I w żelazne serce młotem wali
jamb miedziany niezwalczonych strof.

Ta rytmiczność wściekła i zażarta
kruszy oto bryły martwych mas.
Ponade mną wieczność – już rozwarta –
ukazuje wyzwolenia czas.

A na wschodzie – złały się zakręty
w ten znajomy, ten jedyny wiek:
widzę zamek chmury i przeklęty,
słyszę smoka śmiercionośny skrzek.

Tam hen-hen, w okienku smukłej wieży,
ostry płomyk świeci nocą wdał:
to księżniczka, czekając rycerza,
łzami dzierga żał.

Вічне

Місто незакінченої мислі
Марним рухом стомлює мій день,
Тільки вечір в важкоплинній Віслі
Знов на захід зір мій поведе.

Там палає барокова брама
Старовинним золотом століть,
А за нею історична драма
Многошумним полум'ям горить.

Вершники на скакунах бронзових
Тнуть списками сині хмари орд.
З глибини ж надходить знову й знову
Нестерпиме сяєво когорт.

Гук і скрегіт. Схрещуються герці,
Закипає золото і кров.
І тоді гатить в залізне серце
Мідний ямб непереможних строф.

І нещадна, яросна ритмічність
Розбиває брили мертвих мас.
Наді мною розчахає вічність
Непідлеглий визволений час.

А на схід – зливаються контури
В той знайомий, той єдиний вік:
Бачу замок клятий і похмурий,
Чую змія смертоносний сик.

Там ген-ген, в вікні стрункої вежі,
Гострий вогник миготить вночі, –
То князівна сум слізьми мережить,
Лицаря ждучи.

05.X.1931

1935.– № 9.– S. 5.

Wspomnienie

Переклад – Cz. Jastrzębiec-Kozłowski (Ч. Ястшембец-Козловський)

...U babci mej pachniało zawsze miętą
i macierzanką...

Stał szeroki kredens
z malowanemi pięknie talerzami,
z czarkami z wielobarwnych szkieł, z karafką,
której misternie ptaka kształt nadano
(czy też zwierzęcia może?.. dziś pamiętam
jak poprzez gęstą mgłę), gdzie się trzymało
na uroczyste chwile – tajemniczy
jakowyś trunek o zapachu tęгим.

Po prawej – łóżko, na nim kilim w kwiaty
i stos poduszek niby chińska wieża;
po lewej – tapczan dziadka tudzież piec.
Tuż pod przypiekiem drzemał babcin stołek,
z którego ona kierowała piecem
tak, jak kapitan statkiem swym kieruje.

A w kącie święte wisiały obrazy
bodajże zgoła już nie “prawosławne”;
Najświętsza Panna – w liljach, jak Madonna;
Pan Jezus z chusty Weroniki; nad Nim –
Bóg-Ojciec, snadź do Zeusa podobniejszy.

I w noc nawalną, kiedy straszne kary
spadały z nieb, modliłem się do Niego.

Спогад

...У бабці завше пахло чебрецем
Та м’ятою... Стояв широкий мисник
З тарілками, мальованими пишно,
З чарками розфарбованого шкла,
З карафкою, обробленою хитро,
Під постать птаха (може – звірини,
Як крізь туман пригадую), що в ній
Ховалося про врочисті години
Якесь таємне, запашне питво.

Праворуч – ліжко в килимі квітчастім
Та хінська башта подушок на нім,
Ліворуч – дідова лежанка й піч.
Під припічком дрімав був бабчин стільчик,
Що з нього керувала бабця піччю,
Як капітан керує кораблем.
А у кутку висіли образи□,
Либонь, цілком – таки не “православні”:
Пречиста – вся в лілях, як Мадонна,
Ісус Нерукотворний та над Ним –
Бог Саваоф, до Зевса більш подібний.
І в горобині ночі, коли страшно
Карало небо, я моливсь Йому.

1935–1936.– № 14.– S. 4.

Sonet

Переклад – Cz. Jastrzębiec-Kozłowski (Ч. Ястшембець-Козловський)

Dzień trwa. Wysoko jeszcze błękity.
Wieczór nierychło nastanie, jedyna.
Mocny mój uścisk, żartki i niesyty:
i przyjdzie chwila, że mi zrodzisz syna.

Wiem: zdala burza hurkotać zaczyna,
czasy szkarłatu i żelaza zgrzyty.
Żołnierzem będzie. Stal go czeka sina,
w nocy – cwał konno, w upał – znój obfity.

Pomnij, że piorun jeszcze spadnie z nieba,
że duch się jeszcze na ciszę nie godzi,
że blache pióro złamać będzie trzeba,

by znowu tworzyć ów Rzym, co się rodzi.
I gdy ci wówczas wzrok napelnią strachy,
nie powtórz wzoru głupiej Andromachy.

* * *

Ще сяє день. Ще високо блакить,
Далеко ще до вечора, єдина.
Мої обійми сильні і палкі,
І прийде час – ти подаруєш сина.

Я знаю – гуркотить лиха година,
Грядуть заліза й пурпуру роки.
Він буде воїн. Ждуть його полки,
Ночами – чвал, а в спеці – трудна днина.

Та запам'ятай, що ще ударить грім,
Що з тишею душа не помирилась,
І руки ці зламують марний стилос,
Щоб знов творити розпочатий Рим.

Тоді очима, сповненими жаху,
Не повтори немудру Андромаху.
15.X.1931

1936.– № 17.– S. 4.

Українське очу

Переклад – Cz. Jastrzębiec-Kozłowski (Ч. Ястшембец-Козловський)

Українське бізанське źrenice –
ten nieszczerzy wzrok, o, jakże znam!
W senne ruchy robiono – dziewicze
jasyr wsączył swój pradawny kłam.

Ale owdzie była bujność, piękno,
urok wonny jak stepowy kwiat;
tutaj – ludu kalekiego piętno,
mać janczarów, co ją gwałci kat.

Ale owdzie, wydrapując ślepia
jak wilczyca marła w walce; tu –
już każdemu chętna, kto zaczepia...
dzikie ciało, kochające knut.

Dzikie ciało z martwą duszą – Boże! –
jakiż grzech okropny w jedno złał,
izby wieki, wieki przez bezdroże
Wijem nieść ślepego gniewu szał.

* * *

Українські візантійські очі –
Як я знаю цей нещирий зір!
В сонних рухах роблено-дівоцих
Ще прадавнє, вроджене: ясир.

Тільки там пекли буяннє, врода,
Запашний, як квіти степу, чар,
Тут – тавро калічного народа,
Втіха ката й мати яничар.

Тільки там, видряпуючи очі,
Як вовчиця, гинула в борні,
Тут – рабиня кожному, хто схоче,
Дике тіло, що кохає гніт.

Дике тіло й мертву душу – Боже! –
О, який же чорний гріх споїв,
Щоб віки, віки по бездорожжі
Нести Вієм невидючий гнів.
1928

1936.– № 17.– S. 4.

Wizja

Переклад – Cz. Jastrzębiec-Kozłowski (Ч. Ястшембец-Козловський)

Cobądź miało stać się, już się stało:
trzeźwy dzień i praca w pocie czoła.
Czyż usłyszę, jak powszedni hałas
przetnie nagle surma Archanioła?

Wyż zimowa rozewrze się bława,
w krwawą czerwień niebo się oblecze
i milczenie wielkie – niby sława –
serca ludzkie weźmie na swe miecze.

Samolotów spadek zaszeleści,
drgnie i runie mocny wał forteczny.
Białem słońcem wzejdzie z za przedmieści –
ode Wschodu gdzieś – Sąd Ostateczny,

który zimnym burzy tchem pobieży
i ruiny jak śmiecie rozmiota.
Matka Boska ani święty Jerzy
nie ocala ludzkiego żywota.

Dusza beze ścian i bez odzienia
stanie naga przed karą Prawicy.
Tylko wicher w Księdze Przeznaczenia
będzie wieków przerzucał stronnice.

Візія

Все, що має статися, вже сталося, –
День тверезий, праця з-під ярма.
Чи ж почую, як щоденний галас
Перетне архангельська сурма?

Обагриться небосхил криваво,
Розчахнеться зимна височінь,
І велике мовчання, як слава,
Людське серце візьме на мечі.

Літаки закрутяться, мов листя,
Башти захитаються й пануть.
Десь зі сходу, з-поза передмістя
Білим сонцем встане Страшний Суд.

Він дихне холодним духом бурі
І змете руїни, як сміття.
Ані Божа Мати, ані Юрій
Людського не захистять життя.

І душа без стін і без одежі
Встане перед карою Руки...
Тільки вітер в Книзі спостережень
Перелистуватиме віки.
12.I.1933

1933.– № 4.– S. 3.

Leonid Mosendz (Леонід Мосендз)

Z "Dni podjebradzkich"

Переклад – Н. Zaslowski (Г. Заславський)

...Zatrzymał się w bezsilnej złości,
kredę rozkruszył w palcach rąk,
bo warknął motor w wysokości,
rozdarł wykładu wartki prąd.

Dlaczego, mistrzu mój uczony,
pauzę znaczy gniewny ruch?
Twoim to wzorcem jest natchniony
zwycięsko mknący w chmurach duch.

A integrału mowa twardo
w motorze pieśni taktem brzmi.
Czy możesz sławę bardziej hardą
pomieścić w słowach swych bez krwi?

Zamiłknij... chwilę... niech zdaleka
doleci skrzydeł prężny puls!
Ta sama pieśń i na nas czeka
nad morzem ukraińskich pól.

* * *

Загуб мотор у високості
і плинний виклад перебив...
Спинився ти в безсилій злості
та крейду точену зломив...

Навіщо, канторе учений,
ця злісна павза, злісний рух?
Чи ж не твоїм взірцем натхнений
стремить в зеніт звитяжний дух?

Потужню мову інтегралу
мотор у пісню перелив.
Яку ще хочем більшу славу
укласти в блідість власних слів?

Мовчи!.. на мить!.. хай доспіває,
дасть вченій впевненості крил:
ця ж сама пісня нас чекає
над морем українських сил!

1933.– № 16.– S. 4.

Oleń Olżycz (Олег Ольжич)
Żołnierz

Переклад – J. Czechowicz (Ю. Чехович)

Tak mi tu obco na sinawych wzgórkach
Kohorta przyszła do wsi, aby spocząć w ciszy

zwisających dębiny olbrzymiej konarów.
Kryją się białowłose płochliwe dziewczyny.
O drogi, o doliny Galji, pył jej kurzaw!
Żarty opowiadano w gronie towarzyszków.
Wieczór. Wspomnienie białej, kampańskiej miejsciny,
siostry skromnej – i matki – i braciszków gwaru.

Новобранець

Такі чужі ці низькі, синяві гори.
Когорта прийшла в село на спочинок.
Поховались біляві полохливі дівчата.
Нависає гілля могутніх дубів.
О, шляхи ці і курява, і гальські простори.
Товариші оповідають сміховинок.
Вечір. Мариться біле кампанське місто, мати,
Скромна сестра і галас малих братів.

1933–1934.– № 2.– S. 4.

Z cyklu: “Kamień” (1932)

Переклад – J. Czechowicz (Ю. Чехович)

* * *

Rozpuszczajcie rogoże żagli
Sine morze udaje gniew,
do swych objęć szerokich nagli
dzieci słońca i morski wiew.

Złoto płycizn, dal zbłękitniała,
las sinawy – taka jest północ.
Biegnie dzikus chyżej jak strzała
i – obrosły – porzuca czółno.

“Nasz jest bursztyn czysty i miodny!
Nasze teraz ryby i muszle!”
W kraju jezior przejrzystowodnych
stają ludzie z północy uszli.

Напинайте рогожі вітрил

Напинайте рогожі вітрил;
Океан – прикидається злим!
Він могутні обійми відкрив
Дітям сонця і дітям своїм.

Там – на півночі: вітер-блакить,
Синій ліс, золота мілина.
Наче з лука стріла, побіжить
Бородатий дикун від човна.

Наш – медово-прозорий бурштин!
Наші – риба і мушлі тепер!
І рятується Півночі Син
У країні великих озер.

* * *

Переклад – J. Czechowicz (Ю. Чехович)

Skrzypią i kwilą dwukolowe wozy,
kurzawę ciemną roznoszą stada liczne.
Niby sieć ciężka splatają się głosy
nad popielatym stepem bezgranicznym.

O ziemi, ziemi pełnopiersna, płodna,
podobna matki mej krajom niewiernym,
ludu świętego ponad wszystkie godna!
A dzicy? – dzikich wypędzą pancerni!

Wśród kobiet znowu wieczorem rozmowa,
która się w żarach południa rozpadła.
A dłonie, dłonie pragną tylko znowu
dorwać się ojców drewnianego radła.

Риплять і квілять

Риплять і квілять двоколесі мажі,
Худоба чорну куряву здіймає,
А голоси важку, неясну пряжу
Снують над степом, сірим і безкраїм.

Земля! Земля! Плодюча, повногруда!
Як та, невірна, де родила мати!
Ти приймеш сім'я вибраного люду!
А дикуни – їх можна відогнати.

Жінки надвечір поновлять розмови,
Що полуднева спека перервала...
А руки, руки тільки прагнуть знову
Допастися до предківського рала.

* * *

Переклад – J. Czechowicz (Ю. Чехович)

Przybywali. Znajdywali lęk i chwałę łask.
Brnęli w bagnach, gąszczach i wertepach.
Przynosili w przymrużonych zlekka oczach blask
zielonego, północnego nieba.

Nie zaznałyśmy radości, nie, bo niby prąd
ich pieszczoty rwące były, nowe.
Zrywali się. Broń zbierali i szli znowu stąd
do krainy jakiejś południowej.

A ich dzieci – ich dzieci – one nawet dziś
Uciekają w głąb gór jak wilczęta.
Im też patrzy z pod czoła wód jeziornych błysk,
fal niepokój i dal nieobjęta.

Приходили

Приходили. Стрічали шану й страх,
Здолавши багна, пущі і вертепи,
Приносили в приплющених очах
Своє блакитно-зеленаве небо.

Ми не знали радости. Були
Їх пестощі рвучкі і небуденні.
Зривалися. Збиралися й ішли.
Їм скрізь були краї ще більш південні.

І діти ці, вони уже тепер
Тікають в гори, наче вовчєнята.
І в них під чолом – синява озер,
Нєспокій хвиль і далєч необнята.

1934.– № 16.– S. 3.

Wizija

Переклад – Н. Zaslowski (Г. Заславський)

Wiatry od kresu do kresu
od świtu do świtu dmą,
piasek i drzazgi niosą,
drzewą i dachy rwą.

W podwórkach koce, łomoki.
– Czybyś tę drogę już znał?
Szerokopiersne rumaki
ze stajen ruszają wcał.

Na ganek matka wychodzi.
Zdażyłeś popregi spiąć.
Pod brezent chowa się młodzik,
którego nie chciano wziąć.

Kołacze furtka, kołacze
W ogródku, gdzie butów ślad.
Skrzypią tabory, płaczą
na wschód, na zachód, w świat.

Візія

Вітри од краю до краю,
Від рана до рана дмуть.
Дерева, дахи зривають,
Пісок і тріски несуть.

На подвір'ях клунки, попони.
– І не в безвісті шлях цей? –
Широкогрудих коней
Із стайні ведуть бігцем.

На ганку ще раз мати,
А ти вже доп'яв стрепен.
Хлопчак, що його не взято,
Ховається під брезент.

І рветься, рветься фіртка
Квітника із слідами чобіт.
Обози – обози тільки.
На Захід ідуть і Схід.

Modlitwa poranna

Переклад – Н. Zaslowski (Г. Заславський)

Proszę – nie o światliste mżenie
w które nurt wiedzy mej wypłynął,
nie chcę złotego natchnień kwiatu,
lecz w łaskawości swej niezmiernej
modłę się – daj mi dar mizerny,
zwól bym w Jej imię męki przeniósł
i w gróznym dniu zapłaty zginął
w żołnierskim płaszczu – od granatu...

Присвята

Не світлий спокій дорогих глибин
Прозорої і чистої науки,
Не золоті надхнення орхідеї –
З ласкавости незмірної своєї,
Пошли мені, молюся, дар один:

В ім'я її прийняти мужньо муки
І в грізні дні залізної розплати
В шинелі сірій вмерти від гранати.
1931

1933.– № 2.– С. 3.

Rawło Tuczyna (Павло Тичина)
Wojna (ze "Słonecznych klarnetów")
Переклад – J. Czechowicz (Ю. Чехович)

I

Układam się do snu.
Anioły trzy stanęły u wezglowia.

Jeden anioł – wszystko widzi.
Drugi anioł – wszystko słyszy.
Trzeci anioł – wszystko wie.

I przyśnił mi się
syn.

Że niby sam przeciwko wrogom kroczy,
A oni tną w pierś prosto, a pierś broczy
(z aniołów pierwszy zasłonił dłonią oczy)...

Że jakby pole, pole zielone, równiuteńkie...
i wicher ściele śpiew: pożegnaj swą mateńkę
(z aniołów drugi krzyż uchwycił w rękę)...

I ściele wiatr: nie smućcie się, nie zginę,
Skorom tu legł za miłą Ukrainę
(trzeci – serce weseli matczyne)...
I przyśnił mi się
syn.

II

Na prawo – słońce.
Na lewo – miesiąc.
A zorza wprost.

Błogosławię cię, synku, na wroga.
A on: “O, moja matuś,
wszak wroga niema,
nie było.
Jeden wróg nasz jest –
serce.
Błogosław, matko, na szukanie leku,
szukanie zieleń na szal, co w człowieku...”
Podnoszę rękę by ująć krzyż –
wokół nikogo – i wpośród cisz
kruk kracze: kra kra

Na prawo – słońce.
Na lewo – miesiąc.
A zorza wprost.

Війна

I

Кладусь я спать.
Три янголи в головах стоять.
Один янгол – все бачить.
Другий янгол – все чує.
Третій янгол – все знає.

І приснився мені
Син.

Наче він сам проти ворога ставає,
А той обступає, просто в груди рубає!
(Перший янгол вид свій закриває.)

І ніби поле рівне, рівне та зелене.
І вітер стеле спів: "Прощайте, нене!"
(Другий янгол із хрестом до мене.)
І вітер стеле: "Не сумуйте, смерті той не знає,
Хто за Україну помирає!"
(Третій янгол серце звеселяє.)

І приснився мені
Син.

II

Праворуч – сонце.
Ліворуч – місяць.
А так – зоря.
– Благословляю, синку, на ворога. –
А він: матусю моя!
Немає, каже, ворога
Та й не було.
Тільки й єсть у нас ворог –
Наше серце.
Благословіть, мамо, шукати зілля,
Шукати зілля на людське божевілля.
Звела я руку до хреста –

Аж коло мене нікого нема.
Тихо, лиш ворон: кря! кря!

Праворуч – сонце.
Ліворуч – місяць.
А так – зоря.
1918

1933.– № 2.– S. 3.

Pług

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

Wicher.
Nie wicher – burza!
Rwie drzewom grzywy i z ziemi wrywa...
Za czarnemi chmurami
(z błyskiem! piorunami!)
za czarnemi chmurami milion milionów muskularnych rąk...
Toczy. W ziemię się wrzyna
(czy to miasto, czy droga, czy zieleń łąk)
Pług się wrzyna wkrąg.
A na ziemi zwierzęta i ludzi mrowisko
a na ziemi bogom się śpiewa.
O przejdź, nad nami się przewał
i rozsądź wszystko!

Byli tacy, co uciekali.
Niejeden w grotach w latach szezeł.
– Coś ty za siła jest? –
pytali.
I w nikim z nich nie śpiewał szał
(Wiatr ognistego konia gnał –
gnał konia ognistego –
w nocnej mroczy –)
I tylko martwe ich i rozplaszczone oczy
odbity całe piękno dnia nowego!
Oczy.

Плуг

Вітер.
Не вітер – буря!
Трощить, ламає, з землі вириває...
За чорними хмарами
(з блиском! ударами!),
за чорними хмарами мільйон мільйонів
мускулястих рук...

Котить. У землю врізає
(чи то місто, дорога чи луг),
у землю плуг.
А на землі люди, звірі й сади,
а на землі боги і храми:
а пройди, пройди над нами,
розсуди!
Й були такі, що тікали.
В печери, озера, ліси.
– Що ти за сило єси? –
питали.
І ніхто з них не радів, не співав.
(Огняного коня вітер гнав –
огняного коня –
в ночі –)
І тільки їх мертві, розплющені очі
Відбили всю красу нового дня!
1919

1933.– № 4.– S. 3.

Z tomu "Pług"

Переклад – J. Czechowicz (Ю. Чехович)

Madonno moja...

I

Madonno moja, po wiek sławiona codzien,
Marjo, poczęta bez zmayı,
u naszych opustoszałych ołtarzy
wiatr chodzi...

Przejdź ponad nami z nardu czasą,
załkaj nad zgliszczy dymem: –
my cię już nigdy nie pochwalimy psalmem, ni piśnią naszą...

– Kobieta mocna, dziewa nieczysta
Zstąpi na światy.
Naga – jak naga – bez rąbka szaty
Czaruje oczy – róża stulistna.

Schyl się, Madonno, tu, na przyczółek
chaty ostatniej w siole.
Uśmiechnij się i idź przez role,
oganiając się od kul jak od pszczołek...

II

Oto śpiewają
nowego imienia sławę
(Kalino moja,
Maria, ave.)

Idzie, rozśmiana:
Życie. Kwiat.
Słońce na skrzypcach –
Obłok spadł.

Na biodrach jak strunach
dłoni gest:
bywaj, dziewczyno,
czyjaś jest.

Powiem – nie powiem:
wszystkich i twoja...
(Ave, Maria,
Kalino moja.)

III

Madonno moja, Matko Przekzysta,
błękitny ty mój kwiecie,

oto wstępuje w nowe stulecie
dusza czysta.

Miast lilij z niebios
różę całują wargi.
Jak Piotr Chrystusa, mimo skargi,
nie mogę zaprzecić się Ciebie.

Z kimże się młodość moja przebudzi
i w jakiej chwili.
Czy nie będziemy się już modlili
za miłość i za ludzi.

Dzwoni żelazo. Milczą betony.
Lato za latem przelotem.
Dźwięczże mi w sercu, Marzenie złote,
przeróżnym tonem...

IV

Nie z gładów, nie z marmuru –
– proste żelazo –
– słodka, beztrwożna,
gdzież szata twa.

Gdzie suknia złotem tkana,
ból masz w spojrzeniu. –
Dzwonna – hosanna –
multanka gra.

Do nocy będziem w polu
pracować jak w świątyni.
Dojrzewaj – śpij,
łan żyta wtór ci da.

Ze śpiewiem, z pocałunkiem
wyjdą po nas madonny.
Potem... jak młotem...
nad piersiami sen...

Мадонно моя...

I

Мадонно моя, Пренепорочна Маріє,
прославлена в віках!
На наших самотніх вівтарях
лиш вітер віє...

Прийди над нами з омофором,
заритай над селом. –
Уже ми Тобі ані піснь, ні псалмом
не воспоем диким хором.

– Жона відважна, діва гріховна
гряде до нас.
Нагая – без одежі, без прикрас –
чарує, мов та рожа повна.

Схились, Мадонно, на причілок
останньої хати в селі.
Усміхнись – і пійди собі геть по ріллі,
одганяючись од куль, як од пчілок...

II

Вже славлять, співають
нове ім'я.
(Ave, Maria,
Калино моя!)

Іде і сміється:
життя! квіток!
Сонце на скрипку,
Хмарки у танок.

На бедрах, як струнах,
лежить рука.
Здрастуй, дівчино, –
Чия ж ти така?
Скажу – не скажу я:

усіх твоя...
(Ave? Maria!
Калино моя!)

III

Мадонно моя, Мати пречиста.
мій Цвіте Голубий!
Вступає в рік новий
Душа чиста.

Замість лелії рожу
Цілують уста.
А все ж, як Петро від Христа,
відректися від Тебе не можу.

Із ким тепер, і яку годину
молодий відмолодюсь?
Невже ж ні раз не помолюсь
за моє кохання, за людину?

Дзвенить залізо. Мовчать бетони.
За літами літа.
Брини ж у серці, Мріє Золота,
на різні тони...

IV

Не з каменю, не з мармору –
з простого заліза.

– Ніжна, відважна,
О де ж твій хітон?

Де риза злототканая,
скорбні твої очі? –
Струнна осанна,
волошковий тон.
До ночі працюватимем

в полі, як у храмі.
Спій-наливайся,
житам в унісон!

З піснями, з поцілунками
Стрінуть нас мадонни.
Пізній... залізний...
Над персами сон...

1920

1933.— № 4.— S. 3.

Nie patrz na mnie...

Переклад – J. Czechowicz (Ю. Чехович)

Nie patrz na mnie tak życzliwie,
jabłonkowo – tkliwie.
Jak pszenica zorzy runo:
Smutki ku mnie suną.

Nie kochaj mnie jedwabiście,
Sokoło-światliście.
Róże kwitną popod wschodem –
ma się na pogodę.

Popod wschodem grają burze –
ma się na łąy duże!
Wstał już ojciec i mateczka:
– Gdzieżeś, jaskóleczo?

– Na ławeczce, w ogródeczku,
u lubych kwiateczków!
Cóż im powiem? Chyba słowo:
Kwietno-jabłonkowo...

Не дивися так привітно...

Не дивися так привітно,
Яблуневоцвітно.
Стигнуть зорі, як пшениця:
Буду я журиться.
Не милуй мене шовково,

Ясно-соколово.
На схід сонця квітнуть рожі:
Будуть дні погожі.

На схід сонця грають грози –
Будуть знову сльози!
Встали мати, встали й татко:
Де ластовенятко?

А я тут, в саду, на лавці,
Де квітки-ласкавці...
Що скажу їм? – Все помітно:
Яблуновоцвітно.
1918

1933.– № 16.– S. 4.

Mesjasz

Переклад – К.-А. Jaworski (К.-А. Яворський)

W przyszłość patrzę:
(o, chwilo straszliwa!) –
przyjdzie, przyjdzie, załka z rozpaczą
i zaćmi słońca grzywę.
Ktoś słowo pijane ciśnie:
– Rozstrzelać! Na chodniku!
Jak pożar księżyc zabłyśnie
na młodziku.
Zamiast deszczu, zamiast rosy –
Kamienie z nieba...
I czyjeś głosy:
– Nie trzeba, nie trzeba!
Kaleka śpiesząc dziecko w tłumie zgniecie.
I krzyk się rozniesie po świecie:
– Mesjasz! Przyszedł Syn Boży!
– Hosanna! Witajcie Pana!
I krew rozlana
tę śmiertelną ekstazę w marzenie przetworzy.

Месія

Уявляю –
(страшна мить!) –
прийде, заридає з одчаю
і сонце затьмить.
Хтось кине слово п'яне:
– В розстріл! на тротуар! –
І місяць встане
як на пожар.
Замість дощу, замість роси –
каміння з неба...
І чийсь голоси:
– Не треба, не треба! –
Каліка, поспішаючи кудись, наступить
на дитину.
І всі будуть кричать без упину:
– Месію! Вітайте Месію!
– Осанна Йому, Він прийшов! –
І кров
смертний екстаз перетворить у мрію.

ІЗ ФОНДІВ ПОЛЬСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ В ПАРИЖІ

З рукописної спадщини А. Кавалковського
(Ф. 1200, К. 1–7)

Wł. Bączkowski
(*В. Бончковський*)

**Rozważania na temat myśli politycznej polskiej
i roli J. Piłsudskiego**

**(Роздуми на тему польської політичної думки
та ролі Ю. Пілсудського)**

(Проект, фрагменти вступу. Написано близько 1934–1935 рр.)

Кілька видатних і незалежних польських політиків і письменників в останні два-три роки, ідучи в ногу з новою епохою Речі Посполитої і чекаючи її наслідків, відчули і висловили її в різний спосіб...

...Р. Дмовський стверджує, що далеко відійшов від багатьох попередніх думок, які колись сам написав, констатує, що нам не достає одної речі: думки великого народу. Живемо відголосками того, що інші народи творять (1927 рік)...

...Всі польські ідеї – Польщею були зайняті (а не Європою і світом), загострилися в гаслі незалежності і народили плід переможних чинів (звитяг) під керівництвом Юзефа Пілсудського...

Разом із цим і внаслідок цього відродження польської державності відкрило глибокі мислительні процеси, у міжчасся польських битв за незалежність, які точилися по цілому світі, ми залишилися віддаленими від того світу, внаслідок чого після отримання незалежності в нас повіяло ідейною пусткою. Виразом певного істотного змісту зазвучало у відродженій Польщі питання: Що далі?

Питання те було зрозумілим і природним, і в світлі неоорганічного гасла праці вглибину, і в світлі стрімкого зниження польоту через польську ідею, котра несподівано відразу після отримання незалежності зіткнулася із суєтою і буденністю справ “менших” і надто “малих”, і нарешті в світлі особливої позиції Польщі на політичній мапі Євразії, при якій праця, хоч би найкраща, але тільки вглибину і в “малих речах”, для всіх підсвідомо видавалася недостатньою.

На питання “Що далі?” старалися дати відповідь гаслом праці неонезалежницької, в незалежній уже Польщі з великою часткою софістики обґрунтованим, хотіли пустку, що постала, заповнити, сягнувши в далеке минуле Польщі... (у вигляді сеймократії, конфедерації, протекції Франції, зітхань до “Нової” Росії і подивуванням гітлерівською Німеччиною).

Нарешті, відповідь на те питання прагнули дати ті чужі “відголоски”, те, що вже було на Заході в останню добу перетворень і зовні нагадувало далекі реперкусії марксизму, раціоналізму, антиісторизму, викопуючи нездоланну прірву між великими верствами польського народу і великою державною ідеєю Речі Посполитої, прагнучи інтернаціоналізувати її істотну специфічну й індивідуальну суть...

Травень 1926 р. став гаслом достойної відповіді на питання “Що далі?” Травень 1926 р. залишиться всупереч часто очевидним, але вдавано глибоким виразам негоцій, великою історичною датою, разом із усіма помилками і перемогами, разом із величчю та марнотами, залишиться добою цивільної праці Юзефа Пілсудського як етап розвитку Польщі до смерті І Маршалка Польщі. Чи травень 1926 року дав відповідь на питання “Що далі?” Дав у свій спосіб, так, як дає відповідь винятковий період, коли на чолі народу чи держави стоїть праводавець і вождь *Dei Gratia*, якого вистачає і на програму, і систему...

...Те питання травня 1926 року впродовж періоду праці Маршалка Пілсудського великою мірою дезактуалізоване, питання “Що далі?” знову набуло необхідного звучання в різноманітних його наслідках і значеннях.

Причому те питання не замикається межами актуальних економічних проблем, які турбують Польщу більшою мірою, ніж ряд інших держав. Накопичення проблеми “Що далі?” на терені економічних проблем у Польщі є, власне, одним із проявів нашого задоволення “відголосками” інтелектуальної продукції зі Сходу і Заходу, є одною із реперкусій марксизму і раціоналізму, пережитого практикою і Советів, і гітлерівської Німеччини, й італійського фашизму. Зараз господарські проблеми Польщі, які в остаточних своїх вирішеннях лежать у межах великого питання “Що далі?”, є фрагментом, який наближається швидше до висновків, ніж до самого ядра проблеми...

...Питання виступає на тлі особливої необхідності дати відповідь у категоріях великих речей і великих чинів, міцно і виразно гармоні-

зуючи із гаслом геополітичного становища і хвилями великих випробувань, які нас чекають...

Живемо в добу ліквідації засад Великої французької революції, а також психічних наслідків т. зв. російського перевороту 1917 і 18 року. Підваженими стали в цілому сучасному світі засади рівності, зовсім інакше виглядає суть особистої свободи, аристократизувалася всевладність засад демократії в елітарній думці. Поняття державної влади пішло швидко вгору і, як слушно зауважено, стає мало не продуктом “Божої ласки”...

Більшовицький “феномен”, що виріс на наших очах з попелу російської “революції”, перетворився в новий варіант одвічної Московщини, ближчий сьогодні часам і атмосфері протопопа Аввакума, ніж часам останніх білих царів Росії. Сьогоднішня Московщина, як і давня, марить про створення у себе столиці світу – “третього Рима” і шикуються до загарбання всього, що є слабшим і підпорядковане російським впливам (як Монголія), а особливо згідно з думками старих відомих російських історіографів, споглядає із журбою в бік так званої Західної Росії, яка виступає, кажучи комінтернівською фразеологією, як терен праці Комуністичної партії Західної України і Білорусі, а потім Комуністичної партії Польщі.

На наших очах Німеччина врешті стає тим, чим завжди була, – військовою міццю, великою мірою перекреслюючи ще діючі параграфи найбільшого міжнародного акту наших часів – Версальського договору.

На наших очах непомітно для багатьох виріс великий всесвітній рух у постаті націократії, втягуючи на політичну арену Європи у вигляді потужної проблеми питання національних меншин, у вигляді проблеми пригноблених народів Європи й Азії, нарешті у вигляді розпаду двох держав Європи й Азії на комплекс національних держав, на чолі яких стояла Австро-Угорщина і султанська Туреччина. Та ж сама проблема виступає в сучасній Польщі в формі гострої проблеми українського народу в Польщі, який налічує близько 6 млн, спеціального єврейського питання, що виростає чисельністю понад 3 млн, білорусів – коло півтора млн... і менших, які складають в сумі одну третю частину цілої держави...

Очевидно, врешті для нашого часу з’явилися інші, менш відчутні, але дуже глибокі переміни, які лежали в основі вищенакреслених

змін. Це процеси ліквідації матеріалістичних доктрин ХІХ ст., занепад марксизму і соціалізму, котрий свою роль часткового регулятора між народами вже колись почесно виконав, будучи хоч би співтворцем цілого ряду соціальних сучасних спрямувань, навіть енцикліки “*Rerum Novarum*”⁷² ...

На арені нашого життя відбувається колосальне переміщення найголовніших міжнародних осередків із Заходу на Схід, на узбережжя азійського Тихого океану, підноситься Схід, а Європа переможною силою неминучих причин стає тим, чим була в початковому періоді історії своєї цивілізації, – півостровом великого материка – Старого Світу.

До знаків нашого часу відноситься занепад авторитету Ліги Націй, яка послуговується старими життєвими старосфериками, праця котрих тут же була використана “панамі світу”. До знаків часу відноситься процес певного ренесансу католицизму, який за доби Просвітництва пережив період виняткового занепаду, сьогодні виступає на арені світової думки із аргументом не атомістичних прагнень, а з матеріальним козирем відродженої Ватиканської держави.

У світлі вищеназваних перемін, при їх повному констатуванні й визнанні ... питання “Що далі?” набуває рис і особливої ваги, і разом рис проблеми, яка під силу людській масі, що не зв’язана засадами вузьких доктрин, цілеспрямовано і свідомо дібраних. У світлі вищеназваних перетворень у загальних рисах відповідь на питання “Що далі?” можна викласти як наступне: пристосуватися творчо і діяльно, співтворчо і рішуче разом, до структурних і неминучих змін, які розпочинаються в цілому світі й у нас самих.

Геній Ю. Пілсудського дав приклад того творчого і співтворчого пристосування до глибоких і органічних суспільних змін, хоч би в постаті нової конституції Польщі, яка порвала із засадами влади від народу, піднесла ідею ієрархізму, вагу виконавчої влади, зліквідувала переріст парламентаризму, а на іншому відрізку порвала із фальшивою вірою в Лігу Націй, всевладність повоєнного пацифізму в формі створення Польської Армії, якої хіба від часів Болеслава Хороброго⁷³,

72

“*Rerum Novarum*” – послання папи Римського, присвячене соціальним проблемам.– С. К.

⁷³ Болеслав Хоробрий – польський князь (992–1025 рр.), який завершив процес формування держави.– С. К.

незважаючи на багато перемог, ми не мали ніколи. Це він примусив наших демолібералів і визнавців віри в Людину через велике Л., і в людство через велике Л., на безприкладні в історії Польщі жертви на... мілітаризм, “не мечі на плуги, а плуги на мечі перекуваючий”. Ю. Пілсудський є прикладом поступу і праці над відповіддю “Що далі?”

Саме він у вказівках, може, нечітких і недостатніх, але твердих і незнищених, викристалізував фундаменти нашого розвитку стосунків із новим образом одвічної Московщини. На тому відтинку відповідь на питання “Що далі?” опрацював Тадеуш Голувко⁷⁴, ту відповідь належить викласти в образі великого плану контрмосковського фронту народів, утиснених Москвою, перемога якого можлива і реальна в нашу добу націоцентризму, може привести до політичної рівноваги в Східній Європі і тим самим піднести вагу Польщі. Щодо відродженого мілітаризму Німеччини, роль створення собі тилу на Сході, не спираючись на московський тил, є нам ворожою, проблема нашої східної і кресової політики, так як за часів Казимира Великого⁷⁵ і його найближчих наступників, стає питанням, подібним до альтернативи: Грюнвальд⁷⁶ чи підпасти під протекторат Сходу чи Заходу.

...У світлі ліквідації матеріалістичних доктрин ХІХ ст., у світлі нового розуміння ролі імпондерабілів у житті народів виростає до рівня просто матеріальної потреби проблема завдань і обов'язків прав і привілеїв Польщі у світі, які можуть стати найістотнішим засобом усіх відповідей на питання “Що далі?”

Однак уточнення того питання, наразі в хаотичних, може, і дрібних уламках, може стати тільки наслідком великої і щирої праці. Уточнення того ядра і мети наших зусиль буде також останнім і творчим зусиллям “Польської Думки”, котра отриманий результат своєї інтелектуальної праці передасть у руки людей “Великої Дії”.

⁷⁴ Т. Голувко (1889–1931) – польський політик, державний діяч II Речі Посполитої, публіцист, однодумець Ю. Пілсудського, діяч прометейського руху. – С. К.

⁷⁵ Казимир Великий – польський король (1333–1370 рр.), прихильник централізації влади, почав завоювання Волині. – С. К.

⁷⁶ Грюнвальд – битва у 1410 році проти Тевтонського ордену, в якій у критичний момент проявили стійкість українські й смоленські полки. – С. К.

Питання теорії поетичної творчості
(з рукописної спадщини Я. Бженковського)
(Ф. 1207, с. 1–16)

Odczyt w Y.M.C.A. 1945

J. Brzękowski
(Я. Бженковський)

Nowa poezja francuska (Нова французька поезія)
(Тези і фрагменти)

У момент великих історичних катаклізмів захоплення поезією не є хворобливим усамітненням у вежі зі слонової кістки, не є втечею від життя, лише переходом від одної реальності до іншої, пошук нового джерела віри, який кине сніп ясного світла на майбутнє. Поезія в такий момент може стати навіть чимось більшим: дорого-вказом і провідною зорею для цілих поколінь... Сьогодні не знаємо, чи поезія, яка відтворить етап теперішньої катастрофи, буде становити велику епоху в нашій літературі, але ми певні, що поезія завжди відповідає глибоким прагненням і тривогам, що живуть як серед нас, хто живе на еміграції, так і серед тих, хто залишився в краю...

У Франції наступив етап поезії, яка не тільки не дозволяє забути про жорстку, бруталну дійсність, але яка є відновленням волі опору і національного духу. Тому літературна сторінка “Фігаро” була не просто високого рівня літературним додатком. Вона була виданням, що виконувало певну національну місію і згурпувало всіх письменників, які почувалися французами, починаючи від крайніх правих і закінчуючи колишніми комуністами...

Сьогодні не можна судити про те, що залишиться в тій поезії, що перейде до історії літератури, а що виявиться тільки перехідним побічним продуктом епохи. Знаменним є те, що ці поети, котрі, як Арагон чи Елюар, а певною мірою також П'єр Еманюель, здобули собі істотний літературний авторитет, належать до передвоєнного покоління...

Нова французька поезія своїм корінням сягає ще XIX ст. Її попередниками треба вважати Бодлера, Рембо і Лотреамона. Покоління молодих поетів спирається на тих великих митців завдяки аполлінерівській генерації і сюрреалістам. Велика поезія Клоделя є самотньою позицією. Ніхто з молодих не знаходиться під впливом автора “Гімнів” і “Провидіння”... Заслуговує на увагу як “чиста поезія” Бремонд, так і церебральний конструктивізм Поля Валері, який знайшов мало

адептів серед молодих, тоді як автор “Аналекта” є надалі поціновуваний, хоч напевно кожний молодий поет пройшов найперше школу Поля Валері, Жида і НРФ, або через сюрреалізм, а тоді вже допрацювався свого власного окремого обличчя...

Якщо насправді в поезії існує постійна боротьба між рухами класичними, реалістичними і тенденціями романтичними, а в історії почергово одна або інша бере гору, то зараз, усупереч ілюзіям, на цьому етапі політичного реалізму, ми є свідками реваншу романтичної позиції. Примат уяви, ослаблення речення і його логічної будови, поява дивовижного сюрреалістичного світу з багатьох точок зору нагадують романтизм, ці риси, характерні для нової поезії, засвідчують, що в тій вічній антиномії, якою є поезія, романтична антитеза знову бере гору...

Андре Жид мав вплив на цілу міжвоєнну поетичну генерацію, на запитання, хто є першим французьким поетом, відповів – Віктор Гюго...

Деякі фрагменти “Сезону в пеклі” Рембо могли б видатися продуктом нормальної обивательської уяви. Але візії “Осяянь” потужніші й багатші, виражають вони набагато повніше поета, ніж демаскування піднесеності Лотреамоном. Рембо, творчість якого постала між 17 і 19 роками життя, сягнув глибше всередину і після відкриття незвіданих просторів поезії зламав перо, відійшов... Гіпотеза Рембо-конкістадора видається дуже правдоподібною. Що за внутрішня буря, яка драма розігравалася в душі поета, котрий замовк, аби голосніше було чути його крик. Без Бодлера і Рембо не було б нової поезії. Лотреамон став пізнішим відкриттям, зробленим недавно сюрреалістами...

...Така ж загадка Аполлінера – походження, невідомий батько, участь його самого в зникненні Джоконди та ін... Коли сьогодні читаємо “Алкоголі”, деякі вірші збірки видаються нам ще старими, дещо пасеїстичними, тоді як деякі “Каліграми” часом справляють враження тільки експерименту. Але це не змінює факту, що Аполлінер був тим, хто першим кинув клич, Іваном Хрестителем нової поезії. Аполлінер є найкращим прикладом того, у чому полягає правдиве “відкривацтво”... істотне новаторство – підняття якоїсь простої думки, яка витала “в повітрі”, яку всі мали пізнати, якщо інакше – то маємо не новаторство, а провісництво. Те, що в другій серії публікацій “Зворотніці” вважалося незрозумілим, тепер перейшло до арсеналу кожного поета...

Аполлінер – не передвісник, як Лотреамон чи Рембо. Був новатором, виражав свою епоху, а не – майбутнє. Тому його відкриття відразу стали власністю загалу...

Переклади із сучасної французької поезії – Важика, Яворського, Бенковського...

Макс Якоб – співредактор “Л’Арт Контемпорен” – поєднував реалізм, натуралізм, католицизм, ліризм...

Жан Кокто належить до аполлінерівської генерації. Його поезія пройшла через багато етапів, від періоду урбаністичного експериментаторства до щоразу більш чистої лірики...

Здатність до каламбурів і алітерації, які характерні багатьом віршам Кокто, має глибше підґрунтя і спирається на внутрішній ритм і пейзаж уяви. Тому Кокто має багато шансів утримати свою позицію як поет, хоч і був надто різко критикований сюрреалістами...

Поряд із Аполлінером, Якобом, Кокто з’явилися Андре Сальмон, П’єр Реверді, Філіпп Супо, Блез Сендрар, Поль Дерме та ін. Всіх затьмарила слава Аполлінера...

Наступна генерація, на кілька років молодша, не обмежилася культивуванням відкриттів Аполлінера, більшість із них, перейшовши дадаїзм, зупинилася в сюрреалізмі...

Чим був дадаїзм? Був він нігілістичним протестом проти новітньої цивілізації, був спробою створити нову поезію через її безперечне знівечення, був доведенням поезії до найбільш простих елементів, до дитячого белькотіння (так перекладається його назва), був спуском у пекло, щоб відродити поезію... Створений Тцарою, існував коротко, послідовники – молоді новатори – співпрацювали з сюрреалістами, швидко розпалися; усамітнився, не створив правдивої поезії, багатьом не зрозумілий, але молоді його цінують...

Андре Бретон – засновник сюрреалізму, у якому існує два аспекти: 1 – психоаналітичний і 2 – методологічний (автоматичне письмо). Точкою відліку є психоаналіз, особливо праці щодо сонного марення, головна їх новація – метод автоматичного письма. “Диктат думки при мінімальному контролі розуму без уваги до позицій етичної і моральної природи”, – казав Бретон. Віддали максимальну роль натхненню, не допускали поправок у рукописах. Згодом Бретон надавав меншу вагу автоматичному письму, а більшу експлуатації “сюрреалістичної дивовижності”, яка спиралася на фрейдівську інтерпретацію сонного марення, забарвлену своєрідним романтизмом. Одночасно із наслід-

ками сюрреальності щоразу сильнішому акцентуванню підлягав момент суспільний (усі сюрреалісти були комуністами) і внутрішня дисципліна групи. Бретон був диктатором, призвів до виходу із групи всіх колишніх сюрреалістів... спочатку – Арагон, Деснос, Рібенонт-Десенє, потім – Елюар...

Мав великий вплив на молодих поетів, залишився в диспропорції зі слабкістю самої доктрини і був би напевно незрозумілим, якби не брати до уваги іншого факту: відновлення поетичної форми – одна із найголовніших їх заслуг... У їх середовищі панувала дивна, несамо-вита атмосфера творчості... Однак ніхто із тих поетів і їх молодих послідовників не заслуговує на звання справді сюрреалістичного поета...

Парадоксальна річ: найбільш сюрреалістичним у своїй творчості був, може, той поет, котрий ніколи офіційно не належав до групи, – маю на увазі П'єра-Жана Жува (Жуво). Був він тим, хто перший переніс на мову поезії відкриття психоаналізу. Новітній еротизм знайшов свій бодай найвищий вираз у поезії Жуво, а особливо в його "Гелені", яка є певного роду тренами по смерті коханої жінки...

Серед старших поетів треба згадати Сен-Жона Перса, псевдонім Алексіса Леже...

Молоді поети – всі пройшли через Аполлінера або сюрреалістів, але мало затрималося на тому етапі...

Аполлінерівська генерація та сюрреалісти внесли до нової поезії певні елементи фантазії і формальні зміни, певну поетичну "поставу", яка стала згодом загальним набутком... Той поет, який не хотів цього взяти, залишався у минулій епосі...

Вже з початком століття почалася в поезії потужна формальна революція. Її точкою відліку стали "слова на волі" Марінетті, хоч футуризм ні в Італії, ні в Польщі чи Франції не дав творів, які пережили б випробування часом. Знаменна дата видання "Маніфесту футуризму" Марінетті 1908 р. збігається з початками кубізму... Футуристи започаткували використання в поезії окремих слів, які мали бути еквівалентами речень. На практиці, поза кількома "цікавинками", "слова на волі" не принесли появи великих чи гарних поем. Однак вони стали пунктом відліку для двох тенденцій, які можна було побачити в творах усіх сучасних поетів: маю на увазі асоціативність і послаблення речення. Повалення тиранії речення, яка спиралася на синтаксис і хрестоматійну логіку побудови речень, було

спірним кроком на шляху до аналітичного розчленування поезії... Другим етапом був “спуск у пекло”, яке потягнуло за собою дадаїстичну негоцію. Одночасно з цим асоціативність, дуже вільне поєднання уяви і понять, незалежне від офіційних законів логіки, відкрило перед поезією нові горизонти, які відкрила перш за все французька поезія, особливо аполлінерівська генерація і сюрреалісти. Таким чином дійшло до формування найбільш творчої структурної різниці між поезією і прозою: до появи власної мови поезії, відмінної від прози. Всі інші здобутки – послаблення класичної будови ритму, уживання асонансів замість рим, навіть цілковите усунення яких-небудь ознак рими – було речами вторинними. Факт, що поезія створила власну мову, відмінну від прози, потягнув за собою низку наслідків у будові вірша: цілковите оновлення метафори, згущення ліричного змісту шляхом усунення поетично маловартісних елементів, – усе це описано в книзі “Поезія інтегральна”...

У Польщі все інакше – під впливом конструктивізму авангард шукав сильніших зв’язків у будові вірша і найчастіше знаходив у суспільному змісті або в метафоризованих поетичних фантазіях.

У Франції метод автоматичного письма штовхнув молодих поетів до творів більш інтелектуального й абстрактного характеру...

У Франції від ясності і прозорості Аполлінера, Якоба чи Кокто поезія перейшла через сюрреалізм і набула тенденцій до заплутаності та ускладненості змісту, в Польщі – від екстравагантності футуризму через конструктивну метафорично-еліптичну будову “Звротніци” до більш прозорих творів того поетично-формального покоління, яке перед війною названо спільним іменем “авангард”.

Період окупації не народив нових талантів ... не принесли нової революції, не перекреслили те, що було... Крім реабілітації патріотичних тем, порушених переважно посереднім способом, з великим припущенням воєнний період характеризували ті ж самі зацікавлення, що перед війною, поети стояли перед лицем тих самих проблем і послуговувалися тією ж формою. Ще раз підтвердилося, що брутальний натиск життєвої дійсності не має одночасних відголосків у царині мистецтва. Кажу одночасних, бо французька катастрофа 1940 року і років окупації знайде безсумнівно свій вираз у поезії, але наступить це дещо пізніше, тоді, коли зміст життя не буде мати рис актуальності, а набуде характеру поетичного змісту, паражиттєвого, гідного продовження, як незнищений витвір.

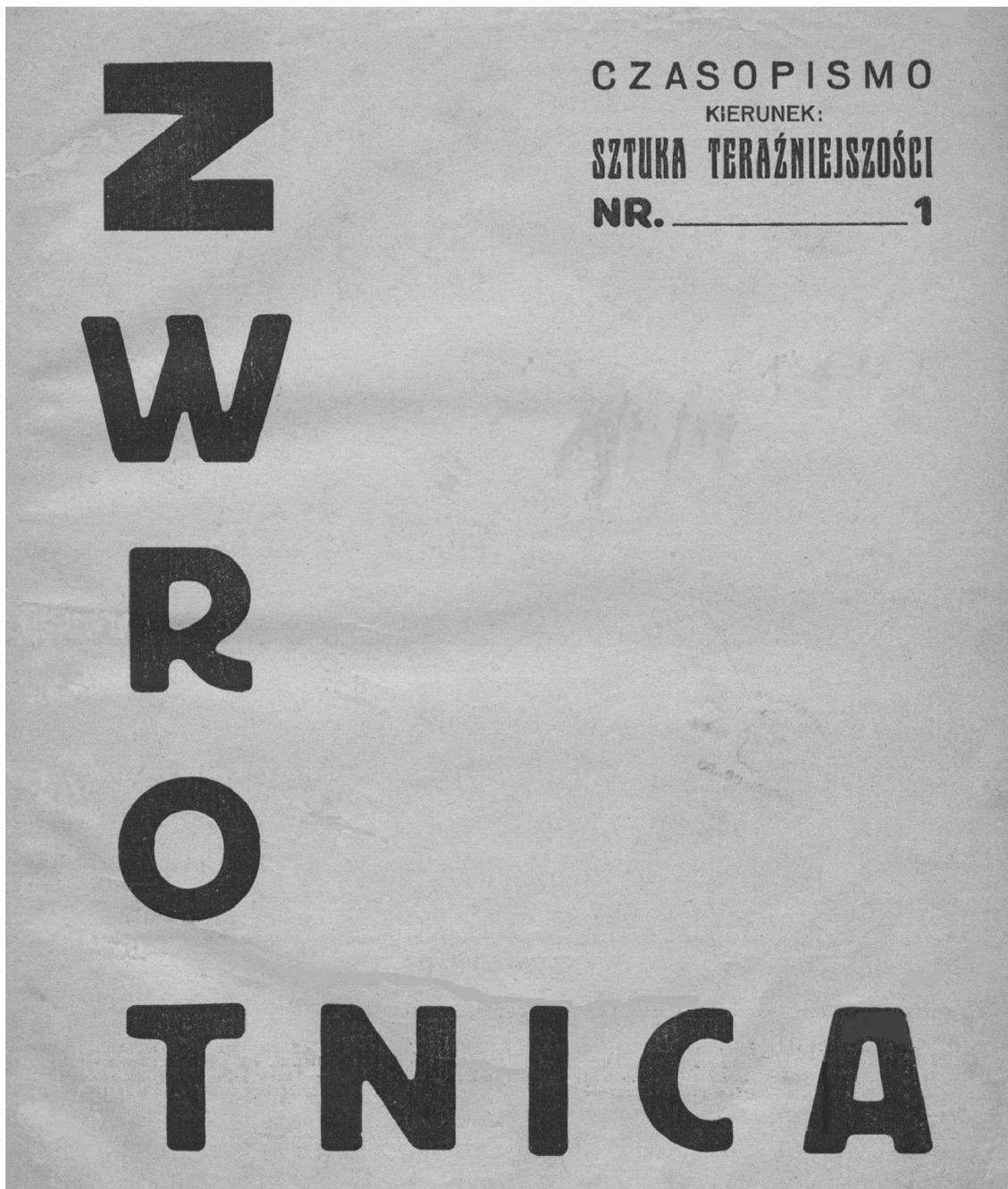
Фонд 1209

Życie w czasie (Життя в часі)
(Тези і фрагменти)

Перша публікація – “Linia” (“Лінія”).– 1931.– № 2, потім – “Ofi-
cyna poetów i malarzy” (“Офіцина поетув і маляжи”).– Londyn, 1963.

Вступ

Краківський авангард розпочав свою діяльність після некролога
футуризму (стаття Бруно Ясенського в № 6 “Зворотніці”)....

“Зворотніца” мала великі фінансові труднощі, існувала тільки за
рахунок членів групи і тому швидко занепала...

Захоплювало нас місто і нова людина як частина маси, ми протиставлялися постромантичній поезії і “Молодій Польщі”, усьому, що було старе, сказане і пасеїстичне⁷⁷. Ми боролися з культом стихійності й безпосередності в поезії, проголошуючи “сором’язливість почуттів”. Нас захоплювала нова метафора, але як елемент нової поетичної мови, відмінної від прози, і в цьому погоджувалися із Пейпером («проза називає, поезія “псевдонімує”»). Через кілька років ми усвідомили те, що починаються певні зміни. Фіксацією цього факту була моя стаття “Життя в часі”, надрукована в № 2 “Лінії”.

У цей період поетична еволюція привела мене від метафори до більших “цілостей”, через метафоричний образ і метафоричне речення – до нового поетичного бачення, до нової уяви. Одночасно всупереч засадам конструкції і дисципліни, які ми охоче підкреслювали на етапі “Зворотниці”, нове поетичне бачення штовхало мене у напрямі асоціативності, яка спиралася на відкидання всього, що не було інтегрально поетичним у збереженні найбільш важливих елементів. Таким чином, дійшло до концепції еліпсу, яку розглянув найперше в “Лінії”, а потім у “Інтегральній поезії”. Ця брошура відповідала тому, про що я думав на етапі “Л’Арт Контемпорен” і “Лінії” в 1929–1933 роках. Водночас вона мала на меті протистояти закидам у непрозорості, які висувала до нас ціла тодішня критика з Іжиковським на чолі...

...Експерименти футуристів ... викликали таку реакцію публіки, що все нове вважалося футуризмом, дивацтвом, незрозумілістю, гідною насмішок читача...

Інтегральна поезія була завершенням певного поетичного етапу, його підсумком, необхідним для подальшого руху. Потрібно було зробити новий крок. У поезіях, написаних в той період, щоразу більшу роль відігравало саме наростання образів, їх незалежне існування, переміщення, тривання в часі. Таким чином дійшов до концепції, яку оголосив у 1937–1938 роках у статтях “Інтегралізм у часі”, “Звільнена уява”, “Час поетичний”.

Життя в часі

...Для Пейпера і для нас місто було лише еквівалентом і конденсатором поетичного змісту сьогоденного дня, метафора була

⁷⁷ Пасеїстичне – консервативне. – С. К.

для нас істотним елементом поезії, її цеглою, необхідною для будови цілості поетичного малюнка, а не гіпсовим орнаментом, що втілював “сором’язливість почуття” і нехить безпосередності та затертих слів, які ми несли в жилах, а не на устах. Не зрозумів того навіть такий культурний критик, як Їжиковський, тоді що ж дивуватися іншим?..

Тепер дещо змінилося... Ідеї, яким служила “Зворотніца”, стали набутком літератури... Думка, яка має суспільну функцію, стає ідеєю. Ідеї живуть у часі. Роки невизнання змінюються моментом реалізації. Так було зі “Зворотницею”... Однак час працює не тільки для нас, але також і серед нас. Виголошення тих же ідей і писання так, як і п’ять чи шість років тому, не є доказом сталості переконань. Свідчить швидше про стагнацію. Бо час справді плине, а зовнішня дійсність змінюється довкола нас. Від моменту початку публікацій “Зворотніци” багато змінилося, багато речей досягнуто і втілено...

Позиція критики і громади стосовно виголошених нами ідей піддалися принциповим змінам. Елементарні речі, за які ми боролися кілька років тому, здобули собі вже право на існування. Місто, машина, метафора, поетична посередність цікавлять нас уже набагато менше, бо стали вони надбанням усіх поетів, а ми вичерпали в них найбільш цікаві проблеми. На місце тих проблем висувуються інші, які можна було вирішувати тільки після подолання попередніх, набагато простіших і легших (“Лінія”, 1931)...

Інтегральна поезія

Нова поезія в Польщі не була тільки реакцією на старі способи вираження. Була чимось більшим: мала значення перелому. Створила нові цінності, базово відмінні від попередніх. Та різниця стосувалася не тільки якості, вона виявилася й кількісно. Іншою є мова, елементи і будова вірша, як і жанрова вага тої поезії. Її характеризує конденсація художніх цінностей, ємкість образів, послаблення тематичної спрямованості, брак “ідей”, усунення маловартісних елементів і т. п., на противагу давній поезії, яка була “рефлексійно-тематично-ліричною амальгамою⁷⁸”, переповненою різними домішками. Нова поезія дає згущений екстракт поезії, насичений художніми цінностями. Це поезія інтегральна.

⁷⁸ Амальгама – тут: суміш різнорідних ідей.– С. К.

Елементи і структура

Кожне слово, крім семантичної частини, звучання й уяви, несе в собі також почуттєвий лад, котрий – на противагу тим дуже сталим рисам – легко змінюється...

Нова поезія почала від самого поетичного апарату через впровадження до нього слів, які принесло нове життя. Поступ цивілізації, урбанізм, техніка, машина, радіо, аероплан і т. п. внесли безсумнівно нові цінності в царину поезії. Наука також розширила межі поетичного словника, збагачуючи його низкою виразів, дотепер не знаних. Аналогічний процес відбувається в інших сферах мистецтва...

У певний період часу (“Молода Польща”) думали, що народ і його діалекти вносять нові цінності в літературу. Сьогодні вже знаємо, до чого призвела в поезії народність, зрозуміла а la Зегалдович: до втрати відповідальності за слово. Нові цінності справді можуть бути в діалектах і в провінціалізмах; однак треба витягати з них істотні речі, йдеться про творче послуговування ними, а не про їх імітацію...

Саме слово, відірване від інших, не має цінності як елемент поезії. Набирає її тоді, коли виступає в поєднанні з іншими. Слова, укладені в ідею певної системи, перетворюються на елементи поезії, котрі, в свою чергу, пов’язані разом, творять художню цілість. Те, що є істотною поетичною цінністю, знаходиться в поєднанні слів, поза самим словом...

Найпростішим поетичним елементом є метафора або при звуковій структурі вірша – алітерація. Метафора дотепер вважається найістотнішим атрибутом нової поезії. Вона виражає сучасність значно краще, ніж інші поетичні елементи... У метафорі знаходимо вже взаємозв’язок двох понять чи символів...

Виражаючи певні спільні риси, метафора водночас є спробою класифікації і як кожна класифікація є вже принципово умовною. Відчуття неслухності завжди поєднується із емоційним первнем. Крім того, метафора однією ногою стоїть у життєвій реальності, а другою сягає в іншу, відлеглу реальність, стаючи художнім виразом “метафізичного” конфлікту. Її взаємопов’язані елементи різних реальностей викликають здивування, пробуджуючи наліт художньої вразливості. Метафора як елемент поезії також має здатність пробуджувати відповідні асоціації, своїм еліптичним характером залишає читачеві велику свободу інтерпретації і змушує його до праці, до певного

духовного зусилля, яке поглиблює силу впливу. При застосуванні нових, хоч і зовнішніх, цінностей життя метафора як підґрунтя залишилася улюбленим елементом сучасної поезії...

Останнім часом поети “Новей Штукі” замість звичайної метафори ввели розгорнуту метафору, метафоризовані речення і довші періоди. Таким чином тут метафора набула ще шляхетнішої форми, бо не замінює порівняння двох словесних символів, між якими пропущено сполучник “як”, але виражає певні поетично організовані почуттєві ланки...

Однозначними виразами послуговується проза, наука, право і т. п. Йдеться про усунення всяких сумнівів, про виключення всяких інших значень. Інакше в поезії ті додаткові значення, а саме асоціації, з’являються внаслідок частого уживання якогось виразу в поєднанні з іншими (або внаслідок його звукової подібності), так формуючи цілий ліс поетичних можливостей, специфічну, насичену ліризмом атмосферу слова. Адже безпосередньою метою поезії є пробудження певних почуттів у читача або слухача, зворушення, заохочення до мислення образами. Та можливість пробудження асоціацій є її найістотнішим атрибутом...

У новій поезії метафора зазвичай розростається до розмірів цілого поетичного образу або метафоричного речення, яке є поряд із нею одним із найчастіше вживаних елементів...

У метафоричному реченні два вирази часто поєднуються не на силі спільності й подібності, а на засаді контрасту. Така “перекручена” метафоризація зустрічається досить часто...

Одним із найвишуканіших способів поетичної будови є багатозначність певних метафоричних образів чи виразів...

Дуже делікатним ефектом є врешті змістове наближення двох зовсім різних виразів на засаді звукової подібності ...

Нарешті можна вживати певні асонансні повторення впродовж усього вірша таким чином, що наступний стає певною мірою звуковим повторенням попереднього, при різному візуальному змісті...

Крім структури метафорично-еліптичної або музично-звукової, нова поезія починає також працювати над поетичним використанням змістових елементів...

Як уже згадувалося, поетичні цінності містяться не в самих словах, а довкола них, знаходяться в їх асоціативних можливостях, в їх способах поєднання. Тому зміст, звичайна фабула мала для нас

відносно невелике значення. Існує однак кілька способів експлуатації поетичного змісту. Треба пам'ятати, що: 1 – майже кожен вираз має кілька значень (залежно від зв'язку з іншими словами), що додає потенціалу різних змістових інтерпретації... 2 – часом той самий вірш може мати дві (або більше) інтерпретації, різних з точки зору змісту... 3 – замість одного змісту можна підставити інший. Така субституція⁷⁹ одного змісту другим часто зустрічається в щоденному житті... 4 – субституція змісту плюс гальмування... 5 – зміст може бути zdeформованим, спотвореним і напевно мати протилежне значення до загальновідомого. Це кілька способів поетичної обробки змісту. Перші спроби дали захоплюючі результати. Треба сподіватися, що поети польського авангарду підуть далі в напрямку пошуків, які мають на меті нове споглядання змісту і творення з нього повновартісного елемента поетичної будови.

Будова

Унаслідок поетичної та критичної діяльності авангарду впродовж останнього десятиліття відбулися великі зміни в літературному світогляді Польщі. Багато ідей, виголошених “Зворотніцей”, вже реалізовані і включені до інструментарію нашого літературного життя. Достатньо згадати метафори – *місто, маса, машина, сором почуттів* і т. д.; проголошення гасел урбанізму було б сьогодні вже анахронізмом, хоч 10 років тому свідчило про громадянську відвагу.

Внаслідок еволюції нашого літературного життя деякі базові проблеми вимагають іншої постановки. Розпочну від справи дисципліни і конструкції, яка була однією із принципів ідей, виголошених “Новою Штукою” в Польщі. Дисципліни у розумінні автоконтролю, який унеможливорює бездумну владу натхнення, є сьогодні підвалиною доброї поетичної творчості. Але інакше відбувається із конструкцією. Надто часто останнім часом уживано того слова, що може призвести до надуживання. Однак ніхто не завдав собі праці, щоб ясно окреслити його змістову вартість. Залишивши осторонь глибші студії над тою проблемою, належить однак ствердити, що конструкція є чимось більшим, ніж будова. Є будова на підставі якоїсь основи, причому кожний елемент необхідний і пов'язаний із іншими за допомогою певного, єдиного в

⁷⁹ *Субституція* – заміщення одного іншим, звичайно функціонально схожим. – С. К.

цьому випадку способу. Троном конструкції є ж сама ідея, основа будови... Вірш можна будувати свідомо або підсвідомо. Конструювання вірша може бути лише наслідком свідомої праці згідно з певною засадою.

Яким чином відбувається конструювання вірша?.. Вірші іноді з'являються шляхом додавання цеглини до цеглини ... я противник так званого натхнення, але це не означає, що для написання не потрібна певна підвищена душевна температура. Контроль групування елементів при написанні відбувається однак зазвичай "на око", автоматично, без щоразового вживання "лінійки"...

Культ "головної думки" був однією з найістотніших рис давньої поезії... Лише ідея була тою голкою, яка викликала всі художні ін'єкції. Поети не усвідомлювали всю примітивність такої дії. Але ж кожне речення в поемі було однаково важливе! Вірш повинен був мати однакове напруження, конденсуючи поетичні якості на всьому просторі тексту. Культ "головної думки" призвів до появи патентованих геніїв...

Нарешті ідеї тенденційно служать утилітарній поезії для виголошення якоїсь суспільної чи ідеологічної правди...

Давня поезія спиралася у будові вірша на змістову або ідейну основу. Поезія інтегральна послуговується іншими способами. Найчастіше у поетів авангарду виступає "еліптична" будова, поетичне утворення, яке спирається на асоціативність і усунення маловартісних поетичних елементів. Це можна назвати "еліптичним стилем".

Те усунення менш важливих елементів довело до послаблення тематичності єдності, а в результаті до багатозначності образів, які можуть спровокувати фантазування і здатність до творчої співпраці читача з поетом...

Еліптична будова нагадує швидкий поїзд, який зупиняється лише на деяких станціях, особливо важливих, на противагу звичайному поїздові (будова прози), який зупиняється на всіх зупинках...

* * *

Щоб уникнути можливих непорозумінь, я змушений тепер ясно окреслити мету вищенаведеного аналізу. Він не є безпомилковим "тлумаченням" творів. Узагалі вірші не тлумачаться, як сни, за допомогою сонника. Шляхом аналізу поезій прагнув наблизити читача до них, вказати інтерпретаційні можливості, з'ясувати функцію-

нування творчого механізму, зазирнути всередину, як у механізм годинника. Ішлося про те, що при уважній настанові їх можна перекласти з мови поезії на звичайну мову, що, безперечно, не вимагає обов'язковості проведення такого аналізу...

У наведеному аналізі привертають увагу три моменти. Перший – це спеціальний спосіб творення поетичних образів, які відрізняються від творення давньої поезії тим, що їх основа є суто візуальною (або часом звуковою), а не логічно-реченневою. Нові поетичні образи є показово антилогічні, а в кожному разі алогічні, не йдуть сліпо за існуючою реальністю, а самі її творять, є не реальними – є надреальними. Другий факт, який заслуговує на увагу, це формування спеціальної поетичної мови, відмінної від мови прози, – те, що Пейпер називає “еквівалентизуванням” почуттів або оперуванням відповідниками почуттів, а не опис чи оповідь про них. Третя принципова риса – це спеціальний спосіб будування за допомогою усунення менш важливих членів речень і образів другорядного значення. Таким чином отримуємо поезію, тематично трохи туманну, але сповнену почуттєвого змісту, який перебуває у ньому в потенційному стані і має здатність викликати образи чи відчуття у читача або слухача. Та “імажогенічність” інтегральної поезії⁸⁰ є її силою і слабкістю разом, бо внаслідок цього вона втрачає свою доступність шляхом послаблення тематичного елемента, але набуває конденсації ліричного змісту. Інтегральна поезія вимагає творчої праці, зумовлена існуванням певних творчих настанов у читача, коли вона народжується у читача *in statu nascendi*⁸¹, шляхом пробудження в ньому почуттів і образів...

Нова поезія оновила перш за все сам словесний матеріал. Старі символи віддерто зі скам'янілого з віками змісту, а натомість упроваджено нові. Створено нові еквіваленти піднесеності. Потім дійшло й до способів поєднання. Марінетті запропонував відхід від попередньої засади поєднання за законами речення і логіки. Його “слова на волі” мають незвичайне значення для нової поезії, бо були вони першим виломом у китайській стіні традиції...

Яким чином можна поєднувати слова і речення?..

Багато прекрасних ефектів досягнуто шляхом ослаблення речення (Важик, Бженковський, Пшибось та ін.). Як новий спосіб

⁸⁰ Від франц. *image* – малюнок, образ. – С. К.

⁸¹ *In statu nascendi* (лат.) – у момент народження. – С. К.

побудови речень і віршів Пейпер пропонує ідею “розцвітання”, ступеневе наростання одного й того ж “змісту”, причому весь “зміст” у кожному члені тексту поступово формується щоразу повніше. Поезія, створена на цій основі, була б не тільки збудована, але й сконструйована. Засада “розцвітання” вживалася виключно Пейпером. Пшибось приймає натомість як основу будови єдність поетичного образу, досягнуту шляхом гомогенічності елементів...

Вірші Пейпера і Пшибося у більшості є сконструйованими, тоді як у моєму доробку лише кілька можна назвати такими...

Вже Марінетті через свої “слова на волі” дав приклад іншої будови, принциповою рисою якої був еліпсис (уживання окремих слів замість цілих речень)...

Найпростішим виразом поетичних відносин є метафора. Більш складним є поетичний образ, частина речення або речення, яке поетичним способом забудовує простір чи час. Простір – будова візуальна (пластична, уявна і т. ін.), час – будова музична (ритмічна, ономотопейчна, алітераційна і т. ін.). Звідси – подвійність поезії: певні вірші повинні бути тільки рецитовані, інші – читані...

Варто зауважити, що асоціативність є також певною формою будови і – всупереч зразкам – може навіть відповідати вимогам конструкції в разі відповідного використання еліпсису. Поети-асоціативісти у своїх поезіях не відкривають усього, що проходить через розум, не виражають реального механізму функціонування думки, лише його головні, з поетичної точки зору найцікавіші етапи.

Помилка сюрреалістів, які пропагували автоматичне письмо, полягала в тому, що вони або не відтворювали у повноті цілість реального фантазійного мислення, а використовувалися як апарати, що автоматично реєструють думки, – вони демонстрували психологічні документи, а не поезії...

Найважливішою рисою новітнього життя є його швидкість та інтенсивність, найістотнішим знаменням нового мистецтва – прагнення скорочень. Скорочення саме в собі є вже рисою показово художньою: коли стоїмо перед лицем чогось несподіваного, то народжується відчуття ліричного здивування. Скорочення є також найістотнішою рисою конструкції, конструкція – найважчим втіленням художності, а також свідомості і творчої волі. Скорочення є наслідком селекції, а відомо, що деякі царини мистецтва (повість, кіно) завдячують своїм існуванням самій майстерності відкидати непотрібні деталі.

У поезії еліпсис має набагато більше значення, ніж в інших видах мистецтва. Образ, який містить усі деталі, є не поетичним, а належить до прози. Особливість поезії – сконденсування художніх рис і синтетичність, яка досягається лише шляхом застосування еліпсиса. Правда поетична будова це синтез словесних відповідників зовнішнього світу і відчуттів, яка повинна спиратися лише на поєднання, не може містити надлишкової орнаменталії. Не може мати – як каже Кокто – “ані жирів, ані худості”...

Ясна річ, що еліпсис своїм корінням сягає у підсвідомість, значення якої останнім часом усе більше зростає і розширюється. Деякі поети творять вірші лише силою музикальності або за рахунок переходу одного виразу в другий чи, нарешті, на засаді поетичної єдності образу, досягнутої шляхом селекції і відкидання гетерогенічних елементів, на основі “розцвітання”, деформації речення. Усі способи побудови спираються, однак, на еліпсис, який є їх підвалиною. Видобуток сконденсованого ліризму в його чистій формі, без побічних продуктів, що має бути художньою метою інтегральної поезії, – єдино можливий завдяки майстерному поєднанню елементів за допомогою еліпсиса, завдяки застосуванню “еліптичного стилю”.

Поезія прикладна (утилітарна) і поезія пролетарська

...У літературному житті існує поезія та поезія прикладна. Та остання має тільки утилітарні цілі. Так, як прикладне мистецтво задовольняє естетичні потреби мас у щоденному житті, так і прикладна поезія призначена для широкого загалу, має на меті єдино практичні цілі. Цього типу поезія має ряд форм прояву, виступає як поезія патріотична, соціалістична, комуністична, рекламна, пропагандистська і т. п. Такою поезією є кожен вірш, мета якого безпосередньо практична. Тому до прикладної поезії можна віднести також більшість віршів, які містять ідею, бо тоді результатом буде вираження якоїсь думки. Такі вірші не мають естетичних цілей, тільки філософські, патріотичні, суспільні тощо...

Межа між поезією й утилітарною поезією дуже плинна і не завжди її вдається чітко означити. Однак це не змінює факту, що існують вірші, належність яких можна окреслити без вагання...

Поезія утилітарна, агітаційна виражає тільки дрібну частину того, що міститься у справжній поезії. Поезія не може залишитися байдужою до справ суспільних і класових. Не може служити, однак, дрібним

“цілям” агітації, коли її цінності в тій сфері набагато менші, ніж, наприклад, пропагандистські якості прози...

Соціологічна методика у філософії і науці означає відхід від особистості “як такої” і наближення до особистості, пов’язаної нерозривно із суспільно організованою громадою, підкреслює теоретико-пізнавальну необхідність суспільства. Ті зміни мусить виражати і поезія. Виражати, а не оголошувати. Не можна висувати саму суть добрих намірів як єдино легітимацію права творення віршів...

Адже йдеться про суспільний зміст, а не тільки суспільну тему. Польські поети, шукаючи “суспільності”, гублять поезію і не знаходять ані одного, ані другого. Суспільності чи революційності не шукають і не набувають, вона мусить бути вродженою. Вся творча “постава” поета повинна бути нею просякнута, хоч не обов’язково мусить вона щохвилини проявлятися в крикливих вибухах. Польські утилітарні поети припинають ефектну краватку і червону стрічку, носять біля вилоги сюртука, але забувають про червоність власної крові... У Росії справді творяться бригади поетів, але це тільки наслідок миттєвого попиту на утилітарне мистецтво і затребування поетичних “журналістів”, які пишуть віршовані доступні статті... (Надруковано в 1933 у Варшаві – том 5 Бібліотеки “а. р.”).

Інтегралізм у часі

...Пізнання поетичного твору може настати тільки після пізнання його як певної самостійної замкненої цілості, без розбиття на окремі складові елементи.

Поетичне пізнання

...Поетичне пізнання не має характеру абсолютного. Вже саме існування в часі містить у собі постулат зміни. Воно може доходити аж до суті вірша, але не може його виражати тільки в статичній формі. Пізнання має умовний і дещо хвилиний характер, досягається шляхом певної неоднотайної емісії чуттєво-зворушуючої енергії. Його апріоричність нерозривно поєднується із емпіризмом відчуттів, є воно, властиво, певного роду поетичною антиномією...

Постулат етичний

Уже саме поняття поетичної мови містить у собі постулат ексклюзивності щодо елементів, які не належать до тої ж системи.

Поезія ж мусить бути поезією інтегральною, такою, яка складається з елементів винятково поетичних. Мова поезії відрізняється від поточної мови тим, що на противагу до мови щоденної і до мови логіки, де обов'язкове поняття семантичної чи почуттєвої однозначності, є багатовартісною...

Сама етична цінність і правдивість пережитого не має жодного впливу на естетичну цінність вірша. Приклад: творчість наших великих романтиків, які досягли надзвичайного патріотичного виразу, але не брали участі в боротьбі за незалежність...

Проблема

Кожен вірш мусить мати своє глибоке обґрунтування... Вірш мусить щось виражати. Не йдеться про "ідею", ані про суспільну тенденцію, ані тим більше про "головну думку", але про те, щоб мав він свій глибокий сенс. У момент народження він вже є фактом мистецько-суспільним, а не тільки особистим, і тому мусить містити елемент відповідальності. З цієї точки зору треба підходити переважно до суспільної поезії.

Елемент часу

...Поезія авангарду дотепер мала один недолік: відтворювала поетичну реальність, але не виражала її становлення в часі. Її занадто цікавив чинник простору (тим пояснюється частково закид "мальовничості") і тому авангард не вніс дотепер нового розуміння проблеми часу...

Нині ми повинні приступити до творення "еліпсиса, розгорнутого в часі" (подібно до метафори), до створення "еліптичного стилю"...

Можливо виразити у поезії тривання в часі. Можна навіть сказати, що це незмінна риса кожного доброго вірша. (Час є поняттям більш абстрактним, ніж простір, і тому – більш поетичним)...

Метафоричне мислення вже стало інструментом кожного поета – тепер повинно те ж саме відбутися із еліптичним мисленням у часі...

Спогад

...Неорганізованим сном треба було протиставити в багатьох випадках поетично організований спогад, який вищий тим, що відтворює процес становлення, зміни в часі, а не тільки систему поетичної уяви...

Новий об'єктивізм

...Лірика в результаті обмежується вираженням чуттєвих станів особистості. Вона може мати характер вузькоособистісний або виникати зі ставлення особистості до вражень, які приходять іззовні... Поезія досягнула високого рівня досконалості при транспортуванні тих станів на мистецьку платформу, у вираженні підсвідомих, майже не “виражальних” почуттєвих станів особистості...

У багатьох випадках поезія не зуміла використати існуючих у ній можливостей: поетичні образи мають часто надто статичний просторовий характер, нагадують радше фотографію, ніж фільм...

Треба розширити і поглибити поетичне коло. Належить поезію об'єктивізувати шляхом конфронтації, відкидання або відновлення ліричного суб'єктивізму. Новий ліризм є не тільки миттєвим захопленням молодості. Він є організацією ліризму в часі. Не є ані “надреалізм”, ані “підреалізм”. Має стати реалізмом (“Пйон”, 1937).

Вивільнена уява

...Тема, художньо подана, може бути тільки поетична змістом. Не може бути суттю поезії...

...Метафора була елементом форми, “метафора розгорнута” чи “метафоричне речення” становить уже елемент уяви. Метафора була одним образом, вираженим у двох словах, розгорнута метафора вже мала характер цілої групи образів, поєднаних між собою спільністю бачення їх у часі, була ланцюгом поетичної думки, вираженої в словах...

...Тому таке велике значення міститься для мене в постулаті якнайбільш можливого згущення самих образів. Таким чином постав термін *конденсації поетичних елементів*, максимального насичення ними всієї поезії. У свою чергу це приводить до визнання всіх елементів поезії за рівновартісні, а значить до рівномірного розміщення поетичного напруження в поезії. Це було можливим лише при застосуванні інтегрально-поетичних елементів. Так я прийшов до самої назви інтегральної поезії...

Поряд із цим, очевидно, мусило йти перенесення центру ваги на неформальні проблеми: висунення етичного постулату (не лише естетичного), обґрунтування поезії, спроба поетичного підходу до проблеми часу, а врешті підкреслення необхідності витворення

загальнообов'язкових цінностей (не лише суб'єктивних), пошуки нового об'єктивізму в поезії. Це окремі етапи, які ведуть до нової концепції розуміння поетичних явищ, яку окреслюю як метареалізм.

Головним елементом поезії є не форма, не гарні метафори чи речення, а образи *in statu nascendi*, сама кузня образів чи метафор: уява. Поетом є той, хто має поетичну фантазію, хто може потім її перемістити на слова. Без поетичної фантазії не може бути мови про справжню поезію, хоч добрий метафоричний ремісник зможе без неї дати досить подібні псевдопоетичні продукти. Великий переломний виступ Рембо, який мав гігантський вплив на всю поезію, був лише наданням уяві належних їй прав. Уява ж є головною стихією і суттю поезії. Образи (не лише метафори) є лише елементами уяви. Вони мусять поєднуватися спільним зв'язком, впливати із одного джерела, бути чимось інтегрально-поетичним, бути спонтанним продуктом уяви. Поетичний акт лише вивільняє вже існуючі елементи фантазії. Кажучи прагматично: поезія є попросту вивільнена уява...

Назва “метареалізм” надто наближена до сюрреалізму, тому є потреба виразно визначити різницю і точки дотику. Французький сюрреалізм підкреслює велику роль уяви в поезії, але чинить це в хаотичній формі, спираючись на випадкові поєднання образів і понять, на концепції психічного автоматизму самого творчого акту, що відоме під назвою “автоматичне письмо”. Таке розуміння уяви нам безперечно чуже. Проголошуємо постулат уяви зорганізованої і контрольованої. Чиста асоціативність, яка довела зрештою сюрреалістів до різних нікчемних експериментів (напр., до писання в медіумістичному трансі), є поетичним нонсенсом...

Метареалізм на протигагу сюрреалізму спирається на організовану уяву. Вона мусить бути не тільки інтегрально-поетичною, але також нести й інші риси: агресивність і хижість. Є уява активна і нова: уява конвенційна – не власне уява, а відбиток зужитих кліше. Стани уяви мусять бути творчі й накидатися з невідворотною силою. Вона мусить нести в собі елементи боротьби і перемоги. Уява поета є, нарешті, спробою вийти за зовнішню, оточуючу нас реальність. Поєднує вона в собі елементи, почерпнуті з зовнішнього світу, із елементами нереальними, буття котрих окреслене умовами, які існують тільки в нас самих. У тому сенсі вона є проекцією світу... (“Пйон”, 1938).

Час поетичний

...Питання часу перестало бути актуальним для поетів від моменту, коли футуристи нечувано примітивним способом експлуатації скомпрометували цікаві можливості, які містив симультанеїзм. Навіть сюрреалісти, які в багатьох випадках були продовжувачами певних ідей футуризму, залишили облогом цю проблему...

...Очевидно, експериментування з часом є в поезії набагато важчим, ніж у прозі. Немає тут хронологічної тривалості сюжету (фабули, історії), яка придатна до різних зміщень. Можна щонайбільше порушити хронологію або випуклити її відносність...

Час романний чи поетичний – незалежний від часу фізичного; наскільки той останній є часом умовним, настільки час поетичний має інший характер – цілковито спирається на свою сугестивність, на здатність викликати в нас почуття співтривання. Цей час є меншою фікцією, ніж звичайний космічний час, бо існує він у нас самих досить реальним чином...

Поетичний час і уява

Поетичним часом не буде ані ритм, ані час, потрібний для прочитання книжки, ані навіть час, необхідний для її написання. Не граючись у ствердження дріб'язкових дефініцій, можемо однак окреслити поетичний час як той чинник, котрий дозволяє нам усвідомити взаємне переміщення і часові зв'язки, існуючі в уяві між членами певної системи або кількох різних систем. Інакше кажучи: є то почуття тривання і становлення уявних елементів або цілих систем уяви. Час – інтегральний складник поетичної фантазії, а тому й уяви...

Поетичний час є суб'єктивним часом, бо належить тільки особистості. Існує однак можливість його об'єктивізації. Настає це в момент, коли можемо собі усвідомити швидкість викликаного поезією перебігу витворених образів в інших особистостей, коли зможемо окреслити тривання і наступність певних елементів чи систем уяви не тільки в одного, але й у багатьох читачів чи слухачів. Таким чином, він може набирати рис універсального поетичного часу. Однак це дуже важке завдання. Щоразу належить прагнути до певного "відсуб'єктивування" й об'єктивізації уяви, а отже – і поезії. Виключає це примітивний естетизм і вимагає від поета окресленої моральної позиції щодо світу.

Практичні висновки

Поетичний час не має незалежного буття, самого в собі. Він є тільки певним, дуже важливим елементом уяви, яка не повинна мати суто просторовий характер, але часопросторовий... Дотеперішню просторову поезію треба однак замінити часопросторовою. Належить вірш так наситити часом, щоб він істотно в ньому відчувався...

Треба вміти мислити і рухатися в часі. Так, як треба вміти рухатися в уяві. Людина, позбавлена уяви, не може бути поетом. Мислення самими фантазіями нагадує двовимірний образ, де третій вимір існує тільки в припущенні, в абстракції. Залежить він від сугестивності самого образу і нашої фантазії. Лише тоді усвідомимо, що в пласкому образі існує також глибина. Ту саму роль, що всеосяжність в образі виконує в циклі фантазій почуття часу. Лише воно дозволяє нам суттєво вийти у позареальність, воно надає поезії, яка спирається на уяву, характер матеріальний. Поезія не повинна бути ані суто просторовою, ані "часовою". Вона мусить поєднувати в собі ті дві риси, мусить бути часопросторовою (*"Пйон"*, 1939).

Про класичне і романтичне бачення поезії

...Національно-суспільне посланництво романтичної поезії дозволило їй увійти до життя цілого народу. Тому впродовж довшого часу вона не викликала в нас жодного спротиву, формуючи період певної стагнації у сфері поезії, тоді коли на Заході з'явилося ряд цікавих явищ.

...Після романтизму ми ввійшли безпосередньо в період продовження романтизму. Тому перші починання авангарду містили в собі сильні класичні елементи як необхідний антидопінг проти новітніх діючих тоді продовжень романтизму...

...Можемо реабілітувати в романтичній позиції те, що в ній істотно, глибоко правильне: творення нового поетичного бачення світу і нової уяви. Це не означає, що належить спиратися на реквізитні романтичні фантазії. Йдеться про створення власного, повного бачення поезії, а не виголошення якогось неоромантизму.

Романтизм дав нам приклад незвичайно цілісного бачення поетичної реальності. Однак романтичний поет створював власний світ бачень нагромадженим і заплутаним. Сучасний поет має піти далі: не замикатися лише в колі своїх бачень і свого поетичного світу, але організувати його. Ця власна організація світу твореного і є метою поезії, яку я назвав метареальною (*"Вимяри"*, 1938).

Інформація про авторів

Балк (Балік) Генрік (1901–1941) – поет і літературний критик. Жив у Львові і покінчив життя самогубством.

Баумгардтен Александер (1908–1980) – польський поет і прозаїк. До 1944 року жив і працював у Львові. 1944 року заарештований НКВД і вивезений до табору в Краснодарі. Після 1945 року працював керівником літературної редакції Польського радіо в Катовіцах та опублікував збірку оповідань для дітей “Zielone lata” (1958).

Бженковський Ян (1903–1983) – поет, теоретик поезії, прозаїк. Студіював у Ягеллонському університеті фармацевтику. Належав до групи краківського авангарду і був співавтором її видання “Звротніца” (“Zwrotnica”) (1925–1926). У 1928 році виїхав до Парижа, де продовжував навчання і співпрацював із польськими часописами як кореспондент. Працював у Польській бібліотеці в Парижі (1932–1933). Разом із Вандою Ходасевич-Грабовською редагував часопис “Лярт Контемпорен – Штука Współczesna” (“Sztuka Współczesna”) (1929–1930). Брав участь у редагуванні авангардного часопису “Лінія” (“Linia”) (1931–1933). Після війни публікує вірші й прозу, есе, статті в “Культурже”, “Вядомосцях”, “Офіцине поетув” та ін.

Бончковський Владзімеж (1905–2000) – політичний мислитель, один із провідних публіцистів, які займалися проблемами Східної Європи, особливо російською політикою у ХХ столітті, польсько-українськими стосунками. За світоглядом та політичними пріоритетами належав до прометейського руху та прихильників політики Ю. Пілсудського (разом із Є. Гедройцом, Г. Юзевським, Ю. Лободовським та ін.). Навчався у Варшавському університеті. Був одним із ініціаторів створення Молодіжного сходознавчого товариства. Редактор часописів “Бюлетин Польско-Українські”, “Всхуд”, автор багатьох публіцистичних виступів у польській пресі щодо українського питання та польської політики національних меншин. Після Другої світової війни був співробітником паризької “Культури”, перебував в еміграції у США. Помер у Вашингтоні.

Бохенський Адольф (1909–1944) – польський письменник і політичний публіцист. Студював у Парижі (1927–1930) та Львові (1930–1932). Редактор і публіцист у “Бунце Млодих” (“Bunt Młodych”) та “Політице” (“Polityka”). Визнаний за одного із найталановитіших польських письменників 30-х років ХХ ст. Прихильник Ю. Пілсудського, але критик багатьох ініціатив санаційних урядів. Виступав за зміцнення виконавчої влади у державі та за незалежність України. Воював на фронтах Другої світової війни. Загинув під час знешкодження мін в Італії. Праці: “Tendencje samobójcze narodu Polskiego” (1925), “Ustrój a racja stanu” (1928), “Między Niemcami a Rosją” (1937).

Бохенський Александер (1904–2001) – польський політик і есеїст, публіцист і перекладач. У 1927–1928 разом з Адольфом Бохенським видавав “Głos Zachowawczy”. З 1932 року співпрацював із Єжи Гедройцем в “Buncie Młodych” (“Бунце Млодих”), перейменованому в 1937 році на “Polityku” (“Політику”), як речник в українських питаннях. Автор праць “Problem Polsko-Ukraiński w Ziemi Czerwieńskiej” (1938), “Dzieje głupoty w Polsce” (1947).

Бохенський Тадеуш (1895–1962) – поет і перекладач, батько польського письменника Яцека Бохенського. За освітою класичний філолог і музикант. Від 1936 року пов’язаний із Закопаням. Автор рефлексійної та пейзажної лірики (збірки “Kościół”, 1924, “Moja kantyczka”, 1926), збірки поезії і прози “Ciemne smreczyny” (1985). Перекладав класичну грецьку та римську поезію. 1971 року був виданий том його поезій та перекладів “Smutek triumfalny”. Його роздуми про мистецтво викладено в естетичних нарисах “Poetycka ekspresja uczuć” (1928).

Браун Єжи (1901–1975) – письменник, філософ і політичний діяч. Редактор і видавець двотижневика “Зет” (1932–1939). Писав вірші, драми, повісті, літературні й історичні есе. Співзасновник і вождь “Унії” – католицької військово-політичної організації в часи Другої світової війни, прихильник ідей польського месіанізму. В 1948–1956 роках ув’язнений. З 1965 року жив в Італії.

Василевський Леон (1870–1936) – політичний діяч і публіцист. Діяч ППС. Прихильник Ю. Пілсудського, учасник підписання Ризької угоди. В II Речі Посполитій – науковий працівник, з 1924 року –

директор Інституту досліджень новітньої історії Польщі (“Instytut Badań Najnowszej Historii Polskiej”). Засновник видання “Неподлеглоць” (“Niepodległość”). На початку 30-х років – директор Інституту національних досліджень (Instytut Badań Narodowościowych). Противник полонізації українців, прихильник політики державної асиміляції. Діяч прометейського руху.

Войнаровська Зоф’я (1881–1967) – поетка, драматург. Працювала вчителькою та журналісткою. Прибічниця соціалістичних ідей. Псевдоніми: Броніслава, Ян Гужнік.

Грудзінський Станіслав (1846–1918) – поет, прозаїк, перекладач. Народився в Україні, помер у Варшаві. Співпрацював із варшавською консервативною пресою (“Kłosy”, “Niwa”, “Tygodnik Powszechny”). В останньому вів літературний відділ та хроніку подій. Його поезії близькі українській школі поетів (“Idealista”, “Dwie mogiły”). Писав роман звичаїв, літературно-критичні статті. Перекладав головним чином із російської літератури, з української – Т. Шевченка.

Житомирський Євгеній (1911–1975) – поет, прозаїк, публіцист, перекладач. 1921 року приїхав до Польщі з СРСР. Студіював право і польську філологію у Варшавському університеті. 1929 року дебютував у пресі як поет, член літературної групи “Кадра”. Належав до Спілки польської демократичної молоді. Під час Другої світової війни редагував із Г. Коротинським конспіративний часопис “Wiadomości z Tygodnia” (“Відомості з Тижодня”). Засуджений німцями на перебування у таборі праці в Рейновітц. Повернувся до краю 1945 року, редагував “Бюлетин Закопянські” і “Глос Велькопольські”. Від 1949 року займався тільки літературною працею. 1969 року виїхав до Австрії, потім до Англії і Канади. Опублікував поетичні збірки “Bez w samolocie” (1934), “Pierwsze przykazanie” (1937), “Śpiew pod gruzami” (1943), “Liryki” (1956), “Odebrano mi Polskę” (1969), “Tryptyk miłosny” (1970), “Liście klonowe. Wiersze Kanadyjskie” (1971), роман “Uśmiech archanioła” (1970–1971), оповідання, спогади “Сповідь” (1973). Псевдоніми: Гжегож Ольшевський, Адам Жегродзький, Й. Томірський, Єжи Томський.

Зайцев Павло (1886–1965) – український історик літератури, критик та публіцист. Член Наукового товариства імені Тараса Шевченка в 1919–1920 роках, член Центральної ради України. Від

1921 року проживав в еміграції. Професор Варшавського університету, співробітник Українського наукового інституту в Варшаві. Від 1941 року професор Вільного українського університету. Автор історичних праць “Шевченко і поляки” (1934), “Життя Тараса Шевченка” (1955), численних публіцистичних виступів в українській еміграційній та польській пресі, редактор першого повного зібрання творів Т. Шевченка.

Іванюк Вацлав (1912–2001) – поет, публіцист і перекладач. Студіював право та економіку у Варшаві. Дебютував у “Куźnie Młodych” (“Кузня Млодих”). Зблизився із Ю. Чеховичем, друкувався в “Каменє”, “Околице поетув”, “Зет”, “Культуже”, “Кур’єже Пораним” та ін. виданнях. Воював на фронтах Другої світової. Після її закінчення жив у Канаді. Писав поезії, статті, літературні рецензії, перекладав. В еміграції друкувався в “Культуже”, “Вядомосцях”, “Континентах”, “Офіцине поетув” тощо. Опублікував 20 поетичних та 2 прозові збірки.

Кедрин Іван (1896–1995) – псевдонім Івана Рудницького. Журналіст і політичний діяч із Галичини, член УНДО, довголітній секретар Товариства письменників і журналістів у Львові. 1920–1922 роки – співробітник журналу “Воля” у Відні; 1922–1939 – співредактор “Діла”. 1925–1931 – кореспондент і пресовий референт Української парламентарної репрезентації у Варшаві. 1937–1939 – політичний редактор “Діла”. Після Другої світової війни жив у США. Член редакції “Свободи”. Автор праць “Берестейський мир” (1928), “Причини упадку Польщі” (1940) та численних публікацій в українській, польській і німецькій пресі.

Кунстманн Здзіслав (1909–?) – письменник і перекладач. Народився в селі Ракшава біля Ланцута. Псевдоніми: Ян Войнакевич, Zd. Kn.

Лепкий Богдан (1872–1941) – український письменник, перекладач та літературний критик. Останні роки прожив у Польщі, очолював українську кафедру в Ягеллонському університеті. Від 1935 року професор цього закладу. Дослідник польсько-українських культурних та літературних стосунків. Належав до літературної групи “Молода

муза”. Автор збірок прози й поезії “З села” (1898), “Щаслива година” (1901), “В глухім куті” (1903), “Стрічки” (1901), “Листки падають”, “Осінь” (1902) та ін., літературознавчих досліджень “Василь Стефаник” (1903), “Начерк історії української літератури” (1904), “Маркіян Шашкевич” (1910) та ін., перекладів на польську мову “Слова о полку Ігоревім” (1905), збірки оповідань М. Коцюбинського “В путях шайтана” (1906) тощо, історичної тетралогії про Івана Мазепу (1926–1929) та багатьох інших творів. Помер і похований у Кракові.

Лободовський Юзеф (1909–1988) – поет, прозаїк, публіцист, перекладач. Дитинство пройшло на Північному Кавказі. Тут навчався в російській гімназії. У Любліні закінчив ліцей. Опублікував збірки поезій “Słońce przez szpary” (1929), “Gwiazdny psalterz” (1931), “Złota Hramota” (1954), “Pieśń o Ukrainie” (1959) та ін., трилогію “Komysze” (1955) і тетралогію “Dzieje Józefa Zakrewskiego” (1970). Його поетична збірка “O czerwonej krwi” (1931) була конфіскована, як і багато публіцистичних виступів у польській пресі 30-х років. Співпрацював із “Бюлетинем Польско-Українським”, “Каменою”, із часописом “Волинь” та ін. виданнями. Українська справа в його житті була “справою честі і серця”. Від початку Другої світової війни не міг перебувати на Батьківщині. Після війни був співробітником “Радіо Мадрид”, співпрацював із Єжи Гедройцем у “Культуже” та “Історичних зошитах” у Парижі. Помер у Мадриді.

Луців Лука (1895–1984) – літературознавець, журналіст і літературний критик. Працював учителем у школах Галичини. Дійсний член НТШ. Після Другої світової війни жив у США. З 1952 року співредактор газети “Свобода”. Досліджував впливи творчості Т. Шевченка на слов’янські літератури та зв’язки української літератури з європейською. Автор праць про О. Кобилянську, В. Стефаника, М. Шашкевича, численних рецензій.

Морачевський Вацлав-Даміан (1867–1950) – лікар, хімік, ректор Академії ветеринарної медицини у Львові. Навчався у Варшаві, потім у Цюриху. З 1920 року оселився у Львові, працював професором Академії ветеринарної медицини. Автор 180 праць із хімії, які були перекладені на різні мови. Симпатизував лівим. Був українофілом,

захоплювався українським фольклором, особливо гуцульським. Відкрив талант В. Стефаніка.

Рубах Людомир-Альфред (1904–1974) – філолог-славіст, журналіст. До 1939 року співпрацював у часописі “Дзень Добри”, де друкував репортажі з польської провінції. Перекладав із болгарської. Трагічно помер під час поїздки до Чехословаччини.

Сирокомля Владислав (псевдонім Людвік Кондратович) (1823–1862) – польський поет, близький стилем до народної поезії (“сільський лірник”). Писав ліричні оповіді (“Листоноша” в російському перекладі Л. Трефолева стала відомою піснею), цикл поезій “Мелодії із будинку божевільних” (1862), поеми, драми, подорожні записки. Написав “Історію польської літератури” в 2-х томах. Перекладав польсько-латинських поетів, із української, російської та інших літератур.

Твердохліб Сидір (1886–1922) – поет і перекладач. Навчався у Львівському й Віденському університетах. Працював учителем. Належав до літературної групи “Молода муза”. Видав поетичну збірку “В свічаді плеса” (1908). Перекладав на німецьку і польську Т. Шевченка, О. Олеся, М. Яцківа. Разом із Вл. Орканом і Б. Лепким брав участь у підготовці збірки українських оповідань польською мовою “Młoda Ukraina” (1908) і антології української поезії “Antologia współczesnych poetów ukraińskich” (1911).

Тувім Юліан (1894–1953) – поет і перекладач. Народився в Лодзі. Навчався у Варшавському університеті. Належав до засновників поетичної групи “Скамандер”. Співробітник місячника “Skamander” і тижневика “Wiadomości Literackie”, сатиричних видань “Cygulik Warszawski” і “Szpilki”. Дебютував поетичною збіркою “Czyhanie na Boga” (1918). З початком Другої світової війни емігрував. Співпрацював в еміграційних виданнях М. Гриджевського в Лондоні й Парижі. Багато перекладав зі слов’янських літератур, з української – поезію Є. Маланюка, із яким мав дружні стосунки. 1946 року повернувся на батьківщину. Помер у Закопаному.

Холлендер Тадеуш (1910–1943) – поет і перекладач, пов’язаний із лівою ідеологією. Співзасновник і в 1933–1934 роках редактор львівського видання “*Sygnaly*” (“Сигнали”). У час німецької окупації брав участь у підпільному русі. В поезії висловлював протест проти кривди і злиднів, який поєднувався із відчуттям трагічної самотності: “*Czas, który minął*” (“Час, що минув”, 1936), “*Ludzie i pomniki*” (“Люди і пам’ятники”, 1938). Писав антисанаційні та антиклерикальні сатири. Перекладав із німецької та української літератури (“*Z poezji ukraińskiej*” – “З української поезії”, 1972). У підпіллі видав “*Satyry i fraszki*” (“Сатири і фразки”, 1943). Загинув у гітлерівській в’язниці.

Чехович Юзеф (1903–1939) – поет і перекладач. Співредактор авангардних видань у Любліні (“*Рефлектор*” та ін.). Від 1933 року живе у Варшаві. 1938 року спільно із Л. Фридом започаткував літературний часопис “*Pióro*” (“Пюро”). Створив власний варіант поетичної програми авангарду. Писав емоційну, візійно-символічну лірику, сягаючи у сфери міфу, казки, магії. У ній звучать ідилічно-аркадйські мотиви, ритміка нагадує народну пісню. У пізній творчості стає виразником катастрофізму. Вийшли збірки поезій “*Kamień*” (1927), “*dzień jak codzień*” (1930), “*ballada z tamtej strony*” (1932), “*w błyskawicy*” (1934), “*nic więcej*” (1936), “*nuta człowieka*” (1939). Автор прозових, драматичних творів, літературних нарисів. Численні переклади української поезії (Є. Маланюка та ін.), які друкувалися в польській пресі міжвоєнтя, часто підписував псевдонімами *Henrik Zaslowski* і *Juzef Surmacz*.

Яворський Казімеж-Анджей (1897–1973) – поет, перекладач, пов’язаний із Люблінщиною, член літературної групи “*Рефлектор*”. 1933 року спільно із З. Васневським заснував часопис “*Камена*”, до 1959 року був його редактором. Свій досвід виклав у монографії «*W kręgu “Kamenu”*» (1965). У 1940–1942 роках перебував в ув’язненні у гітлерівському таборі, враження від якого висвітлив у спогадах “*Serce za drutem*” (1959). Автор поетичних збірок (“*Stopy czasu*”, 1961) та численних перекладів із різних європейських літератур – французької, російської, італійської, білоруської та ін. Автор чи не найдосконаліших перекладів української поезії – П. Тичини, Є. Маланюка, О. Ольжича та ін., які друкувалися в “*Камені*”.

Ястшембец-Козловський Чеслав (1894–1956) – поет і перекладач. Автор збірок рефлексійно-релігійної поезії (“*Włokitna brama*”, 1934) та перекладів із російської (Ф. Достоевський), французької (Мольєр, Бодлер), англійської та американської (Левіс), сербської, хорватської та ін. літератур. Численні його переклади з української поезії (Т. Шевченка, Є. Маланюка, О. Ольжича, Юрія Клена та ін.) друкувалися в польській пресі міжвоєнної доби. Перу письменника належать студії про Хоене-Вронського та переклади його французьких листів, вірші мовою есперанто.

Література

1. Атом серця: Українська поезія першої половини ХХ століття.– К., 1992.
2. Енциклопедія українознавства.– Т. 1–7.– Л., 1993–1994.
3. Жулинська О. “Бюлетень польсько-український” як спроба діалогу двох культур // Київські полоністичні студії.– Т. IV. Українсько-польські літературні контексти.– К., 2003.– С. 320–326.
4. Історія української літератури ХХ століття: У 2 кн.– Кн. 1 / За ред. В. Г. Дончика.– К., 1994.
5. Клен Юрій. Твори.– Т. 1.– Нью-Йорк, 1992.– 382 с.
6. Лепкий Б. Твори: У 2 т.– Т. 1.– К., 1997.– 846 с.
7. Лисенко Н. Публікації Є. Маланюка в польській пресі в 30-х рр. ХХ ст. // Київські полоністичні студії.– Т. IV. Українсько-польські літературні контексти.– К., 2003.– С. 355–361.
8. Литературный энциклопедический словарь.– М., 1987.
9. Маланюк Є. Невичерпальність.– К., 2001.
10. Ми.– Варшава, Л., 1933–1939.
11. Над рікою часу: Західноукраїнська поезія 20–30-х років.– Х., 1999.
12. Ольжич О. Цитаделя Духа.– Пряшів: Словац. пед. вид-во, від. укр. літ.; Лондон: Фундація ім. О. Ольжича, 1991.
13. Плужник Є. Поезії.– К., 1988.
14. Погрібний А. Яків Щоголев: Нариси життя і творчості.– К., 1986.
15. Празька поетична школа: Антологія.– Х., 2004.
16. Рильський М. Лірика.– К., 1984.
17. Рильський М. Зібрання творів: У 20 т.– Т. 1–2.– К., 1983.
18. Советский энциклопедический словарь.– М., 1989.
19. Тичина П. Ранні збірки.– Л., 2000.
20. Український радянський енциклопедичний словник: У 3 т.– К., 1986–1987.
21. Франко І. Я. Гримить.– К., 1986.
22. Франко І. Я. Зібрання творів: У 50 т.– Т. 29–33.– К., 1981.
23. <http://uk.wikipedia.org>
24. Шевченко Т. Г. Твори: У 5 т.– Т. 1–2.– К., 1970.
25. Biuletyn Polsko-Ukraiński.– Warszawa, 1932–1938.
26. Kamena.– Chełm, 1933–1939.
27. Kwiatkowski J. Dwudzestolecie międzywojenne.– Warszawa, 2000.
28. Literatura polska 1918–1975.– Т. 1.– 1918–1932.
29. Literatura polska: Przewodnik encyclopedyczny.– Warszawa, 2000.– Т. 2.
30. Marchołt.– Warszawa, 1934–1938.
31. Miśło E. Spis tytułów prasy ukraińskiej w Drugiej Rzeczypospolitej 1918–1939.– Warszawa, 1983.
32. Nowa Encyklopedia Powszechna.– Warszawa, 1996.

33. Okolica Poetów.– Ostrzeszów Wielkopolski, 1935–1938.
34. Paczkowski A. Prasa Polska w latach 1918–1939.– Warszawa, 1980.
35. Pion.– Warszawa, 1933–1939.
36. Popularna Encyklopedia Powszechna: 12 t.– Kraków, 2003.
37. Przegląd Współczesny.– Kraków, 1922–1935; Warszawa, 1935–1939.
38. Rocznik Literacki.– 1962; 1974.
39. Siryk L. Naznaczony Ukrainą: O twórczości Józefa Łobodowskiego.– Lublin, 2002.
40. Skamander.– Warszawa, 1920–1928, 1935–1939.
41. Słownik literatury polskiej XX wieku.– Wrocław; Warszawa; Kraków, 1992.
42. Słownik badaczy literatury polskiej.– Łódź, 1998.– T. 2.
43. Słownik pseudonimów pisarzy polskich.– Warszawa, 1996.– T. 4.
44. Wiadomości Literackie.– Warszawa, 1924–1939.
45. Wschód-Orient.– Warszawa, 1930–1939.
46. Zet.– Warszawa, 1932–1939.
47. Życie Warszawy.– 1974.– № 206–207.

Наукове видання

На хвилі доби

Хрестоматія польської літературної періодики
20–30-х років ХХ ст.

Упорядкування, вступна стаття та переклад із польської
Світлани Іванівни Кравченко

Редактор і коректор *В. І. Гребенюк*

Верстка *М. Б. Філіповича*

Підп. до друку 15.04.2008. Формат 60×84¹/₁₆. Папір офс. Гарн. Таймс. Друк цифровий.
Обсяг 26,04 ум. друк. арк., 21,02 обл.-вид. арк. Наклад 500 пр. Зам. 2022. Редакційно-
видавничий відділ “Вежа” Волинського національного університету ім. Лесі Українки
(43025 м. Луцьк, просп. Волі, 13). Друк – РВВ “Вежа” ВНУ ім. Лесі Українки
(Луцьк, просп. Волі, 13). Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 3156 від 04.04.2008 р.